

ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2480-2490:
ประวัติศาสตร์ทวนกระแส

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2566

THAILAND AND THE SECOND WORLD WAR, 1937-1947:
A REVISIONIST HISTORY

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy in History
Department of History
Faculty of Arts
Chulalongkorn University
Academic Year 2023

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2480-2490:

ประวัติศาสตร์ทวนกระแส

โดย

นายบุญพิสิฐ ศรีหงส์

สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภาวรรณ เรืองศิลป์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนาพล ลิมอภิชิต)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธิติ บัวคำศรี)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ)

บุญพิสิฐ ศรีหงส์ : ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2480-2490:ประวัติศาสตร์ทวนกระแส.
(THAILAND AND THE SECOND WORLD WAR, 1937-1947:A REVISIONIST HISTORY) อ.ที่
ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นหัวข้อที่สนใจศึกษาวิเคราะห์กันมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งนิยมวางกรอบเวลาการศึกษาที่ พ.ศ. 2482-2488 (จุดเริ่มที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป) หรือ พ.ศ. 2484-2488 (จุดเริ่มที่สงครามมหาเอเซียบริบูรณ์) กรอบเวลาเช่นนี้ทำให้เกิดคำอธิบายว่าจุดกำเนิดความขัดแย้งของสงครามเกิดขึ้นในทวีปยุโรปก่อนแล้วจึงส่งผลเกี่ยวเนื่องไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก หรืออธิบายว่าญี่ปุ่นซึ่งถูกครอบงำโดยรัฐบาลทหารและลัทธิชาตินิยมรุนแรงเป็นผู้ก่อสงครามในเอเชีย ส่วนไทยนั้นก็เข้าร่วมสงครามตามแนวทางของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้นำเผด็จการทั้งก่อนและขณะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในยุโรปและเอเชีย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ทวนกระแสประวัติศาสตร์ โดยขยายกรอบเวลาการศึกษาบริบทการเมืองโลก พลวัตความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายในและภายนอกภูมิภาค รวมทั้งสถานการณ์การเมืองภายในประเทศที่มีอิทธิพลต่อนโยบายและการตัดสินใจของผู้นำในการพาประเทศเข้าร่วมสงครามไปเป็น พ.ศ. 2480-2490 เป็นการศึกษามูลเหตุและผลของสงครามในมิติที่กว้างกว่าการรบด้วยกำลังทหาร โดยศึกษาผ่านหลักฐานประวัติศาสตร์ชั้นต้นและสิ่งพิมพ์ร่วมสมัย นำมาร่วมกันวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ในมุมที่ต่างไปจากเดิม

จากการทวนกระแสประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้ข้อสรุปว่า ประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างมีกระบวนการ รัฐบาล คณาจารย์ เตรียมการป้องกันประเทศ ศึกษาสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งผลที่จะเกิดขึ้นต่อประเทศไทย การเตรียมการต่างๆ นี้เป็นกระบวนการที่มีมาก่อนการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป และก่อนรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม และพบว่าความต้องการอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศมหาอำนาจ ได้แก่ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศส ซึ่งต่างมุ่งป้องกันผลประโยชน์ของตนในภูมิภาคนี้ เป็นสาเหตุร่วมให้ความขัดแย้งทวีความรุนแรงและขยายตัวเกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในภูมิภาคนี้

สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2566

ลายมือชื่อนิสิต .....
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

6080507722 : MAJOR HISTORY

KEYWORD: The Second World War, Thailand, Engagement, Revisionist History

Boonpisit Srihong : THAILAND AND THE SECOND WORLD WAR, 1937-1947:A REVISIONIST HISTORY.

Advisor: Assoc. Prof. Wasana Wongsurawat, Ph.D.

The studies of Thailand's engagement in the Second World War has been a widely popular research topic from the late-1940s to the present day. Previous research conventionally establish the period of studies between 1939 and 1945 (the Second World War in Europe) or between 1941 and 1945 (the Great East Asia War). Such a timeframe, on the one hand, suggests that the war started in Europe and later spread to other parts of the world. On the other hand, there is the conventional explanation that Japan, which had become dominated by militarism and ultra-nationalism caused the war in Asia, and Thailand entered the war according to the directives of Field Marshal Phibunsongkhram whose dictatorial regime ruled the kingdom both before and during the Second World War.

This dissertation presents a revisionist history by expanding the research timeframe to 1937-1947, to include global political contexts, dynamics of foreign relations with states within the Asia-Pacific region and beyond, as well as domestic politics that influence policy and decision making of political figures in leading the nation into war. This expanded viewpoint allows for a more profound understanding of the rootcauses and consequences of the war that is more comprehensive than simply studying the war as battles between military forces. Analysis of primary materials and contemporary publications opens a new horizon of understanding the history of Thailand's engagement in the Second World War.

From the revisionist perspective, Thailand's entrance into the Second World War was highly methodical—from the first awareness of war to making predictions and preparations to safeguard national independence in the case of war, studying war circumstances abroad as well as consequences that could befall Thailand once it entered the war. These preparational processes took place even before the war broke out in Europe and before Phibunsongkhram became the Prime Minister. This research also found that the desire for economic and political influence of great powers—United Kingdom, United States of America, and France—all of whom sought to protect their interest in this region was another important factor that exacerbated the conflict that eventually resulted in the outbreak of the Second World War in the Asia-Pacific.

Field of Study: History

Student's Signature .....

Academic Year: 2023

Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

กุศลกรรมที่เกิดแต่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขออุทิศให้อาจารย์ ดร.สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ผู้ล่วงลับ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณอาจารย์ พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ อาจารย์ ดร.ภาวรรณ เรืองศิลป์ อาจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ อาจารย์ ดร.ธนาพล ลิมอภิชาติ และอาจารย์ ดร.ธิตี บัวคำศรี ที่เป็นร่วมเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบคุณ คุณวราภรณ์ นิมนวล ผู้ประสานคนสำคัญของภาควิชาประวัติศาสตร์

ขอขอบพระคุณ ศ.เออีจิ มูราชิม่า ที่ติดตามมาจนถึงวันสอบ อาจารย์ ดร.ถนอมวงศ์ ถ้ายอดมรรคผล ต้นเหตุให้ผู้เขียนเข้ามาสู่เส้นทางสายประวัติศาสตร์ คุณเบญจา รุ่งเรืองศิลป์ คุณศิริสกร มั่งมี และคุณวิภา จาริวงศ์ ไพบูลย์ ผู้ขุดค้นหนังสือหายากและวารสารเก่าแก่ของมหาวิทยาลัยมาให้บริการแก่นิสิต

ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณสงวนศรี ตริเทพประติมา คุณเชน สุวิกะปกรณ์กุล คุณผ่องศรี ลือพร้อมชัย คุณทับทิม ศรีหงส์ ดร.นิธิตี ศรีหงส์ ดร.สุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ ดร.สิทธิธรรม โรหิตะสุข ดร.อาวุธ ธีระเอก ดร.ศรัญญู เทพสงเคราะห์ ดร.จันทนา ไชยนาเคนทร์ ดร.กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์ ดร.แซมซัน ลิ้ม ดร.ชาติชาย มุกสง ดร.ธิกานต์ ศรีนารา ดร.อาสา คำภา คุณเหมือนพิมพ์ สุวรรณภาค และคุณวริศรา ตั้งคำวานิช ผู้มีส่วนให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จโดยลุล่วง

อีกทั้งขอขอบคุณ คุณสมชาย เตือนเพ็ญ และครอบครัว “ลิมประพันธ์” ที่ได้เอื้อเฟื้อข้อมูลเสรีไทยเมืองสวรรคโลก อาจารย์จิรวิทย์ เทพพรชัย คุณภุชงค์ กันทาธรรม อาจารย์พิมลา วัฒนเกียรติ์ คุณศรธนา วังสาร และชมรมคนรักประวัติศาสตร์เมืองแพร่ ได้กัณนำชี้สถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์พระเจ้าช้างเผือกกรมท่อนาช่างทางขึ้นวัดพระธาตุช่อแฮ พร้อมพาเจาะลึกข้อมูลเสรีไทยเมืองแพร่ ให้ได้เห็นเรื่องไม่ธรรมดาของคนธรรมดาตั้งแต่แรกส่งคนออกไปติดต่อกับสหรัฐอเมริกา

สุดท้ายนี้ผู้เขียนขอระลึกถึงบรรพบุรุษ นายมี ใจใหญ่ ชาวอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ราษฎรเกณฑ์ช่วยรบกองทัพพายัพ ผู้เดินทางพร้อมราษฎรภาคเหนือหลายไปหาบหามข้าวของกองทัพพายัพถึงเมืองเชียงตุง เป็นผู้ที่รอดชีวิตกลับมาได้ ในสวนหลังบ้านท่านมีหลุมเผาถ่านหลุมใหญ่ คุณยาย นางไข ใจใหญ่ เล่าให้ฟังว่าหลุมนี้เมื่อก่อนใช้เป็นที่หลบซ่อนเรือบินที่มายิงและทิ้งระเบิดบ้านเรือนชาวบ้านละแวกลำปาง แพร่ สุโขทัย อุตรดิตถ์ กับขอระลึกถึง พล.ร.อ.ยิ่ง ศรีหงส์ ต้นกลเรือบางนรา หมูเรือขนน้ำมันเชื้อเพลิงยามขาดแคลนจากโขนนัน ขณะมียศ ร.อ. ท่านเคยเป็นนายทหารติดต่อกกรมประสานงานพันธมิตร หนังสือเรื่องราวทหารเรือที่ท่านจัดพิมพ์ขึ้นมีส่วนทำให้ผู้เขียนเข้ามาพัวพันประวัติศาสตร์สงครามของชาติ

เรื่องราวที่ขาดหายไปจากประวัติศาสตร์ของท่าน เป็นส่วนหนึ่งที่จุดประกายให้ผู้เขียนสนใจค้นคว้าข้อมูลสงครามโลกครั้งที่ 2 เสมอมา.

บุญพิสิฐ ศรีหงส์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ทบทวนวรรณกรรม.....	13
1.2.1 อุบล จิระสวัสดิ์ (พ.ศ. 2517).....	15
1.2.2 ตรุณี บุญภิบาล (พ.ศ. 2520).....	20
1.2.3 แถมสุข นุ่มนนท์ (พ.ศ. 2520).....	23
1.2.4 ธานี สุขเกษม (พ.ศ. 2522).....	33
1.2.5 สมโชค สวัสดิรักษ์ (พ.ศ. 2524).....	34
1.2.6 อัญชลี สุขดี (พ.ศ. 2525).....	36
1.2.7 สรุปล.....	38
1.3 อธิบายศัพท์	41
1.4 วัตถุประสงค์การศึกษา	42
1.5 สมมติฐาน.....	42
1.6 วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	43
1.7 คำถามก่อนการวิจัย	44
บทที่ 2 ทวนกระแสสงคราม	45

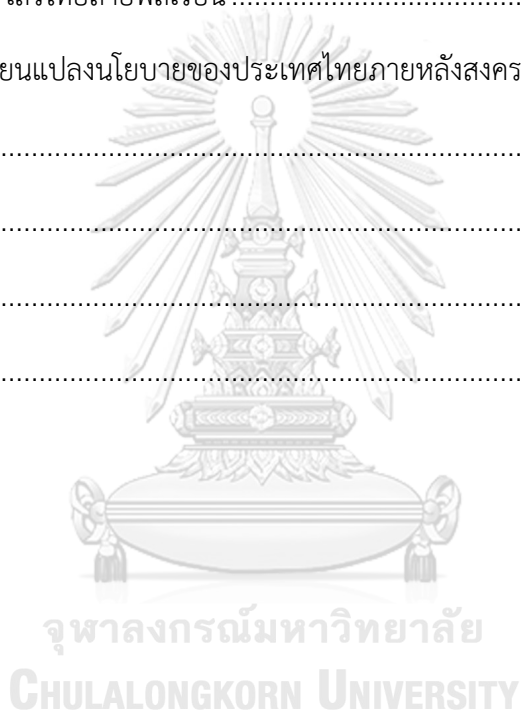
2.1 ปัญหาการกำหนดกรอบเวลาการศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย	45
2.2 ปัญหาการให้ความสำคัญกับนโยบายและบทบาทของนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม	47
2.3 หลักฐานจดหมายเหตุซึ่งบ่งชี้การทวนกระแสประวัติศาสตร์สงคราม	50
2.3.1. มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1934) เรื่อง การสงคราม ตะวันออก	51
2.3.2 มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2483 เรื่อง ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสงคราม	64
2.3.3 มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 เรื่อง อนาคตของประเทศไทย	68
2.3.4 บันทึกการประชุมกองอำนวยการกรมการผสม วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 เรื่อง การประชุมเกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นครั้งที่ 1	73
2.3.6 มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2490 เรื่อง ปัญหาเกี่ยวกับดินแดน	78
2.4 สรุปท้ายบท	81
บทที่ 3 การสงครามตะวันออก	84
3.1 ความรู้และการคาดการณ์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ของสังคมไทย	86
3.1.1 ความรู้และการคาดการณ์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางภาครัฐบาล	86
3.1.1.1 กรณีจัดทำความเห็นเรื่องหลักการป้องกันพระราชอาณาจักร เพื่อเสนอในที่ ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาสมัยรัชกาลที่ 7	86
3.1.1.2 กรณีการบรรยายเรื่องความเป็นไปในอนาคตของประเทศญี่ปุ่น	89
3.1.1.3 กรณีการทำนายสากลสงคราม ของนายพลลูเดนดอร์ฟ อดีตเสนาธิการทหาร ประเทศเยอรมัน	90
3.1.1.4 คณะรัฐมนตรีพิจารณาข้อเสนอของกระทรวงกลาโหมขออนุมัติให้สร้างแอสเอ็มบี เพื่อจัดหาเงินบำรุงกำลังรบ	91
3.1.2 ความรู้และการคาดการณ์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางภาคประชาชน	94
3.1.2.1 คำทำนายมหาสากลสงครามของประธานาธิบดีเจียงไคเช็ค	94
3.1.2.2 การวิพากษ์วิจารณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในหน้าหนังสือพิมพ์ไทย	95

3.1.2.2.1. รายงานข่าวสัมภาษณ์มุสลิมโศลินีตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ประชาชาติ.	95
3.1.2.2.2 บทความของ ส. เจนการช่าง ในหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์	96
3.1.2.2.3 บทความเรื่อง “ปัญหาเรื่องสงครามโลกคราวหน้า” ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ประชาชาติ.....	97
3.1.2.2.4 บทความเรื่อง “วิทโศบาย” ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ประชาชาติ....	98
3.1.2.2.5 บทความของ บุษย กวางตัน ตีพิมพ์ในหนังสือประชาชาติ	100
3.1.2.2.6 บทความของ น. เจริญพันธุ์ ตีพิมพ์ในวารสารนาวิกศาสตร์	102
3.2 แนวความคิดทางการทหารในการป้องกันประเทศภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475	104
3.3. ฐานะทางการเงินและการคลังของประเทศ.....	113
3.4 ความผันผวนทางการเมืองภายในของประเทศไทย และความคับขันจากความผันผวนภายนอกประเทศที่อาจปะทุขึ้นเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2	116
3.5 สรุปท้ายบท	119
บทที่ 4 มีกำลังพร้อมที่จะรักษาความเป็นกลาง	121
4.1 การเตรียมป้องกันประเทศโดยกระทรวงกลาโหม	122
4.1.1 การรณรงค์เรียไ้บริจาคเงินช่วยราชการทหาร	122
4.1.1.1 การริเริ่มรณรงค์เรียไ้เงินโดยบริษัทภาพยนตร์สหัสสินีมา	124
4.1.1.2 การริเริ่มจัดสร้างภาพยนตร์โดยกระทรวงกลาโหมเรื่อง “เลือดทหารไทย”. 125	
4.1.1.3 การรณรงค์บริจาคเงินทางกรมศิลปากรฯ เพื่อช่วยป้องกันภัยทางอากาศ ริเริ่มโดย หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร	128
4.1.1.4 การริเริ่มการรณรงค์เรียไ้เงินซื้อเครื่องบินให้แก่กรมอากาศยาน โดย นายพันโท หลวงกาจสงคราม	128
4.1.1.5 การตั้งคณะกรรมการกลางจัดหาเงินช่วยบำรุงกำลังราชการทหาร และการจัดแสดงยุทธภีฬาที่ท้องสนามหลวง	130
4.1.2 โครงการบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477	134

5.1.2.1	กรณีการพิมพ์แผนที่ประเทศไทยที่แสดงรายละเอียดการเสียดินแดนแก่ ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส	170
5.1.2.2	การทักท้วงเนื้อหาบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย	172
5.2	คลองคอคอดกระกับยุทธศาสตร์การทหารของประเทศอังกฤษ.....	177
5.2.1	ความคิดเห็นให้หน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาयाต่อการขุดคลองคอคอดกระ ใน ระยะ พ.ศ. 2476 (1934)-2479	179
5.2.2	ความคิดเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาयाต่อการขุดคลองคอคอดกระ ใน ระยะ พ.ศ. 2479 (1937)-2481)	182
5.3	รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสสนับสนุนการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนผ่านอาณานิคม ของตน.....	186
5.3.1	การขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ผ่านอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส	187
5.3.2	การขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ผ่านอาณานิคมพม่าของอังกฤษ.....	192
5.4	ปฏิกิริยาต่อสถานการณ์สงครามของประเทศไทย	196
5.5	สรุปท้ายบท	199
บทที่ 6	หน่วงช้าศึกให้ช้า เรียมหาอำนาจเข้ามาช่วย.....	203
6.1	การดำเนินนโยบายสงครามในระยะรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น ในทวีปยุโรป	209
6.2	การดำเนินการของรัฐบาลในระยะที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป จนถึงวันที่เกิด สงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นประเทศไทย	219
6.2.1	พลวัตของสถานการณ์สงครามจีน-ญี่ปุ่นที่เกาะไห่หนานและในอาณานิคมอินโดจีน ฝรั่งเศส.....	220
6.2.2	การดำเนินนโยบายของรัฐบาลเนื่องจากกรณีสงครามจีน-ญี่ปุ่นที่เกาะไห่หนานครั้งที่ 2 จนถึงวันที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นประเทศไทย.....	226
6.2.2.1	การดำเนินนโยบายเป็นกลาง	226
6.2.2.2	นโยบายสร้างชาติ	231

6.2.2.3	แผนการช่วยราชการทหารยามสงคราม	233
6.3	การดำเนินการของรัฐบาลเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทยจนถึงหลังสงคราม	235
6.3.1	กองทัพพลเรือน	236
6.3.2	ขบวนเสรีไทย	240
6.3.2.1	เสรีไทยสายทหาร.....	241
6.3.2.2	เสรีไทยสายพลเรือน.....	243
6.3.3	การเปลี่ยนแปลงนโยบายของประเทศไทยภายหลังสงคราม.....	247
6.4	สรุปท้ายบท	252
	บทสรุป.....	255
	บรรณานุกรม	261
	ประวัติผู้เขียน.....	286

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 3.1 รายได้และรายจ่ายจริงของประเทศ ระยะ พ.ศ. 2475-2484	114
ตารางที่ 3.2 การจัดสรรงบประมาณประจำปีของกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2477-2480	115

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ที่ผ่านมาความรับรู้หรือการอธิบายประวัติศาสตร์ประเทศไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นผลจากคำอธิบายที่จำกัดอยู่ในกรอบการวิเคราะห์ว่า เกิดขึ้นโดยประเทศเยอรมนีเริ่มต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป กับประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้ก่อสงครามในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น ประเทศไทยได้วางตัวเป็นกลางมาจนกระทั่งกองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกทางภาคใต้และภาคตะวันออกของประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยอมอนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยไปรบยังอาณานิคมอังกฤษ ต่อมาได้เข้าร่วมกับประเทศญี่ปุ่นโดยการประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

ประชาชนชาวไทยที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าวโดยนายปรีดี พนมยงค์ จึงตั้งเสรีไทยขึ้นต่อต้าน ต่อมาได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาผู้นำฝ่ายสัมพันธมิตรจนกระทั่งพร้อมที่จะขับไล่กองทัพญี่ปุ่น จึงแจ้งให้ฝ่ายสัมพันธมิตรให้กำหนดวันปฏิบัติการขับไล่กองทัพญี่ปุ่น แต่ยังไม่ทันถึงวันที่กำหนดประเทศญี่ปุ่นเป็นฝ่ายยอมแพ้สงครามในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2488 เสียก่อน นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินจึงประกาศว่าการประกาศสงครามของประเทศไทยต่อประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเป็นโมฆะเนื่องจากไม่ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของประชาชนไทย เป็นผลให้ประเทศไทยไม่ตกเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม

การอธิบายที่จำกัดในกรอบดังกล่าว ส่งผลให้ไม่ปรากฏการศึกษาเหตุการณ์ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทยหรือก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรปอย่างโดดเด่นและเพียงพอที่จะเข้าใจความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงของบริบทต่างๆ อันมีผลต่อการกำหนดนโยบายสงครามของประเทศไทยและการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย ตลอดจนส่งผลให้เกิดการไม่ศึกษาเหตุการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงว่าประเทศไทยยังคงเผชิญกับสถานะสงครามและหลุดพ้นจากสถานะเช่นนั้นเมื่อใด

เมื่อทบทวนความรู้และคำอธิบายตามกรอบความคิดดังกล่าว พบว่านับแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง มีข้อเขียน บทความและงานศึกษาเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยตีพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเผยแพร่สู่สาธารณชนเรื่อยมา โดยมีหนังสือเล่มสำคัญๆ ที่มีอิทธิพลต่อฐานความคิด ความเข้าใจของสาธารณชนและนักวิชาการประวัติศาสตร์ที่ตีพิมพ์มาโดยลำดับหลายเล่ม ได้แก่หนังสือดังต่อไปนี้

หนังสือเล่มแรกๆ ที่ก่อให้เกิดความรู้และก่อให้เกิดกรอบความคิดในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย ได้แก่หนังสือที่เขียนโดยเซอร์ โจเซย์ ครอสบี (Sir Josiah Crosby) อดีตอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยเรื่อง *Siam: The Crossroads* ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2488 ในปีที่สงครามมหาเอเซียบูรพายุติลง หนังสือเล่มนี้วางจำหน่ายครั้งแรกในประเทศไทยอังกฤษ¹

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้อธิบายเรื่องราวของประเทศไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว และอธิบายข้อมูลทัศนคติและพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม และบุคคลสำคัญท่านอื่นๆ ของไทยไว้ด้วย โดยเนื้อหาข้อมูลขณะเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพานั้น เซอร์ โจเซย์ ครอสบีได้นำส่วนหนึ่งมาจากหนังสือโต้ตอบทางการทูตระหว่างสถานทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ กับสถานทูตในเครือจักรภพและกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษที่จัดทำขึ้นโดยการประเมินสถานการณ์ของหน่วยงานประกอบการประเมินข่าวสารความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่ปรากฏในสังคมรวมทั้งที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2482 ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่อัครราชทูตอยู่ที่กรุงเทพฯ²

เมื่อกองทหารญี่ปุ่นได้รับอนุญาตเข้ามาถึงใจกลางกรุงเทพฯ ได้ปิดล้อมและควบคุมสถานทูตอังกฤษ เจ้าหน้าที่ในสถานทูตถูกควบคุมและกักบริเวณไว้ในสถานทูตจนกระทั่งมีการเจรจาแลกเปลี่ยนนักการทูตและชาวต่างประเทศชนชาติศัตรูของประเทศญี่ปุ่นได้รับการแลกเปลี่ยนตัวเดินทางกลับประเทศ เซอร์ โจเซย์ ครอสบีจึงนำประสบการณ์ของตนมาเรียบเรียงเป็นหนังสือวางจำหน่าย ซึ่งในเวลาต่อมาหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ได้มอบหมายให้ “นายฉันทนา” (นายมาลัย ชูพินิจ) เป็นผู้แปลและตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา

¹ Sir Josiah Crosby, *Siam: The Crossroads*, (London: Hollis & Carter Limited, 1945).

² “Political Review dealing with general attitude of Thailand during the year 1939,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, P.O. Public Record Office/82. (เอกสารสำเนาจากหอจดหมายเหตุประเทศไทย)

โดยข้อความในฉบับแปลของหนังสือพิมพ์ประชาชาติตอนหนึ่งระบุข้อความที่แปลจากข้อเขียนของเซอร์ โจเซฟ ทรอสบี เขียนถึงพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรีนายจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเจ้าหน้าที่สถานทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยว่า “หลวงพิบูลฯ ไม่เคยรู้แผนการณ์ของญี่ปุ่นเพราะเป็นความลับ ซึ่งโฆษกสถานทูตญี่ปุ่นแจ้งแก่ใจไซท์ ตอนที่ปล่อยตัวว่า สถานทูตญี่ปุ่นก็ไม่ทราบมาก่อนแต่ใจไซท์เห็นว่า พิบูลมีใจที่จะร่วมมือกับญี่ปุ่นอยู่แล้ว”³

เซอร์ โจเซฟ ทรอสบี เป็นผู้ที่เคยปฏิบัติหน้าที่ในสถานทูตอังกฤษประจำประเทศไทยและคุ้นเคยกับราชสำนักของไทยมาก่อนเมื่อครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เซอร์ โจเซฟ ทรอสบี ก็ได้กลับเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ข้อเขียนของเซอร์ โจเซฟ ทรอสบี ย่อมเกิดจากมุมมองทัศนคติและจากวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องและพิทักษ์ผลประโยชน์ของประเทศอังกฤษ การระบุข้อความที่สื่อความหมายว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ร่วมมือกับญี่ปุ่นมาก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะบุกกรุกเข้ามาประเทศไทยเผยแพร่ไปในหนังสือพิมพ์ไทย

เมื่อมีการนำข้อเขียนของ “นายฉันทนา” ตีพิมพ์เป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งชื่อ X.O. Group เรื่องภายในขบวนเสรีไทย⁴ พิมพ์จำหน่ายในปีเดียวกัน ความรับรู้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีใจและให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นมาก่อน เมื่อประกอบกับการที่นายฉันทนาเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ใกล้ชิดกับบุคคลระดับสูงของขบวนเสรีไทยหลายท่านและสนิทสนมกับบุคคลใกล้ชิดนายปรีดี พนมยงค์ และโดยที่การวางจำหน่ายของนายฉันทนาเล่มนี้ในระยะเวลาที่ประเทศอังกฤษส่งกองทหารเข้ามาอำนวยความสะดวกอาหารทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย จึงน่าจะมีส่วนทำให้หนังสือเล่มนี้ได้รับความเชื่อถือในหมู่ผู้อ่านชาวไทย เรื่องราวเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยจากหนังสือทั้งสองเล่มจึงแพร่หลายในหมู่คนไทย และต่อมาได้รับความเชื่อถือนำไปใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงวิเคราะห์ในงานวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

นับแต่ พ.ศ. 2489 เป็นต้นมามีหนังสือเชิงสารคดีว่าด้วยสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยที่สำคัญอีก 2 เล่ม ซึ่งมีเนื้อหาเจาะจงเฉพาะเรื่อง หนังสือเล่มแรกพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2489 ชื่อ Railroad of Death เขียนโดยจอห์น โคอัสต์ (John Coast) อดีตนายทหารชาวอังกฤษที่ถูกจับเป็นเชลยศึกที่

³ “การปฏิบัติในสายตาของทรอสบี แปลจากตอนหนึ่งใน SIAM, THE CROSS ROAD ของเซอร์โจเซฟ ทรอสบี โดย “นายฉันทนา” ประชาชาติ วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2489,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สป.6.6/1.

⁴ มาลัย ชูพินิจ, X.O. Group เรื่องภายในขบวนเสรีไทย (พระนคร: วารชนะวิบูลย์, 2489).

สิงคโปร์ เนื้อหาของหนังสือเป็นเรื่องเชลยศึกของกองทัพญี่ปุ่นที่ถูกเคลื่อนย้ายไปเป็นแรงงานสร้างทางรถไฟสายยุทธศาสตร์จากประเทศไทยไปยังประเทศพม่า⁵ เล่มที่สองพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2497 ชื่อ Into Siam the Underground Kingdom เขียนโดยนิคอล สมิท (Nicol Smith) และ เบลก คลาค (Blake Clark) โดยนิคอล สมิท เดิมเป็นนายทหารชาวอเมริกันที่เข้ามาปฏิบัติราชการลับในประเทศไทย⁶ เนื้อหาของหนังสือเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเข้ามาของกองกำลังเสรีไทยจากสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาปฏิบัติงานร่วมกับนายทหารอเมริกันในประเทศไทยเพื่อวางเครือข่ายต่อต้านญี่ปุ่นให้กับกองกำลังฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยที่ต่อมาเรียกว่า “ขบวนการเสรีไทย”⁷ ภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์

หลังจากการตีพิมพ์หนังสือของนิคอล สมิท ใน พ.ศ. 2497 ก็ปรากฏว่าหนังสือเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยก็ขาดช่วงไปกว่า 10 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับบทบาทและตัวบุคคลของขบวนการเสรีไทย เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะที่นายปรีดี พนมยงค์ และบุคคลสำคัญของขบวนการเสรีไทยถูกเรียกว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นเป้าหมายที่ต้องถูกกำจัดและถูกเฝ้าระวังอย่างเข้มงวดจากฝ่ายรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังจากนายปรีดี พนมยงค์ นำการรัฐประหารใน พ.ศ. 2492 ต่อฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ไม่สำเร็จ โดยที่ในเวลาช่วงเดียวกันนั้น สหรัฐอเมริกาเริ่มเปลี่ยนนโยบายหันมาสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้ซึ่งเป็นศัตรูในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างเปิดเผย

จนกระทั่ง พ.ศ. 2509 และ พ.ศ. 2511 จึงมีการพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เขียนโดยตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สงครามโดยตรงอีก 2 เล่ม เล่มแรกชื่อ ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2509⁸ เขียนโดย ดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในช่วงเวลานั้น เล่มที่สองชื่อ ไทยกับสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 พิมพ์ เมื่อ พ.ศ. 2511⁹ เขียนโดย “วิเทศกรณีย์” ซึ่งเป็นนามปากกาของหลวงวิจิตรวาทการ

⁵ John Coast, Railroad of Death (London: Commodore Press, 1946).

⁶ Nicol Smith and Blake Clark, Into Siam the Underground Kingdom (New York and Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, 1954).

⁷ การใช้คำ “ขบวนการเสรีไทย” ปรากฏการใช้คำในระยะ พ.ศ. 2488-2490 ซึ่งวิทยานิพนธ์ใช้คำดังกล่าวนี้เป็นหลักเพื่อให้ตรงกับการใช้คำในเอกสารร่วมสมัย และจะใช้คำ “ขบวนการเสรีไทย” เมื่อบริบทการใช้คำเป็นอย่างอื่น

⁸ ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 (พระนคร: แพร์พิทยา, 2509).

⁹ วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), ไทยกับสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 (พระนคร: ศิลปาบรรณาคาร, 2511).

หนังสือทั้งสองเล่มนี้พิมพ์จำหน่ายก่อนที่จะเกิดความนิยมศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ สงครามโลกครั้งที่ 2 ในหมู่นักศึกษานักวิจัยชาวไทยในอีกเกือบ 10 ปีต่อมา

หนังสือ ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ดิเรก ชัยนาม เริ่มต้นจากการอธิบายสถานการณ์ สงครามด้านยุโรปมาจนถึงสงครามด้านเอเชีย โดยอธิบายการทำติกาสัญญาไม่รุกรานระหว่างไทยกับ ฝรั่งเศส ว่ารัฐบาลไทยได้ต่อรองแจ้งความต้องการขอให้แก้ไขปัญหาเรื่องเขตแดนแม่น้ำโขงให้เป็นไป ตามกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งฝรั่งเศสตอบตกลงในหลักการ รัฐบาลไทยจึงแจ้งประเทศอังกฤษและ ญี่ปุ่นหากสนใจจะทำติกาสัญญาแบบเดียวกันด้วย

ปัญหาเขตแดนตามลำแม่น้ำโขงเกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ ร.ศ. 112 เพราะเกาะแก่งในลำ แม่น้ำโขงเป็นของฝรั่งเศส ตลอดจนฝรั่งเศสถือว่าแม่น้ำโขงตอนที่ผ่านหลวงพระบางเป็นแม่น้ำของตน ฝ่ายเดียว ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจเนื่องจากราษฎรไทยไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแม่น้ำได้ และ ก่อปัญหาต่อความมั่นคงของชายแดนประเทศไทยในบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขงที่ฝรั่งเศสมีอำนาจตั้ง กำลัทหารพร้อมรุกเข้าสู่ประเทศไทยได้¹⁰

ในระหว่างการเจรจาทำสัญญาไม่รุกรานกับประเทศฝรั่งเศส ประเทศญี่ปุ่นได้ส่งกองทัพเข้ามา ในอินโดจีน อุปทูตอเมริกันและอัครราชทูตอังกฤษจึงมาสอบถามท่าทีของไทยว่า ถ้าญี่ปุ่นจะยึดอินโด จีน ไทยจะว่อย่างไร

ดิเรก ชัยนาม แสดงทัศนะและตอบว่า หากจำเป็นจริงๆ ไทยก็ต้องขอร้องแบ่งบ้าง ซึ่งอัคร ราชทูตอังกฤษ คือ เซอร์ โจชวย ครอสบี แสดงความเห็นด้วย ต่อมาฝ่ายไทยขอแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นทางนโยบายเรื่องดินแดนต่อรัฐบาลอังกฤษ อเมริกัน เยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น ประเทศ เยอรมันและอิตาลีมีท่าทีเห็นด้วย ส่วนสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเตือนให้ไทยไตร่ตรองและใช้วิธีเจรจา โดยสันติ ฝ่ายไทยจึงคงอธิบายชี้แจงความประสงค์ แต่ฝรั่งเศสแสดงท่าทีแข็งกร้าวจนกระทั่งส่ง เครื่องบินมากราดยิงและทิ้งระเบิดที่นครพนม และส่งทหารโจมตีอรัญประเทศในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ไทยจึงส่งทหารเข้าไปในอินโดจีนด้านกัมพูชารบกับฝรั่งเศสได้ 22 วัน ญี่ปุ่นก็เข้ามาบังคับ ฝรั่งเศสเข้าใกล้เกลี้ยข้อยพิพาทจนกระทั่งมีการลงนามในอนุสัญญาสันติภาพ¹¹

นอกจากกรณีพิพาทอินโดจีนแล้ว ดิเรก ชัยนาม ยังอธิบายผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป ว่า ไทยเริ่มตกอยู่ในการต่อรองทางการทูตจากการบีบบังคับซื้อยางพาราและดีบุก โดย

¹⁰ ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2560), หน้า 65-66.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69-111.

อังกฤษต่อรองช่วยเหลือเรื่องน้ำมันและกระสอบป่านบรรจุข้าวสาร ญี่ปุ่นต่อรองเรื่องน้ำมันพร้อมกับขอกู้เงินบาทจากฝ่ายไทยเนื่องจากสินทรัพย์ของญี่ปุ่นในอังกฤษและสหรัฐอเมริกาถูกกัก ญี่ปุ่นไม่มีเงินตราต่างประเทศเพื่อใช้ชำระค่าสินค้าจึงขอความช่วยเหลือจากไทย

ในขณะที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกายังคงปกป้องผลประโยชน์ของฝ่ายตนจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์วันที่ 8 ธันวาคม 2484 โดยอังกฤษและสหรัฐอเมริกาคาดการณ์มาก่อนแล้วว่าไทยจะต่อต้านการบุกของญี่ปุ่นได้ไม่นาน¹²

สิ่งที่สังเกตได้จากงานเขียนของดิเรก ชัยนาม คือการย่ำว่าสถานการณ์ภายนอกประเทศและกระบวนการขั้นตอนในการตัดสินใจเข้าร่วมสงครามของไทยเป็นผลจากทัศนคติและวิธีรักษาผลประโยชน์ของฝรั่งเศส อังกฤษและสหรัฐอเมริกา และใช้วิธีการแบบจักรวรรดินิยมผลักดันให้ไทยเข้าสู่สงคราม

หลังจากการตีพิมพ์หนังสือของดิเรก ชัยนาม ในอีกสามปีต่อมาสังคมไทยก็ได้อ่านหนังสือ ไทยกับสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2¹³ ที่เขียนโดย “วิเทศกรณีย์” ซึ่งเป็นนามปากกาเดิมของหลวงวิจิตรวาทการ เนื้อหาหนังสือของวิเทศกรณีย์เริ่มต้นอธิบายลำดับเหตุการณ์ทางการเมืองและการทหารของประเทศญี่ปุ่น วิเคราะห์เชื่อมโยงบรรยากาศความขัดแย้งในภูมิภาคยุโรปและเอเชีย ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ดำเนินมาก่อนหน้าและถือเป็นสาเหตุของสงครามโลกครั้งที่ 2

วิเทศกรณีย์อธิบายว่า นักสังเกตการณ์ทั่วโลกพากันตั้งข้อสงสัยและวิจารณ์ว่านายกรัฐมนตรีโตโจต้องบุกตะวันออกแน่ เพราะการล้อมปิดอ่าวของแนว A.B.C.D (คือ อเมริกา, บริติช, จีน, ฮอลันดา) เป็นการบีบบังคับญี่ปุ่นทำให้เกิดความวุ่นวาย ทั่วโลกวิจารณ์ว่า “สงครามในตะวันออกไกลใกล้ระเบิดเต็มที่แล้ว”¹⁴

วิเทศกรณีย์เห็นว่าประเทศไทยถูกเหตุการณ์ทางการเมืองผลักดันให้ต้องกระโจนเข้าสู่สงครามโดยความจำเป็นเหมือนกับประเทศเล็กๆทั้งหลายในยุโรป นายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงครามจึงส่งสาส์นวิงวอนสันติภาพไปทั่วโลกและประกาศนโยบายความเป็นกลาง

เมื่อใกล้จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา หนังสือพิมพ์ไทยทุกฉบับเตือนว่าญี่ปุ่นจะบุกประเทศไทย แต่นายกรัฐมนตรีให้สัมภาษณ์ว่าจะไม่เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นเพราะไทยทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกับ

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 123-140.

¹³ วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), ไทยกับสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 (พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, 2511).

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 281.

อังกฤษและญี่ปุ่น ถ้ามหาสมุทรทั้งสองไม่ยึดมั่นในสัญญา ไทยก็เตรียมป้องกันเอกราชและอธิปไตยไว้พร้อมแล้ว โดยไทยจะรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ไทยตระหนักดีว่าจะต้องถูกญี่ปุ่นหรือไม่ก็อังกฤษบุก

ในส่วนพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรี วิเทศกรณีย์อธิบายว่า วิธีทางของจอมพล ป. พิบูลสงครามและนายปรีดี พนมยงค์ต่างก็มุ่งประโยชน์ในการบรรเทาความเสียหายของชีวิตทรัพย์สินของพลเมืองและสถานะของประเทศทั้งคู่¹⁵

สิ่งที่สังเกตได้จากงานเขียนของวิเทศกรณีย์ คือการยับยั้งชั่งใจของคณะรักษาติกลุ่มต่างๆ ที่เริ่มขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและขบวนการเสรีไทย พร้อมกับอธิบายกระบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่ดำเนินการโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยไม่อธิบายการดำเนินนโยบายสร้างชาติและผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม ที่เป็นดังนี้น่าจะเป็นเพราะความรับรู้เรื่องราวของนายปรีดี พนมยงค์ ขณะนั้นยังคงมีจำกัดเพียงการมีฐานะเป็นผู้นำเสรีไทยและเรื่องราวของเสรีไทยส่วนใหญ่ผูกติดกับภารกิจของเสรีไทยที่มาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีไทยที่ปฏิบัติงานร่วมกับสหรัฐอเมริกา อีกทั้งงานเขียนชิ้นนี้ก็เขียนและพิมพ์จำหน่ายในเวลาที่ยอมพล ป. พิบูลสงคราม กลายเป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งมีบทบาทในสงครามเย็นร่วมกับสหรัฐอเมริกาแทนที่ยอมพล ป. พิบูลสงคราม แล้ว

การจัดพิมพ์หนังสือของดิเรก ชัยนาม ใน พ.ศ. 2509 ก็กับการจัดพิมพ์หนังสือของวิเทศกรณีย์ ใน พ.ศ. 2511 เป็นเวลาใกล้เคียงกับการศึกษาวิจัยในต่างประเทศ คือใน พ.ศ. 2510 มีการตีพิมพ์วิทยานิพนธ์เรื่อง “Japan’s Relations with Thailand, 1928-1941”¹⁶ ของเอดเวิร์ด ทาเดียส ฟลัด (Edward Thadeus Flood) นักศึกษาชาวอเมริกา มหาวิทยาลัยวอชิงตัน ศึกษาความสัมพันธ์ต่างประเทศระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นระยะรัชกาลที่ 7 จนถึง พ.ศ. 2484

การตีพิมพ์หนังสือทั้ง 3 เล่มในเวลาไล่เรียงกันนี้ เป็นเวลาที่สหรัฐอเมริกามีบทบาทกำหนดการเมืองและการทหารของประเทศไทยอย่างชัดเจน อีกทั้งชาวอเมริกันและชาวไทยร่วมสมัยนั้นยังมีทัศนะว่า สหรัฐอเมริกาเป็นผู้ปกป้องเอกราชและอธิปไตยของประเทศไทย หนังสือทั้งสามเล่มจึงอาจนับเป็นวรรณกรรมยุคสงครามเย็นของสังคมไทย

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 472-479.

¹⁶ Edward Thadeus Flood, “Japan’s Relations with Thailand, 1928-1941” (Doctoral dissertation, University of Washington, 1967).

อย่างไรก็ดี วิทยานิพนธ์ของเอดวาร์ด ทาเดียส ฟลัส มิได้ศึกษาเรื่องประเทศไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยตรง หากแต่มีเนื้อหาส่วนหนึ่งอธิบายความต้องการพิงพิงประเทศญี่ปุ่นของผู้บริหารไทยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีสงครามกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสผ่านความสัมพันธ์ทางการทหารเป็นผลให้รัฐบาลและกองทัพญี่ปุ่นเห็นช่องทางดำเนินการสงครามของตนต่อประเทศอังกฤษ จึงสั่งการผ่านทูตทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทยให้ทาบทามจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อขอความร่วมมือตามความต้องการดำเนินนโยบายสงครามของประเทศไทย

เอกสารจดหมายเหตุที่เอดวาร์ด ทาเดียส ฟลัสใช้เป็นข้อมูลงานเขียนในส่วนนี้ นำมาจากหลักฐานชั้นต้นจากจดหมายเหตุของญี่ปุ่น คือจากเอกสารกองประวัติศาสตร์สงคราม (War History Division) และเอกสารกระทรวงการต่างประเทศ ประเทศญี่ปุ่น (Foreign Office) เป็นหลัก โดยมีได้ใช้จดหมายเหตุของสหรัฐอเมริกา¹⁷

เมื่อเอกสารดังกล่าวถูกวิเคราะห์ผ่านมุมมองของนักศึกษาชาวอเมริกันยุคสงครามเย็น ย่อมเป็นการวิเคราะห์ผ่านความรู้ของผู้ชนะสงครามในบริบทที่สังคมอเมริกันเห็นว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการกิจการผดุงสันติภาพโดยมีจำต้องอธิบายว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาเองก็มีส่วนสร้างให้เกิดสถานการณ์สงคราม

ข้ออ้างและข้อสรุปวิทยานิพนธ์ของเอดวาร์ด ทาเดียส ฟลัส ที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ได้ชี้ให้เห็นนัยยะความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างทหารญี่ปุ่นกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในทิศทางที่รัฐบาลไทยร่วมมือกับญี่ปุ่นนำประเทศเข้าสู่สงคราม โดยใช้หลักฐานจากเอกสารชั้นต้นในประเทศญี่ปุ่นเป็นสำคัญ ทำให้ข้ออ้างและข้อวิเคราะห์ที่ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงมักจะได้รับการอ้างอิงในการศึกษาประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยโดยนักศึกษาและนักวิชาการชาวไทย ซึ่งเฟื่องฟูขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2517 โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากนั้นอีกสิบกว่าปีก็มีการตีพิมพ์หนังสืออีกเล่มหนึ่ง เรื่อง สัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ของ ทวี ธีระวงศ์เสรี พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2524¹⁸ ซึ่งพัฒนาจากวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาเอกที่นำเสนอที่มหาวิทยาลัยเมจิ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น

¹⁷ Ibid, pp. 779-790.

¹⁸ ทวี ธีระวงศ์เสรี, สัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524).

เนื้อหาหนังสือของทวี ธีระวงศ์เสรี เฉพาะในบทที่ 3 เป็นเรื่อง สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482-2488) อธิบายสัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ทวี ธีระวงศ์เสรี ระบุว่า เหตุการณ์ที่กองทหารและรัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินการในอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นผลเนื่องแต่นโยบาย การสงครามของประเทศญี่ปุ่นและจากการดำเนินของรัฐบาลไทยในการรับมือรักษาสถานะของ ประเทศและการรักษาผลประโยชน์ของชาติ ในขณะที่สถานการณ์กำลังดำเนินเข้าสู่สงคราม¹⁹

หนังสือของทวี ธีระวงศ์เสรี ใช้หลักฐานจากเอกสารชั้นต้นของญี่ปุ่นเป็นสำคัญ ด้วยประสงค์ จะทำความเข้าใจจากมุมมองของชาวญี่ปุ่น อีกทั้งทวียังใช้วิทยานิพนธ์ของเอ็ดเวิร์ด ทาเดียส ฟลัสเป็น แนวทางศึกษาด้วย เอกสารชั้นต้นที่ปรากฏในงานศึกษาของทวี ธีระวงศ์เสรีส่วนหนึ่งจึงเป็นเอกสารชุด เดียวกับที่ปรากฏในการศึกษาของเอ็ดเวิร์ด ทาเดียส ฟลัส แต่เนื่องจากผลงานของทวี ธีระวงศ์เสรี ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นเวลาที่ความสนใจศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทย เปลี่ยนแปลงเป็นความนิยมเป็นการศึกษาหัวข้อเฉพาะเรื่องแล้ว จึงไม่ค่อยปรากฏว่าชุมชนวิชาการ ชาวไทยใช้การวิเคราะห์ ข้ออ้างต่างๆ และหลักฐานประกอบของทวี ธีระวงศ์เสรี แพร่หลาย เช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์ของเอ็ดเวิร์ด ทาเดียส ฟลัส

อย่างไรก็ดี เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาการศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยในทาง วิชาการ ซึ่งเฟื่องฟูขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2517 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง พ.ศ. 2520-2525 มีงานศึกษาระดับ วิทยานิพนธ์ตลอดจนงานวิจัยหลายเรื่อง ซึ่งภาพรวมของการวิเคราะห์หรืออธิบายโดยนักศึกษาและ นักวิชาการไทยระยะนั้นในด้านหนึ่งให้น้ำหนักเชื่อถือความสัมพันธ์ต่างประเทศระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ขณะที่อีกด้านหนึ่งก็มุ่งวิเคราะห์ศึกษาพฤติกรรมแบบเผด็จการชาตินิยมและทหารนิยมของ นายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ว่าจะเป็นประเด็นความเป็นเผด็จการทหาร ความเลื่อมใส ต่อลัทธิชาตินิยมคลั่งชาติ การมีใจเข้าด้วยญี่ปุ่นและร่วมคบคิดกับญี่ปุ่นในทางลับ จนถึงกับในงาน วิชาการบางเรื่องมีข้อสรุปชัดเจนว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความเป็นเผด็จการและนำประเทศเข้า ร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว พร้อม ๆ กับจบการวิเคราะห์สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยด้วยการอธิบายบทบาทของขบวนการเสรีไทยที่มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำการต่อต้าน

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118-130.

ญี่ปุ่นและขอความช่วยเหลือทางนโยบายจากสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อรองกับความต้องการของประเทศอังกฤษในเรื่องสถานะของประเทศไทยหลังสงคราม ทำให้ประเทศไทยไม่เสียเอกราช²⁰

ทั้งนี้ สิ่งที่น่าสังเกตได้ ได้แก่ ตลอดระยะเวลาความเฟื่องฟูของการศึกษาประวัติศาสตร์ประเทศไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น เป็นบรรยากาศทางการศึกษาที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศ นับแต่ พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา เป็นช่วงเวลาที่นักศึกษาไทยเริ่มต่อต้านอเมริกันและไม่เห็นด้วยกับวิธีการปกครองประเทศของรัฐบาลทหาร

จนกระทั่งสหรัฐอเมริกายุติบทบาททางทหารในภูมิภาคอินโดจีนโดยสิ้นเชิง และสภาวะความขัดแย้งในภูมิภาคหลังจากนั้นค่อนข้างสงบลงแล้ว ความนิยมศึกษาเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยจึงเปลี่ยนไปเป็นความนิยมศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของกองทัพญี่ปุ่นกับสังคมไทย เฉพาะเรื่องเฉพาะกรณี เช่น การเมืองภายในประเทศ เซลยศึก ทางรถไฟ และสภาพสังคมไทยในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทหารญี่ปุ่น เป็นต้น

ดังนั้นหลังจากทศวรรษที่ 2520 ความนิยมศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยแพร่หลายในลักษณะให้ความสนใจเจาะจงเฉพาะเรื่อง กับทั้งนิยมศึกษาภาวะหลังสงครามหรือเรื่องผลกระทบของสงครามต่อประเทศไทย มากกว่าความสนใจในเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยเช่นระยะต้นทศวรรษที่ 2520

ความสนใจศึกษาลักษณะเจาะจงเฉพาะเรื่องนี้ยังคงดำเนินมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยที่มีเฉพาะใน พ.ศ. 2540 ที่กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา²¹ ขึ้นอธิบายความเป็นมาและรายละเอียดของปฏิบัติการทางทหารของประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2

หนังสือ ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา เล่มนี้ อธิบายสถานการณ์สงครามก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทยโดยเกริ่นนำในประเด็นต่างๆ ได้แก่ สถานการณ์ทั่วไปหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สถานการณ์ในยุโรป สหรัฐอเมริกา และสถานการณ์ในประเทศไทยนำมาสู่การเตรียมการของสงครามมหาเอเซียบูรพาของญี่ปุ่นและการเข้าสู่สงครามของประเทศไทย โดยเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องนโยบายบทบาทและการดำเนินการของนายกรัฐมนตรีนายจอม

²⁰ แฉมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2521), หน้า 41-74.

²¹ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา (กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2540).

พล ป. พิบูลสงคราม ในการเข้าสู่สงคราม ประกอบกับตีพิมพ์เอกสารชั้นต้นที่เป็นขั้นตอนสำคัญของสงคราม เรื่องราวส่วนใหญ่จึงอยู่ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา

ส่วนทางด้านหนังสือสารคดีและบันเทิงคดีที่จำหน่ายในท้องตลาด แม้มีลักษณะเจาะจงเฉพาะเรื่อง แต่เนื้อหายังอยู่ในกรอบคำอธิบายว่าสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นเนื่องจากกองทัพญี่ปุ่นบุกเข้าโจมตีประเทศ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 พร้อมกับยกกำลังทหารเข้าโจมตีอาณานิคมของอังกฤษที่มาลายาและสิงคโปร์ ตลอดจนโจมตีฐานทัพเรือของสหรัฐอเมริกาที่อ่าวเพิร์ลฮาร์เบอร์ ขณะนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านเข้าประเทศไทยและนำประเทศประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร คนไทยจึงประสบความเดือดร้อน เพราะสินค้าขาดแคลน มีราคาแพง บ้านเมืองถูกเครื่องบินทิ้งระเบิด คนไทยจึงเกลียดญี่ปุ่นและมีการต่อต้านจากขบวนการเสรีไทยนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ช่วยบรรเทาเหตุการณ์ทำให้ประเทศไทยไม่เสียเอกราช²²

เมื่องานศึกษาทางวิชาการ รวมทั้งงานเขียนสารคดีและบันเทิงคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยมีทิศทางดำเนินมาเช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทย มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์ของราชการ ความเชื่อมต่อกับประชาชนมีลักษณะแยกส่วน แม้มีพื้นที่ที่เกิดเหตุในประเทศไทยกว้างขวาง แต่มีพื้นที่ความทรงจำอยู่เฉพาะการรบในจังหวัดภาคใต้ เหตุการณ์ที่สมุทรปราการและกรุงเทพฯ กลับไม่เป็นที่ทราบกันทั่วไป เรื่องราวของบุคคลที่เกี่ยวข้องมีเพียงบุคคลหลักไม่มากนัก และไม่ทราบเรื่องการเตรียมพร้อมป้องกันรักษาอธิปไตยของชาติจากสงครามอย่างเต็มที่ที่กล่าวอ้างในสมัยนั้น คือ มีการเตรียมการอย่างไรบ้าง

ประชาชนไทยในสมัยสงครามครั้งที่ 2 จึงเป็นเพียงผู้ถูกเกณฑ์ไปปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล ความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินจากการกระทำของทหารญี่ปุ่นและเผชิญภัยจากการทิ้งระเบิดของเครื่องบินทหารฝ่ายสัมพันธมิตรหรือแม้โดยคำสั่งของรัฐบาล ไม่เป็นที่รู้จัก ไม่ได้รับการสดุดีเชิดชู เรื่องราวของผู้ที่ร่วมงานขบวนการใต้ดินเพื่อขับไล่ทหารญี่ปุ่นก็สูญหายไป ผู้ที่ได้รับการเชิดชูมีเฉพาะกลุ่ม เช่นกลุ่มผู้นำในขบวนการเสรีไทยในประเทศและกองกำลังเสรีไทยที่เดินทางเข้ามาจากต่างประเทศ

อีกทั้งการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยเกิดขึ้นในระยะเวลาที่ได้รับอิทธิพลประวัติศาสตร์นิพนธ์อเมริกันยุคสงครามเย็น ส่งผลให้สำนักในประวัติศาสตร์ปรากฏในงาน

²² อัคริน จินตกานนท์, สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ไทยจึงไม่แพ้ (กรุงเทพฯ: กลุ่มบริษัททีม มูลนิธิกลุ่มทีมรวมใจ, 2554).

เขียนระยะนั้นเน้นบทบาทของสหรัฐอเมริกาเป็นตัวเอก คอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายผู้ร้าย เช่นเดียวกับงานเขียนเชิดชูสถาบันและตำหนิฝ่ายคณะราษฎร จึงอาจไม่ทันตรวจสอบรายละเอียดหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้รอบด้าน

เรื่องราวสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยที่ส่งผ่านโดยงานวิชาการ แม้จะรวมถึงงานเขียนเชิงสารคดีและบันเทิงคดีนอกวงวิชาการ ยังมีหลายเรื่องที่ไม่สามารถอธิบายให้เป็นที่กระจ่าง ทั้งยังไม่อาจอธิบายให้เข้าใจได้ว่า การสงครามระดับสงครามโลก เหตุใดจึงมีเรื่องราวเพียงกองทหารญี่ปุ่นและผู้นำรัฐบาลไทยไม่กี่คนโลดแล่นบนการชีวิตความเป็นอยู่ และบันดาลความเป็นไปแก่สังคมไทย โดยประชาชนส่วนใหญ่ให้ความร่วมมืออย่างสงบ

จึงเป็นภารกิจสำคัญของนักประวัติศาสตร์และงานวิชาการทางประวัติศาสตร์ที่ควรตรวจสอบการวิเคราะห์หรืออธิบายที่ผ่านมา รวมถึงค้นหาเรื่องราวที่ยังไม่ปรากฏหรือยังไม่เป็นที่กระจ่าง นำหลักฐานทั้งเก่าและใหม่มาพิจารณาวิเคราะห์อธิบายอีกครั้งหนึ่ง งานวิจัยครั้งนี้ต้องการทบทวนการเล่าประวัติศาสตร์ประเทศไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่จำกัดอยู่ในหมวดเวลาเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรปเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 หรือเมื่อกองทหารญี่ปุ่นก่อสงครามมหาเอเชียบูรพาเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 รวมถึงการวิเคราะห์ที่มักมุ่งอธิบายเฉพาะมิติบทบาทของตัวบุคคลคือจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับพฤติการณ์ส่งเสริมลัทธิชาตินิยมและสนับสนุนประเทศญี่ปุ่น จนกลายเป็นคำอธิบายกระแสหลักมายาวนานกว่า 50 ปี

การทวนกระแสประวัติศาสตร์ในวิทยานิพนธ์นี้จะขยายกรอบเวลาการศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยไปที่ พ.ศ. 2480 อันเป็นปีที่เกิดการประกาศสงครามระหว่างจีนกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งส่งผลให้เกิดการเข้าร่วมสงคราม ในลักษณะของการช่วยเหลือประเทศจีนทำสงครามกับประเทศญี่ปุ่นโดยมหาอำนาจหลายชาติโดยที่ไม่ประกาศสงคราม แสดงถึงการเป็นสงครามระดับนานาชาติ ลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกในขณะนั้น

วิทยานิพนธ์นี้ย้อนไปศึกษาเหตุการณ์อันเป็นที่มาของสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย เพื่อทำความเข้าใจบริบทการวางนโยบายสงครามของประเทศไทยผ่านบริบทการเมืองระหว่างประเทศที่ดึงประเทศไทยเข้าสู่สงคราม และผ่านมุมมองการวางแผนป้องกันประเทศทางทหารของประเทศไทย และจะขยายกรอบเวลาศึกษาการยุติสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยไปถึง พ.ศ. 2490 เนื่องจากประเทศไทยยังมีพันธกรณีต้องผูกพันรับผิดชอบต่อสงครามโลกครั้งที่ 2

ในส่วนที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ขอบเขตของเอกสารที่จะนำมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์นี้ จะนำหลักฐานชั้นต้นที่ค้นพบใหม่จากแหล่งข้อมูลประเภทจดหมายเหตุ เอกสารส่วนบุคคล และสิ่งพิมพ์ร่วมสมัย รวมทั้งหลักฐานชั้นต้นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องถึง แต่ยังไม่เคยนำมาใช้วิเคราะห์อธิบาย รวมถึงหลักฐานเก่าที่เคยกล่าวอ้าง นำมาพิจารณาในแง่มุมใหม่ เพื่อร่วมกันบ่งชี้ ทำความเข้าใจเรื่องราวการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยว่า มีกระบวนการที่เป็นระบบ มีพัฒนาการ มีความต่อเนื่องในการรับมือสถานการณ์ทั้งจากภาครัฐบาลและภาคประชาชนของประเทศไทย และกระบวนการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นก่อนที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป

1.2 ทบทวนวรรณกรรม

ความสนใจศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยในชุมชนนักศึกษาและนักวิชาการไทย เริ่มต้นขึ้นเมื่อทศวรรษที่ 2510 ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง “สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง” ของ อุบล จิระสวัสดิ์ เมื่อ พ.ศ. 2517 ต่อจากนั้นจึงมีงานวิทยานิพนธ์ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2” ของ ดร.ณิ บุญภิบาล เมื่อ พ.ศ. 2520 กับงานวิจัยของ แถมสุข นุ่มนนท์ เรื่อง Thailand And The Japanese Presence 1941-1945 เมื่อ พ.ศ. 2520 ในปีต่อมางานวิจัยชิ้นนี้ได้ตีพิมพ์เป็นภาษาไทยชื่อ เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง หลังจากนั้นมีการตีพิมพ์ซ้ำในชื่อเดิมหรือในชื่อคล้าย ๆ กันหลายครั้งจนถึง พ.ศ. 2566

ในทศวรรษที่ 2520 มีงานศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทย จำนวนมากขึ้นเช่นกัน งานวิทยานิพนธ์ในระยะทศวรรษนี้ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ ธาณี สุขเกษม เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2482-2488)” เมื่อ พ.ศ. 2522 วิทยานิพนธ์ของ สุตมัย ศรีสุข เรื่อง “วรรณกรรมไทยเรื่องประวัติศาสตร์ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2” เมื่อ พ.ศ. 2524 วิทยานิพนธ์ของ สมโชค สวัสดิ์รักษ์ เรื่อง “ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเซียบูรพา” เมื่อ พ.ศ. 2524 และ วิทยานิพนธ์ของของ อัญชลี สุขดี เรื่อง “ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488)” เมื่อ พ.ศ. 2525

ในทศวรรษที่ 2530 ดูเหมือนความสนใจในประวัติศาสตร์ประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จะขาดช่วงไป งานศึกษาในระยะทศวรรษนี้ส่วนใหญ่สนใจเฉพาะเรื่องและสนใจสภาวะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีเฉพาะวิทยานิพนธ์เรื่อง “ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492” ของ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ เมื่อ พ.ศ. 2531 เท่านั้น ที่ศึกษาเรื่องราวในระหว่างสงคราม

ต่อมาในทศวรรษที่ 2540 ความสนใจเกี่ยวกับประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 มีจำนวนเพิ่มขึ้น หากมีลักษณะหัวข้อเฉพาะเรื่อง และศึกษาระยะก่อนหรือหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นกัน วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาโดยตรง มีได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ ดำริห์ เรื่องสุธรรม เรื่อง “ขบวนการแรงงานไทยในการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2” เมื่อ พ.ศ. 2544 วิทยานิพนธ์ของ มณีจุฑา วัชรโรทยางกูร เรื่อง “การสื่อสารของขบวนการเสรีไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2” เมื่อ พ.ศ. 2544 วิทยานิพนธ์ของ เชิดชาย ชมธวัช เรื่อง “ทหารญี่ปุ่นในความทรงจำของชาวชุมชนยามในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2” เมื่อ พ.ศ. 2546 มิ่งานวิจัยของ จิราภรณ์ สถาปนะวรรณนะ เรื่อง “ผูกปิ่นและจังหวัดพิษณุโลกกับสงครามโลกครั้งที่ 2” เมื่อ พ.ศ. 2547 วิทยานิพนธ์ของ พวงทิพย์ เกียรติสกุล เรื่อง “กองทัพญี่ปุ่นกับทางรถไฟสายใต้ของไทย สมัยสงครามมหาเอเซียบูรพา ระหว่าง พ.ศ. 2484-2488” เมื่อ พ.ศ. 2547 ปิดท้ายด้วยงานศึกษาของ จิราภรณ์ สถาปนะวรรณนะ เรื่อง “ความสัมพันธ์ชาวเมืองเหนือล่างกับทหารญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-พ.ศ. 2488)” พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2550 กับงานวิจัยของ เพ็ญแข พงษ์ศิริบัญญัติ เรื่อง “ประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488)” พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2550

เมื่อถึงทศวรรษ 2550 ที่เพิ่งผ่านไป ความสนใจผลิตงานศึกษาหรืองานเขียนเกี่ยวกับประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ลดลง งานศึกษาในระยะทศวรรษนี้ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง “กาญจนบุรีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2: ประวัติศาสตร์บอกเล่า” ของ บุญรอด ชลารักษ์ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2558

จากจำนวนวิทยานิพนธ์และงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จะยกมาเฉพาะวิทยานิพนธ์และงานวิจัย 5 เรื่อง และหยิบยกเฉพาะเรื่องที่มีนัยวิเคราะห์สัมพันธ์กัน มาวิเคราะห์ประเด็นหรือแนวการเล่าเรื่องหลัก (Grand Narrative) ของวิทยานิพนธ์และงานวิจัยเหล่านี้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและเป็นข้อสังเกตต่อกระแสประวัติศาสตร์ ในการวิเคราะห์ศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต่อไป ดังจะได้อธิบายตามลำดับต่อไปนี้

1.2.1 อุบล จิระสวัสดิ์ (พ.ศ. 2517)

อุบล จิระสวัสดิ์ เสนอวิทยานิพนธ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง “สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2517”²³ เนื้อหาโดยรวมเสนอว่า สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วง พ.ศ. 2482-พ.ศ. 2488 ในช่วงเวลาดังกล่าวสภาพการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไป เป็นเผด็จการยิ่งขึ้น เป็นจุดเริ่มต้นของการแตกแยกระหว่างแกนนำคณะราษฎร คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ โดยฝ่ายรัฐบาลได้วางแนวทางในการนำชาติหลบเลี่ยงจากความบอบช้ำจากญี่ปุ่น ในขณะที่เดียวกันก็มีการดำเนินงานใต้ดินของผู้นำไทยกลุ่มหนึ่งซึ่งมีส่วนช่วยให้ประเทศไทยบอบช้ำจากฝ่ายพันธมิตรน้อยลง

ในระหว่างสงคราม ทหารญี่ปุ่นไม่มีส่วนก่อให้เกิดผลต่อการเมืองไทยมากนัก เพราะไม่ได้ก้าวเข้ามามีอำนาจในการปกครองประเทศ หากแต่ก่อให้เกิดผลต่อเศรษฐกิจเพราะการใช้จ่ายของทหารญี่ปุ่นทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ สินค้าราคาสูงขึ้น ส่วนทางด้านสังคม รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มุ่งสร้างชาติด้วยวัฒนธรรมอย่างจริงจังทำให้เกิดแบบอย่างทางวัฒนธรรมที่ใช้กันต่อมา เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพของประเทศเพื่อนบ้านแล้ว ประเทศไทยได้รับความเสียหายน้อยกว่า

อุบล จิระสวัสดิ์ ได้วิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญประกอบคำอธิบาย 3 เรื่อง ได้แก่ สถานการณ์อันเป็นเหตุให้เกิดสงคราม เรื่องการเข้าร่วมสงคราม และผลกระทบจากสงคราม

ในเรื่องสถานการณ์อันเป็นเหตุให้เกิดสงคราม อุบล จิระสวัสดิ์ วิเคราะห์ว่า สงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ เกิดในยุโรป เมื่อเยอรมนีส่งกองทัพเข้าตีโปแลนด์เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2482 ประกอบกับการที่ญี่ปุ่นขยายอำนาจและอิทธิพลทางเศรษฐกิจทางประเทศจีนตอนเหนือ และครอบครองเกาะฟอร์โมซา เกาหลีมาก่อน ขณะกำลังทำสงครามกับจีนเพื่อขยายเขตอิทธิพลในประเทศจีนไปทางเหนือและทางตะวันตก ได้มีแผนการที่จะขยายตัวลงมาทางใต้ ยังผลให้ประเทศไทยได้รับความกระทบกระเทือนจากการเผชิญหน้าระหว่างอังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส และเนเธอร์แลนด์ กับญี่ปุ่น เพราะประเทศไทยถูกขนาบข้างโดยอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจ ต้องอยู่ในจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ประกอบกับการที่ประเทศไทยมีฐานะเป็นแหล่งผลิตอาหาร ทำให้ประเทศไทยมีปฏิกิริยาต่อสงครามและความตึงเครียดในเอเชีย 2 เรื่อง เรื่องแรกได้แก่ การประกาศนโยบายเป็นกลาง ซึ่งในเวลาต่อมาได้ทำ

²³ อุบล จิระสวัสดิ์, “สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517).

สนธิสัญญาไม่รุกรานกับประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษ และทำสนธิสัญญาจำเริญทางพระราชไมตรีกับประเทศญี่ปุ่น เรื่องที่สอง คือ การเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน²⁴

ในการประกาศนโยบายเป็นกลาง อุบล จิระสวัสดิ์ อธิบายว่า พล.ต.หลวงพิบูลสงคราม เคยคาดการณ์มาก่อนเมื่อ พ.ศ. 2480 ว่าอาจเกิดสงครามขึ้นในยุโรปหรือในเอเชียก่อน ซึ่งอาจจะกระทบกระเทือนถึงประเทศไทย เพราะญี่ปุ่นจะเข้ายึดฮ่องกงและสิงคโปร์ แต่ก่อนเข้ายึดสิงคโปร์นั้น ญี่ปุ่นอาจเข้ายึดประเทศไทยก่อนแล้วรุกรานไปทางใต้ ซึ่งจะทำให้เสียกำลังน้อย รัฐบาลไทยจึงเห็นสมควรทาบตามรัฐบาลญี่ปุ่นให้ทำสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกัน

ส่วนการเจรจากับฝรั่งเศสซึ่งปรารถนาจะทำสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกันกับประเทศไทยอยู่แล้ว รัฐบาลไทยเห็นเป็นโอกาสนำเรื่องปักปันเขตแดนแม่น้ำโขงที่เคยเสนอต่อฝ่ายฝรั่งเศสมาก่อนแล้วเมื่อ พ.ศ. 2479 เนื่องจากสนธิสัญญาเดิมไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบทางเศรษฐกิจ การปกครอง และยุทธศาสตร์ ไทยจึงเสนอให้นำมาเจรจาทกลงกัน ต่อมาไทยได้ทาบตามอังกฤษและญี่ปุ่นมาทำสนธิสัญญาลักษณะเดียวกัน และตกลงทำสนธิสัญญาพร้อมกันทั้ง 3 ชาติ

ทว่าหลังจากลงนามในสนธิสัญญากับฝรั่งเศสได้เพียง 5 วัน ยังไม่ทันให้สัตยาบันสนธิสัญญาฝรั่งเศสก็แพ้สงครามต่อประเทศเยอรมนี ญี่ปุ่นจึงถือโอกาสรุกรานมาจากทางเหนือเข้ามาบีบคั้นอินโดจีนของฝรั่งเศสนำไปสู่การยินยอมของฝรั่งเศสให้ญี่ปุ่นมีสิทธิพิเศษทางทหารในอินโดจีนฝรั่งเศสเพิ่มขึ้นตามลำดับ

รัฐบาลไทยเกรงว่าอินโดจีนจะตกเป็นของญี่ปุ่น จึงเริ่มมีปฏิกิริยาโดยเสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีที่จะขอคืนแดนที่เสียแก่ฝรั่งเศสกลับคืนมา คณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วย²⁵

แต่รัฐบาลฝรั่งเศสชุดต่อมาไม่ยอมรับหลักการหรือรับทราบความตกลงที่รัฐบาลฝรั่งเศสชุดก่อนทำได้ ทำให้ชาวไทยโกรธแค้นฝรั่งเศสหาว่าฝรั่งเศสหลอกลวง ความไม่พอใจของไทยนำไปสู่กรณีพิพาทอินโดจีน

อุบล จิระสวัสดิ์ อธิบายว่าสงครามที่ไม่ประกาศระหว่างไทยกับฝรั่งเศสมีสาเหตุเกี่ยวข้องกัน 3 เรื่อง คือ

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37-48.

1. การที่ไทยเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสอย่างไม่เป็นธรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 และที่ 5 เป็นเรื่อง ที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของคนไทย ทำให้เป็นพื้นฐานในความคิดของคนไทยว่าถ้าถึงเวลาและโอกาส ไทย จะต้องเอาดินแดนเหล่านี้คืนมาให้ได้ และความต้อการนี้มีอยู่ในหมู่ผู้นำไทยมานานแล้ว

2. การที่ฝรั่งเศสแพ้เยอรมนีในสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถูกญี่ปุ่นบีบคั้นและคุกคามอินโดจีน พี่น้องไทยในอินโดจีนต้องตกอยู่ในการปกครองของชาติอื่น จึงเห็นเป็นโอกาสที่ญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะให้ ทวีปเอเชียเป็นของชาวเอเชียอยู่แล้ว จะเป็นผู้ช่วยเหลือในเรื่องนี้ได้

3. เรื่องความรู้สึกทางชาตินิยมอย่างแรงกล้าของไทย ที่เคยรณรงค์ส่งเสริมลัทธิชาตินิยมใน หมู่คนไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ได้รับผลดีมากเพราะเข้าถึงจิตใจของประชาชน มาเกิดการรณรงค์ขึ้นอีก ครั้งในสมัยที่หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2481 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่บรรดา ชาติทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังต่อสู้กับระบบอาณานิคมเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราช เป็นเวลา ที่บรรยากาศทางชาตินิยมทวีความรุนแรง และเป็นสมัยนิยมที่กลุ่มชนในประเทศอาณานิคมทั้งหลาย พยายามเลียนแบบ รัฐบาลไทยซึ่งมีปัญหาเรื่องเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดนเนื่องจากนโยบาย อาณานิคมของชาติมหาอำนาจทำนองเดียวกับรัฐอื่นๆ จึงมีเหตุผลที่จะกำหนดนโยบายแบบชาตินิยม และไม่เป็นการยากที่รัฐบาลจะแสวงหาความเห็นชอบจากประชาชนในเมื่ออุดมการณ์ชาตินิยมนั้นมี ผลประโยชน์ของชาติร่วมกันเป็นจุดมุ่งหมาย²⁶

รัฐบาลจึงระดมข่าวการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเจรจาและสภาวะของฝรั่งเศสในอินโดจีน อยู่เนืองๆ ทำให้ประชาชนอีกหิมเสนอตัวรับใช้ชาติทุกวิถีทาง จนเกิดการเดินขบวนสนับสนุนของนิสิต นักศึกษา นักเรียน กรรมกร ตลอดจนประชาชนทั่วไปทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เมื่อผนวกกับ การปาฐกถาของหลวงวิจิตรวาทการทำให้เกิดการแสดงมติให้รัฐบาลใช้กำลังรบกับฝรั่งเศส มีการสละ ทรัพย์สินช่วยชาติ การเสนอตัวรับใช้ชาติ ทำให้รัฐบาลสามารถขยายกำลังรบจาก 44 กองพัน (35,000 คน) เป็น 75 กองพัน (60,000 คน) เมื่อเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน²⁷

ในทางการเมืองระหว่างประเทศในช่วงเวลาเดียวกัน ก็มีการเจรจาทางการทูตของประเทศที่ เกี่ยวข้องกับสงครามหลายประเทศ ตลอดจนมีการเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาอีกด้วย เนื่องจากสภาวะสงคราม รัฐบาลสหรัฐอเมริกา อังกฤษและเครือจักรภพรวมทั้งเนเธอร์แลนด์ได้เริ่มกัก สินทรัพย์ของญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกายืนยันความต้องการให้ญี่ปุ่นถอนทหารออกจากอินโดจีน ความ

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49-50, 58-64.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60-63.

คาดหวังว่าการเจรจาจะเป็นผลสำเร็จเป็นทางออกทางเดียวที่ไม่ทำให้เกิดสงครามขึ้นได้ ในระยะนั้น รัฐบาลไทยได้เริ่มทาบตามขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นและอังกฤษ แต่ก็ไม่ได้รับการช่วยเหลือ ทำให้รัฐบาลไทยเริ่มมั่นใจว่าญี่ปุ่นจะต้องรุกรานประเทศไทย ทั้งนี้ทั้งอังกฤษและญี่ปุ่นต่างก็มีแผนการที่จะบุกยึดครองไทย

เมื่อผู้นำรัฐบาลของไทยเริ่มเห็นว่าความเป็นกลางของประเทศไทยเป็นไปได้แน่นอนแล้ว จึงเริ่มเตรียมป้องกันการรุกรานของญี่ปุ่นโดยจัดกำลัง 2 กองพลไปต่อต้านขัดขวางญี่ปุ่นทางปราจีนบุรี 1 กองพลไปต่อต้านทางภาคใต้ และอีก 2 กองพล ป้องกันทางกรุงเทพฯ และชลบุรี โดยคาดการณ์ว่า ญี่ปุ่นคงเข้าสงครามในเดือนกุมภาพันธ์หรือมีนาคม พ.ศ. 2485 และเริ่มคิดหาทางรักษาความอยู่รอดของไทยโดยคิดเห็นว่า การร่วมมือกับญี่ปุ่นจะปลอดภัยมากกว่าเข้ากับอังกฤษ กับเห็นว่าถ้าญี่ปุ่นชนะสงคราม ประเทศไทยจะได้ดินแดนที่เสียแก่ฝรั่งเศสคืนมา จึงพยายามนำความคิดเห็นนี้มาโน้มน้าวให้ คณะรัฐมนตรีเห็นด้วย²⁸

แต่สถานการณ์กลับเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามคาดการณ์ผิด ญี่ปุ่นเริ่มสงครามโจมตีสหรัฐอเมริกาและยกพลขึ้นบกที่ภาคใต้ในคืนวันที่ 7 ต่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484

ในเรื่องการเข้าร่วมสงคราม อุบล จิระสวัสดิ์ อธิบายว่าในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยมีรัฐบาลต่อกัน 2 คณะ รัฐบาลคณะแรกคือรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามซึ่งบริหารประเทศมาตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม 2481 กับ รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามที่ได้เลื่อนยศทหารเป็น จอมพล ป. พิบูลสงคราม แล้ว

เฉพาะระยะสอง ที่หลวงพิบูลสงครามได้เลื่อนยศทหารเป็น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีแนวโน้มที่จะเพิ่มอำนาจให้ตนเองและใช้อำนาจเกินขอบเขต โดยใช้วิธีการรวบอำนาจไว้กับตัวและเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศโดยไม่ปรึกษาสภาผู้แทนราษฎร ดังตัวอย่างจากการกำหนดหน้าที่พลเมืองเวลารบโดยไม่กำหนดแผนการที่แน่นอนว่าจะทำอะไร ทั้ง ๆ ที่คาดหมายเหตุการณ์ไว้แล้ว เมื่อเกิดเหตุการณ์ญี่ปุ่นบุกประเทศไทยแล้วก็ใช้อำนาจและอิทธิพลเหนือคณะรัฐมนตรีตัดสินใจยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านแดนประเทศไทย

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91-94.

เมื่อประเทศตกอยู่ในภาวะสงครามแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ใช้อำนาจเด็ดขาดและ เป็นเผด็จการยิ่งขึ้น โดยการลงนามร่วมมือกับญี่ปุ่นในวันที่ 11 ธันวาคม 2484 ทั้ง ๆ ที่ ทุก คณะรัฐมนตรีคัดค้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือที่ลงนามในวันที่ 11 ธันวาคมนั้นมิได้เปิดเผย เนื้อหาที่ชัดเจนให้สภาผู้แทนราษฎรทราบอีกด้วย

อุบล จิระสวัสดิ์ เห็นว่าสถานการณ์ที่เป็นเช่นนี้เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการรักษาคำมั่นที่เคยให้ต่อญี่ปุ่นเมื่อคราวกรณีพิพาทอินโดจีน จึงชักชวนให้คณะรัฐมนตรีคล้อยตาม ซึ่งรัฐมนตรีส่วนใหญ่คงจะมีความเห็นว่าไหนๆ ไทยก็ร่วมมือกับญี่ปุ่นแล้วก็ควรร่วมมือให้เต็มที่ เนื่องจากขณะนั้น เป็นระยะที่ญี่ปุ่นมีชัยที่อ่าวเพิร์ลฮาร์เบอร์และจมเรือประจัญบานของอังกฤษ 2 ลำได้แล้ว ประกอบกับ ข้อเสนอของญี่ปุ่นที่จะให้ดินแดนแก่ประเทศไทย จึงสนับสนุนความรู้สึกทางชาตินิยมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกอบกับมีรัฐมนตรีบางคนที่สนับสนุนนโยบาย “รวมไทย” อีกด้วย เหตุดังกล่าวนี้เป็นจุดเริ่มต้นของความแตกแยกระหว่างผู้นำฝ่ายทหารและผู้นำฝ่ายพลเรือนของคณะราษฎร²⁹

ในส่วนที่เป็นเรื่องปลีกย่อยเกี่ยวกับการร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นนี้ อุบล จิระสวัสดิ์ กล่าวถึงการมีข้อสงสัยว่าการผลักดันให้นายปรีดี พนมยงค์ ไปเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นแผนการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นได้สะดวกขึ้น เป็นการเริ่มขบวนการเสรีไทย และก็ทำให้ไม่มีผู้คอยคัดค้าน จอมพล ป. พิบูลสงคราม อีกต่อไป นายกรัฐมนตรีจึงตัดสินใจประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485 ซึ่งเจาะจงประกาศให้ทันเที่ยงวันโดยไม่มีเหตุการณ์ที่จำเป็นบังคับให้เร่งรีบและเป็นวันหยุดราชการ³⁰

หลังจากประกาศสงครามแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ปรับปรุงคณะรัฐมนตรีทั้งคณะ และแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรให้ทุกคนเสียสละ โดยรัฐบาลจะบำรุงราษฎรให้มีมาตรฐานการ กินอยู่การครองชีพที่ดีขึ้น ส่งเสริมการอนามัยและการเกษตรกรรมและการคมนาคม เศรษฐกิจ แสดง ถึงนโยบายที่จะสร้างฐานะทางเศรษฐกิจส่วนบุคคลและเศรษฐกิจของชาติ ตลอดจนปรับปรุง วัฒนธรรมไทยตามแบบฉบับของวัฒนธรรมยุโรป นโยบายการปรับปรุงเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เรียกว่า การสร้างชาติ เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่ในชนบท มีฐานะยากจน มีความเป็นอยู่ลำบาก

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

นโยบายสร้างชาติทางเศรษฐกิจจึงส่งเสริมข้าราชการให้แนะนำราษฎรทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ปลูกผักผลไม้ แก้ไขปัญหาคนว่างงานและผู้ไม่ทำงาน ส่งเสริมเศรษฐกิจของชาติในทางชาตินิยมโดย การส่งเสริมการใช้สินค้าพื้นเมือง ส่งเสริมอุตสาหกรรมภายใน มีนโยบายสร้างชาติทางวัฒนธรรม อาทิ การส่งเสริมการแต่งกาย สិทธิสตรี ประเพณีบางเรื่อง ในขณะที่เดียวกันก็เกิดภาวะขาดแคลนสินค้า เกิด ปัญหาการครองชีพ ภาวะเงินเฟ้อและการเสื่อมค่าของเงินบาท เพราะปัญหาการใช้จ่ายของกองทัพ ญี่ปุ่น

ในเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชน อุบล จิระสวัสดิ์ อธิบายว่า ตลอดสมัยที่ญี่ปุ่นยึด ครองประเทศไทย ชาวไทยไม่ประสบปัญหาถูกทหารญี่ปุ่นคุกคามหรือเหยียดหยาม หากแต่ถูก กระทบกระเทือนจากภัยสงครามที่เป็นการโจมตีทางอากาศซึ่งมีความรุนแรงมากขึ้นในระยะปลาย สงคราม ก็ได้รับผลกระทบจากทหารญี่ปุ่นที่ใช้ที่อาคารโรงเรียนเป็นที่พักอาศัยของหน่วยทหารทำให้ การศึกษาของนักเรียนชะงักไป³¹

ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกับสภาผู้แทนราษฎรหลายครั้ง จนในที่สุด รัฐบาลแพ้เสียงการสร้างพุทธมณฑลบุรีและเมืองเพชรบูรณ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงนำคณะลาออกเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2487 สภาผู้แทนราษฎรลงมติให้ นายควง อภัยวงศ์ เป็น นายกรัฐมนตรีคนต่อมา ในรัฐบาลนี้มีรัฐมนตรีหลายท่านเป็นผู้ดำเนินการหรือสนับสนุนขบวนการ ต่อต้านญี่ปุ่น ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทยประสานการ ติดต่อกับขบวนการเสรีไทยในต่างประเทศสำเร็จ เป็นผลให้กองทัพสัมพันธมิตรให้การยอมรับและให้ ความช่วยเหลือติดต่ออาวุธพลพรรคจนพร้อมที่จะปฏิบัติการขับไล่กองทัพญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย แต่ ญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงครามเสียก่อน

1.2.2 ดรุณี บุญภิบาล (พ.ศ. 2520)

งานศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2” ของ ดรุณี บุญภิบาล เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อ พ.ศ. 2520³² วิเคราะห์บทบาทของ

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 209-298.

³² ดรุณี บุญภิบาล, “บทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2” (ปริญญาานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520).

ประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 รวม 4 เรื่อง คือ การรักษาความเป็นกลาง การตัดสินใจเข้าร่วมสงคราม ลักษณะพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรี และผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม

ในเรื่องการรักษาความเป็นกลาง ดร.ณิ บุญภิบาล เสนอว่า เมื่อรัฐบาลการประกาศนโยบายเป็นกลาง เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2482 แล้ว รัฐบาลได้ดำเนินกระบวนการเพื่อรักษาความเป็นกลางหลายประการ เช่น การป้องกันความวุ่นวายจากคนจีนที่มีใจต่อต้านญี่ปุ่น การป้องกันการแทรกแซงของอังกฤษและฝรั่งเศสเนื่องจากมีพรมแดนอยู่ติดกัน การส่งคณะทูตพิเศษ 3 คณะ ไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีทางญี่ปุ่น ยุโรป และประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ

นอกจากนี้รัฐบาลยังดำเนินการตรวจสอบหลักการดำเนินการของประเทศเป็นกลางของนานาประเทศ ตรวจสอบการล่วงล้ำอธิปไตยของชาติคู่สงครามในน่านน้ำ ตรวจสอบความคิดเห็นของคนไทยไม่ให้นำสนับสนุนหรือเกลียดชังคู่สงคราม ออกกฎหมายป้องกันจารชนและการจารกรรม ขอให้หน่วยราชการชักชวนประชาชนทำสวนครัว ปลูกฝ้าย ใช้กสิกรรมทำเครื่องนุ่งห่ม ทำการค้าและผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อบรรเทาความขาดแคลน ฯลฯ การดำเนินการเหล่านี้แม้เป็นระยะที่ประเทศไทยยังไม่ได้เข้าสู่สถานะสงคราม แต่ก็ประสบปัญหาภายในและภายนอกประเทศตั้งแต่ก่อนที่รัฐบาลจะยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นยกกองทัพผ่านประเทศไทยแล้ว³³

ในเรื่องกระบวนการตัดสินใจเข้าร่วมสงคราม ดร.ณิ บุญภิบาล อธิบายว่า สถานการณ์สงครามในยุโรปและเอเชียได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เมื่อญี่ปุ่นยกกองทัพเข้ามาในอินโดจีน ทำให้รัฐบาลไทยเห็นว่าอาจจะไม่สามารถรักษาความเป็นกลางไว้ได้ จึงเตรียมการภายในและเตรียมการปรึกษาหารือในทางการทูตกับอังกฤษและอเมริกา ได้รับคำตอบทำให้เชื่อมั่นว่าจะได้รับการสนับสนุนจากทั้งสองประเทศนี้ ประกอบกับทางญี่ปุ่นยืนยันว่าจะไม่ใช้กำลังทหารในอินโดจีนรุกรานไทยเป็นอันขาด ส่วนในทางทหารได้ส่งคณะนายทหารไปหารือแนวทางป้องกันกับอังกฤษที่สิงคโปร์ ซึ่งเป็นความพยายามจนวินาทีสุดท้ายเพราะญี่ปุ่นเปิดฉากสงครามขึ้นก่อน ทำให้การดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางล้มเหลวลง รัฐบาลจึงต้องตัดสินใจเข้าร่วมกับญี่ปุ่นตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา

การตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ตัดสินใจ หลังจากฟังสถานการณ์และความคิดเห็นของคณะรัฐมนตรีที่เห็นพ้องกันแล้ว ต่อมามีการตัดสินใจลงนามร่วมเป็นฝ่ายเดียวกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2484 โดยรัฐมนตรีทุกคนลงความเห็นว่าเป็น

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23-50.

จะต้องรับข้อเสนอใหม่ของญี่ปุ่นโดยเห็นว่าไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ ส่วนการประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เป็นเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีเจตนาธรรมที่จะรับนโยบายสร้างวงไพบูลย์กับญี่ปุ่นมาก่อน จึงประกาศสงครามเมื่อเห็นว่าเวลาผ่านไปพอที่จะไม่น่าเกลียดเมื่อประกาศการตัดสินใจเช่นนั้น³⁴

ในเรื่องลักษณะพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรี ดร.ณิ บุญภิบาล เห็นว่านายกรัฐมนตรีเป็นผู้สร้างสรรค์ความเป็นชาตินิยมขึ้นในหมู่คนไทย เหตุการณ์ที่คณะรัฐมนตรีรอการตัดสินใจจากนายกรัฐมนตรีในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 แสดงว่านายกรัฐมนตรีมีอำนาจและอิทธิพลของนายกรัฐมนตรีอย่างเห็นได้ชัด ประกอบกับการมีนิสัยทหารซึ่งนิยมเลื่อมใสการปกครองในระบอบฟาสซิสของอิตาลีและนาซีของเยอรมัน ทำการแต่งตั้งรัฐมนตรีที่สนับสนุนความคิดเห็นของตนและกำจัดโยกย้ายรัฐมนตรีที่แสดงความเห็นคัดค้าน ใช้วิธีการนามสนองพระบรมราชโองการก่อนคณะผู้สำเร็จราชการลงนาม เป็นสิ่งแสดงถึงอำนาจทางการเมืองทางปกครองแต่ผู้เดียว³⁵

ในเรื่องผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม ดร.ณิ บุญภิบาล อธิบายผลกระทบในทางสังคมว่าชาวไทยไม่พอใจญี่ปุ่นนับแต่วันแรกที่ยกพลขึ้นบก มีการต่อต้านญี่ปุ่นทั้งในทางลับและเปิดเผย มีการทำร้ายพลเรือนชาวญี่ปุ่นที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับแผนการบุกเข้ามาในประเทศไทย มีการลักตัดสายโทรเลขและสายโทรศัพท์ของกองทัพญี่ปุ่นทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด และใช้วิธีการแสดงออกให้คนญี่ปุ่นรู้ว่าคนไทยรังเกียจญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นหวาดระแวงอยู่ตลอดเวลาว่า ไทยจะไม่ซื่อตรงและร่วมมือกับญี่ปุ่นจริง รัฐบาลจึงใช้วิธีควบคุมความรู้สึกและการกระทำของคนไทยที่จะเป็นปฏิปักษ์กับญี่ปุ่นอยู่ตลอดเวลา เมื่อความระแวงทวีมากขึ้นหลังจากประเทศอิตาลียอมแพ้สัมพันธมิตรแล้ว คนไทยยิ่งโกรธเกลียดญี่ปุ่นมากขึ้น³⁶

ในความร่วมมือทางเศรษฐกิจ รัฐบาลได้ต่อรองเพื่อให้ประเทศไทยเสียเปรียบญี่ปุ่นน้อยกว่าอยู่ตลอดเวลา เช่น ในเรื่องการยึดทรัพย์สินและกิจการชนชาติศัตรู การขายข้าว การกู้เงิน ต่อมาเมื่อขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา คานาดา อังกฤษ และเสรีไทยในประเทศไทยติดต่อกันได้ จึงร่วม

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118, 132, 165.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 153, 166, 174.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 347.

ดำเนินงานจนพร้อมต่อด้านกองทัพญี่ปุ่นถ้าหากญี่ปุ่นจะปลดอาวุธทหารไทย พอดีกองทัพญี่ปุ่นยอมแพ้เสียก่อน³⁷

1.2.3 แคมสุช นูมนนท์ (พ.ศ. 2520)

งานวิจัยของแคมสุช นูมนนท์ เรื่อง Thailand and the Japanese Presence, 1941-1945 เสนอต่อ Institute of Southeast Asian Studies, Singapore เมื่อเดือนตุลาคม 2520³⁸ ต่อมาตีพิมพ์เป็นภาษาไทยหนังสือภาษาไทยชื่อ เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง พิมพ์ครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2521³⁹ หนังสือเล่มนี้ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีก 3 ครั้ง ครั้งสุดท้ายตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2458

งานศึกษาชิ้นนี้ (ใช้ข้อมูลจากฉบับแปลภาษาไทย พ.ศ. 2521) แคมสุช นูมนนท์ ให้ภาพรวมก่อนนำเข้าสู่รายละเอียดของเนื้อหาว่า กองทหารญี่ปุ่นบุกประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 และยื่นคำขาดขอเดินทัพผ่านไปมลายูและพม่า รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยินยอมตามข้อเสนอของญี่ปุ่นเป็นขั้นตอนแรกจนกระทั่งขั้นตอนสุดท้ายคือประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

ในช่วง 3 ปีกว่าที่กองทัพญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทย ทำให้เกิดผลกระทบทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในทางการเมืองกองทัพญี่ปุ่นเป็นผู้จุดชนวนให้เกิดความแตกแยกขึ้นในกลุ่มผู้ก่อการคณะราษฎรส่งผลให้เป็นมะเร็งทางการเมืองมาจนกระทั่งปัจจุบัน ในทางเศรษฐกิจกองทัพญี่ปุ่นทำให้เกิดปัญหาการค้าของไทยหยุดชะงัก เกิดภาวะเงินเฟ้อ เกิดคอร์รัปชัน เกิดการค้าตลาดมืด และการกักตุนสินค้า ส่วนในทางสังคมนั้นปัญหาญี่ปุ่นทำให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เร่งสร้างชาติไทยให้เป็นประเทศมหาอำนาจและมีอารยะ แผนการสร้างชาติหลายอย่างยังคงอยู่และช่วยยกเกียรติภูมิของชาติไทยให้สูงส่งขึ้น

แคมสุช นูมนนท์ ได้ทำความเข้าใจภาพรวมของงานเขียนเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 กับไทยว่า ในบรรดางานเขียนของคนไทยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการต่อต้านญี่ปุ่นในสมัยสงคราม ซึ่งมีอยู่ทั้งในรูปแบบที่อดีตชีวิตประวัติ บันทึกความทรงจำ บันทึกเรื่องเล่าซึ่งส่วนใหญ่เขียนขึ้นภายหลังทำให้

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 437-438.

³⁸ Thamsook Numnonda, Thailand and The Japanese Presence 1941-1945 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1977).

³⁹ แคมสุช นูมนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ: ดวงกลม, 2521).

ผู้อ่านเกิดความสงสัยในความแน่นอนของหลักฐาน จนกระทั่งศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีต่างประเทศในช่วงเวลาที่กองทัพญี่ปุ่นบุกไทยได้เขียนหนังสือชื่อ “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง” ขึ้น โดยใช้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้มาก แต่เป็นงานที่เน้นเรื่องสภาวะสงครามทางด้านแปซิฟิกและนโยบายต่างประเทศของไทย มากกว่าที่จะกล่าวถึงเรื่องของประเทศไทยในสมัยสงคราม

แถมสุข นุ่มนนท์ เห็นว่างานเขียนภาษาอังกฤษที่มีน้ำหนักทางวิชาการ คือ หนังสือชื่อ Siam: The Crossroads เขียนโดยเซอร์ โจไซ ครอสบี้ อัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยก่อนสมัยสงคราม จนถึงระยะแรกๆที่กองทัพญี่ปุ่นบุกประเทศไทย บุคคลท่านนี้ถูกกักบริเวณอยู่ในสถานทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ 8 เดือน แต่ในทัศนะของผู้อ่านชาวไทยเห็นว่าเป็นเพียงงานเขียนบันทึกความทรงจำของตัวเองเท่านั้น กับงานเขียนภาษาอังกฤษอีกชิ้นหนึ่งที่กล่าวถึงภูมิหลังของเหตุการณ์ที่คลี่คลายไปสู่สงครามแปซิฟิกในประเทศไทย คือวิทยานิพนธ์ของ ดร.เทเดียส ฟลัด (Dr. Thadeus Flood) เรื่อง “Japan’s Relations with Thailand: 1928-1941” ซึ่งใช้หลักฐานของญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ โดยบรรยายวิวัฒนาการความสัมพันธ์ของคนไทย-ญี่ปุ่นในช่วง 10 ปีก่อนสงครามแปซิฟิกโดยละเอียด โดยให้ทัศนะว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีจิตใจฝักใฝ่เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นมาตั้งต่อก่อนสงคราม แต่งานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ไม่ครอบคลุมระยะเวลาที่เกิดสงครามในประเทศไทย

งานเขียนของ แถมสุข นุ่มนนท์ ระบุว่าเป็นคนแรกที่ทำงานวิจัยโดยใช้หลักฐานชั้นต้นจากหอจดหมายเหตุในไทย ญี่ปุ่น อเมริกา อังกฤษและสิงคโปร์ และใช้เอกสารของกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ และแสดงความเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศเอกราชประเทศเดียวที่รักษาเอกราชไว้ได้ กองทัพไทยไม่ตกอยู่ในอำนาจของกองทัพญี่ปุ่น กองทัพญี่ปุ่นเปรียบเหมือนกองทัพต่างชาติที่ได้รับการเชื้อเชิญเข้ามาอยู่ในประเทศ มีใช้กองทหารที่เข้ามายึดครองดินแดน

ส่วนในรายละเอียดข้อวิเคราะห์สำคัญที่เป็นประเด็นใหญ่ๆ 5 เรื่อง คือ

1. การเข้าร่วมสงคราม โดยการวิเคราะห์เหตุการณ์ที่ประเทศไทยต้องเป็นจุดยุทธศาสตร์และความสืบเนื่องของเหตุการณ์ที่ทำให้ต้องเลิกนโยบายเป็นกลางและประกาศเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น
2. การสร้างชาติ โดยการอธิบายเรื่องพฤติกรรม อุดมการณ์ และแผนการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะที่มีทหารญี่ปุ่นอยู่เต็มเมือง จึงต้องดำเนินนโยบายสร้างชาติโดยใช้ลัทธิเผด็จการแบบผู้นำ

3. ผลกระทบของญี่ปุ่นต่อรัฐบาลไทย โดยการวิเคราะห์ความขัดแย้งทางความคิดของกลุ่มผู้นำทางการเมืองที่มีทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนที่ต้องมาแตกแยกกันเนื่องจากปัญหาญี่ปุ่น

4. ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น โดยการวิเคราะห์ขบวนการเสรีไทย และ

5. สภาวะทางเศรษฐกิจสมัยสงคราม โดยการวิเคราะห์เรื่องสถานทางเศรษฐกิจของประเทศ รายละเอียดของข้อมูลในการเล่าเรื่องที่พบในงานศึกษาระดับนี้

เรื่องการเข้าร่วมสงคราม แคมสุข นุ่มนนท์ นำเรื่องด้วยการอธิบายเหตุการณ์วันที่เช้า 8 ธันวาคม 2484 เมื่อรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตกลงยินยอมตามที่กองทัพญี่ปุ่นขอใช้ประเทศไทยเป็นเส้นทางเดินทัพไปประเทศมลายูและพม่า หลังจากมีการสู้รบอย่างรุนแรงในบริเวณจังหวัดสงขลา ปัตตานี ประจวบคีรีขันธ์ นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี รัฐบาลพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่มีทางเลือกที่ดีกว่านี้ จึงขอให้ประชาชนไทยเห็นใจและเข้าใจการตัดสินใจของรัฐบาล แต่ก็สร้างความงุนงงไม่เข้าใจท่าทีและพฤติกรรมของรัฐบาลเพราะสามเดือนก่อนหน้านี้ออกคำสั่งให้ประชาชนชาวไทยร่วมกันต่อสู้จนเลือดหยดสุดท้าย ในขณะเดียวกันก็ไม่มี การสร้างความกระจำงในสภาผู้แทนราษฎร

ต่อมาในเช้าวันที่ 11 ธันวาคม 2484 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรี 24 คน มีรัฐมนตรี 22 คนมาร่วมประชุมเพื่อพิจารณาเปลี่ยนนโยบายความเป็นกลางของประเทศมาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ในการประชุมมีรัฐมนตรีท่านเดียว คือ นายปรีดี พนมยงค์ ที่คัดค้านอย่างเปิดเผย รัฐมนตรี 8 คนนิ่งเงียบ ก่อนการลงมติ นายกรัฐมนตรีได้เดินออกไปพบกับอัครราชทูตญี่ปุ่นตามที่นัดไว้แล้วกลับมาชี้แจงกับคณะรัฐมนตรีว่าได้ลงนามในสนธิสัญญาไปแล้ว เพราะไม่รู้จะทำอย่างไร คือจะได้สู้ศึกเอาดาบหน้า แล้วจึงออกแถลงการณ์ทางวิทยุกระจายเสียงแสดงเจตนารมณ์ว่าต้องการล้มหัวจมท้ายกับญี่ปุ่น โดยขอความเห็นใจจากประชาชน

หลังจากนั้นได้ทำสัญญาร่วมยุทธกับกองทัพญี่ปุ่นในวันที่ 14 ธันวาคม 2484 ซึ่งมีการลงนามรับรองเป็นทางการในวันที่ 21 ธันวาคม 2484 โดยสนธิสัญญาที่ลงนามนั้นมีข้อกำหนดเป็นความลับ 2 ข้อ เกี่ยวกับการที่ญี่ปุ่นรับรองว่า จะคืนดินแดนมลายูและพม่าที่เสียแก่อังกฤษให้ไทย ตลอดจนยกเลิกข้อตกลงเรื่องกองทัพญี่ปุ่นผ่านแดนลงวันที่ 8 ธันวาคม 2484

ต่อมาในวันที่ 24 มกราคม 2485 กรุงเทพฯ ๖ ถูกโจมตีทางอากาศอย่างหนัก เข้าวันที่ 25 มกราคม มีการประชุมรัฐมนตรี เวลา 10.00 น. ประกาศสงคราม โดยรัฐมนตรีทั้งหมด 24 คนลงมติเห็นชอบเป็นเอกฉันท์

เฉพาะเหตุการณ์ประกาศสงครามนี้ แลมสุข นุมนนธ์ ยกคำกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ Malai Sinpo พิมพ์ในมลายู เป็นข้อสังเกตเบื้องหลังในการตัดสินใจตาม ข้อความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ว่า การประกาศสงครามตอนนั้น (หมายถึงวันที่ 21) ทำเพื่อเป็นพิธี เท่านั้น เพราะถ้าไม่เห็นอกเห็นใจญี่ปุ่นมาแต่แรกก็คงจะไม่ยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศ

ต่อจากนั้นแลมสุข นุมนนธ์จึงวิเคราะห์หรืออธิบายขั้นตอนการดำเนินนโยบายของรัฐบาล นับตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม 2484 เป็นต้นมาว่า การตัดสินใจของรัฐบาลในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 เป็นการถูกต้อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตกอยู่ในภาวะคับขันจริงๆ ในช่วงโมงวิกฤตเมื่อเผชิญหน้ากับฝ่าย ญี่ปุ่น จึงต้องรักษาชีวิตและทรัพย์สินของคนไทยรวมทั้งเอกราชไว้ก่อน⁴⁰

แลมสุข นุมนนธ์ อธิบายเสริมประเด็นการดำเนินการของรัฐบาลครั้งนี้ว่า เหตุการณ์อภิปราย การตัดสินใจเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในวันที่ 11 ธันวาคม 2484 สมควรได้รับความเห็นใจ เพราะ ประชาชนทั่วไปในขณะนั้นแม้แต่ผู้ชื่นชมอังกฤษอเมริกาต่างพากันชื่นชมความสามารถของ แสตนยานุภาพญี่ปุ่น ทุกคนมั่นใจว่าญี่ปุ่นจะต้องชนะโดยที่ฝ่ายสัมพันธมิตรไม่มีประตุสู จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นทหาร โดยนิสัยชอบอำนาจย่อมจะต้องเห็นดีเห็นงามตามญี่ปุ่นอย่างแน่นอน ในขณะที่ผู้นำไทยส่วนใหญ่ต้องการผูกมิตรกับญี่ปุ่น ตลอดจนข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่า จอมพล ป. พิบูล สงคราม ชอบตัดสินใจดำเนินการแต่ลำพังและใช้อำนาจเด็ดขาดนั้นไม่เป็นเรื่องแปลกประหลาด เพราะได้ใช้อำนาจเช่นนี้มาตั้งแต่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2481 แล้ว จนเป็นที่ยอมรับว่า “เชื้อผู้นำชาติพันธุ์” ไม่มีผู้ใดคัดค้าน ทางฝ่ายประชาชนไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นเลย

แต่ในข้อที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม บกพร่องก็คือ การขาดความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวเมื่อ ทราบว่าเหตุการณ์ผันแปรไปในทางร้ายและตนเองกำลังเข้าข้างคนแพ้ ทำให้คำอธิบายแก้ตัวในเรื่อง การประกาศสงครามฟังไม่ขึ้น เป็นผลให้ประชาชนชาวไทยที่ไม่พอใจที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาใช้เมืองไทย เป็นสนามรบและเป็นฐานทัพมีความเจ็บแค้นสะเทือนใจทวีมากขึ้นตามลำดับ ความชื่นชมในความเป็น “ท่านผู้นำ” ค่อยจางหายไป กลายเป็นความไม่พอใจและเคียดแค้น และเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องหมดอำนาจลงในเดือนกรกฎาคม 2487⁴¹

ในเรื่องการสร้างชาติ แลมสุข นุมนนธ์ อธิบายว่าประชาชนชาวไทยเข้าสู่ยุค “ปฏิวัติทาง วัฒนธรรม” ตั้งแต่เดือนมกราคม 2485 ถึงเดือนสิงหาคม 2488 เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-8, 18-20.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-30.

เป็นสมาชิกคณะราษฎรที่เปิดศักราชประชาธิปไตยให้กับเมืองไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีความคิดฝังแน่นอยู่ในหัวใจว่าท่านเป็นผู้นำคนรุ่นใหม่ของประเทศ มีภาระหน้าที่สร้างเอกลักษณ์ใหม่ให้กับชาติไทย จึงเริ่มแผนการขั้นแรกโดยการสร้างอำนาจสถาปนาตนเองขึ้นเป็นผู้นำของชาติตั้งแต่เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2481 เมื่อกุมบังเหียนประเทศทุกด้าน

ในปี 2482 จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจพร้อมอยู่ในมือแล้ว จึงหันมาปลุกระดมมติมหาชนด้วยการสร้างสำนึกในเรื่องชาตินิยมไว้เป็นพลังสนับสนุนฐานะตนเอง ก้าวแรกของการปลุกระดมคือการสร้างสำนึกเรื่องสังคมใหม่ โดยการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทย ยกเลิกคำเรียกชื่อคนไทยตามพวกตามเหล่าเหลือเป็นชื่อคนไทยชื่อเดียวโดยไม่แบ่งแยก หลังจากนั้นจึงใช้กระบวนการประกาศรัฐนิยม 12 ฉบับตั้งแต่ พ.ศ. 2482-2485 ซึ่งมีผลทางจิตวิทยาทำให้รู้สึกว่าคุณภาพของประเทศของตนกำลังเข้าสู่ยุคใหม่จริงๆ ประเทศไทยจึงเฟื่องฟูด้วยคตินิยม ประชาชนได้เกิดแรงกระตุ้นเรื่องชาตินิยมและเกิดความรักชาติอย่างสุดซึ้งซึ่งมากยิ่งขึ้นเมื่อเมืองไทยเริ่มเป็นชาติมหาอำนาจ จากการแผ่ขยายดินแดนออกไปอย่างมหาศาลหลังจากได้ครอบครองดินแดนหลังสงครามอินโดจีนโดยมีญี่ปุ่นให้ความสนับสนุนอย่างออกหน้า ทำให้คนไทยเกิดทุนญี่ปุ่นในฐานะมหามิตร

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามนำประเทศเข้าร่วมรบในสงครามแปซิฟิกแล้ว กระบวนการสร้างชาติเปลี่ยนทิศทางไปเป็นเรื่องปลุกใจด้วยลัทธิชาตินิยม ปลุกฝังเลือดนักรู้แบบทหาร ตลอดจนการสร้างเอกลักษณ์ใหม่ให้เป็นสังคมไทยเพื่อไทยอย่างเข้มข้น

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เชื่อในความคิดว่าคนไทยจะต้องมีวัฒนธรรมสูงในสายตาชาวโลก เพราะการที่เอเชียต้องตกเป็นเมืองขึ้นของยุโรปและอเมริกาเพราะด้อยวัฒนธรรมกว่า จึงจำเป็นที่จะต้องเร่งรัดสร้างวัฒนธรรมไทย โดยการเข้ามาอยู่ในประเทศไทยของญี่ปุ่นเป็นการกระตุ้นให้เกิดพลังสร้างชาติอีกอย่างหนึ่ง เมื่อญี่ปุ่นช่วยให้ไทยได้ดินแดนกลับคืนในสงครามอินโดจีนและมอบดินแดนรัฐเชียงตุงกับเมืองพานและสี่รัฐมลายูให้อีก

ประกอบกับญี่ปุ่นโฆษณาความรุ่งเรืองของเมืองไทยให้นานาชาติรู้จักและแสดงท่าทีจะเคารพรักษาเอกราชของชาติไทย คนไทยจึงเชื่อมั่นว่าชาติของตนจะสามารถยืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับประเทศแสนยานุภาพเช่นญี่ปุ่นและร่วมมือกันขับไล่จักรวรรดินิยมตะวันตกออกไปจากแผ่นดินเอเชียให้หมด ดังนั้นใน พ.ศ. 2485 จึงมีการลงนามข้อตกลงแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับญี่ปุ่น มีการเยือนเพื่อกระชับความสัมพันธ์โดยผู้แทนระดับสูงของรัฐบาล มีการให้ทุนวัฒนธรรมแก่นักเรียนไทยไปศึกษาต่อ

ประเทศญี่ปุ่น มีการก่อตั้งสถาบันวัฒนธรรมญี่ปุ่นขึ้นในกรุงเทพฯ ทำให้เกิดความสนิทสนมและทำให้คนไทยฝังความคิดว่าประเทศของตนยิ่งใหญ่และเป็นมหาอำนาจในเอเชียทัดเทียมกับญี่ปุ่นทุกประการ

แกมสุข นุ่มนนท์ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า แผนการสร้างชาตินับตั้งแต่ญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทย มีลักษณะระบบเผด็จการมากขึ้นเช่นเดียวกับวิธีการของ อะดอล์ฟ ฮิตเลอร์ และเบนิโต มุสโสลินี โดยจอมพล. ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้สร้างแผน คิดแผนและดำเนินการตามแผน ตามความเชื่อของตนเอง แต่เพียงผู้เดียว หนังสือพิมพ์ทุกฉบับมีหน้าที่รับสนองบัญชาจากเบื้องบนคอยโฆษณาให้ประชาชนรู้จักและนิยมชมชื่นท่านผู้นำผู้มีพระคุณด้วยการลงคำขวัญต่างๆ ตีพิมพ์ลงบนหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับทุกวัน มีการสรรเสริญผู้นำครีกโครม นำสีและสัญลักษณ์ประจำตัวทำเป็นรูปไป่กางปีกไว้ตามที่ต่างๆ ในทำเนียบสามัคคีชัย

ทางการชักชวนให้บ้านเรือนทุกหลังประดับรูปผู้นำ เคารพรูปในโรงมโหรีสพ บรรเลงเพลงมหาฤกษ์มหาชัยประดับธงชาติในวันคล้ายวันเกิด ใช้สื่อมวลชนทางวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือสร้างลัทธิผู้นำนิยมให้ตนเองอย่างเต็มที่ ใช้รายการสนทนาระหว่างนายมัน ชูชาติ กับ นายคง รักไทย เป็นเครื่องมือย้อมความคิดประชาชน ใช้วิธีปลุกใจด้วยเพลงและบทละครอิงประวัติศาสตร์ ใช้สภาวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นหน่วยงานสร้างชาติ โดยมีสิ่งที่ประหลาดมหัศจรรย์ที่สุดในยุค คือ สภาวัฒนธรรมได้ทำการ “ปฏิวัติวัฒนธรรม” ปฏิรูปการแต่งกายชาย ให้สตรีสวมหมวก เลิกประเพณีกินหมาก การปรับปรุงที่พิสดารมากอีกเรื่องหนึ่งคือ การปรับปรุงตัวอักษรไทย ตลอดจนการใช้คำสรรพนาม เลิกบรรดาศักดิ์ ปรับปรุงบุคลิกภาพ ชักชวนให้ปรบมือเมื่อไปชมการแสดง ใช้ช้อนส้อม ล้างมือก่อนรับประทานอาหาร ใช้โต๊ะเก้าอี้ ฯลฯ

ซึ่งแกมสุข นุ่มนนท์ รวมสรุปด้วยความจำกัดความเป็นสมัย “เชื้อผู้นำชาติพันธุ์” และนโยบายเหล่านี้สิ้นสุดลงเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่ง⁴²

เรื่องผลกระทบของญี่ปุ่นต่อรัฐบาลไทย แกมสุข นุ่มนนท์ อธิบายว่า ทหารญี่ปุ่น 50,000 คน เดินทางเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เมื่อตอนบ่ายวันที่ 8 ธันวาคม 2484 และเพียงเวลาไม่ถึง 24 ชั่วโมงก็เข้ายึดกรุงเทพฯ ได้ โดยคนไทยต่อต้านขว้างเล็กน้อยหรือแทบไม่ต่อต้านเลย หลังจากนั้นทหารญี่ปุ่นได้เข้ายึดจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ยึดบริษัทการค้าต่างประเทศ ยึดสถานที่ทำการสำคัญของไทย จับชาวยุโรป ตั้งกองทหารประจำเมืองใหญ่ๆ

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 41-74.

คนไทยส่วนใหญ่ทำอะไรไม่ได้มากไปกว่าอยู่เฉยๆ และยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ แต่ในบรรดาชนชั้นผู้นำของประเทศ ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทหาร ตำรวจ นักธุรกิจ และพระบรมวงศานุวงศ์ อาจกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่ต่างไม่พอใจที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาเหยียบย่ำอิสรภาพของชีวิตคนไทย แต่ก็ไม่มีใครพูดหรือคัดค้านอย่างเปิดเผย

สำหรับฝ่ายบริหารมีบุคคลกลุ่มหนึ่งสนับสนุนญี่ปุ่นอย่างออกหน้า ก็มีข้าราชการกลุ่มใหญ่ที่ได้รับผลประโยชน์จากการบุกรุกของทหารญี่ปุ่น บุคคลเหล่านี้สนับสนุนญี่ปุ่น

สำหรับกลุ่มทหารนั้นไม่สามารถประเมินอย่างชัดเจน โดยในบรรดากลุ่มกองทัพบกทหารส่วนใหญ่เชื่อกันว่า พล.ท.มังกร พรหมโยธี รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมซึ่งเป็นที่ทราบกันว่าสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรและต่อต้านฝ่ายอักษะ กลุ่มกองทัพอากาศเป็นพวกสัมพันธมิตร ฝ่ายกองทัพเรือเป็นฝ่ายญี่ปุ่นแน่นอน

ตลอด 3 ปีกว่าที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในเมืองไทย รัฐบาลญี่ปุ่นได้รักษาคำมั่นที่ให้ไว้กับประเทศไทยโดยเคร่งครัด อำนาจการบริหารเมืองไทยไม่ตกอยู่ในอำนาจญี่ปุ่น เมืองไทยได้รับผลกระทบกระเทือนจากภัยสงครามน้อยมาก

แต่การที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็กลายเป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย ทำให้กลุ่มคณะราษฎรเกิดแตกแยกกันขึ้นจนเป็นรอยร้าวที่ประสานกันไม่ได้และเรื้อรังเป็นมะเร็งการเมืองในสังคมไทย

ชนวนความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้นครั้งแรกเกิดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 จากการทำจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยื่นใบลาออกแล้วไม่ยอมลาออก ทำให้เลขาธิการรัฐคณะรัฐมนตรียื่นใบลาออกเพราะรู้สึกในความรับผิดชอบต่อเรื่องนี้กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ยื่นใบลาออกเพราะเห็นว่าเลขาธิการคณะรัฐมนตรีทำถูกต้องแล้ว

การลาออกอย่างกะทันหันดังกล่าวเป็นเหมือนการประกาศอย่างเปิดเผยว่ากลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ต้องการจะร่วมมือกับนายกรัฐมนตรีต่อไปและเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้ในเวทีการเมือง ข้อขัดแย้งจริงๆ ที่สองเกิดขึ้นในการแต่งตั้งประธานและรองประธานสภา เพราะนายกรัฐมนตรีใช้อำนาจยับยั้งมติของสภาฯ (ไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ) โดยเป็นที่ทราบกันว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้มอบหมายเบื้องหลังแผนการโค่นล้มจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ในขณะนั้นฐานะสงครามของญี่ปุ่นกำลังพ่ายแพ้และสูญเสียดินแดน ชาวไทยได้รับความเดือดร้อนจากพฤติกรรมของทหารญี่ปุ่นที่ส่วนใหญ่ก้าวร้าวรังแกคนไทย ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน

เดือดร้อน เมืองต่างๆ ถูกโจมตีทางอากาศไม่เว้นแต่ละวัน คนไทยรู้สึกของความขมขื่นจากสงครามว่า ทารุณเพียงไรและถ้าเป็นผู้แพ้สงครามอีกด้วยความเสียหายและความทุกข์ทรมานก็จะเพิ่มทวีคูณ จึงควรรีบจัดจ่อมพล ป. พิบูลสงครามออกไปเสียก่อน นอกจากนี้คนไทยเริ่มเบื่อหน่ายกับแผนการสร้างชาติแบบพิสดารต่างๆ ในยุคเชื่อผู้นำชาติพันภัย ญี่ปุ่นเองก็เริ่มไม่ไว้วางใจจ่อมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยเกรงจะเล่นดีสองหน้าหันไปช่วยฝ่ายสัมพันธมิตร กับประชาชนที่ไม่พอใจจ่อมพล ป. พิบูลสงคราม จะพลอยเกลียดญี่ปุ่นไปด้วย ทำให้ในที่สุดรัฐบาลจ่อมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ล้มลง

ปัญหาเรื่องญี่ปุ่น เข้ามาเป็นประเด็นสำคัญในการเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง ญี่ปุ่นไม่ไว้วางใจ พ.ต.ควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีคนใหม่ เริ่มสงสัยพฤติกรรมของฝ่ายไทยจากการต่อรองขอลดให้ญี่ปุ่นกู้เงิน จาก 1,000 ล้านบาทเหลือ 500 ล้านบาท และเรื่องขบวนการใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่น จนกระทั่งญี่ปุ่นแพ้สงคราม

แถมสุข นุ่มนนท์ อธิบดีากรณี นายควง อภัยวงศ์ ว่ามิได้เป็นผู้สนับสนุนญี่ปุ่นหรือสนับสนุน สัมพันธมิตร แต่เป็นผู้สนับสนุนไทยเพื่อไทยอย่างแท้จริงจากความจริงที่พิสูจน์อย่างเด่นชัดใน คุณสมบัติของคนไทยในการรักษาตัวรอดที่ได้ช่วยประเทศไทยมาหลายยุคหลายสมัยได้ช่วยกอบกู้ เอกราชและรักษาฐานะของประเทศชาติไว้ได้อีกครั้งหนึ่ง⁴³

เรื่องขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น แถมสุข นุ่มนนท์ อธิบายว่าการต่อต้านญี่ปุ่นมีทั้ง ภายในประเทศและนอกประเทศ แบ่งได้เป็น 2 ระยะ ระยะแรกตั้งแต่วันที่ญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศจนถึง เดือนสิงหาคม 2487 เป็นช่วงที่คนไทยในประเทศ ในอเมริกาและอังกฤษ ดำเนินการแบบต่างฝ่ายต่าง ทำ ระยะที่สองตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2487 ถึงเดือนสิงหาคม 2488 เป็นช่วงขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเข้ามา ร่วมมือประสานงานกัน

ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่ประกาศตนอย่างเปิดเผยเป็นขบวนการแรกคือ ขบวนการของคน ไทยในอเมริกา โดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้รับความช่วยเหลือจากกระทรวงการต่างประเทศอเมริกา เป็นอย่างดี มีการจัดตั้งกองทหารอาสาเสรีไทยที่ถอนทุนเงินสำรองมาใช้ ไม่ได้ใช้เงินของอเมริกา

ต่อมาขบวนการต่อต้านในประเทศอังกฤษได้รับการช่วยเหลือจัดตั้งจากสถานทูตไทยใน อเมริกา รัฐบาลอังกฤษรับสมาชิกเสรีไทย 36 นายเข้าเป็นทหารในฐานพลทหารหน่วยโยธา เมื่อผ่าน การฝึกอบรมเสร็จแล้วเดินทางไปร่วมงานกับหน่วยกองทัพ 136 ของอังกฤษที่อินเดีย

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98-108.

ส่วนขบวนการต่อต้านในกรุงเทพฯ เป็นไปอย่างเงียบๆ ซ่อนเร้นโดยมี นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า เริ่มวางแผนต่อต้านญี่ปุ่นตั้งแต่วันแรกที่ญี่ปุ่นบุกไทย

ขบวนการต่อต้านต่างๆ มีอุปสรรคไม่สามารถดำเนินงานร่วมกันได้ในระยะแรกเพราะความเห็นและนโยบายของอเมริกาและอังกฤษเกี่ยวกับประเทศไทยคนละแนวคิด กับเพราะความไม่เข้าใจและความแตกแยกกันในกลุ่มคนไทยเอง นอกเหนือจากขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น 3 ขบวนการนี้ ยังมีขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายใต้การนำของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ไม่มีใครพูดถึงกันเลย ขบวนการของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประสานงานอย่างใกล้ชิดกับรัฐบาลจีนและวางแผนร่วมกับกองทัพจีนเตรียมโจมตีฝ่ายญี่ปุ่นในเมืองไทย ซึ่งแถมสุข นุ่มนนท์ เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีน้ำหนัก น่าเชื่อถือ⁴⁴

ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยมีกลไกและพลังดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น หลังจากการเข้ารับตำแหน่งของนายควง อภัยวงศ์ และได้ขอร้องฝ่ายสัมพันธมิตรในความต้องการตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นและการรับรองสถานภาพของประเทศไทยหลังสงครามอีกครั้งหนึ่งในต้นปี 2488 แต่กระทรวงการต่างประเทศอเมริกาเกรงว่าจะเกิดปัญหายุ่งยากกับฝ่ายอังกฤษจึงบอกปิดข้อเสนอนี้ ฝ่ายอังกฤษยังคงยืนกรานอยู่เช่นเดิม

นายปรีดี พนมยงค์ จึงพยายามเรียกร้องให้ฝ่ายสัมพันธมิตรลุกขึ้นใช้อาวุธขับไล่ญี่ปุ่นโดยเสรีไทยในประเทศไทยจะดำเนินการเอง แต่ฝ่ายอังกฤษเกรงว่านายปรีดี พนมยงค์จะใช้ข้ออ้างเรื่องเสรีไทยเป็นเครื่องมือต่อรองหลังสงครามจึงให้รอไว้ก่อนจนกว่าทางฝ่ายลอร์ดหลุยส์ เมท์แบทตันจะโจมตีญี่ปุ่น แล้วเสรีไทยจึงจะบุกเข้าโจมตีซ้อนเพื่อช่วยชนะขั้นเด็ดขาด แต่การยอมจำนนของญี่ปุ่นเสียก่อน ทำให้เกิดการต่อสู้อีกประเภทหนึ่ง คือ การต่อสู้เพื่ออำนาจและเกมการเมืองในหมู่สมาชิกกลุ่มเสรีไทยที่ดำเนินต่อมาจนถึง⁴⁵

เรื่องสถานะเศรษฐกิจสมัยสงคราม แถมสุข นุ่มนนท์ อธิบายว่า การแถลงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในเรื่องภาวะเศรษฐกิจว่าทรุดเต็มที่ในเดือนมิถุนายน 2485 เป็นเวลา 6 เดือนหลังจากกองทัพญี่ปุ่นเข้าประเทศไทย เป็นเรื่องที่น่าายกรัฐมนตรีนำความจริงมาบอกประชาชนอย่างไม่ปิดบัง เนื่องจากทุนสำรองของประเทศประมาณร้อยละ 60 ถูกรัฐบาลอังกฤษและอเมริกาทักไว้ รัฐบาลถูกบีบบังคับให้ลดค่าเงินบาทลงมาเท่ากับเงินเยน การค้าระหว่างประเทศหยุดชะงัก เงินคงคลังสำรอง

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-133.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136-139.

ของรัฐบาลหมดลง โดยปัจจัยที่กระทบเศรษฐกิจมากที่สุดคือ การลดค่าเงินบาทลงมาเท่ากับเงินเยน กับภาระหนักจากการเรียกร้องกู้เงินบาทไปใช้จ่ายในกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ทำให้รัฐบาลต้องพิมพ์ธนบัตรออกใช้มาก ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ⁴⁶

เมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้าประเทศไทย ญี่ปุ่นเข้าควบคุมการค้าทางทะเลของไทยไว้หมดและบังคับให้ไทยค้าขายกับญี่ปุ่นได้เพียงประเทศเดียว แต่เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายรุกตั้งแต่วันที่ 2487 เรือจากญี่ปุ่นผ่านท่ากรุงเทพฯ น้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย สถานการณ์ยังทรุดหนักจากกองทหารญี่ปุ่นบังคับซื้อข้าว อาหารและของใช้จากพ่อค้าไทยไปเลี้ยงทหารญี่ปุ่นในพม่าและมะลายู

ในตอนต้นปี 2585 เริ่มเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำมัน พอถึงราวกลาง พ.ศ. 2486 เกิดเหรียญทองแดงขาดตลาดเพราะญี่ปุ่นเอาทองแดงไปหลอมเป็นโลหะหมด ตอนปลายสงครามเกิดปัญหาขาดแคลนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงออกกฎหมายควบคุมแต่แก้ปัญหาได้ไม่มากนัก เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์บริหารงานต่อมาจึงแก้ไขด้วยการยกเลิกสินค้าควบคุม ยกเลิกการกักกันสินค้าบางอย่าง⁴⁷

แถมสุข นุ่มนนท์ อธิบายว่าการลดค่าเงินบาทและการที่รัฐบาลต้องให้ญี่ปุ่นยืมเงินไปใช้จ่ายตลอดจนการเสียดุลการค้าต่างประเทศ ทำให้ฐานะทางการเงินของประเทศคลอนแคลนมาก รัฐบาลต้องพยายามหามาตรการต่างๆ หารายได้เข้ารัฐ แก้ปัญหาเงินเฟ้อ แต่แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามแก้ไขและป้องกันอย่างไรสถานการณ์ก็ไม่กระเตื้องขึ้น トラบเท่าที่สงครามยังยืดเยื้อและทหารญี่ปุ่นยังคงอยู่ในประเทศ

นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาขึ้นจากสภาพสังคมที่เสื่อมโทรมตามไปด้วย กล่าวคือเกิดการค้าตลาดมืด เกิดการกักตุนสินค้าและการฉ้อราษฎร์บังหลวง เพราะญี่ปุ่นยินดีซื้อของทุกชนิดจากพ่อค้าโดยให้ราคาสูงๆ ทำให้เกิดเศรษฐกิจใหม่ที่ได้รับยกย่องนับหน้าถือตาอยู่ในสังคมผู้ดีของเมืองไทย อาจกล่าวได้ว่าการฉ้อฉลโกงที่ดาษดื่นอยู่ในสังคมไทย เป็นมรดกชิ้นสำคัญที่ตกทอดมาจนกระทั่งหลังสงคราม

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146-149.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147-154.

1.2.4 ธาณี สุขเกษม (พ.ศ. 2522)

งานศึกษาวิทยานิพนธ์ของ ธาณี สุขเกษม เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัย สงครามโลกครั้งที่ 2” เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อ พ.ศ. 2522⁴⁸ อธิบายในภาพรวมว่าสมัยของสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยคือช่วงเวลาที่เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2482-2488 หลักจากเกิดสงครามทางด้านยุโรปขึ้น ไทยกับญี่ปุ่นได้ ตกลงทำสัญญาไม่รุกรานกันในปี พ.ศ. 2483 จนสิ้นสงคราม โดยได้อธิบายประเด็นความสัมพันธ์ ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่สำคัญจำนวน เรื่อง ได้แก่ เรื่องกระบวนการตัดสินใจเข้าร่วมสงคราม การ ดำเนินนโยบายสร้างชาติ ผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง

ในเรื่องกระบวนการตัดสินใจเข้าร่วมสงคราม ธาณี สุขเกษม อธิบายกระบวนการรักษา ความเป็นกลางว่า มีส่วนพัวพันจากความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างไทยกับญี่ปุ่นนับแต่การทำ สนธิสัญญาไม่รุกรานกันเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2483 แต่ต่อมาสัญญานี้ในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 มีความหมายเป็นเศษกระดาษ แม้ญี่ปุ่นจะมีอิทธิพลต่อไทยมากขึ้นเนื่องจากเป็นผู้ใกล้เคียงกรณีพิพาท อินโดจีน และมีหลักฐานแสดงว่าไทยฝักใฝ่ญี่ปุ่น ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ญี่ปุ่นสนใจอยู่ก่อนแล้วและผู้นำ ไทยเป็นผู้เสนอข้อตกลงนี้กับญี่ปุ่นเอง⁴⁹

ในการลงนามร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในวันที่ 11 ธันวาคม 2484 เป็นการตัดสินใจของ นายกรัฐมนตรีเพราะคณะรัฐมนตรียังไม่ได้ลงมติ ส่วนการตัดสินใจประกาศสงครามเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2484 ธาณี สุขเกษม เห็นว่าเป็นความประสงค์ของฝ่ายไทยเองญี่ปุ่นไม่ได้บีบบังคับ และมี เหตุจูงใจมาจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญี่ปุ่นมาตั้งแต่การทำสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกัน จาก กรณีพิพาทอินโดจีน การยินยอมให้ผ่านแดนในวันที่ 8 ธันวาคม และการทำกติกาสัมพันธมิตรในวันที่ 21 ธันวาคม 2484⁵⁰

ในเรื่องการดำเนินนโยบายสร้างชาติ ธาณี สุขเกษม อธิบายว่าแผนการสร้างชาติทางด้าน วัฒนธรรมได้เริ่มต้นมาก่อนที่ญี่ปุ่นจะบุกประเทศไทยและมาเริ่มกวาดล้างเอาจริงเอาจังหลังจากกองทัพ

⁴⁸ ธาณี สุขเกษม, “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2482-2488),” (ปริญาวิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522).

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67-73.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78, 93.

ญี่ปุ่นมาอยู่ในประเทศไทยแล้ว ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงในทางที่เข้มข้นกว่าเดิมด้วยการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมรักชาติคล้ายนาซีและฟาสซิสต์มากขึ้น มีการก่อตั้งสภาวัฒนธรรม⁵¹

ในเรื่องผลกระทบต่อเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ธาณี สุขเกษม อธิบายผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในกระบวนการความร่วมมือในการค้าขายสินค้า ข้าว การลดค่าเงินบาท และการให้เงินกู้ยืมแก่ญี่ปุ่น ในลักษณะการค้าขายที่ผูกเอาเปรียบ การปรับปรุงอัตราแลกเปลี่ยนมีผลทำให้ค่าเงินบาทตกต่ำเป็นการเสียประโยชน์ของพลเมืองและประเทศ การให้กู้ยืมเงินเป็นเหตุให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ (น.137) ทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจตามมา⁵²

ในเรื่องผลกระทบทางสังคม ชีวิตประจำวันของคนไทยเดือดร้อนจากราคาเครื่องอุปโภคบริโภค การถูกโจมตีทางอากาศ ผลกระทบทางการศึกษาจากการใช้อาคารสถานที่ตั้งของโรงเรียนเป็นที่พักอาศัย เกิดสภาพเสื่อมโทรมทางจิตใจทำให้เกิดตลาดมืด การกักตุนสินค้า การฉ้อราษฎร์บังหลวง ลักขโมย⁵³ **กับมีผลกระทบทางการเมือง**เกิดจากความคิดที่แตกต่างกันระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ ตั้งแต่กรณีพิพาทอินโดจีนซึ่งไม่เห็นด้วยกับการใช้กำลังทหารเข้าตัดสินปัญหากรณีพิพาทนี้ ต่อมาความขัดแย้งเห็นได้ชัดขึ้นตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม 2484 จนกระทั่งการประกาศสงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร⁵⁴

1.2.5 สมโซค สวัสดิ์รักษ์ (พ.ศ. 2524)

งานศึกษาวิทยานิพนธ์ของ สมโซค สวัสดิ์รักษ์ เรื่อง “ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา” เสนอต่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2524⁵⁵ วิทยานิพนธ์ของสมโซค สวัสดิ์รักษ์ โดยภาพรวมศึกษาเพียงระยะเวลาของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย เฉพาะ พ.ศ. 2484-2488 โดยอธิบายบทบาทของญี่ปุ่นในกรณีพิพาทอินโดจีนว่าเป็นผลมาจากการที่ไทยเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศสเพราะถูกบังคับถึงร้อยละ 93.50 ของเนื้อที่ประเทศไทยปัจจุบัน

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 176-177.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 130, 133, 141, 164.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 180-181.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 149.

⁵⁵ สมโซค สวัสดิ์รักษ์, “ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ในสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484-2488” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

การปักปันเขตแดนที่ไม่ถือหลักร่องน้ำลึกตามกฎหมายระหว่างประเทศเป็นความไม่ยุติธรรม ทำให้นายกรัฐมนตรีพิบูลสงครามต้องการรื้อฟื้นดินแดนและชนกลุ่มน้อยที่ตกค้างอยู่ในอินโดจีน ฝรั่งเศสกลับคืนตามนโยบายไทยรวมไทยของนายกรัฐมนตรีและสนองนโยบายของคณะราษฎร นอกเหนือจากหลัก 6 ประการที่คณะราษฎรประกาศไว้ รวมทั้งการปรับปรุงกำลังทหารเนื่องจาก ปัจจัยภายนอกประเทศมีทำที่ว่าจะเกิดสงครามใหญ่ขึ้น

เมื่อเกิดสถานการณ์ฝรั่งเศสพ่ายแพ้สงครามที่ทวีปยุโรป รัฐบาลญี่ปุ่นฉวยโอกาสส่งทหารเข้าสู่ อินโดจีนฝรั่งเศส ต่อมารัฐบาลฝรั่งเศสปฏิเสธข้อเสนอเรื่องการใช้ร่องน้ำลึกเป็นเส้นเขตแดน จึง เกิดปฏิกิริยาจากประชาชนชาวไทยเดิณขบวนการสนับสุนุนโยบายเรียกดินแดนคืน จนกระทั่ง เครื่องบินฝรั่งเศสบินล้ำแดนเข้ามาถึงระเบิดที่จังหวัดนครพนม จึงเกิดการสู้รบกันขึ้นและสิ้นสุดลงด้วย การที่รัฐบาลเยอรมนีสั่งการไปยังรัฐบาลวิซีให้ยุติการรบกับไทย ส่วนการคืนดินแดนนั้นให้รัฐบาลญี่ปุ่น เป็นผู้ไกล่เกลี่ยเองเป็นผลสำเร็จเป็นโอกาสอำนวยให้ญี่ปุ่นเข้ามาสร้างอิทธิพลในประเทศไทย⁵⁶

ประเด็นสำคัญที่เสนอในวิทยานิพนธ์ ของ สมโชค สวัสดิรักษ์ ได้แก่ เรื่องกระบวนการ ตัดสินใจเข้าร่วมสงคราม กับการต่อต้านสงคราม กล่าวคือ

ในเรื่องกระบวนการตัดสินใจเข้าร่วมสงคราม สมโชค สวัสดิรักษ์ อธิบายว่า ในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ขณะคณะรัฐมนตรีกำลังประชุมกันอยู่นั้นได้รับโทรเลขของเซอร์วินสตัน เชอร์ชิล นายกรัฐมนตรีอังกฤษเสนอผ่านดิเรก ชัยนาม จึงนำเสนอคณะรัฐมนตรีที่กำลังประชุมกันอยู่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงออกคำสั่งให้ยุติการสู้รบตามมติของคณะรัฐมนตรีที่ตกลงยินยอมให้กองทหาร ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไทย ส่วนการตัดสินใจในวันที่ 11 ธันวาคม เป็นการตัดสินใจของนายกรัฐมนตรี และ การตัดสินใจประกาศสงครามเป็นมติเอกฉันท์ของคณะรัฐมนตรี⁵⁷

ส่วนการต่อต้านสงคราม สมโชค สวัสดิรักษ์ อธิบายว่าเป็นผลจากความแตกแยกของจอมพล ป. พิบูลสงครามและนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำเนินงานเสรีไทยมาตามลำดับ ในขณะที่ขบวนการ ต่อต้านญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตอนปลายสงคราม เป็นการวางแผนสร้างหลักฐานต่างๆ เพื่อจะเป็นข้อแก้ตัวต่อฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อยุติสงครามยุติ⁵⁸

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

นอกจากนี้เป็นเรื่องรายละเอียดปลีกย่อย เช่น ผลกระทบทางสังคมจากลักษณะความทุกข์ยากที่ราษฎรชาวเชียงใหม่ที่ประสบภัยสงครามจากกองทัพจีนที่บีบบังคับเกณฑ์แรงงานและเสบียงอาหาร กับการส่งเสริมของไทยเกี่ยวกับจัดการศึกษาของเชื้อสายเจ้านายชั้นสูงเพื่อให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการบริหารจัดการปกครอง และส่งเสริมการศึกษาโอรสเจ้าครองนครให้เข้ามาศึกษาในกรุงเทพ เป็นต้น

1.2.6 อัญชลี สุขดี (พ.ศ. 2525)

วิทยานิพนธ์ของ อัญชลี สุขดี เรื่อง “ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2” ระบุระยะเวลาระยะเวลาของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย เสนอต่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2525⁵⁹

ในภาพรวม อัญชลี สุขดี กำหนดกรอบระยะเวลาการศึกษาไว้ที่ พ.ศ. 2484-2488 และประเด็นสำคัญที่อัญชลี สุขดี เสนอ ได้แก่ เรื่องกระบวนการตัดสินใจเข้าร่วมสงคราม เรื่องพฤติกรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องนโยบายสร้างชาติ ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและขบวนการเสรีไทย

ในเรื่องกระบวนการตัดสินใจเข้าร่วมสงคราม อัญชลี สุขดี อธิบายว่าเป็นผลมาจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่านในการบุกเข้าดินแดนอาณานิคมพม่าและอินเดียของอังกฤษ และต่อมาวันที่ 25 มกราคม 2485 ก็ได้เข้าร่วมเป็นฝ่ายญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ด้วยการประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษทั้งที่แต่เดิมเคยประกาศวางตัวเป็นกลางในการสงคราม

ในอีก 3 วันต่อมา วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เปลี่ยนนโยบายจากการให้ญี่ปุ่น “ผ่าน” ประเทศ จากข้อตกลงของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 มีการทำสัญญาทางทหารช่วยรุกและป้องกันกับฝ่ายญี่ปุ่น แล้วลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรพร้อมทั้งภาคผนวกกลับ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม และอีก 1 เดือนต่อมาวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ก็ได้ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ในเรื่องพฤติกรรมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และนโยบายสร้างชาติ อัญชลี สุขดี อธิบายว่าการกระทำของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เปลี่ยนนโยบายจากการยอมให้กองทัพญี่ปุ่น

⁵⁹ อัญชลี สุขดี, “ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484-2488)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

ผ่าน เปลี่ยนเป็นการร่วมรบและประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรนี้เป็นการแสดงออกทั้งทางพฤติกรรมและนิตินัยอย่างชัดเจนที่ประเทศไทยจะต้องเข้าไปผูกพันในสงครามอย่างแน่นแฟ้น ยังผลกระทบกระเทือนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของไทย และอธิบายว่าลักษณะพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรี จากเหตุการณ์ยื่นใบลาออกของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม แล้วใช้อำนาจข่มขู่พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้สำเร็จราชการ ก็เป็นการไม่ยอมลงนามสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งประธานและรองประธานสภาที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติแต่งตั้ง เป็นลักษณะการใช้อำนาจเผด็จการ ใช้นโยบายสร้างชาติเพื่อดำเนินแผนการสร้างชาติตามความคิดความเชื่อของตนเองแต่ผู้เดียว โดยตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นเพื่อทำหน้าที่ปลุกฝังความรักชาติให้แก่ประชาชน⁶⁰

ในเรื่องขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและขบวนการเสรีไทย อัญชลี สุขุติ อธิบายว่า การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตัดสินใจอย่างเร่งรีบโดยมีผู้มีส่วนร่วมตัดสินใจเฉพาะนายทหารบกที่ใกล้ชิดกับนักการเมืองเพียงบางคน และไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของรัฐมนตรีร่วมคณะและสภาผู้แทนราษฎร ทำให้คณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎรเกิดความแตกแยกทางความคิดซึ่งจะได้จัดตั้งขบวนการโค่นล้มรัฐบาล

ประกอบกับเกิดภาวะความไม่สงบเรียบร้อยภายในประเทศทั้งทางเศรษฐกิจการเมืองและวัฒนธรรม ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากสภาพการณ์และการดำเนินนโยบายจนทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของบุคคลกลุ่มต่างๆ เพื่อต่อต้านสภาวะการณ์เช่นนั้น จึงเกิดเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและขบวนการเสรีไทย เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ เริ่มจากการเคลื่อนไหวภายนอกประเทศที่สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2484 โดยคนไทยรวมตัวกันจัดตั้ง “คนไทยอิสระ” ขึ้นมี ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้นำ

ส่วนในอังกฤษอัครราชทูตไทยไม่ตั้งองค์การต่อต้านรัฐบาล คนไทยในอังกฤษจึงไม่ตั้งเป็นองค์การอิสระเพียงแต่สมัครเป็นทหารในกองทัพอังกฤษ ส่วนในประเทศไทยมีการเคลื่อนไหวของบุคคลฝ่ายต่างๆ ทั้งจากพลเรือน ทหาร ตำรวจและประชาชน ซึ่งกระจัดกระจายภายหลังจึงรวมตัวกันอย่างหลวมๆ โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำกลุ่มต่อต้าน พยายามติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็ก่อให้เกิดความร่วมมือกับฝ่ายต่อต้านในต่างประเทศทำให้เกิดขบวนการเสรีไทยขึ้น ต่อมาการเคลื่อนไหวภายในประเทศเป็นการเตรียมการตามแผนยุทธศาสตร์

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26, 53.

ของฝ่ายสัมพันธมิตร แต่การลุกขึ้นต่อสู้ก็ไม่ได้เกิดขึ้นตามแผนที่วางเอาไว้เพราะญี่ปุ่นแพ้สงครามเสียก่อน

อัญชลี สุขดี อธิบายว่า ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศมี 3 สาย คือ สายทหาร นำโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม สายพลเรือน นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ และสายตำรวจนำโดย พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส

วิธีการต่อต้านญี่ปุ่นของฝ่ายทหาร คือ จัดตั้งคณะกรรมการผสมไทย-ญี่ปุ่นขึ้น ดำเนินแผนสร้างชาติ ย้ายเมืองหลวงใหม่ ติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรผ่านกองพล 93 ของจีน⁶¹

แต่การต่อต้านญี่ปุ่นไม่บรรลุวัตถุประสงค์เนื่องจากอุปสรรค 2 ประการ คือความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองของบุคคลที่มีแนวความคิดทางการเมืองแตกต่างกันอยู่ก่อน กับความขัดแย้งระหว่างหน่วยปฏิบัติการพิเศษ O.S.S. (Office of Strategic Services) ของสหรัฐอเมริกา กับหน่วย S.O.E. (Special Operations Executive) ของอังกฤษ และหลังการประกาศสันติภาพ ว่าขบวนการเสรีไทยมีส่วนช่วยให้ไทยรอดพ้นจากสถานะประเทศแพ้สงคราม แต่บุคคลที่เคยร่วมกันต่อต้านญี่ปุ่นก็เกิดการแตกแยกกันทางการเมืองจนไม่สามารถประสานรอยร้าวได้⁶²

1.2.7 สรุป

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์และงานวิจัยประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยทั้ง 6 เรื่อง ดังอธิบายเป็นลำดับมานี้ พบลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะที่ถือเป็นแนวทางเล่าเรื่องหลักของวิทยานิพนธ์และงานวิจัยดังกล่าว ดังต่อไปนี้

1. วิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้ง 6 เรื่องนี้ มีความสนใจร่วมกันประการแรกเป็นเกี่ยวกับเรื่องกระบวนการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากการวิเคราะห์ความเป็นมาและสถานการณ์อันเป็นเหตุให้เกิดและการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย

แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องการวิเคราะห์ที่มาของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย ที่มีทั้งการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์สงครามในทวีปเอเชียที่มีอยู่ก่อนและกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศส การวิเคราะห์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป และการเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในขั้นที่สุด เป็นผลให้ระยะเวลาเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย ไม่เท่ากัน โดยงานศึกษาระยะแรก (3

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-38.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 134-136, 155.

เรื่อง) ที่กำหนดหรืออ้างถึงระยะเวลาตั้งแต่เกิดสงครามขึ้นในทวีปยุโรปเป็นจุดเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย ส่วนงานศึกษาระยะหลังมักจะกำหนดระยะเวลาเริ่มต้นไว้ที่ พ.ศ. 2484 ตามเหตุการณ์วันที่กองทัพญี่ปุ่นบุกประเทศไทย เท่านั้น

2. วิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้ง 6 เรื่องนี้ มีความสนใจร่วมกันประการต่อมา ได้แก่ เหตุผลในการยุตินโยบายรักษาความเป็นกลาง ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่าน การร่วมเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่นและการประกาศกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งงานศึกษาส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าเหตุผลในการยุตินโยบายรักษาความเป็นกลางยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านเพราะความจำเป็นบังคับ แต่การร่วมเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับประเทศสัมพันธมิตร มีทั้งการอธิบายว่าเป็นการตกลงใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ฝ่ายเดียว และมีทั้งคณะรัฐมนตรีมีมติข้างมากให้ความเห็นชอบ

3. วิทยานิพนธ์และงานวิจัยส่วนใหญ่มีความสนใจศึกษาพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรี โดยสนใจวิเคราะห์ในเรื่องเกี่ยวกับนโยบายการสร้างชาติและโครงการวัฒนธรรม ซึ่งส่วนมากอธิบายในลักษณะเป็นผู้นำที่ขึ้นชอบลัทธิชาตินิยมหรือความเป็นเผด็จการทหาร และก่อให้เกิดความแตกแยกของกลุ่มผู้นำทางการเมือง

4. วิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้ง 5 เรื่อง สนใจเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม เช่นเดียวกัน โดยวิเคราะห์ในลักษณะผลกระทบจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลเฉพาะในความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา หากแต่มีได้วิเคราะห์ขยายความถึงผลกระทบที่เกิดจากอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกาซึ่งมีฐานะเป็นคู่ตรงข้ามการดำเนินนโยบายของไทยและญี่ปุ่นประกอบด้วย

5. วิทยานิพนธ์และงานวิจัยส่วนใหญ่สนใจวิเคราะห์อธิบายขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งขบวนการเสรีไทยที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ และเสรีไทยที่เดินทางเข้ามาจากต่างประเทศ โดยมีงานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยจำนวนหนึ่งพยายามชี้ให้เห็นการดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นของรัฐบาลที่มีขึ้นเป็นเวลาสั้น ๆ ในระยะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เท่านั้น

6. วิทยานิพนธ์และงานวิจัยส่วนใหญ่สนใจศึกษาถึงเพียงเหตุการณ์วันยุติสงครามของประเทศไทยโดยการประกาศสันติภาพ มิได้วิเคราะห์ถึงเหตุการณ์และความขัดแย้งหลังวันประกาศสันติภาพ

7. การใช้หลักฐานในวิทยานิพนธ์เฉพาะส่วนที่อ้างเอกสารจดหมายเหตุต่างประเทศจากหอจดหมายเหตุประเทศญี่ปุ่น ประเทศอังกฤษ และประเทศสหรัฐอเมริกา เท่าที่ปรากฏมีเฉพาะเอกสารจดหมายเหตุที่ระบุถ้อยคำสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือสงครามมหาเอเชียบูรพา มิได้ขยายความถึง

สงครามเกี่ยวพันกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งสงครามระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่น (Sino-Japanese War) และตีความหลักฐานจดหมายเหตุเหล่านี้ในลักษณะที่ประเทศไทยมีความเสมอภาคในเหตุการณ์ และในทรัพยากรสงคราม และมีได้ค้ำประกันว่ามีของจดหมายเหตุเหล่านี้มีความลำเอียงเนื่องจากเหตุการณ์และผู้สร้างเอกสารรวมอยู่ด้วย

นอกจากนี้ ในเรื่องความเป็นมารวมถึงความสนใจเนื้อหาและประเด็นของสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยดังข้างต้นนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับพัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนนักวิชาการต่างประเทศปรากฏว่าแนวทางของประวัติศาสตร์นิพนธ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับความสนใจประวัติศาสตร์ในระยะของสงครามเย็น ดังคำอธิบายภาพรวมประวัติศาสตร์นิพนธ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีคำอธิบายว่า ความสนใจในวงวิชาการชาวตะวันตกในยุโรปและสหรัฐอเมริกา นับแต่สิ้นสุดสงครามได้เริ่มต้นจากคำถามในเรื่องผลกระทบทางการเมืองต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เนื่องจากการยึดครองของกองทัพญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเด็นนี้อัลเฟรด ดับบลิว แมคคอย (Alfred W. McCoy) ได้ลำดับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์นิพนธ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของชุมชนนักวิชาการชาวตะวันตกว่า ได้ยอมรับข้อเสนอของ วิลลาร์ด เอลส์บริ (Willard Elsbree) ที่เสนอใน พ.ศ. 2496 ว่าการยึดครองของกองทัพญี่ปุ่นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองครั้งใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะที่ แฮรี เบนดา (Harry Benda) มีข้อเสนอแย้งใน พ.ศ. 2501 ว่าปฏิบัติการของกองทัพญี่ปุ่นมีลักษณะแบ่งแยกแล้วปกครอง (Divide and Rule) ยังผลให้การปฏิบัติการของกองทัพญี่ปุ่นไม่ก่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างถาวร และมิได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เบนดายังคงพัฒนาการศึกษา เสนอความคิดในแนวทางนี้และมีอิทธิพลในหมู่นักศึกษามหาวิทยาลัยประเทศออสเตรเลียต่อเนื่องมาจนถึง พ.ศ. 2520⁶³

ข้อเสนอของเบนดานำไปสู่คำถามและการอธิบายถึงผลของยึดครองพื้นที่อาณานิคมชาวตะวันตกของกองทัพญี่ปุ่นนั้นก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองต่างๆ อย่างไร และเพียงใด อาทิ กรณีการแพร่หลายของลัทธิชาตินิยม การล่มสลายของระบอบอาณานิคม การสูญเสียความเชื่อมั่นต่อเกียรติภูมิของชาวตะวันตก และการสร้างรัฐชาติของชาวพื้นเมืองแต่ละพื้นที่นั้น มีส่วนสัมพันธ์หรือเกิดขึ้นจากปฏิบัติการในระหว่างการยึดครองพื้นที่ของกองทัพญี่ปุ่นอย่างไร

⁶³ Alfred W. McCoy (ed.). *Southeast Asia under Japanese occupation* (New Haven, Conn.: Yale University Southeast Asia Studies, 1985), pp. 1-5.

ปรากฏการณ์เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองเหล่านี้มีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นองค์รวม หรือมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เป็นเพราะลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละพื้นที่ ความสนใจเช่นว่านี้ แมคคอยชี้ให้เห็นสิ่งสำคัญของความสนใจที่เกิดขึ้นในระยะที่การศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับความนิยมนอย่างมากในสหรัฐอเมริกา อันเป็นระยะเวลาเดียวกับสงครามเย็นซึ่งสหรัฐอเมริกามีบทบาทสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เมื่อเทียบกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์นิพนธ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของชุมชนนักวิชาการไทย ทำให้เห็นลักษณะความสนใจในขอบเขตที่เป็นเอกลักษณ์หรือเป็นเรื่องเฉพาะกรณีของประเทศไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในลักษณะการสร้างกรอบการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์นิพนธ์ยุคสงครามเย็นเช่นเดียวกัน

1.3 อธิบายศัพท์

วิทยานิพนธ์นี้นิยามศัพท์ 3 คำซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในที่จะเปิดมุมมองใหม่ ต่อการทวนกระแสประวัติศาสตร์การศึกษาเรื่องไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2

“สงคราม” ในที่นี้ ผู้วิจัยตั้งใจเปิดการรับรู้ความหมายของสงครามในมิติที่กว้างขึ้นกว่าเดิมที่มักหมายถึงการสู้รบด้วยการใช้กำลังทหารปะทะและใช้อาวุธทำลายล้างกันอย่างรุนแรง แต่สงครามยังมีมิติตั้งแต่การต่อสู้ที่มองไม่เห็นด้วยรูปธรรม แต่เป็นการใช้อำนาจทำสงครามที่ไม่ประกาศ ด้วยการสร้างสถานการณ์แวดล้อม บีบบังคับ ช่มชู้ รวมถึงการทำลายในมิติอื่นๆ ที่ทำให้ฝ่ายตรงข้ามต้องสยบยอมหรือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามข้อเรียกร้อง

“เข้าสู่” หมายถึง หลังจากรับรู้เกิดมีการกระทำใดๆ ก็ตาม ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวพัน หรือ เชื่อมโยงกับเรื่องนั้นๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งแตกต่างจากคำว่า “เข้าร่วม” อันหมายถึง การเข้าไปร่วมทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยตรง

“กระบวนการ” ในที่นี้ ผู้วิจัยนิยามว่า หมายถึง ตั้งแต่การรับรู้ การคาดการณ์ การเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ จนถึงการเข้าร่วมสงครามโดยการประกาศรักษาความเป็นกลาง และที่สุดคือการประกาศสงครามและใช้กำลังทหารเข้าร่วมรบ

การนิยามศัพท์ข้างต้นเพื่อช่วยในการทำความเข้าใจปัจจัยและกระบวนการที่นำไปสู่ สงครามโลกครั้งที่ 2 และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในระหว่างสงคราม และเพื่อให้เข้าใจ บทบาทของประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงจะต้องศึกษาถึงระยะก่อนที่จะเกิดสงครามโลก ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2482 ไปเป็น พ.ศ. 2480 จนถึงระยะที่ผลพวงของสงครามยังคงดำรงอยู่จนถึง พ.ศ. 2490

1.4 วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทย ทั้งปัจจัยจาก ภายในประเทศ และปัจจัยจากสงครามในทวีปยุโรปและทวีปเอเชีย
2. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ของภาคส่วนต่างๆ ในประเทศไทย อาทิ หน่วยงานของรัฐ ปัญญาชน สื่อมวลชน นักธุรกิจ และเจ้าหน้าที่รัฐในองค์กรส่วนท้องถิ่น กับการดำเนินสงครามและการยุติ สงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2480-2490
3. เพื่อศึกษาผลจากปฏิสัมพันธ์ของภาคส่วนต่างๆ ในสังคมไทย ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง นโยบายของรัฐไทยในการเลือกข้างเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาภายหลังสงคราม

1.5 สมมติฐาน

1. งานศึกษาส่วนใหญ่อธิบายว่าสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทยเกิดขึ้นจากการรุกราน ของกองทัพญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 แต่การรับรู้ความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจต่างๆ ใน ทวีปยุโรป และความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2480 มีผลให้รัฐบาลไทยเริ่ม เตรียมการสำหรับสภาวะสงครามขึ้นแล้ว ดังนั้นการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทยจึงมี ปัจจัยอื่นนอกเหนือจากการรุกรานของกองทัพญี่ปุ่น
2. พลวัตทางความคิดและการดำเนินการต่อต้านสงคราม ต่อต้านจักรวรรดินิยมตะวันตก และต่อต้านญี่ปุ่น โดยภาคส่วนต่างๆ ในประเทศไทย อาทิ ปัญญาชน สื่อมวลชน นักธุรกิจ ข้าราชการ ในท้องถิ่น มีผลต่อการดำเนินนโยบายของรัฐไทยและฝ่ายสัมพันธมิตร สืบไปได้จากการที่ประชาชน

และข้าราชการส่วนท้องถิ่นได้แจ้งเตือนรัฐบาลถึงแนวโน้มการเกิดสงครามโลก รัฐบาลจึงดำเนินนโยบายเตรียมพร้อมรับสงครามในรูปแบบต่างๆ มาตั้งแต่ก่อนการรุกรานของญี่ปุ่นในปี 2484

3. ผลสืบเนื่องจากการยุติสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย 3 ประการได้แก่ (1) ประเทศไทยเป็นผู้ชนะสงคราม (2) ประเทศไทยเลือกเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาหลังสงคราม (3) ประเทศไทยเลือกดำเนินนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ภายหลังสงคราม เกิดจากการเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งกับสงครามและพลวัตที่เกิดขึ้นจากภาคส่วนต่างๆ ในประเทศไทยตั้งแต่ก่อนสงครามจนถึงสิ้นสุดสงคราม

1.6 วิธีการดำเนินงานวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ การรวบรวมหลักฐานเหตุการณ์ต่างๆ ในระยะเวลาหนึ่งมาอธิบาย สมมุติฐาน และคำถามวิจัยที่ตั้งไว้ โดยศึกษาเอกสารต่างๆ ในระยะก่อนการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงหลังการยุติของสงคราม เพื่อทำความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับตัวบุคคลและสถาบันทางสังคมของฝ่ายต่างๆ ว่ามีผลต่อกระบวนการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทยอย่างไร

หลักฐานที่ใช้ในการศึกษาในที่นี้จะมุ่งเน้นเอกสารชั้นต้น (ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จดหมายเหตุของหน่วยงานราชการ เอกสารบันทึกความทรงจำ ปาฐกถา บทบรรยายทางวิทยุกระจายเสียง ตำรา คู่มือปฏิบัติที่ออกโดยหน่วยงานราชการในระหว่างสงคราม และเอกสารที่มีคุณค่าทางจดหมายเหตุอื่นๆ เช่น รายงานข่าวที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ และบทความจากสิ่งพิมพ์ร่วมสมัย เท่าที่ปัจจุบันจะเข้าถึงได้ หรือมีการเผยแพร่แล้ว มากที่สุดเท่าที่จะค้นพบได้ (ทั้งนี้ไม่อาจสรุปว่าเป็นหลักฐานเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด) ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ขอบเขตการวิจัยในแง่ระยะเวลา การศึกษาเรื่องไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เท่าที่ผ่านมา มักวางกรอบเวลาที่ พ.ศ. 2482-2488 (จุดเริ่มที่การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป) หรือ พ.ศ. 2484-2488 (จุดเริ่มที่สงครามมหาเอเซียบูรพา) ในงานชิ้นนี้ได้ขยายกรอบเวลาการศึกษาตามหลักฐานที่ค้นพบและมีความเชื่อมโยง ซึ่งย้อนไปถึง พ.ศ. 2480 และขยายกรอบเวลาสิ้นสุดไปถึง พ.ศ. 2490 ทุกสภาพการณ์และความเป็นไปของเหตุการณ์ในอดีต เพื่อให้เกิดความเข้าใจบริบทของเหตุการณ์ทั้งเหตุการณ์โดยตรงและเหตุการณ์แวดล้อม นำมาสู่การวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

การนำเสนอจะใช้รูปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)

1.7 คำถามก่อนการวิจัย

จากการอธิบายกระแสหลักที่มองประวัติศาสตร์ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 อยู่กับหมดเวลาที่ตายตัวทั้งสองแบบ ทำให้เกิดคำถามว่า หากขยายกรอบเวลาเพื่อเปิดกว้างมุมมองการวิเคราะห์ รวมถึงให้ความหมายของคำว่า “สงคราม” ในมิติที่มากกว่าการสู้รบโดยกำลังทหาร ก็จะมีจุดที่ตั้งคำถามต่อได้ว่า แท้จริงแล้ว การเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มต้นเมื่อใด ความเป็นกระบวนการ มีพัฒนาการต่อเนื่องเรื่อยมาใช่หรือไม่ และกระบวนการนั้นมีอะไรบ้าง อีกทั้งการที่ประเทศไทยยังมีภาวะผูกพันมาถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง ทำให้เกิดคำถามต่อว่า เวลาสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยควรจะสิ้นสุดลงเมื่อใด

บทที่ 2 ทวนกระแสสงคราม

การศึกษาเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยมีมาตลอดตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 จนถึงปัจจุบัน รวมแล้วมีจำนวนไม่น้อย ในชุมชนวิชาการไทยนับแต่งานศึกษาของ แกรมสุข นุ่มนนท์ เมื่อ พ.ศ. 2517 เข้าสู่ทศวรรษที่ 2520 ถึงทศวรรษที่ 2530 ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาเฟื่องฟูที่สุด มีวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยสำคัญเกือบ 10 ชิ้นที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และกลายเป็นงานที่มีอิทธิพลต่อกรอบคิดของการศึกษาในเวลาต่อมา ซึ่งมีประเด็นปัญหาที่ทำให้ตั้งคำถามต่อ 2 ประเด็นใหญ่คือ **ปัญหาการกำหนดกรอบเวลาการศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย และปัญหาการให้ความสำคัญกับนโยบายและบทบาทของนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม** ซึ่งจะอธิบายต่อไปด้วยการนำ **หลักฐานจดหมายเหตุที่บ่งชี้การทวนกระแสประวัติศาสตร์สงคราม** มาวิเคราะห์ให้เห็นตามลำดับ

2.1 ปัญหาการกำหนดกรอบเวลาการศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย

งานศึกษาทางวิชาการต่างๆ ซึ่งต่อมาดูจะกลายเป็นกระแสหลักในการอธิบายเรื่องไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น มีข้อสังเกตว่า นิยามกำหนดกรอบเวลาศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 ไว้ 2 แบบ แบบแรก ได้แก่ การกำหนดระยะเวลาศึกษาไว้ระหว่าง พ.ศ. 2482-2488 อันเป็นเวลาที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรปจนถึงเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคแปซิฟิกยุติลงใน พ.ศ. 2488

แบบที่สอง ได้แก่ การกำหนดระยะเวลาศึกษาไว้ระหว่าง พ.ศ. 2484-2488 อันเป็นเวลาที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดสงครามมหาเอเชียบูรพาในภูมิภาคแปซิฟิก ซึ่งเป็นระยะที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย

การกำหนดกรอบเวลาสำหรับศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งสองแบบไม่ว่าจะเป็นระหว่าง พ.ศ. 2482-2488 หรือ พ.ศ. 2484-2488 ในเบื้องต้นมีผลต่อการทำความเข้าใจปัญหาและสาเหตุ ความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจอันเป็นจุดเริ่มที่ทำให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย

นั้น มีระยะเวลาย้อนไปไกลที่สุดเพียง พ.ศ. 2482 ที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป และ ยังผลให้เกิดการเน้นวิเคราะห์เฉพาะบทบาทของนายกรัฐมนตรี จอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเป็น นายกรัฐมนตรีในระหว่างที่เกิดสงคราม

หากแต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายเรื่อง (ดังจะอธิบายต่อไปในข้อ 2.3) จะทำให้เห็นว่า ประเทศไทยมีจุดเริ่มในการเตรียมการป้องกันสงครามโลกครั้งที่ 2 มาก่อน ตั้งแต่ระยะ พ.ศ. 2476-2477 และได้เผชิญเหตุการณ์คับขันที่อาจเกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นหลายครั้งนับแต่ พ.ศ. 2480 ก่อนการประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 และประเทศไทยยังต้องเผชิญกับสภาวะสงคราม ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงไปจนกระทั่ง พ.ศ. 2490 เกินกว่ากรอบเวลาการศึกษา สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่นิยามกำหนดไว้ที่ พ.ศ. 2488 อีกด้วย ดังจะอธิบายไปตามลำดับ

ปัญหาของกรอบเวลาเช่นนี้ ทำให้การอธิบายสาเหตุความขัดแย้งระหว่างชาติมหาอำนาจอัน จุดกำเนิดของสงครามโลกครั้งที่ 2 แตกต่างกันในรายละเอียดดังนี้

การกำหนดระยะเวลาศึกษาแบบแรกระหว่าง พ.ศ. 2482-2488 ทำให้เกิดการวิเคราะห์ สงครามโลกครั้งที่ 2 จากเหตุการณ์ในพื้นที่ทวีปยุโรปซึ่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นเป็นพื้นที่แรก ต่อมาจึงเกิดสงครามโลกขึ้นในภูมิภาคแปซิฟิก ยังผลทำให้เกิดคำอธิบายว่าจุดกำเนิดความขัดแย้งทำให้เกิดสงครามขึ้นในทวีปยุโรปก่อนแล้วจึงส่งผลเกี่ยวเนื่องไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลแต่เหตุการณ์สงครามสงครามโลกในยุโรปนี้เป็นเหตุให้ประเทศญี่ปุ่น “ฉวยโอกาส” แสวงหา อำนาจและผลประโยชน์ในภูมิภาคแปซิฟิกด้วยการเปิดฉากสงครามมหาเอเชียบูรพาขึ้น

ในขณะที่การกำหนดระยะเวลาแบบที่สองซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 จนถึง พ.ศ. 2488 นั้นยังผลให้เกิดคำอธิบายเฉพาะปัจจัยความปรารถนาของประเทศญี่ปุ่นที่อาจอ้างอิงไปไกลถึงกรณีสงครามระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศจีนที่เกิดตั้งแต่ พ.ศ. 2480 เป็นต้นมาเป็น พื้นฐานสาเหตุและเป็นปัจจัยให้ประเทศญี่ปุ่นมีนโยบายขยายอำนาจลงไปตามทางใต้เมื่อเกิดสงครามโลก ครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรปขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศญี่ปุ่นประกาศนโยบายวงไพบูลย์ร่วมกันแห่ง มหาเอเชียบูรพาเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482 แล้วประเทศญี่ปุ่นได้ทำสนธิสัญญาไตรภาคีเป็น พันธมิตรระหว่างญี่ปุ่น กับเยอรมนี และอิตาลี เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2483 สนธิสัญญานี้มอบ ความชอบธรรมแก่ประเทศเยอรมนีและอิตาลีให้จัดระเบียบประเทศในทวีปยุโรป และให้ความชอบ ธรรมแก่ประเทศญี่ปุ่นให้การจัดระเบียบประเทศในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เป็นเหตุให้ประเทศญี่ปุ่น เปิดฉากสงครามในภูมิภาคแปซิฟิกในเวลาต่อมา ความชอบธรรมนี้จึงคงเป็นปัญหาต่อการวิเคราะห์ว่า

ประเทศญี่ปุ่นฉวยโอกาสก่อสงครามขึ้นในภูมิภาคแปซิฟิก เนื่องจากทั้งประเทศเยอรมนีและอิตาลีมิใช่ประเทศที่มีฐานะอำนาจทางทหารในทวีปยุโรปและมิได้มีอิทธิพลและมีอำนาจทางทหารในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

เมื่องานวิชาการศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยนิยมกำหนดกรอบเวลาศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นเดียวกันนี้ ปัจจัยจากกำหนดเวลาดังกล่าวจึงถูกจำกัดให้แคบมากขึ้นอีก เนื่องจากระยะเวลาเริ่มต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย ในแง่เหตุการณ์ที่มีการใช้กำลังรบตามนิยาม คำว่า “สงคราม” โดยทั่วไป จะเริ่มต้นที่ พ.ศ. 2482 หรือไม่ก็ พ.ศ. 2484 ทั้งหมดนั้นอยู่ในช่วงรัฐบาลนายกรัฐมนตรี นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งเป็นทั้งรัฐบาลในระยะก่อนและขณะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป และเป็นรัฐบาลในระหว่างที่เผชิญหน้าการสู้รบของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามจึงอยู่ในช่วงเวลาในสงครามโลกครั้งที่ 2 ติดต่อกันยาวนานมากที่สุด ทำให้หลวงพิบูลสงครามเป็นทั้งตัวบุคคลและเป็นผู้นำรัฐบาลได้รับความนิยม ถูกนำมาวิเคราะห์ศึกษาบทบาท พฤติกรรม ความเกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้มากที่สุด

ส่วน ระยะเวลาสิ้นสุดการศึกษาที่นิยมศึกษาถึง พ.ศ. 2488 เป็นช่วงรัฐบาลนายกรัฐมนตรี ควง อกัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี นายทวี บุญยเกษตร และนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. เสณีย์ ปราโมช อันเป็นระยะเวลาช่วงสั้น ๆ รวม 1 ปีเศษ ที่รัฐบาลต้องดำเนินการเรื่องสำคัญๆ ในช่วงท้ายสงครามโลกครั้งที่ 2 หลายเรื่องซึ่งดำเนินต่อเนื่องมาอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจรจาเพื่อยกเลิกความตกลงสมบูรณแบบซึ่งรัฐบาลไทยได้ปฏิบัติตามความผูกพันในเรื่องการส่งออกข้าว ดีบุกและยางพาราได้เพียงพอที่จะเจรจายกเลิกความตกลงสมบูรณแบบ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2489 จนกระทั่งทั้งสองฝ่ายเห็นชอบในหลักการให้ยกเลิกความตกลงดังกล่าวนี้ในปลาย พ.ศ. 2490

ดังนั้น การกำหนดกรอบเวลาสิ้นสุดการศึกษาที่พ.ศ. 2488 จึงไม่ครอบคลุม วิทยานิพนธ์นี้จึงกำหนดกรอบเวลาการศึกษาไว้ที่ พ.ศ. 2480-2490

2.2 ปัญหาการให้ความสำคัญกับนโยบายและบทบาทของนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม

สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทย ในความรู้สึกนึกคิดและความเข้าใจของบุคคลทั่วไป นั้นถึงและเข้าใจว่าเป็นเรื่องที่มีสาเหตุเกิดขึ้นเนื่องจากวัฒนธรรมแบบทหารนิยมของประเทศผู้ก่อสงครามคือญี่ปุ่น กับส่วนที่เป็นเรื่องของประเทศไทยความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำเผด็จ

การทหารของประเทศไทย ที่มีใฝ่ฝันขยายอำนาจของประเทศให้เป็นมหาอาณาจักรไทยตั้งความยิ่งใหญ่ที่คนไทยมีอยู่ในสำนักทางประวัติศาสตร์

ความรู้สึกนึกคิดทั้งสองเรื่องนี้ได้รับการต่อยอดจากความเจ็บช้ำน้ำใจและความเจ็บปวดที่เชลยศึกชาติสัมพันธมิตรได้รับการปฏิบัติจากทหารญี่ปุ่นด้วยความทารุณโหดร้ายในการก่อสร้างทางรถไฟสายมรณะตั้งแต่จังหวัดกาญจนบุรีถึงเมืองตันบิวชายัดเขตประเทศพม่า ผนวกกับการกระทำอย่างรุนแรงอันเป็นการหมิ่นเกียรติศักดิ์ของชาวไทยในกรณีที่ทหารญี่ปุ่นปฏิบัติต่อพระภิกษุชาวไทยที่อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่ในการสื่อสารเรื่องราวสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยอยู่เสมอ แม้ในทางวิชาการก็มีการวิเคราะห์ศึกษาจนได้ข้อสรุปว่าเกิดขึ้นเพราะนโยบายการทำสงครามของประเทศญี่ปุ่นและพฤติกรรมของผู้นำเผด็จการทหารของประเทศไทย ดังปรากฏส่วนหนึ่งจากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่นงานศึกษาของ อุบล จิระสวัสดิ์ ดรุณี บุญภิบาล แฉมสุข นุ่มนนท์ ธานี สุขเกษม สมโชค สวัสดิ์รักษ์ ที่วิเคราะห์ศึกษาเรื่องราวของประเทศไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงรอยต่อระหว่างทศวรรษที่ 2510 กับทศวรรษที่ 2520

ข้อสรุปของงานวิจัยและวิทยานิพนธ์เหล่านี้ได้รับความยอมรับในทางวิชาการส่วนใหญ่ของประเทศ จนมีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักติดต่อกันมาเป็นเวลากว่า 50 ปี ทำให้นักศึกษาและนักวิชาการมุ่งทำความเข้าใจนโยบายและบทบาทของหลวงพิบูลสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องลักษณะพฤติการณ์ตัวบุคคลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเรื่องความสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐบาลและกองทัพประเทศญี่ปุ่น การวิเคราะห์หรืออธิบายเรื่องนโยบายและบทบาทของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีประเด็นใหญ่ ๆ 2 ประเด็น ได้แก่

1. ประเด็นการดำเนินนโยบายต่างประเทศของนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม กรณีที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ความร่วมมือและทำข้อตกลงลับกับฝ่ายญี่ปุ่นมาก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะบุกเข้ามายังประเทศไทยในคืนวันที่ 7 ต่อเข้าวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ทั้งยังนำประเทศเข้าเป็นพันธมิตรร่วมรบกับประเทศญี่ปุ่นในเวลาเพียงไม่กี่วัน จากนั้นก็ประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485

2. ประเด็นเรื่องผลจากการที่กองทัพญี่ปุ่นเรียกเอาแรงงาน ทรัพย์สินของ และเรียกร้องขู่เงินจำนวนมากหลายครั้ง เพื่อนำไปใช้จ่ายในการทัพโดยความร่วมมือของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม

รวมถึงการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นโดยการร่วมมือกันของขบวนการเสรีไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีเมื่อได้ตรวจสอบหลักฐานในทางจดหมายเหตุเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทย จากเอกสารชั้นต้นเช่นรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีและจากจดหมายเหตุที่เก็บรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติและแหล่งข้อมูลจดหมายเหตุที่อื่นๆ แล้ว พบหลักฐานบางประการที่บ่งชี้ว่าคณะรัฐมนตรีของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2477 มีมติเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 มาแล้ว เรียกได้ว่าก่อนเกิดสงครามครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรปเป็นเวลานาน มติคณะรัฐมนตรีที่มีขึ้นเช่นนั้นชี้ให้เห็นว่า มีกระบวนการ ตั้งแต่รับรู้ คาดการณ์และเตรียมการรับมือกับสงคราม มาก่อนรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม

อีกทั้งในเวลาต่อมาก็เกิดเหตุการณ์กองทัพญี่ปุ่นรุกเข้ามายังอินโดจีนฝรั่งเศสตอนเหนือ และเจรจากับรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสขอให้อนุญาตส่งกำลังทหารญี่ปุ่นเข้ามายังอินโดจีนฝรั่งเศสตอนใต้ตามลำดับ กระทั่งเกิดสงครามขึ้นระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส แม้กระทั่งต่อมาสงครามโลกครั้งที่ 2 ลุกلامเข้ามาในประเทศไทยจริงตามความคาดหมายของรัฐบาลเช่นเดียวกัน เหตุการณ์เหล่านี้มีหลักฐานจดหมายเหตุเกี่ยวกับกระบวนการต่างๆ ที่เตรียมการไว้ และดำเนินการไปตามการตระเตรียมนั้น แม้จะมีปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสถานการณ์โดยรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม และรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีท่านอื่นๆ ในภายหลัง หลักฐานจดหมายเหตุเช่นกล่าวนี้ (ดังจะอธิบายรายละเอียดต่อไปในข้อ 2. 3) ได้แสดงข้อเท็จจริงหรือแสดงผลแท้จริงในขณะเกิดเหตุการณ์นั้น ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่แตกต่างจากคำวิเคราะห์หรืออธิบายในทางวิชาการที่ผ่านมา

อีกทั้งหลักฐานต่างๆ ยัง ทำให้เข้าใจถึงสถานการณ์อันเป็นภาวะสงคราม ตั้งแต่ยังไม่เกิดการสู้รบโดยกองทหารของนานาประเทศ หากแต่เกิดภาวะสงครามที่ไม่ประกาศสนับสนุนโดยคู่สงครามต่างฝ่ายมาก่อน และทำให้เข้าใจการดำเนินการเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามและรัฐบาลหลายคณะในระยะเวลาที่เกิดการสู้รบในสงครามโลกครั้งที่ 2 และเกี่ยวเนื่องผูกพันกับการเตรียมรับสถานการณ์สงครามตั้งแต่ พ.ศ. 2477 รวมถึงเกี่ยวเนื่องกับการนำแนวความคิดในการป้องกันประเทศทางการทหารของประเทศไทยมาประกอบกับความรับรู้และความเข้าใจสถานการณ์ร่วมกันของประชาชน มาเป็นหลักคิดสำคัญในการตระเตรียมการรับมือกับสงคราม รวมทั้งนำมาเป็นจุดมุ่งหมายของการดำเนินการเพื่อรับมือกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ของสังคมไทยด้วย

ความเป็นมาเช่นนี้ นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีที่เป็นผู้กำหนดนโยบายและเป็นผู้ดำเนินการในทางปฏิบัติในระยะนั้นแม้ต่างรัฐบาลกัน แต่ก็มีตัวบุคคลที่เป็นรัฐมนตรีที่มีตำแหน่งสำคัญในรัฐบาลชุดก่อนได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีสำคัญในรัฐบาลชุดใหม่อยู่ด้วย และบุคคลดังกล่าวนี้มีความรู้และทราบนโยบายในการปฏิบัติทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีต่อชาติมหาอำนาจไม่ว่าในทางเปิดเผยและในทางลับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีความรู้ในทางลับเกี่ยวกับนโยบายของประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เนื่องจากประเทศมหาอำนาจเหล่านี้ล้วนเป็นประเทศที่มีบทบาทหลักในการแข่งขันกันแสวงหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกและชักนำให้เกิดสงครามขึ้นในพื้นที่ในภูมิภาคนี้

คณะรัฐมนตรีแต่ละรัฐบาลจึงเป็นกลจักรสำคัญและมีบทบาทหลักในการดำเนินนโยบายเพื่อรับมือกับสถานการณ์สงคราม รวมทั้งเป็นผู้ปรับเปลี่ยนนโยบาย และดำเนินการเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป

การขับเคลื่อนนโยบายและแผนการปฏิบัติของรัฐมนตรีไปยังหน่วยราชการในสังกัดจนถึงระดับประชาชนซึ่งรับทราบและเข้าใจสถานการณ์อยู่แล้วในระดับหนึ่ง เป็นเหตุให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมดำเนินการตามแนวกลยุทธ์นโยบายสงครามของรัฐบาลตลอดมาจนกระทั่งหลังสงครามสงบ อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าการกำหนดนโยบายและการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาล เป็นไปโดยการทำหน้าที่เกื้อหนุนกันของหลายภาคส่วน มิอาจเกิดจากความปรารถนาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพียงฝ่ายเดียวได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

2.3 หลักฐานจดหมายเหตุซึ่งบ่งชี้การทวนกระแสประวัติศาสตร์สงคราม

หลักฐานประวัติศาสตร์ขั้นต้นที่ปรากฏในแหล่งต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากหลักฐานที่ปรากฏในรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีนับแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา มีหลักฐานหลายชิ้น บ่งชี้ว่าเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทยมิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะความกระหายสงครามของประเทศญี่ปุ่นและมีได้เกิดเพราะความทะเยอทะยานในอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย ดังนั้น เพื่อทำความเข้าใจสงครามโลกครั้งที่ 2 ตลอดจนกระบวนการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยในมุมมองที่ต่างไปจากแนวทางการวิเคราะห์หรืออธิบายทางวิชาการแต่เดิมมา จึงได้นำตัวอย่างหลักฐานจดหมายเหตุ

ซึ่งมีเนื้อหาบ่งชี้การทวนกระแสประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นจำนวน 6 เรื่องซึ่งนำมาอธิบายตามลำดับเวลาที่เกิดเหตุการณ์ ได้แก่

1. มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1934) เรื่อง การสงครามตะวันออก
2. มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2483 เรื่อง ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสงคราม
3. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 เรื่อง อนาคตของประเทศไทย
4. บันทึกการประชุมกองอำนวยการกรรมการผสม วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 เรื่อง การประชุมเกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นครั้งที่ 1
5. บันทึกการประชุมภายในกระทรวงการต่างประเทศ วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2486
6. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2490 เรื่อง ปัญหาเกี่ยวกับดินแดน

2.3.1. มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1934) เรื่อง การสงครามตะวันออก

วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) มีการประชุมคณะรัฐมนตรีรัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) สมัยที่ 2 โดยการประชุมวาระที่ 2 เป็นการประชุมเรื่อง “การสงครามตะวันออก” ซึ่งมีสรุปบันทึกเป็นข้อความสั้น ๆ ไว้ว่า “นายพันเอก พหลฯ เสนอว่า รู้สึกว่าเวลานี้เหตุการณ์ทางภาคตะวันออกคับขัน วิตกว่าจะเกิดสงครามในภาคตะวันออกนี้ได้ จึงเสนอที่ประชุมนี้เพื่อทราบและควรรหาช่องทางเตรียมตัวไว้ ที่ประชุมรับทราบ”¹

แต่ในบันทึกประชุมนี้มีได้บันทึกไว้ว่าสถานการณ์คับขันทางภาคตะวันออกที่นายกรัฐมนตรีชี้แจงว่าอาจเกิดเป็นสงครามนั้นหมายถึงเหตุการณ์ใด เมื่อตรวจสอบการประชุมคณะรัฐมนตรีก่อนหน้านั้นพบว่าในราว 1 ปีก่อนหน้านั้นมีการประชุมเกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามในภูมิภาคตะวันออกไกลหรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เนื่องแต่การพิพาทระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่นหลายครั้ง โดยคณะรัฐมนตรีภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีการประชุมเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกในการประชุมคณะรัฐมนตรีรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) นายกรัฐมนตรี สมัยที่ 2 ในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2475 (1933) ในวาระการประชุมเรื่อง “ปัญหาเรื่องจีนพิพาทญี่ปุ่น” ก่อนประเทศญี่ปุ่นจะแจ้งถอนตัวจากสมาชิกภาพสันนิบาตชาติในปลายเดือนเดียวกันเมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2475 (1933)

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 การสงครามตะวันออก,” 6 มีนาคม 2476.

ในการประชุมพิจารณา “ปัญหาเรื่องเงินพิพาทญี่ปุ่น” สมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2475 (1933) คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาปัญหาเรื่องเงินพิพาทญี่ปุ่น ซึ่งพระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้รายงานเกี่ยวกับการลงมติออกเสียงของผู้แทนไทยประจำสันนิบาตชาติในการพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาเรื่องเงินพิพาทญี่ปุ่นว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้สั่งการไปโดยไม่ได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีก่อน เพราะได้รับเรื่องมาจากผู้แทนไทยประจำสันนิบาตชาติโดยกระทันหันและต้องรีบไปเข้าเฝ้าที่หัวหิน

จึงสั่งการให้ผู้แทนไทยฯ งออกเสียง ด้วยเห็นว่าประเทศสยามมิได้มีส่วนได้เสียในเรื่องนี้ หากลงมติให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกลับจะเป็นการเสียหาย และการมีนโยบายเช่นนี้ได้เคยปฏิบัติเสมอเมื่อเกิดกรณีพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่น แม้รัฐบาลญี่ปุ่นเคยขอให้รับรองรัฐบาลแมนจูว์ก็ยังไม่เสียไม่ตอบไป²

คณะรัฐมนตรีรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดามีมติรับทราบต่อคำชี้แจงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โดยมีเพียงรัฐมนตรีเพียงท่านเดียวคือ หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) ได้สอบถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่า ถ้าหากสันนิบาตชาติจะปฏิบัติการทางใดทางหนึ่ง เช่น เลิกความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ฝ่ายเราจะปฏิบัติอย่างไร

ต่อคำถามนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศตอบว่าจะต้องปฏิบัติตามมติของที่ประชุมสันนิบาตชาติในฐานะที่เป็นสมาชิก แต่ก็มีความเห็นที่สันนิบาตชาติคงจะไม่กระทำอย่างนั้น

สิ่งที่พึงสังเกตเฉพาะต่อเหตุการณ์กรณีพิพาทระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในระยะเวลาใกล้เคียงกันนี้ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ในอาณานิคมอังกฤษรายงานเหตุผลที่ผู้แทนไทยลงมติในการประชุมสันนิบาตชาติดังนี้ในวันที่ 2-3 มีนาคม พ.ศ. 2475 (1933) ว่าเป็นเพราะรัฐบาลญี่ปุ่นขอร้องให้ประเทศไทยสั่งซื้ออาวุธแทนประเทศญี่ปุ่นที่ต้องห้ามซื้ออาวุธ³ และในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2475 (1933) คณะรัฐมนตรีก็ต้องพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาการพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่ง ในวาระการประชุมเรื่องหนังสือพิมพ์จีนลงข่าวผิดกับความจริงหาว่าสยามจะรับ

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 8 ปัญหาเรื่องเงินพิพาทญี่ปุ่น,” 1 มีนาคม 2475.

³ “Siam’s attitude,” *The Straits Budget* (2 March 1933): 22.; “Siam and the Sino-Japanese controversy,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (3 March 1933): 1.

อาวุธส่งต่อไปญี่ปุ่น ซึ่งพระยาจำแสนยบดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรายงานว่าได้สั่งให้ ตำรวจตรวจและตัดมิให้เสนอข่าวเรื่องนี้ ก่อนที่จะเสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพราะเห็นว่าเป็นการใส่ร้าย กัน พร้อมกับเสนอให้กระทรวงการต่างประเทศเตรียมการวางระเบียบเกี่ยวกับเรื่องนี้เนื่องจากเป็น เรื่องการเมืองระหว่างประเทศ⁴

คำชี้แจงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในระยเวลานั้นย่อมหมายถึงมีผู้อาศัยเหตุ แห่งความเกลียดชังชาวญี่ปุ่น ยูแหย่ชาวจีนในประเทศไทยเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อหวังผลให้เกิดการประท้วงหรือก่อการจลาจลขึ้นในประเทศไทยก็เป็นได้

และมีสิ่งที่พึงสังเกตในทางการวิเคราะห์อธิบายทางวิชาการเกี่ยวกับการออกเสียงแสดงมติ ของประเทศไทยในการประชุมสันนิบาตชาติเรื่องเดียวกันนี้ จากการอ้างหลักฐานจดหมายเหตุฝ่าย ญี่ปุ่นในเรื่องเดียวกันแต่มีสาระที่บันทึกไว้แตกต่างจากจดหมายเหตุฝ่ายไทย กล่าวคือ เอกสารฝ่าย ญี่ปุ่นระบุว่า อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้เข้าพบปะเจรจากรณีนี้กับ พระยาศรีวิสารวาจา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศก่อนการลงมติในเรื่องนี้หลายครั้ง ซึ่งรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศกล่าวว่า ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในทวีปเอเชียซึ่งเป็นมิตรทั้งกับญี่ปุ่น และจีน และไม่ต้องการจะเป็นศัตรูกับประเทศใด ดังนั้นไทยจะงดเว้นไม่ลงมติในการพิจารณาออก เสียงเรื่องนี้ ซึ่งสถานอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้โทรเลขแจ้งให้กระทรวงการต่างประเทศ ของตนทราบล่วงหน้า⁵

อย่างไรก็ดี เฉพาะในเรื่องการลงมติงดออกเสียงของผู้แทนไทยในการประชุมของสันนิบาต ชาติครั้งนี้ นอกจะทำให้ชื่อประเทศไทยรวมทั้งวิธีดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นที่สังเกตในระดับ การเมืองระหว่างประเทศ เนื่องจากวาระการประชุมของสันนิบาตชาติครั้งนี้เป็นเรื่องการพิจารณา รับรองรายงานของคณะกรรมการสืบสวนกรณีแมนจูเรียซึ่งคณะกรรมการเห็นว่าปัญหาการ พิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในเรื่องนี้เกิดจากการสร้างเหตุการณ์ขึ้นเป็นข้ออ้างของฝ่ายญี่ปุ่น และที่ ประชุมมีมติให้การรับรองรายงานเป็นเอกฉันท์ถึง 42 เสียง มีเพียงประเทศไทยประเทศเดียวที่ลงมติ งดออกเสียง และผู้แทนประเทศญี่ปุ่นได้ยื่นประท้วงและเดินออกจากที่ประชุมทั้งให้สัมภาษณ์

⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 9 หนังสือพิมพ์จีนลงข่าวผิดกับ ความจริง หว่าสยามจะรับอาวุธส่งต่อไปญี่ปุ่น,” 3 มีนาคม 2475.

⁵ ทวี ธีระวงศ์เสรี, สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524): 59-60.

สื่อมวลชนแสดงความเห็นเรื่องการลาออกจากสมาชิกสันนิบาตชาตินั้น ในเวลาต่อมาก็น่าจะทำให้รัฐบาลไทยเกิดความรับรู้และตระหนักต่อความสำคัญของสถานการณ์เพิ่มขึ้นโดยลำดับ กล่าวคือ

ภายหลังการลงมติในที่ประชุมสันนิบาตชาติ หนังสือพิมพ์อังกฤษในอาณานิคมมาลายาซึ่งเป็นช่องทางารับข่าวสารของประเทศไทยแหล่งสำคัญแหล่งหนึ่ง ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 (1933) ได้ตีพิมพ์ข่าวสำนักข่าวรอยเตอร์ที่รายงานวิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของนานาประเทศเกี่ยวแก่กรณีพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นและความเคลื่อนไหวในทางมติที่ประชุมสันนิบาตชาติต่อกรณีการพิพาทระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่นนี้หลายเรื่อง เช่น รายงานข่าวความเห็นในสภาผู้แทนราษฎรประเทศอังกฤษว่า ประเทศอังกฤษจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการพิพาทเรื่องนี้และจะไม่ส่งกองกำลังของตนออกจากประเทศจีน อังกฤษหวังเพียงให้การค้าของอังกฤษในบริเวณจีนตอนเหนือทำได้โดยเสรีเช่นเดียวกับชาติอื่น⁶

หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้ยังรายงานความเห็นของเจ้าหน้าที่ทางการฝรั่งเศสและรัฐบาลว่า ได้จับตารื่องนี้อย่างใกล้ชิดและจะไม่เข้าร่วมมาตรการคว่ำบาตรใดๆ กับทั้งรายงานสรุปความเห็นของหนังสือพิมพ์ของประเทศฝรั่งเศสหลายฉบับ ที่มีหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสชื่อ *Liberté* ตีพิมพ์คำวิจารณ์ว่า ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตามสันนิบาตชาติกำลังงานต่ออิทธิพลของอเมริกาที่พยายามโดดเดี่ยวประเทศญี่ปุ่น⁷

ในขณะที่ภายหลังการประชุมสันนิบาตชาติประชุมและมีมติในเรื่องนี้ นายพลเรือโท พระยาราชาวังสัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในขณะนั้น ได้มอบรายงานของคณะกรรมการที่สันนิบาตชาติตั้งขึ้นไปสืบสวนเหตุการณ์ในแมนจูเรียแก่กองบรรณาธิการวารสาร นาวิกศาสตร์ กองทัพเรือ เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475 โดยมีคำสั่งให้กองบรรณาธิการวารสาร นาวิกศาสตร์ แปลเป็นภาษาไทย และมีคำสั่งเจาะจงให้นายนาวาเอกพระเรือวิรัชชพากย์ (เรือม ทรรทรานนท์)

⁶ “Japanese leave the League Assembly. Anti-Manchukuo report adopted,” *Malaya Tribune*, (25 February 1933): 11.

⁷ Ibid.

เป็นผู้ตรวจการแปล และมีคำสั่งให้นำลงพิมพ์ในวารสาร*นาวิกศาสตร์*โดยเร็วที่สุดเท่าที่โอกาสจะอำนวยให้⁸

กองบรรณาธิการวารสาร*นาวิกศาสตร์*จัดการแปลได้ภายในเวลา 2 เดือน และอธิบายเรื่องการแปลว่า “จะพยายามแปลให้ละเอียดพอที่จะให้ผู้อ่านได้แลเห็นภาพมหากภัยอันมีขึ้นทางตะวันออกไกล ไกลๆ ประตูบ้านของเราอย่างชัดเจน” และได้ทยอยตีพิมพ์ลงในวารสารในชื่อบทความเรื่อง “จีน-ญี่ปุ่น” เริ่มตั้งแต่ฉบับเดือนมกราคม พ.ศ. 2475 (1933) จนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2476 ทั้งนี้วารสาร*นาวิกศาสตร์*ในขณะนั้นมีใช้สิ่งพิมพ์เฉพาะเพื่อการทหารเรือ หากเป็นสิ่งพิมพ์ตีพิมพ์เรื่องราวเกี่ยวกับกิจการทหารเรือของไทยและความข่าวสารความเคลื่อนไหวในวงการทหารเรือและการเดินเรือทั่วโลก รวมทั้งเป็นช่องทางเผยแพร่ข่าวสารของรัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ต่อประชาชนในวงกว้างอีกด้วย

คำแปลที่ตีพิมพ์ในวารสาร*นาวิกศาสตร์*ระบุความเป็นมาและสาเหตุของเหตุการณ์พิพาทระหว่างประเทศจีนและญี่ปุ่นที่คณะกรรมการฯ รายงานว่าเหตุการณ์เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2474 ที่เมืองมุกเดนนั้น เป็นผลสุดท้ายของการกระทบกระทั่งหลายครั้งมาก่อน คณะกรรมการฯ อารัมภบทว่า การทำความเข้าใจข้อพิพาทจะต้องขยายไปพิจารณาปัจจัยต่างๆ นอกจากเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในแมนจูเรีย 4 ประการ ประการแรกได้แก่เรื่องความฝักใฝ่ในวัตถุประสงค์ของชาติ ประการที่สองคือเรื่องรัฐประศาสนโยบายของญี่ปุ่นและรัสเซียแต่เดิม ประการที่สามเรื่องลัทธิคอมมิวนิสต์ของโซเวียตที่กำลังขยายตัว และประการที่สี่เรื่องความต้องการทางเศรษฐกิจและยุทธศาสตร์ของประเทศจีน ญี่ปุ่น และโซเวียต โดยคณะกรรมการอธิบายปัจจัยทั้งสี่ประการนี้ไว้เป็นข้อความว่า

ความฝักใฝ่ในวัตถุประสงค์สำหรับชาติประเทศอันมีอยู่ในประชาภิบาลจีนอย่างหนึ่ง รัฐประศาสนโยบายเพื่อแผ่อิทธิปัตตานภาพของญี่ปุ่นและรัสเซียแต่เดิมอย่างหนึ่ง ลัทธิคอมมิวนิสต์อันมีแต่โซเวียตรัสเซีย ซึ่งกำลังจะขยายตัวอย่างหนึ่ง ความต้องการอันโน้มไปในทางโภคกิจและยุทธศาสตร์ของประเทศทั้ง 3 นี้ก็อย่างหนึ่ง เหล่านี้แหละเป็นองค์ที่มีความสำคัญพึงรกรังรักษาอยู่⁹

⁸ “จีน-ญี่ปุ่น,” *นาวิกศาสตร์* 16 (มกราคม 2475): 120, 127.; Appeal by the Chinese government: Report of the Commission of Enquiry, League of Nations, Geneva, October 1st, 1932 (Geneva: League of Nations, 1932). [Introduction, Chapter I. Outline of Recent Developments in China]

⁹ “จีน-ญี่ปุ่น,” *นาวิกศาสตร์* 16 (มกราคม 2475): 128-129.

เฉพาะเรื่องความฝักใฝ่ในวัตถุประสงค์ของประชาชาติจีน คณะกรรมการฯ ได้รายงานเบื้องหลังความเป็นมาอันเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดการพิพาทว่า เป็นเพราะประเทศจีนอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งการเปลี่ยนแปลงเพื่อเข้าสู่ความเจริญ (Modernization) จึงมีการแปรปวนปรวนทางการเมือง เกิดสงครามกลางเมือง เกิดเหตุยุ่งยากในสังคมและเศรษฐกิจ อันแสดงถึงความอ่อนแอไม่เฉียบขาดของรัฐบาลกลาง โดยเป็นเช่นนี้นับแต่การปฏิวัติประเทศจีน พ.ศ. 2453 (1911) เป็นต้นมา ทำให้เกิดผลในทางลบต่อทุกประเทศที่เข้าไปติดต่อกับประเทศจีนและยังผลให้ภาวะเศรษฐกิจของโลกตกต่ำ

ปัญหาที่เกิดขึ้นมีรากฐานความเป็นมาเนื่องจากการแยกเป็นก๊กเป็นเหล่าของประชาชาติจีน การใช้วิธีจัดการคล้ายอย่างโบราณ การจัดเก็บภาษีอากรที่เก็บได้มิได้ส่งถึงรัฐบาลกลาง อีกทั้งประชาชนยังแสดงอาการเกลียดชังและคุกคามชาวต่างประเทศ เป็นต้นเหตุกรณีพิพาทที่ยังผลให้เกิดเป็นสงครามทำให้ประเทศจีนต้องเสียอำนาจอธิปไตยและเสียดินแดน ไม่ว่าจะเป็นประเภทเสียไปเพียงชั่วคราวหรือเสียไปโดยสิ้นเชิง ทั้งยังถูกประเทศต่าง ๆ บังคับให้เช่าที่ดินโดยประเทศเหล่านั้นสามารถมีศาล มีการปกครอง ตำรวจ และสามารถนำกองทหารของประเทศตนเข้ามายังประเทศจีนได้ด้วย

ต่อมาภายหลังการปฏิวัติประเทศจีน พ.ศ. 2454 เกิดการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างผู้ปกครองมณฑลจีนตอนใต้และมณฑลจีนตอนเหนือ อันยังผลให้ประเทศจีนมีรัฐบาล 2 รัฐบาล รัฐบาลจีนตอนเหนือตั้งที่เมืองปักกิ่ง กับรัฐบาลจีนตอนใต้ตั้งที่เมืองกวางตุ้ง สถานการณ์บ้านเมืองขณะนั้นเกิดการปล้นสะดมภายในประเทศและเกิดการแย่งชิงอำนาจปกครองทั่วทั้งประเทศ และในเวลาต่อมาที่บริเวณประเทศจีนตอนเหนือ จอมพลจางโซหลินได้ประกาศให้แมนจูเรียเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อรัฐบาลกรุงปักกิ่ง รัฐบาลจีนขณะนั้นมีอย่างน้อย 3 รัฐบาลต่างฝ่ายต่างอ้างตนเป็นอิสระ

ต่อมารัฐบาลก๊กมินตั๋งได้รับการยอมรับในฐานะรัฐบาลกลางของประเทศจีน แต่รัฐบาลก๊กมินตั๋งก็ดำเนินนโยบายชาตินิยมเกินขอบเขตทำให้ความชิงชังชาวต่างชาติเกิดขึ้นอีก ทั้งยังเกิดการจลาจลและปัญหาอื่นๆ อีกหลายประการ เช่นเกิดความแตกแยกกับพวกที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ที่ได้รับการสนับสนุนจากประเทศโซเวียตจนถึงขั้นรัฐบาลก๊กมินตั๋งต้องทำสงครามปราบปราม และในบริเวณจีนตอนเหนือเมื่อเกิดเหตุการณ์นายพลเจี๋ยชานก่อการกบฏขึ้น กองทหารฝ่ายรัฐบาลที่ตั้งประจำ

อยู่ในมณฑลหูหนานเข้าปราบปรามเป็นเหตุสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นที่เมืองมุกเดนในเวลาต่อมา

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้ ชาวต่างชาติต่างก็ได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลก๊กมินตั๋ง กล่าวคือ ได้รับผลกระทบจากการจลาจล ได้รับผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเฉพาะชาวญี่ปุ่นในประเทศจีนในฐานะประเทศเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุดและมีสัดส่วนจำนวนชาวญี่ปุ่นมากกว่าสองในสามของชาวต่างชาติทั้งหมดในประเทศจีน แม้ในแมนจูเรียก็มีชาวเกาหลีในบังคับประเทศญี่ปุ่นอยู่ประมาณ 800,000 คน ก็ได้รับผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินด้วย

ดังนั้นชาวต่างชาติรวมทั้งชาวญี่ปุ่นและคนในบังคับจึงมีความเห็นว่าหากจะต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายเดียวกันตามความปรารถนาของประชาชนชาติจีนแล้ว ก็ย่อมจะเกิดผลร้ายด้วยสภาพการณ์ที่ยู่เหิงของประเทศจีนขณะนั้น

ประเทศญี่ปุ่นจึงแสดงความประสงค์ของตนในอันที่จะรักษาความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของคนชาติญี่ปุ่นและคนชาติเกาหลีในบังคับของชาติตน รัฐบาลญี่ปุ่นได้เข้าแทรกแซงเมื่อเกิดสงครามกลางเมืองและการจลาจลในพื้นที่ตำบลต่าง ๆ ในประเทศจีนหลายครั้ง ทำให้รัฐบาลจีนและชาวจีนไม่พอใจและไม่อาจยอมรับได้ จึงเกิดการจับอาวุธเข้าประหัตประหารกันระหว่างชาวจีนและชาวญี่ปุ่น การพิพาทที่เมืองมุกเดนก็เกิดขึ้นด้วยสาเหตุความเกลียดชังชาวต่างชาติของประชาชนจีนเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่ง

นอกจากนี้คณะกรรมการการฯ ได้รายงานในเรื่องความเป็นมาของพื้นที่แมนจูเรียว่า เดิมเป็นพื้นที่กว้างใหญ่อุดมสมบูรณ์ที่มีประชากรน้อย จึงเป็นที่รองรับขบวนการกบฏจากมณฑลซานตงและหูเป่ย์นับล้านคนมาตั้งแต่ 40 ปีก่อน ผนวกกับปัญหาประชากรล้นประเทศทั้งในประเทศจีนและญี่ปุ่น ขบวนการกบฏของประชาชนจีนจึงหลั่งไหลเข้าไปตั้งหลักแหล่งประกอบอาชีพในแมนจูเรีย และประเทศญี่ปุ่นก็ส่งสินค้าที่ใช้ในการเกษตรกรรมอุตสาหกรรมและเงินลงทุน เข้ามาแลกเปลี่ยนกับสินค้าบริโภคและวัตถุดิบในบริเวณนี้อันยังผลให้เกิดความพอใจแก่ทั้งสองฝ่าย¹⁰

แต่เนื่องจากบริเวณแมนจูเรียเป็นพื้นที่พิพาทระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่นมาก่อน จากการที่ทั้งสองประเทศต่างก็เห็นว่าเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ ใครยึดไว้ก็ได้อำนาจการเมืองทางตะวันออกไกล เมื่อปรากฏความเจริญถึงขั้นสามารถหาประโยชน์ได้ทั้งในทางเกษตรกรรม สินแร่และป่าไม้ ประเทศ

¹⁰ “จีน-ญี่ปุ่น,” นววิกศาสตร์ 16 (กุมภาพันธ์ 2475): 363-364.

รัสเซียและญี่ปุ่นจึงเริ่มต่อสู้แย่งสิทธิที่จะใช้ประโยชน์ในดินแดนแมนจูเรียจากรัฐบาลจีน ทั้งแข่งขันกันสร้างความเจริญในพื้นที่แมนจูเรีย โดยที่รัฐบาลจีนมิได้ให้ความสำคัญมิได้เอาใจใส่ ความเจริญในบริเวณแมนจูเรียจึงเกิดขึ้นด้วยการลงทุนลงแรงของรัสเซียและญี่ปุ่นอย่างเห็นได้ชัด

ความเกี่ยวเนื่องต่อรัฐบาลจีนจึงเกิดขึ้นในเวลาต่อมา ด้วยการที่ชาวนาจีนอพยพเข้าไปยังแมนจูเรียนับล้านคน ย่อมจะเกิดปัญหาความเป็นเจ้าของที่ดินขึ้นต่อไป รัฐบาลจีนก็จะต้องรอคอยโอกาสเพื่อที่จะแสดงอำนาจอธิปไตยของตนเหนือดินแดนแมนจูเรีย โดยรัฐบาลจีนเริ่มใช้อำนาจอธิปไตยของตนทางแมนจูเรียตอนเหนือต่อประเทศรัสเซียก่อน แล้วจึงขยับขยายมาสู่ประเทศญี่ปุ่นซึ่งอยู่ทางแมนจูเรียตอนใต้ ขณะนั้นมีชาวรัสเซียอยู่แมนจูเรีย 150,000 คน ชาวญี่ปุ่น 230,000 คน ไม่รวมชาวเกาหลีคนในบังคับ ยังผลให้เกิดขัดแย้งกับญี่ปุ่นอย่างรุนแรงถึงขีดสุดในเหตุการณ์เมืองมุกเดน เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2474

เหตุการณ์ที่เมืองมุกเดนจึงเป็นผลต่อเนื่องจากการที่กองทัพรัฐบาลก๊กมินตั๋งปราบปรามกองทัพจอมพลจางโซ่หลินซึ่งถอยร่นมาตั้งมั่นในพื้นที่แมนจูเรีย และนายพลจางโซ่หลินซึ่งประกาศให้ดินแดนแมนจูเรียเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อรัฐบาลก๊กมินตั๋ง ตั้งเครือข่ายการปกครองของรัฐบาลตนขึ้นที่เมืองมุกเดน

ในขณะเดียวกันประเทศญี่ปุ่นให้ความสนับสนุนกองทัพนายพลจางโซ่หลิน โดยเสนอแนวทางให้กองทัพนายพลจางโซ่หลินยินยอมตามความต้องการของรัฐบาลก๊กมินตั๋งเพื่อหลีกเลี่ยงสงครามกลางเมือง แต่ด้วยประชาชาติและนโยบายของรัฐบาลก๊กมินตั๋งที่เจืออยู่ด้วยความเกลียดชังชาวต่างชาติโดยพื้นฐานเดิม และเวลาต่อมาจอมพลจางโซ่หลินและผู้สืบทอดของตนก็คล้อยตามความคิดเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นศัตรูเช่นเดียวกับประชาชาติจีนจึงเริ่มเกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลแมนจูเรียของจอมพลจางโซ่หลินกับรัฐบาลประเทศญี่ปุ่นขึ้น

ในแมนจูเรียจึงเกิดการยุยงปลุกปั่นประชาชนจีนให้รู้สึกเกลียดชังและต่อต้านญี่ปุ่น เกิดการบีบบังคับเจ้าของที่ดินชาวจีนให้ขึ้นค่าเช่าหรือไม่ต่ออายุสัญญาเช่าที่ดินสัญญาเช่าเคหะสถานแก่ชาวญี่ปุ่นและชาวเกาหลี และเกิดการประชุมโดยการสนับสนุนของ “สมาคมวิเทโศบายราชฎร” ที่เมืองมุกเดนในเดือนเมษายน พ.ศ. 2474 ที่จัดการประชุมปรึกษาหารือกันในอนาคตที่จะเพิกถอนฐานะของญี่ปุ่นในแมนจูเรีย รวมทั้งรัสเซียด้วย¹¹

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 391-394.

ต่อมาจอมพลจางโซหลินถึงแก่กรรมเนื่องจากวินาศกรรม จอมพลจางโซเหลียงบุตรชายเริ่มหันเข้าหานโยบายรัฐบาลก๊กมินตั๋ง นับแต่ พ.ศ. 2471 เป็นผลให้เกิดการกระทบกระทั่งกันในการปฏิบัติตามนโยบายรัฐบาลจอมพลจางโซเหลียงต่อชาวญี่ปุ่นหลายเรื่อง และเป็นแรงผลักดันให้ญี่ปุ่นเริ่มมีความคิดถึง “ฐานะพิเศษ” ของญี่ปุ่นในแมนจูเรียซึ่งเจริญขึ้นมาได้ด้วยการค้าและการลงทุนลงแรงของญี่ปุ่นเป็นองค์ประกอบ

แต่การร้องขอ “ฐานะพิเศษ” เช่นนี้เป็นเรื่องที่ไม่อาจยอมรับได้ต่อนานาชาติประเทศ รัสเซีย ฝรั่งเศส อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา มายอมรับความต้องการของญี่ปุ่นในข้อนี้ แม้บางกรณีญี่ปุ่นจะเคยพยายามทำความตกลงกับรัสเซียมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลพระเจ้าซาร์ เช่น อนุสัญญาฉบับระหว่างรัสเซีย-ญี่ปุ่น เมื่อ ค.ศ. 1907, 1910, 1912 และ 1916 การดำเนินการตามความตกลงระหว่างรัสเซียและญี่ปุ่นก็สูญหายไปโดยประการต่างๆ

ในขณะที่ในประเทศญี่ปุ่น ชนชาวญี่ปุ่นคิดว่าบริเวณแมนจูเรียเป็นกำแพงป้องกันทั้งเงินและโซเวียตรัสเซียได้ดี ญี่ปุ่นจะต้องไปตั้งมั่นในแมนจูเรียเป็นการล่วงหน้าไว้เพื่อระวังป้องกันหากถูกโซเวียตรัสเซียโจมตีหรือถูกพวกคอมมิวนิสต์ทางมณฑลจินชานทะเลยุงให้ชาวเกาหลีเป็นกบฏต่อญี่ปุ่น ส่วนในประเทศจีนก็เกิดการชี้ให้เห็นว่าการดำเนินการของญี่ปุ่นในแมนจูเรียตั้งแต่ พ.ศ. 2468 เป็นต้นมา เช่น การขยายสายการเดินรถไฟและการสร้างอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น เป็นการครอบงำแมนจูเรียเพื่อเป็นเมืองขึ้นของญี่ปุ่น เป็นกรณีเช่นที่ญี่ปุ่นเคยใช้นโยบายครอบงำเกาหลีมาก่อน¹²

ผลของความขัดแย้งระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในบริเวณแมนจูเรียต่อมา จึงเกิดเหตุการณ์ที่เมืองมุกเดน กองทหารญี่ปุ่นอ้างว่าเกิดระเบิดขึ้นที่รางรถไฟสายสายตะวันออกใกล้กับที่ตั้งกองทหารของจอมพลจางซูเหลียง ซึ่งกองทหารญี่ปุ่นยึดครองทางรถไฟสายนี้อยู่ในคืนวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2474

รุ่งขึ้นวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2474 กองทหารญี่ปุ่นจึงเปิดฉากยกกำลังทหารโจมตีกองทหารของจอมพลจางซูเหลียง ยึดเมืองมุกเดน (เมืองเสิ่นหยาง) ยึดครองเมืองสำคัญในแมนจูเรีย แล้วตั้งรัฐบาลหุ่นเชิดแมนจูขึ้นในวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2474

รัฐบาลไทยต้องมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณีพิพาทนี้ จากการที่ประเทศญี่ปุ่นขอให้ช่วยรับรองรัฐบาลแมนจูแล้ว แต่รัฐบาลไทยนิ่งเสียไม่ตอบคำขอของประเทศญี่ปุ่นในครั้งแรก

¹² “จีน-ญี่ปุ่น,” นวนิยาย 16 (มีนาคม 2475): 541-554.

ต่อมาภายหลังเกิดเหตุการณ์ญี่ปุ่นยึดครองเมืองมุกเดินแล้วประเทศญี่ปุ่นตั้งรัฐบาลหุ่นแมนจูวขึ้นแทนรัฐบาลจอมพลจางซุเหลียง สันนิบาตชาติไม่ยอมรับไม่ให้การรับรองรัฐบาลนี้และได้จัดให้มีการประชุมเพื่อไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหลายครั้ง ได้ประชุมเจรจาจนกระทั่งวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2474 ประเทศคู่กรณียินยอมให้สันนิบาตชาติตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งไปสืบสวนเหตุการณ์ในแมนจูเรีย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้คู่กรณีไกล่เกลี่ยกันได้โดยราบรื่น

คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย ใช้เวลาสืบสวนเป็นเวลา 7 เดือน การสืบสวนจึงเสร็จสิ้นและจัดทำเป็นรายงานฉบับวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2475 นำเข้าสู่การประชุมสันนิบาตชาติในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งประเทศไทยมีส่วนเกี่ยวข้องโดยการลงมติงดออกเสียงเป็นครั้งที่ 2 และเหตุการณ์นี้ยังผลให้ประเทศญี่ปุ่นประท้วงและลาออกจากการเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติ และประเทศญี่ปุ่นยังคงดำเนินการทางทหารและการปกครองของตนในบริเวณแมนจูเรียต่อไป

ภาวะยุ่งเหยิงในแมนจูเรียยังคงดำเนินต่อไป กระทั่งอีกราว 1 ปี ต่อมา ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2476 (1934) จึงมีรายงานข่าวและวิเคราะห์เหตุการณ์สงครามในหน้าหนังสือพิมพ์อีกครั้งหนึ่ง หนังสือพิมพ์ในอาณานิคมมาลาयाของอังกฤษเตือนให้ระมัดระวังภัยจากสงครามโดยระบุว่า รัสเซียและญี่ปุ่นที่กำลังชิงความได้เปรียบทางทหารในบริเวณไซบีเรีย แมนจูเรียและมองโกเลีย อาจทำให้เกิดสงครามขึ้นได้ รายงานข่าวดังกล่าวรายงานว่าขณะนั้นมีกองทหารโซเวียตอยู่ในพื้นที่ไซบีเรียราว 2,000,000 นาย มีกำลังทางอากาศที่พร้อมเข้าพิทักษ์การรถไฟสายจีนตะวันออกซึ่งรัสเซียมีผลประโยชน์จากการค้าและทางยุทธศาสตร์ไม่น้อยกว่าญี่ปุ่น ในขณะที่ญี่ปุ่นมีความได้เปรียบจากกำลังทางเรือและมีกำลังทางเศรษฐกิจเหนือกว่ารัสเซีย¹³

หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้วิเคราะห์ว่า หากทั้งสองฝ่ายปะทะกันย่อมทำให้สหรัฐอเมริกาต้องเข้าเกี่ยวข้องเนื่องจากสหรัฐอเมริกามีความต้องปกป้องผลประโยชน์ของชาติตนในภาคพื้นแปซิฟิกจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น ตลอดจนประเทศอังกฤษก็จำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ทางการค้า นอกจากนี้อาจมีผลให้โรงงานในยุโรปและสหรัฐอเมริกา และแม้กระทั่งโรงงานในลึงคโปร จะหันไปแข่งกันผลิตสินค้าประเภทอาวุธมากกว่าสินค้าทั่วไป และหนังสือพิมพ์ฉบับนี้คาดว่าเหตุการณ์ปะทะกันเช่นระบุนี้จะเกิดขึ้นตั้งแต่ฤดูใบไม้ผลิ เมื่อหิมะละลายและภูมิภาคนี้มีสภาพที่พอจะปฏิบัติการทางทหารได้

¹³ "The war menace," *Malaya Tribune* (9 January 1934): 8.

การระบุนโยบายเวลาตั้งรายงานข่าวดังนี้หมายถึงความเห็นว่า จะเกิดการรบกันขึ้นตั้งแต่เดือน
กุมภาพันธ์-เมษายน พ.ศ. 2477 (1934) เป็นต้นไปเนื่องจากเป็นช่วงที่หิมะละลาย

ในขณะที่ในบริเวณชายแดนประเทศจีนด้านใต้ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2477 (1934) ก็มี
รายงานข่าวความเคลื่อนไหวทางทหารของอินโดจีนฝรั่งเศสทางชายแดนประเทศจีนภาคใต้ ระบุว่า
ฝรั่งเศสได้เสริมกำลังทหารรักษาการณ์ชายแดนอินโดจีนฝรั่งเศสกับประเทศจีนที่มณฑลยูนนาน ทั้ง
สร้างสนามบินที่ชายแดนบริเวณนั้น เนื่องจากฝรั่งเศสเห็นว่า ทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ต่างก็
ถือเอาประเทศจีนเป็นวัตถุประสงค์แห่งผลประโยชน์ทางการค้าและเศรษฐกิจของตน ฝรั่งเศสและอังกฤษยอม
ไม่ยินยอมให้ญี่ปุ่นแสวงหาประโยชน์จากดินแดนจีนตอนเหนือแต่ฝ่ายเดียว¹⁴

นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ในอาณานิคมของอังกฤษยังรายงานความเคลื่อนไหวทางทหาร
ญี่ปุ่นในแมนจูเรียซึ่งระบุแหล่งข่าวเมืองเซียงไฮ้ ระบุว่ากองทหารญี่ปุ่นจำนวน 7 กองพล กำลังวางแผน
กำลังล้อมฐานทัพของกองทหารโซเวียตที่เมืองคาร์บารอฟและเมืองลาดิวอสต็อกโดยวัตถุประสงค์
เพื่อรุกรานประเทศรัสเซีย¹⁵ กับมีรายงานข่าวจากเมืองลาดิวอสต็อกเองระบุว่ากองทหารชายแดน
ตะวันออกของโซเวียตซึ่งตั้งอยู่ใกล้ทางรถไฟเงินสายตะวันออกกำลังสร้างแนวป้องกันตั้งแต่เมืองท่า
ลาดิวอสต็อกไปยังจุดต่างๆ เป็นระยะทาง 100 ไมล์¹⁶ และมีกับรายงานข่าวจากกรุงมอสโก ระบุว่า
นายสตาลิน เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต รายงานต่อที่ประชุมสหภาพพรรคคอมมิวนิสต์ (All-
Union Communist Party Congress) ทำนายว่าจะเกิดสงครามโลกขึ้นและกล่าวหาประเทศใน
ยุโรปว่ากำลังวางแผนที่จะทำสงครามกับสหภาพโซเวียต¹⁷

ส่วนทางประเทศจีน มีรายงานข่าวจากเมืองเซียงไฮ้ในระยะปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.
2476 (1934) ว่า ญี่ปุ่นแจ้งให้อเมริกันรับรองรัฐบาลแมนจูแก้วประหนึ่งเงื่อนไขของญี่ปุ่นที่จะเข้าร่วม
ประชุมจำกัดกำลังทางเรือ พ.ศ. 2476 ที่หลายฝ่ายกำลังจับตามองว่าสหรัฐอเมริกาจะดำเนินการ
อย่างไร โดยวิเคราะห์ว่ามีความเป็นไปได้สูงที่ประเทศเยอรมันจะให้การรับรองรัฐบาลแมนจูแก้วเพราะ

¹⁴ "Indo-China border news," *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (31 January 1934): 7.

¹⁵ "Japanese surround Soviet military base. Germany and Manchukuo," *Malaya Tribune*
(24 February 1934): 11.

¹⁶ "Japan's offer to Powers," *The Straits Times* (5 February 1934): 11.

¹⁷ "Stalin predicts a new war," *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (15 February 1934):
11.

เป็นผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างเยอรมันกับประเทศญี่ปุ่น¹⁸ พร้อมๆ กับรายงานข่าวกองทัพแมนจูว์กำลังเคลื่อนทัพไปทางเมืองจีโฮว (Jehol–เมืองเร่อเหอ) มุ่งไปยังเมืองชาร์ฮา (Charhar–เมืองหนานโคว) และการก่อกบฏของชาวจีนตอนเหนือที่ต่อต้านระบอบการปกครองใหม่ของรัฐบาลแมนจูว์¹⁹

เมื่อถึงครั้งแรกของเดือนมีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) ก็มีรายงานข่าวจากเมืองเซียงไฮ้ระบุว่าประเทศญี่ปุ่นกำลังเตรียมนโยบายใหม่เพื่อจัดการกับประเทศจีน โดยรัฐบาลแมนจูว์ตัดสินใจที่จะเจรจากับโซเวียตเซียเพื่อตั้งกรรมาธิการร่วมกันศึกษากรณีปัญหาชายแดน และในบริเวณประเทศจีนตอนเหนือ มีชาวจีนอาสาเข้าต่อต้านการปกครองรัฐบาลแมนจูว์ทุกหนแห่งในแมนจูเรียและเมืองจีโฮว²⁰ ส่วนทางด้านชายแดนจีนภาคใต้มีข่าวกองทัพของอังกฤษ 2,000 นาย เคลื่อนกำลังไปยังเมืองปันหลุง (Panlung) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณชายแดนมณฑลยูนนานกับพม่า และก่อสร้างถนนขึ้นที่นั่นเพื่อยึดการผลิตแร่ทองคำและแร่เงินในบริเวณเมืองปันหลุง²¹ รวมทั้งข่าวจากเมืองเซียงไฮ้ยังรายงานด้วยว่า ทูตโซเวียตประจำสหรัฐอเมริกาที่แสดงความเห็นที่กรุงวอชิงตันว่าสงครามโลกครั้งใหม่เป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เว้นแต่จะใช้นโยบายชาตินิยมที่เข้มข้นมากขึ้น²²

ปัญหาการพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นและรายงานข่าวสารที่แสดงถึงการเคลื่อนกำลังทหารขนาดใหญ่ที่ดำเนินมาตามลำดับเหล่านี้ จึงเป็นสถานการณ์แวดล้อมที่เกิดขึ้นก่อนและจนถึงระยะที่นายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนาแจ้งต่อคณะรัฐมนตรีระบุว่า เป็นความคับขันและให้เตรียมการรับมือไว้ในวาระการประชุมเรื่องการสงครามตะวันออกเมื่อต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2476 (1934)

อย่างไรก็ดีเนื่องแต่ปัญหาการพิพาทกับชาวต่างประเทศชาติต่างๆ เกิดขึ้นเนื่องจากกับความรู้สึกเกลียดชังชาวต่างชาติเป็นพื้นฐานของปัญหา ในขณะที่เดียวกันชาวต่างชาติที่เข้าไปติดต่อประกอบอาชีพในประเทศจีนก็ล้วนแต่เป็นคนชาติของประเทศมหาอำนาจหลายประเทศ ปัญหาการพิพาทระหว่างประเทศจีนกับญี่ปุ่นเพียงเท่านั้น หากแต่เกี่ยวพันกับการแข่งขันของประเทศ

¹⁸ “Japan’s bait to the Powers,” *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser* (24 February 1934): 1.

¹⁹ “War clouds again gathering over South China,” *The Straits Times* (27 February 1934): 11.

²⁰ “Tense situation on border,” *Malaya Tribune* (6 March 1934): 9.

²¹ “British influence Yunnan,” *Malaya Tribune* (7 March 1934): 13.

²² “Second Great War,” *Sunday Tribune (Singapore)* (11 March 1934): 11.

มหาอำนาจหลายชาติที่ล้วนบีบเคียบบังคับประเทศจีนยินยอมให้ชาติมหาอำนาจมีเขตเช่าและมีกองทหารคุ้มครองคนชาติและปกป้องการแสวงหาประโยชน์ของชาติตนในประเทศจีนโดยตรง

ชาติมหาอำนาจที่วุ่นวายต่างก็สนับสนุนกองทหารจีนต่างฝ่ายในขณะที่บ้านเมืองของประเทศจีนยังไม่เป็นปึกแผ่นทั้งโดยเปิดเผยและในทางลับ อันยังผลให้การจลาจลในประเทศจีน กรณีพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นจึงมีลำดับความเป็นมา แก่นแกนส่วนหนึ่งปัญหาเกี่ยวข้องกับชาติมหาอำนาจหลายชาติ เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาคำอธิบายและความเห็นของพระยาศรวิสารวาจา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2475 (1933) จึงทำให้เข้าใจคำอธิบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศที่ระบุว่าปัญหากรณีพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นเป็นกรณีที่เกิดขึ้นมาก่อน

ประเทศไทยนอกจากมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหากรณีพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในฐานะที่เป็นสมาชิกสันนิบาตชาติแล้ว ยังมีส่วนเกี่ยวข้องโดยนโยบายต่างประเทศที่มีต่อรัฐบาลประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่นโดยตรงอีกอย่างหนึ่ง ในประเทศไทยมีกรณีปัญหาคนจีนในประเทศไทยที่ไม่ยอมรับกฎหมายไทยและก่อการจลาจลประท้วงชาวญี่ปุ่นเรื่องมาเป็นเหตุให้เกิดการเนรเทศออกจากประเทศไทยเสมอมา รัฐบาลไทยจึงยังคงนโยบายไม่รับรองรัฐบาลใดๆ ของประเทศจีนควบคุมคนชาติจีนในประเทศไทย เช่นเดียวกับนโยบายควบคุมคนจีนในสมัยรัฐบาลราชาธิปไตย

เมื่อถึงรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลจึงต้องเผชิญกับปัญหาคนจีนในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง อาทิตลอดปี พ.ศ. 2476 (1933-1934) ได้แก่ ปัญหาโรงเรียนจีนและการขออนุญาตสอนภาษาจีนในโรงเรียนจีน ปัญหาคนจีนลักลอบเข้าเมืองและการขออนุญาตให้ออกหนังสือเดินทางให้คนจีนที่จะเดินทางกลับประเทศ ปัญหาคนจีนบังคับให้กรรมการจีนหยุดงานประท้วงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศจีน เป็นต้น

และเมื่อถึงต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) จึงมีการประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) พิจารณาเรื่องการสงครามตะวันออกเช่นได้กล่าวแล้ว และในปลายเดือนเดียวกันก็มีการประชุมเกี่ยวเนื่องด้วยภูมิภาคตะวันออกไกลอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) ในเรื่องนายมันดี (Mr. W.H. Mundie) บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในกรุงเทพฯ ชื่อหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์สอบถามรัฐบาลไทยให้ชี้แจงข่าวลือในหน้าหนังสือพิมพ์กรุงลอนดอนว่าประเทศญี่ปุ่นจะให้ทุนประเทศไทยในการขุดคลองที่คอคอดกระ เพื่อหักล้างฐานทัพเรือที่

สิงคโปร์และญี่ปุ่นจะใช้พื้นที่ประเทศไทยเป็นฐานสำหรับขยายอาณาเขต²³ ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. 2477 รัฐบาลไทยได้ออกมาปฏิเสธข่าวดังกล่าว²⁴ คำถามของนายมันดีแสดงถึงการที่ปัญหาการพิพาทระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่นอยู่ใกล้ชิดกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศไทยมาก

จากเรื่องราวสถานการณ์สงครามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ลำดับมาดังนี้ จึงมีทั้งสถานการณ์สงครามที่เกิดขึ้นแล้วในประเทศจีน ในกรณีพิพาทระหว่างประเทศจีนกับญี่ปุ่นที่แมนจูเรีย ดั้งขึ้นตอนการเจรจาในองค์การสันนิบาตชาติมีลักษณะดึงประเทศไทยเข้าไปสู่สถานการณ์ความขัดแย้งด้วย อีกทั้งมีทั้งปัจจัยของสงครามในภูมิภาคที่ประชาชนหลายประเทศเชื่อว่ากำลังจะเกิดขึ้น ประชาชนในประเทศไทยซึ่งมีความรับรู้และมีความเชื่อคล้ายคลึงกับประชาชนในหลายประเทศว่าสงครามกำลังจะเกิดขึ้นนี้จะลุกลามเข้ามายังประเทศไทยอีกด้วย ย่อมเป็นภาวะการณ์อันเป็นเหตุให้ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี นำเรื่องการสงครามตะวันออกเฉียงใต้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1934) ซึ่งเป็นผลให้รัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ เสนอแผนงานและดำเนินการรับมือกับสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยประการต่างๆ ก่อนการดำเนินการโดยรัฐบาลนายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงคราม และรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีท่านอื่นหลังจากนั้น ดังจะอธิบายต่อไป

2.3.2 มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2483 เรื่อง ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสงคราม

หลังจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป ที่ปะทุขึ้นจากการที่ประเทศเยอรมนีส่งกำลังทหารรุกรานและยึดครองประเทศโปแลนด์เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 แล้วเปิดฉากการรบกับประเทศต่างๆ ในพื้นที่ทวีปยุโรปรวมทั้งพื้นที่ตอนเหนือทวีปแอฟริกาตามลำดับ ในราว 7 เดือนเศษ หลังเกิดเหตุการณ์ในทวีปยุโรป คณะรัฐมนตรีรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2483 พิจารณาเรื่องเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป จำนวน 2 วาระ วาระแรกคือวาระเรื่องวิธีการที่ฝ่ายอังกฤษจะปฏิบัติต่อประเทศเดนมาร์ก กับวาระที่สองได้แก่เรื่องปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสงคราม

²³ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 5 นายมันดีขอให้รัฐบาลแถลงเรื่องสยามจะขุดคลองที่คอคอตกกระ,” 27 มีนาคม 2476.

²⁴ “Kra rumours,” *The Straits Times* (2 April 1943): 12.

ในการประชุมพิจารณาวาระเรื่องวิธีที่ฝ่ายอังกฤษจะปฏิบัติต่อประเทศเดนมาร์กนั้น นายดิเรก ชัยนาม ได้รายงานเสนอต่อที่ประชุมเพื่อทราบว่า อัครราชทูตอังกฤษแจ้งต่อกระทรวงการต่างประเทศว่าประเทศเดนมาร์กอยู่ในความครอบครองของเยอรมนีแล้ว รัฐบาลอังกฤษแจ้งให้รัฐบาลไทยทราบว่า จะจัดการเกี่ยวกับดินแดนประเทศเดนมาร์ก ยกเว้นเกาะกรีนแลนด์ ไอسلแลนด์ และหมู่เกาะฟาโร ของประเทศเดนมาร์ก 3 กรณี คือ 1. จะกักของต้องห้ามในการสงครามซึ่งส่งไปยังหรือมุ่งหมายสำหรับเดนมาร์ก 2. จะกักสิ่งของซึ่งมีถิ่นกำเนิดที่เดนมาร์ก หรืออยู่ในกรรมสิทธิ์ของชาวเดนมาร์ก และ 3. จะไม่ยอมออกใบสำคัญ Navicerts สำหรับของที่จะส่งไปยังเดนมาร์ก²⁵

หลังจากคณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบการแจ้งของประเทศอังกฤษแล้ว นายกรัฐมนตรี หลวงพิบูลสงครามได้ยกกรณีประเทศเดนมาร์กขึ้นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า ในทางนิตินัยมิได้ประเทศใดแจ้งอย่างเป็นทางการว่าประเทศเดนมาร์กเสียอธิปไตยและถูกยึดครอง อังกฤษเป็นประเทศแรกที่แจ้งประเทศไทยเป็นทางการว่าอังกฤษจะปฏิบัติต่อประเทศเดนมาร์กอย่างไร

แต่ในทางพฤตินัย สำนักงานใหญ่ของบริษัทเรือชาติเดนมาร์กที่สิงคโปร์กลับเรียกเรือสัญชาติเดนมาร์กแม้อยู่ในน่านน้ำไทยไปยังสิงคโปร์ ซึ่งหมายความว่าคนชาติเดนมาร์กยินยอมให้อังกฤษกักเรือของตนไว้ ทั้งๆ ที่ประเทศอังกฤษและเดนมาร์กมิได้มีสถานะสงครามต่อกัน

กรณีดังนี้จะแปลกไปกว่าความตกลงหรือหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่รับรองไว้ คณะรัฐมนตรีจึงเห็นว่าเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าจะต้องยอมตามความต้องการของอังกฤษเพื่อให้ประเทศไทยสั่งซื้อสินค้าของประเทศอังกฤษได้

อย่างไรก็ดี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ยกกรณีปัญหาถ้าหากประเทศไทยขึ้นเปรียบเทียบกับว่า หากประเทศไทยจะต้องตกอยู่ในฐานะเช่นประเทศเดนมาร์กจะทำอย่างไร ดังปรากฏในบันทึกการประชุมว่า

*อนึ่งเมื่อพูดถึงสงคราม ทำให้คิดว่าอาจจะรุกรามมาทางตะวันออกก็ได้ คือถ้าเยอรมันยึดฮอลแลนด์ ประเทศเราจะลำบาก เพราะเหตุการณ์จะกระเทือนถึงชวา ซึ่งเท่ากับไฟไหม้อยู่ข้างบ้านเรา อีกปัญหาหนึ่งก็คือถ้าหากว่าเราโดนอย่างเดนมาร์ก เราจะทำอย่างไร **จริงอยู่ความ***

²⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 วิธีการที่ฝ่ายอังกฤษจะปฏิบัติต่อเดนมาร์ก,” 17 เมษายน 2483.

**รับผิดชอบในการนี้อยู่ที่ทหาร หากถูกรุกรานจะสู้อย่างนอร์เวย์หรือปล่อยอย่างเดนมาร์ก
เรื่องนี้เป็นปัญหาสำคัญ เพราะมีเวลาตรงเพียงวินาทีเดียวเท่านั้น²⁶**

ข้อความที่บันทึกไว้นี้แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่นายกรัฐมนตรีตริภักดิ์ทรงขณะนั้นในเรื่องแนวปฏิบัติที่จะให้ทหารไทยต่อสู้เมื่อเกิดเหตุการณ์สงครามขึ้นในประเทศไทย รัฐบาลจะตัดสินใจต่อสู้เช่นประเทศนอร์เวย์ หรือยินยอมให้กองทัพของชาติมหาอำนาจเดินทัพผ่านประเทศได้โดยไม่ต่อสู้ เช่นประเทศเดนมาร์ก จึงหารือต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งแสดงถึงความรับรู้ของนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีในขณะนั้นว่าประเทศไทยไม่มีฐานะกำลังเพียงพอที่จะปกป้องตนเองได้

และในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี มีรัฐมนตรีหลายท่าน เช่น พระบริรักษ์ยุทธกิจ (ภา เพียรเลิศ) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ขุนสมานหิตตะคดี (ไป โปตระคุปต์) แสดงความเห็นในทางที่จะต้องต่อสู้ก่อนตามสมควรจนกว่าจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น และมีความเห็นของหลวงเสรีเริงฤทธิ์ (จรรยา รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์) รัฐมนตรี สงสัยว่าสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งประเทศไทยทำไว้กับประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสและญี่ปุ่นนั้นจะเชื่อถือได้เพียงใด ก็มีความเห็นของหลวงพรหมโยธี (มังกร พรหมโยธี) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม เห็นว่าประเทศญี่ปุ่นมีแผนการที่จะบุกรุกประเทศไทยอยู่แล้ว และถ้าหากเกิดบุกรุกเกาะชวา ก็จะยกพลขึ้นบกที่สงขลา

ส่วนหลวงวิจิตรวาทการ (วิจิตร วิจิตรวาทการ) เห็นว่าญี่ปุ่นจะเป็นประเทศที่ส่งกำลังทหารบุกเข้าประเทศไทยเช่นกัน หากแต่เห็นว่าไม่อาจวางแนวนโยบายให้ชัดเจน แต่การวางนโยบายจะต้องมีจุดหมายเข้าข้างฝ่ายที่ชนะ ดังข้อความบันทึกที่ระบุว่า

ขอเสนอว่าเราควรจะมีนโยบายที่แน่นอนดีกว่า เวลานี้ตามเหตุการณ์พอจะมีรูปร่างให้พิจารณาได้ว่า ถ้าฮอลแลนด์ถูกยึด ชะวาก็คงถูกยึดด้วย เราจะถือหลักว่าใครรุก เราต่อสู้กระนั้นหรือ แต่เห็นว่าเราจะวางนโยบายให้แน่นอนไปข้างไหนไม่ได้ แต่ต้องคิดเอาแน่ ๆ คือ เขาเข้าข้างไหนก็หมายความว่าข้างนั้นชนะ แต่สำหรับสงครามครั้งนี้ เยอรมันแพ้หรือชนะ เข้าใจว่ามีผลเท่ากันจริงอยู่ถ้าเยอรมันแพ้ เยอรมันจะลำบาก แต่สัมพันธมิตรก็ได้อะไร คือยับเยินด้วยกันทั้งนั้น เยอรมันคุยว่ายังมีอาวุธร้ายกาจอยู่มาก แต่ยังไม่ได้ใช้ หากจะแพ้ในวาระสุดท้ายจริง เยอรมันคงปล่อยหมดเด็ด คือระดมทัพฟ้า ทั้งลูกระเบิด ปล่อยก๊าศพิศม์ต่าง ๆ อังกฤษฝรั่งเศสก็คงทำตอบ

²⁶ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 3 ปัญหาต่างๆเกี่ยวกับสงคราม,” 17 เมษายน 2483.

แทน ในที่สุดวินาศทั้งหมด คิดว่าพวกที่จะได้ผลกำไรในสงครามโดยแท้จริงนั้น อาจจะเป็นอิตาลี ญี่ปุ่น รัสเซียฯ ก็ได้ ข้าพเจ้าไม่อยากจะพูดตรง ๆ ว่า ให้โค-โอบอเรตกับญี่ปุ่น แต่หลักการที่ว่า ใครรุกรานเรารู้สึ้น การสู้ไม่ใช่เป็นประโยชน์แก่เราเสมอไป อาจทำประโยชน์ให้คนอื่นก็ได้ ซึ่งในที่สุดเราอาจหนีญี่ปุ่นไม่พ้น อาจจะเรียนตรง ๆ ว่า เลิก หรือรอฟักสัญญาโค-โอบอเรตไว้ เพราะผู้ชนะคือผู้ไม่เข้าสงคราม²⁷

ในทำัยการประชุมเรื่องนี้ หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี มีความเห็นว่าการจะต่อสู้กับญี่ปุ่นก่อนจนเห็นว่าจะต่อสู้แล้วจึงไปเจรจานั้นเป็นเรื่องยากลำบาก หากพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษาคณะรัฐมนตรีเสนอความเห็นว่าจะรอดูเหตุการณ์อีก 6 เดือน การพิจารณาวาระการประชุมนี้จึงยุติลง

สิ่งสำคัญที่ปรากฏจากบันทึกการประชุมครั้งนี้ ได้แก่ ความเห็นของคณะรัฐมนตรีในขณะนั้น เชื่อว่าประเทศญี่ปุ่นจะส่งกำลังทหารบุกเข้ามาในประเทศไทย และแสดงให้เห็นว่าการคาดการณ์ว่านโยบายวางตัวเป็นกลางของประเทศไทยจะไม่อาจหยุดยั้งไม่ให้สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่จะลุกลามเข้ามายังประเทศไทยได้ และความเสียหายโดยการสงครามจะลุกลามเข้ามายังประเทศไทยเนื่องจากสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป จะเกิดเมื่อหมู่เกาะชวาอาณานิคมของประเทศเนเธอร์แลนด์ ต้องตกเป็นของเยอรมนีในทางกฎหมาย ย่อมจะทำให้เกิดการต่อสู้โดยกองทหารและประชาชนในอาณานิคมนี้ กับอีกกรณีหนึ่งเกิดจากญี่ปุ่นบุกเข้ายึดหมู่เกาะชวาอาณานิคมของเนเธอร์แลนด์ การสู้รบที่เกิดขึ้นจากทั้งสองกรณีย่อมลุกลามเข้ามายังประเทศไทยด้วยตั้งอยู่ใกล้ชิดกับบริเวณพินา

นอกจากนี้ในการที่รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมระบุว่า กองทหารญี่ปุ่นมีแผนการณ์อยู่แล้วที่จะยกพลขึ้นบกที่จังหวัดสงขลา ซึ่งหมายถึงในเวลานั้นก่อนหน้านั้น คณะรัฐมนตรีรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามล้วนทราบและเชื่อมั่นอย่างชัดเจนว่ากองทหารญี่ปุ่นมีแผนการบุกกรุกเข้ามายังประเทศไทยจากทิศทางใด จึงจะเห็นการดำเนินการเคลื่อนย้ายกำลังทหารเพื่อเตรียมรับสถานการณ์ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบริเวณภาคใต้ในเวลาต่อมา

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

2.3.3 มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 เรื่อง อนาคตของประเทศไทย

เมื่อเวลาล่วงมาอีก 10 เดือนเศษหลังจากการประชุมวาระปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสงคราม เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2483 คณะรัฐมนตรีรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามก็ได้ประชุมเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ในวาระการประชุมที่ 26 เรื่อง อนาคตของประเทศไทย

การประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งนี้มีรัฐมนตรีเข้าร่วมประชุม 17 ท่าน มีรัฐมนตรีสำคัญๆ เช่น หลวงพรหมโยธี หลวงประดิษฐมนูธรรม หลวงนฤเบศรมานิต นายดิเรก ชัยนาม พระเวชยันตรังสฤษดิ์ หลวงโกวิทอภัยวงศ์ หลวงอดุลเดชจรัส หลวงเขวงศักดิ์สงคราม หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ พระบริภัณฑ์ ยุทธกิจ หลวงกาจสงคราม หลวงชำนาญนิติเกษตร หลวงเดชสหกรณ์ นายด้วง สพานุกรม นายวิลาศ โอสถานนท์ ขุนสมาหารทิศะคดี และเลขาธิการคณะรัฐมนตรี คือนายทวี บุญยเกษตร ล้วนอยู่ในที่ประชุมนี้ ส่วนรัฐมนตรีที่ไม่มาประชุม 7 คน คือ หลวงสินธุสงครามชัย หลวงเสรีเริงฤทธิ์ หลวงนาวา วิจิต นายประยูร ภมรมนตรี หลวงวิจิตรวาทการ หลวงสฤษดิ์ยุทธศิลป์ หลวงสังวรยุทธกิจ และที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี พระวรวงค์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร

การประชุมวาระดังกล่าวนี้มีขึ้นในเวลาที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้ใกล้เคียงกรณีสงครามระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศชี้แจงปัญหาชาวสารการเจรจาระงับระงับข้อพิพาทชายแดนอินโดจีนฝรั่งเศสที่กรุงโตเกียว ซึ่งประเทศญี่ปุ่นเสนอตัวเป็นผู้ไกล่เกลี่ยนั้น ความคับหน้าและเงื่อนไขการต่อรองขั้นตอนต่างๆ กลับล่วงรู้ไปถึงประเทศมหาอำนาจที่มีใ้คู่กรณีเช่น อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา รวมทั้งล่วงรู้ไปถึงหนังสือพิมพ์นำเรื่องทีรู้ไปตีพิมพ์วิเคราะห์วิจารณ์เป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งนายกรัฐมนตรีเห็นว่าอาจเกิดเสียหายต่อชาติ และนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศชี้แจงกรณีนี้ว่า

เกี่ยวกับเขตแดนนี้ ทูตอังกฤษได้มาถามข้าพเจ้าอยู่หลายวัน ข้าพเจ้าก็ไม่ยอมบอก และครั้งหนึ่งแกได้พูดว่า พวกกันเป็นส่วนตัวก็แล้วกันว่า เราควรจะได้อะไรบ้าง ข้าพเจ้าก็บอกแกไปว่า ก็ไม่ได้อีก เพราะข้าพเจ้าก็ต้องนำความรู้ในหน้าที่ไปพูดอีก เช่นเดียวกัน ครั้งสุดท้ายแกได้มาหาข้าพเจ้าและบอกว่า ที่เราจะได้อะไรบ้างนั้น แกรู้หมดแล้ว และแกได้ชี้แผนที่ให้ข้าพเจ้าดู ตามที่ญี่ปุ่นตกลงจะให้ฝรั่งเศสคืนอะไรบ้าง และได้พูดเสริมว่า อินโดจีนจะไม่ยอมและอยากจะรบอีก ทูตอเมริกันก็ได้มาหา ข้าพเจ้าเหมือนกัน และแกก็บอกว่า แกรู้หมดแล้วเหมือนกัน แต่ไม่ได้

**ชี้แผนที่ใหญ่เช่นทูตอังกฤษ เรื่องนี้ข้าพเจ้าสงสัยว่า อาจจะรู้มาจากทูตฝรั่งเศส หรือ จาก
รัฐบาลวิซีกี้ได้ เพราะหมื่นอุปทูตฝรั่งเศสเกติดต่อกับทูตอเมริกันอยู่ทุกวัน²⁸**

นายกรัฐมนตรีมีความเห็นต่อการชี้แจงของนายดิเรก ชัยนาม ว่าการสอบถามของทูตอังกฤษ และทูตอเมริกันเช่นนี้แม้เราไม่ตอบคำถาม แต่เขาอาจใช้วิธีตั้งเรื่องสมมุติขึ้นแล้วถามความคิดเห็น ส่วนตัวของเราก็ได้ เพราะความเห็นส่วนตัวเช่นนั้นก็คล้ายกับความเห็นตามนโยบายของรัฐบาลนั่นเอง

นอกจากปัญหาเรื่องข้อมูลการเจรจาที่กรุงโตเกียวแล้ว นายกรัฐมนตรีได้แจ้งความคืบหน้า ของการเจรจาวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งญี่ปุ่นเสนอข้อตกลงสุดท้ายให้ฝ่ายประเทศไทย จ่ายเงินให้ฝรั่งเศส 10 ล้านเปย์ร์ส เพื่อแลกเปลี่ยนกับดินแดนที่จะขอคืนจากฝรั่งเศส ซึ่ง นายกรัฐมนตรีแจ้งตอบตกลงไปแล้ว แต่กรรมการฝ่ายญี่ปุ่นกลับมีข้อเสนอใหม่ที่ไม่มีข้อตกลงเรื่องเงิน 10 ล้านเปย์ร์สดังกล่าว ซึ่งขณะนั้นกรรมการฝ่ายฝรั่งเศสไม่ยอมตกลงและจะประชุมครั้งต่อไปในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484

ปัญหาจึงมีอยู่ว่าฝ่ายญี่ปุ่นจะดำเนินการกับฝ่ายฝรั่งเศสอย่างไร โดยนายกรัฐมนตรีแจ้งแก่ที่ ประชุมในเรื่องนี้ว่า ในเช้าวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ก่อนการประชุมนี้อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำ ประเทศไทยเพื่อแจ้งแก่นายกรัฐมนตรีว่า นายมัตสึโอกะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ญี่ปุ่น ให้มาแจ้งว่าให้รีบตกลงเสีย

นายกรัฐมนตรีเห็นว่าหน้าที่ฝ่ายญี่ปุ่นแจ้งให้ไทยรีบยอมรับเงื่อนไขของญี่ปุ่นนั้น เพื่อช่วงชิง ความได้เปรียบทางการเมืองระหว่างประเทศของเหล่าประเทศมหาอำนาจ ซึ่งญี่ปุ่นกำหนดเงื่อนไข เช่นนั้นมีความเป็นมาเนื่องจาก 2 สาเหตุ ดังนายกรัฐมนตรีระบุว่า

**ข่าวจากญี่ปุ่นในปัจจุบันนี้ยังได้เป็น 2 เสียง เสียงหนึ่งเพื่อให้เราแตกกับอังกฤษ อีกเสียงหนึ่ง
ถ้าเราจะรบกับอินโดจีนต่อไปละก็ อินโดจีนมีอาวุธดี ๆ มาก ข่าวทางอังกฤษก็บอกว่า ญี่ปุ่น
ทำไม่สำเร็จ ส่วนข่าวทางประเทศจีนก็บอกให้ระวังอินโดจีน ญี่ปุ่น อังกฤษ และอเมริกา และถ้า
ไทยต้องการเพื่อนละก็ให้คบเจ๊ก ปัญหาในการพิพาทระหว่างเรากับอินโดจีนในเวลานี้
เท่ากับเล่นไป ฝ่ายเราเป็นเศรษฐกิจ ส่วนฝรั่งเศสหมดตัวถึงกับแก้ผ้าออกทางแล้ว ญี่ปุ่นจะบอก
ให้ยกอะไรให้เรา มันก็บอกแต่ว่าไม่ยอม แต่ถ้าญี่ปุ่นจะเอาอะไร ข้าวหรือ ยางหรือ แม้จะเอา**

²⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 26 อนาคตของประเทศไทย,” 26 กุมภาพันธ์ 2484.

ทหารเข้ามาในอินโดจีนฝรั่งเศส ๆ ยอมทุกอย่าง เว้นแต่กรณีที่ญี่ปุ่นจะขออะไรยกให้ไทย ฝรั่งเศสไม่ยอม เมื่อซ่งน้ำหนักรู้ในเรื่องอินโดจีนให้ผลประโยชน์แก่ญี่ปุ่นแล้ว น่าจะมีความลำเอียงอยู่บ้าง ตามเสียงของเยอรมันในเวลานี้มีแว่ว ๆ ว่า ถ้าเขาชนะอังกฤษแล้ว เขาจะยกดินแดนในอินโดจีนบางส่วนให้ไทย เพื่อให้ประเทศไทยมีกำลังแข็งแรงขึ้น มิฉะนั้นแล้วญี่ปุ่นจะเป็นจ้าวทางเอเชียคนเดียว ความจริงเท่าที่เป็นอยู่ในเวลานี้เราต้องการอะไรก็เอาจากญี่ปุ่นได้ แต่เราไม่ได้ให้อะไรญี่ปุ่นเลย ส่วนประเทศอื่นนั้นกลับตรงกันข้าม เราไม่ได้อะไรจากเขาเลย การที่พวกเราเกลียดญี่ปุ่นนั้นเข้าใจว่าคงเป็นเพราะญี่ปุ่นช่วยหรือให้อะไรเราน้อยไป²⁹

นายกรัฐมนตรีแจ้งคณะรัฐมนตรีว่าได้แจ้งยอมรับเงื่อนไขของญี่ปุ่นไปเช่นนี้เป็นเพราะเห็นว่าคุณภาพในการสงครามของประเทศญี่ปุ่นเวลานั้นมีอยู่สูงมาก แม้ประเทศมหาอำนาจต่างๆ ในภูมิภาค เช่นอังกฤษและฝรั่งเศสก็ไม่อาจรอดจากการต่อสู้กับญี่ปุ่นได้ การที่ไทยรบชนะอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นเพียงเพราะเรื่องขวัญกำลังใจในการรบที่ดีกว่าเท่านั้น

อีกทั้งนายกรัฐมนตรีได้แจ้งคณะรัฐมนตรีทราบว่าในกาลข้างหน้าประเทศไทยจะไม่สามารถใช้นโยบายวางตัวเป็นกลางต่อไปได้ เพราะวัตถุประสงค์ของอังกฤษและญี่ปุ่นต้องการให้ประเทศไทยเลือกที่จะเข้าข้างฝ่ายใด ดังนั้นนายกรัฐมนตรีระบุว่า

ในสภามิตรนั้น ข้าพเจ้าก็พยายามโคลงจนสุดตัวแล้ว โคลงไปโคลงมาเกรงราชฎ 14 ล้านจะเล่นงาน ครั้นจะบอกความจริงนั้นก็ไม่ได้ เพราะจะไปกันใหญ่ แต่ถ้ามันเป็นอะไรไปละก็ขอให้ช่วยกันบ้าง และอยากจะขอให้พิจารณาว่าในกาลต่อไป ประเทศเราจะอยู่เป็นกลางไม่ได้ เราจะต้องตัดสินใจว่าจะเข้าข้างใดข้างหนึ่ง และให้เข้าใจว่า ที่ข้าพเจ้าพูดนี้ไม่ใช่คำพูดของข้าพเจ้า แต่เป็นคำพูดของอังกฤษและญี่ปุ่น ข้าพเจ้าได้พิจารณาแล้วเห็นว่ามันเป็นโจทย์เลขให้เราแก้ว่า เราจะเข้ากับญี่ปุ่นหรืออเมริกา คือ ญี่ปุ่นมันจะแผ่อำนาจลงมาทางใต้ ฐานะของเราในเวลานั้นก็เท่ากับเบลเยียม คือ ใครจะแพ้หรือชนะก็ต้องผ่านเราไป³⁰

ต่อกรณีที่ว่าประเทศไทยจะไม่สามารถดำรงความเป็นกลางอยู่ได้และจะต้องเลือกข้างใดข้างหนึ่งนี้ หลวงโกวิทอภัยวงศ์ (ควง อภัยวงศ์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการมีความเห็นว่าอาจไม่ทันได้ตัดสินใจว่าจะเข้าข้างใด เพราะถ้าอังกฤษตัดสินใจรบก่อนก็ต้องรุกเข้ามาในประเทศไทย ถ้าประเทศ

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

³⁰ เรื่องเดียวกัน.

ไทยไม่ปะทะไว้ก็กลายเป็นว่าประเทศไทยเข้ากับอังกฤษ แต่ถ้าประเทศไทยต้านทานก็กลายเป็นประเทศไทยรบกับอังกฤษ

ส่วนหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมีเห็นว่ นโยบายความเป็นกลาง จะไม่ทำให้ญี่ปุ่นและอังกฤษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้เปรียบแก่กัน ในขณะที่ประเทศไทยเลือกเข้าข้างฝ่ายใดแล้วจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ ซึ่งหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์) เห็นว่าการตัดสินใจเลือกเข้าข้างฝ่ายใดในเวลานี้เป็นเรื่องยากเพราะประเทศอังกฤษ และญี่ปุ่นยังไม่ตัดสินใจเลือกกว่าจะอย่างไร

ส่วนนายกรัฐมนตรีมีความเห็นต่อปัญหานี้ว่าในขณะที่ยังไม่รู้ว่าประเทศใดจะเป็นฝ่ายมีชัยชนะ ประเทศไทยจะต้องไม่เลือกเข้าข้างฝ่ายใด การมีนโยบายเป็นกลางก็เท่ากับการเข้าข้างประเทศอังกฤษ ดังนายกรัฐมนตรีระบุว่า

ถ้าเราเป็นกลางก็หมายความว่าเราเข้ากับอังกฤษ เพราะถ้าญี่ปุ่นเขาจะเข้าที่สิงคโปร์ ก็จะต้องผ่านเราไป ฉะนั้นอังกฤษจึงขอให้เราประกาศว่าเป็นกลางเท่านั้นเขาพอใจแล้ว... ข้าพเจ้าอยากจะทำตามความเห็นของข้าพเจ้า คือ ถ้าเราปิดทางได้ละก็เป็นดีที่สุด ความเข้าใจของข้าพเจ้าเห็นว่าในฐานะที่ญี่ปุ่นเป็นส่วนหนึ่งในสัญญาไตรภาคี ญี่ปุ่นก็ต้องพยายามทำอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ให้อังกฤษตีอิตาลีแตก ถ้าญี่ปุ่นปล่อยให้อังกฤษตีอิตาลีหรือเยอรมันตายแล้ว อังกฤษก็จะไม่ปล่อยให้ญี่ปุ่นลอยนวลอยู่ได้ ฉะนั้นญี่ปุ่นก็ต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ให้อังกฤษชนะเยอรมัน คือ รบกับอังกฤษ หรือ ถ้าญี่ปุ่นยังไม่พร้อมก็คงเพียงแต่ก่อความสงบทางเอเชีย และต่อไปก็เข้าตีสิงคโปร์ ส่วนเราเมื่อยังไม่รู้ว่าฝ่ายใดจะชนะ เราก็ต้องทำหน้าที่อย่างเดิม คือกันไม่ให้เข้ามาทั้ง 2 ทาง³¹

นายกรัฐมนตรีเห็นว่าการคงนโยบายเช่นนี้ ในที่สุดประเทศไทยก็จะต้องตอบคำถามว่าจะเข้าข้างใด หากตอบว่าเป็นกลางญี่ปุ่นก็อาจกดดันโดยยูแหย่ทางอินโดจีนฝรั่งเศส หรือเมื่ออังกฤษรบกับญี่ปุ่นแล้ว ประเทศไทยยังประกาศเป็นกลางก็จะยิ่งถูกบีบจากทั้งอังกฤษและญี่ปุ่น ซึ่งนายกรัฐมนตรีมีความเห็นส่วนตัวว่าอังกฤษนั้นจะเพียงแต่ตั้งรับ ส่วนญี่ปุ่นนั้นจะต้องเข้าตีสิงคโปร์แน่

กรณีปัญหาของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่มีต่อไทยเช่นนี้ นายกรัฐมนตรีเห็นว่า เป็นเพราะความหวาดระแวงว่าไทยจะเข้าข้างญี่ปุ่นจนถึงกับสงสัยแม้ประเทศไทยจะไม่ดำเนินนโยบายใดๆ ก็ตาม

³¹ เรื่องเดียวกัน.

แต่สำหรับฝ่ายไทยกรณีจะเลือกเข้าข้างฝ่ายใดนั้นจำเป็นจะต้องคิดถึงปัญหาที่จะตามมาทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ หากจะเข้ากับญี่ปุ่น ก็จะมีปัญหาในการเงิน เรื่องกระสอบ เรื่องน้ำมัน ที่ไทยพึ่งพิงและนำเข้าจากอังกฤษ แต่ถ้าจะเข้ากับอังกฤษประเทศไทยก็ต้องไปรบทางอินโดจีน นโยบายของประเทศไทยขณะนั้นจึงจำต้องเลือกนโยบายป้องกันไม่ให้ทั้งอังกฤษและญี่ปุ่นบุกเข้ามายังประเทศไทย

ในการที่นายกรัฐมนตรีมีความเห็นเช่นที่กล่าวนี้ หลวงประดิษฐมนูธรรม ได้ขอให้ นายกรัฐมนตรีเตือนญี่ปุ่นให้ระลึกถึงคำมั่นที่มีต่อไทยว่าการเข้าตีสิงคโปร์นั้นจะไม่เข้ามาทางไทยและจะขอความร่วมมือกับไทยแบบค่อยเป็นค่อยไปตามสถานการณ์มิให้ประเทศไทยต้องกระทบกระเทือน หากแต่นายกรัฐมนตรีและนายตัว ลพานุกรม มีความเห็นว่าต่อความประสงค์ของหลวงประดิษฐมนูธรรมว่า คำมั่นของประเทศญี่ปุ่นเป็นเรื่องที่ไม่อาจเชื่อถือได้

ในตอนท้ายของการประชุมนี้ นายกรัฐมนตรียังชี้แจงไปถึงเบื้องหลังกรณีการพิพาทอินโดจีนว่าเป็นวิธีการยืดเวลามิให้ญี่ปุ่นบุกเข้ามายังประเทศไทย เพื่อให้ประเทศไทยยังไม่ต้องตอบปัญหาว่าจะเลือกเข้าข้างฝ่ายใด โดยอ้างว่าประเทศไทยยังมีปัญหาเรื่องเรียกร่องดินแดนที่จะต้องทำให้เสร็จสิ้นเสียก่อน ทั้งนี้ นายกรัฐมนตรีกล่าวยืนยันแก่คณะรัฐมนตรีในการจะเลือกเข้ากับฝ่ายใดโดยสมัครใจหรือโดยถูกบังคับนั้น นายกรัฐมนตรีว่าจะไม่เลือกเข้าข้างฝ่ายใดโดยใจสมัคร ดังนายกรัฐมนตรีระบุว่า

และขอยืนยันว่าการที่เรารบทางอินโดจีนนั้น ทำให้เราได้ยืดเวลาออกไปอีกหลายเดือน มิฉะนั้นญี่ปุ่นคงจะมายังแล้ว และด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงได้รับดำเนินการไกล่เกลี่ยเพื่อจะให้สำเร็จโดยเร็ว ... ที่ข้าพเจ้าผูกพันปัญหาเรื่องอินโดจีนขึ้นก็เพื่อที่จะเป็นเครื่องกีดกัน เมื่อใครจะมาถามว่าจะเข้ากับใครข้าพเจ้าก็บอกว่ายังตอบอะไรไม่ได้เวลานี้ เพราะยังมีปัญหาเรื่องเรียกร่องดินแดนที่จะต้องทำ เรื่องดินแดนนี้ตั้งใจจะทำโดยสันติวิธี แต่ผิดหวัง ข้าพเจ้ายอมรับผิด³²

สิ่งสำคัญที่พึงสังเกตจากการประชุมครั้งนี้ได้แก่คณะรัฐมนตรีขณะนั้นล้วนทราบทิศทางสถานการณ์ที่สงครามจะเกิดขึ้นและลูกกลมเข้ามาในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ นายกรัฐมนตรีบางอย่างเนื่องแต่กรณีพิพาทชายแดนอินโดจีนฝรั่งเศสนั้นมิได้เป็นการแสดงเจตนาและการกระทำที่แท้จริง และกระทำขึ้นเพื่อหน่วงเวลาการตัดสินใจดำเนินสงครามของประเทศญี่ปุ่น

³² เรื่องเดียวกัน.

2.3.4 บันทึกการประชุมกองอำนวยการกรรมการผสม วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 เรื่อง การประชุมเกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นครั้งที่ 1

การประชุมกองอำนวยการกรรมการผสม วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 จัดการประชุมที่ ห้องประชุมกองบัญชาการทหารสูงสุด วาระการประชุมเรื่อง การประชุมเกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นครั้งที่ 1 เนื่องจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีบัญชาให้กรรมการผสมและ อนุกรรมการผสม ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางการติดต่อระหว่างไทยกับญี่ปุ่นตลอดจนทำการร่วมกับฝ่าย ตำรวจและฝ่ายสารวัตรผสม รวบรวมสาเหตุที่ทำให้คนไทยเกลียดญี่ปุ่น เพื่อตรวจสอบว่าญี่ปุ่นทำ อะไรให้กระทบกระเทือนถึงน้ำใจของชาวไทย แล้วทำเป็นบันทึกเสนอผู้บัญชาการทหารสูงสุดเพื่อหา หนทางแก้ไข

ในการประชุมครั้งนี้บุคคลที่เข้าร่วมประชุม ได้แก่ผู้นำทหาร เช่น นายพลอากาศตรี ภัคดี เกษ สำลี เสนาธิการทัพสนาม นายพันโท สติ สติยุทธการ หัวหน้าแผนกกลาง กองบัญชาการทหาร สูงสุด นายพันโทไชย ประทีปะเสน กรรมการผสม นายพันโทหม่อมเจ้า พิสิฐดิศพงษ์ ดิสกุล หัวหน้า กองอำนวยการคณะกรรมการผสม และมีกรรมการสร้างรถไฟทหาร สารวัตรทหารไทย ผู้แทนกรม ตำรวจ ผู้แทนกระทรวงต่างๆ กับผู้แทนอนุกรรมการในคณะกรรมการผสมชุดต่างๆ ได้แก่อนุกรรมการ โฆษณา ไปรษณีย์ การขนส่งทางบก ทางน้ำ ศุลกากรและการรถไฟ ซึ่งหน่วยงานในคณะกรรมการ ผสมทั้งหมดประชุมมีหน้าที่เป็นตัวกลางช่วยประสานความต้องการของกองทัพญี่ปุ่นกับหน่วยราชการ และเอกชนของประเทศไทย

ที่ประชุมได้จัดทำร่างบันทึกผลของการตกลงในเรื่องแก้ไขสาเหตุที่ทำให้คนไทยเกลียดชัง ญี่ปุ่น ซึ่งนายพลอากาศตรี ภัคดี เกษสำลี เสนาธิการทัพสนาม จำแนกจากพฤติการณ์ใหญ่ๆ ที่ฝ่าย ญี่ปุ่นก่อขึ้นได้ 4 กรณี ได้แก่ 1. เพราะความเข้าใจผิด เนื่องจาก ไม่รู้ภาวะความเป็นจริงของสถานะ ประเทศไทย การใช้ภาษาที่พูดต่างกัน และเพราะมีชนบประเพณีต่างกัน 2. เพราะการใช้อำนาจด้วยมี เจตนาเอาเปรียบตามวิสัยซึ่งฝังอยู่เดิม ด้วยมีเจตนาทุจริต และด้วยลู่แก่อำนาจ 3. เพราะเสพสุรามีน เมา และ 4. เพราะมรรยาทส่วนบุคคลเสื่อมทราม

พฤติการณ์ทั้ง 4 กรณีนี้ ที่ประชุมคณะกรรมการผสมเห็นว่าสาเหตุสำคัญ คือ กรณีของความ เข้าใจผิดเนื่องจากทหารญี่ปุ่นไม่รู้ภาวะความเป็นจริงของสถานะประเทศไทย กล่าวคือ ไม่รู้ว่าไทยกับ ญี่ปุ่นเป็นสหายศึกร่วมรบกันตามข้อผูกพันในกติกาสัมพันธไมตรีที่ได้ทำขึ้นไว้ต่อกัน และไม่รู้ว่ อธิปไตยของไทยนั้นยังคงสมบูรณ์อยู่ทุกประการ ซึ่งญี่ปุ่นให้คำมั่นไว้ว่าได้เคารพและรับรองโดยไม่มี

การล่องละเมิด ซึ่งคณะกรรมการผสมเห็นว่าแนวทางแก้ไขจะต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้ทหารญี่ปุ่น ตระหนักว่า การเข้ามาในประเทศไทยของทหารญี่ปุ่นนั้นเป็นไปตามกติกาสัญญาพันธมิตรสหราชอาณาจักร ไม่ใช่เป็นเพราะประเทศไทยเป็นฝ่ายแพ้สงคราม

ตามเหตุผลที่คณะกรรมการผสมจำแนกพฤติการณ์ที่ทำให้คนไทยเกลียดญี่ปุ่นและเสนอ หนทางแก้ไขดังนี้ มีการตั้งข้อสังเกตและมีคำอธิบายในรายละเอียดที่ทำให้เห็นความเข้าใจของ คณะกรรมการผสมที่เป็นฝ่ายทหารต่อความเป็นมาของสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทย ซึ่งนาย พันโท ไชย ประทีปะเสน กรรมการผสมฝ่ายทหารได้แจ้งให้คณะกรรมการผสมฝ่ายพลเรือนให้ทราบ และเข้าใจสถานการณ์ดังข้อความระบุว่า

ความคิดเห็นของฉันในเรื่องความเกี่ยวพันกับญี่ปุ่นที่ดำเนินไปในยามคับขันนี้ไม่ราบรื่น ยาวนานก็คือ เนื่องแต่เหตุที่ฝ่ายไทยได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับฝ่ายญี่ปุ่นนั้น มิได้เป็นไปโดย สมานฉันท์อันแท้จริง แต่ได้เป็นไปในทางการเมือง ซึ่งมีแสนยานุภาพเป็นเครื่องมือ การเปิด ฉากรุกรานซึ่งเกิดขึ้นใน 8 ธ.ค.84 เป็นการแสดงลักษณะบังคับเบื้องต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิด ความรู้สึกขึ้นในจิตใจของทั้งสองฝ่าย ดังนี้

- ฝ่ายไทยต้องการเป็นมิตรกับผู้ที่มีอำนาจด้วยความจำใจเป็นขั้นต้น แม้แต่กระนั้นก็ ดี ถ้าญี่ปุ่นไว้วางตัวไว้เป็นผู้ใหญ่ที่ให้ความเป็นธรรมและเห็นอกเห็นใจกันจริงแล้ว คนไทยย่อม เดินไปด้วยได้ด้วยความง่ายดายตามวิสัย

- ฝ่ายญี่ปุ่นรู้สึกที่ว่าคนไทยต้องเป็นมิตรด้วยในทางการเมือง และยิ่งกว่านั้น ท่าทีที่ เจ้าหน้าทีญี่ปุ่นบางคนแสดงออกมานั้น เห็นว่าไทยเป็นผู้ที่ถูกปราบปรามให้จำนนด้วย อำนาจ การพูดจากันด้วยเหตุผลจึงเป็นการยาก ถ้าในคนชั้นเลเยลงไปที่ข่มขู่โดยใช้กริยาวาจา เลวทรามตามถาบันรูป

ทั้งสองฝ่ายเป็นดังนี้ การจะพูดจากันหรือคบค้ำกันจึงเบนไปแต่หน้าหน้า ไม่มี ความจริงใจ การงานทุกอย่างก็ทำพอให้พ้นความจำเป็นเท่านั้น ท่าทีที่ทำให้ญี่ปุ่นก็มีได้หวังให้เกิด ประโยชน์องงาม ท่าทีญี่ปุ่นทำให้ไทยก็ไม่มีเงินสิ่งเดียวที่จะเกิดประโยชน์แก่ไทย เว้นแต่จะหวังผลสท้อนกลับ

นี่เป็นผลส่วนรวมที่เกิดแต่ความนึกคิดของทั้ง 2 ฝ่าย ความคิดนี้ย่อมก่อให้เกิดความไม่ ราบรื่นอันใหญ่หลวง³³

³³ “ส่งเสริมสัมพันธ์ภาพไทย-ญี่ปุ่น,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.3/1.

ข้อสังเกตในการประชุมดังกล่าวข้างต้น มีข้อความสำคัญที่ยืนยันว่าให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น ตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เป็นต้นมาเป็นไปตามสถานการณ์ที่ประเทศไทยถูกกองทัพญี่ปุ่น บังคับ การเข้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นมิได้เกิดจากความต้องการของฝ่ายไทยอย่างแท้จริง หากเป็น เพราะสถานการณ์ความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ญี่ปุ่นใช้แสนยานุภาพทางทหารเป็นเครื่องมือต่อฝ่าย ไทย

นอกจากนี้ยังมีการตั้งข้อสังเกตถึงอุปนิสัยใจคอของชาวญี่ปุ่น จากพฤติการณ์ของทหารญี่ปุ่น ในประเทศไทย ทำให้เข้าใจถึงทัศนคติของชาวไทยที่มีต่อชาวญี่ปุ่นในขณะนั้นว่า

ลัทธิธรรมนิยมหรือประเพณีก็ดี ภาษาที่เข้าใจกันยากหรือไม่ได้เลยก็ดี การเห็นแก่ตัวเห็นแต่จะ ได้อย่างเดียวก็ดี ความรักชาติของตนๆ ก็ดี ย่อมเป็นสิ่งประกอบให้ทั้ง 2 ฝ่ายเดินไปในทาง เดียวกันไม่สะดวก... เพียงเท่านี้ก็เห็นได้แล้วว่า ญี่ปุ่นนั้นเป็นคนที่ไม่พึงจะเอาชนะในเมื่อไม่มี อำนาจทางการทหารเพียงพอ... การทำคุณด้วยการให้แก่คนโลกไม่เพียงพอปานใด ญี่ปุ่นก็ปาน นั้น แต่เห็นว่าเป็นการจำเป็นที่สุดขณะนี้จะต้องยอมให้ทุกอย่างที่ต้องการ เพื่อรักษาความ เป็นเอกราชไว้ การขัดข้องนั้นก็พึงทำได้แต่การแสดงผลให้พึงเท่าที่จะแสดงได้ แต่แล้วจง บอกให้เสียดีกว่า อย่างให้ถึงต้องกับต้องให้ได้ยินลักษณะบังคับได้ก็จะเป็นการดี เพราะเขาจะเคย ตัว ที่ใครๆ นี้กว่าเหตุผลเป็นสิ่งบังคับอะไรได้นั้น ไม่เป็นความจริงสำหรับบังคับความต้องการ ของญี่ปุ่นเลย³⁴

คำชี้แจงของคณะกรรมการผสมฝ่ายทหารดังกล่าวข้างต้นจึงระบุถึงการร่วมมือกับญี่ปุ่นด้วยความ จะเป็นทางการเมืองในลักษณะจำใจเพราะถูกบังคับ ทั้งยังย้ำในการประชุมว่าประเทศไทยต้องยอมทุก อย่างเพื่อรักษาความเป็นเอกราชไว้

ข้อความเช่นกล่าวนี้นี้จึงมีทิศทางที่แตกต่างจากคำอธิบายทางวิชาการที่ว่าในการประชุม คณะรัฐมนตรีที่มีมติเป็นพันธมิตรร่วมกับกองทัพญี่ปุ่นและการประชุมเพื่อลงมติประกาศสงครามกับ ประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เป็นเพราะมีทหารและพลเรือนที่นิยมสงครามเป็นฝ่ายสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่นายทหารที่มีตำแหน่งสำคัญในขณะที่เกิดสงครามนั้นกลับระบุถึงการให้ ความร่วมมือเพราะถูกประเทศมหาอำนาจบังคับ

³⁴ เรื่องเดียวกัน.

สถานการณ์ความจำเป็นเพราะถูกประเทศมหาอำนาจบังคับเช่นนี้ยังคงเป็นสภาวะการณ์ที่กำหนดการดำเนินนโยบายของประเทศไทยต่อไปแม้สงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงแล้วก็ตาม

2.3.5 บันทึกการประชุมภายในกระทรวงการต่างประเทศ วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2486

การประชุมภายในกระทรวงการต่างประเทศเพื่อพิจารณาสถานการณ์สงครามมีขึ้น ณ ห้องประชุมกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันเสาร์ที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2486 ผู้ที่เข้าร่วมประชุมครั้งนี้มี 4 คน คือ นายวิจิตร วิจิตรวาทการ (หลวงวิจิตรวาทการ) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ นายวิสูตร อรรถยุกต อธิบดีกรมการเมืองตวันออก และ นายสง่า นิลกำแหง อธิบดีกรมการเมืองตะวันตก

ที่ประชุมได้พิจารณาสถานการณ์สงครามทั้งด้านยุโรปและด้านเอเชีย โดยมีข้อสรุปสถานการณ์ด้านยุโรป ณ ขณะนั้นว่า ฝ่ายอักษะกำลังเสียพื้นที่ทวีปอาฟริกาเหนือไปทั้งหมดตามทีคาดการณ์ไว้ กำลังทหารฝ่ายสัมพันธมิตรจะยังไม่ยกพลขึ้นบก ณ ที่แห่งใดในทวีปยุโรป หากแต่จะคงความเป็นผู้ควบคุมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเพื่อใช้ประโยชน์เป็นเส้นทางคมนาคม และยึดเกาะครีตในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเป็นฐานเครื่องบินทิ้งระเบิดของฝ่ายตน

อีกทั้งในที่ประชุมคาดการณ์ถึงระยะเวลาและเหตุผลของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ต้องการให้เยอรมันกับโซเวียตรัสเซียรบกันจนบอบช้ำด้วยกันทั้งคู่เสียก่อนจะยกพลขึ้นบกดังระบุไว้

ถ้าจะยกขึ้นบกก็คงจะทำเมื่อคาดว่าเยอรมันจะแพ้ เวลานี้คงปล่อยให้เยอรมันกับรัสเซียรบกันไปจนต่างฝ่ายต่างเพลี่ยงพล้ำเสียก่อน ฝ่ายพันธมิตรเองไม่หยากให้รัสเซียมีกำลังมาก อเมริกาไม่ยอมคอมมิวนิสต์ทีเดียว เพราะลัทธิเข้ากันไม่ได้ ส่วนอังกฤษก็ไม่ชอบเหมือนกัน³⁵

ส่วนทางด้านเอเชีย ที่ประชุมเห็นว่าฝ่ายพันธมิตรจะต้องชนะทางยุโรปก่อนจึงจะมาดำเนินการใหญ่ทางเอเชีย ที่ประชุมคาดการณ์ว่ารัสเซียจะไม่ทำสงครามกับญี่ปุ่นเพราะการรบจะไม่ได้ผลถึงขั้นแตกหัก จึงเพียงแต่คุมเชิงกันไว้ เหตุการณ์เหล่านี้มีผลต่อการสงครามในประเทศไทยที่จะต้องประสบภัยจากการทิ้งระเบิด และถูกบีบคั้นจากกองทัพญี่ปุ่นเพื่อให้ประเทศไทยให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเสบียงอาหารมากยิ่งขึ้น และที่ประชุมยังคาดการณ์ถึงผลแต่การแพ้ชนะ

³⁵ “การพิจารณาสถานการณ์สงคราม,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, WW.2/1:1/18.

สงครามทั้งจากฝ่ายสัมพันธมิตรและจากฝ่ายอักษะว่าประเทศไทยจะไม่ได้ประโยชน์จากฝ่ายใด ทั้งจะถูกบีบบังคับจากทั้งสองฝ่าย ดังข้อความระบุว่า

สำหรับเรานั้น ปีนี้คงไม่เป็นไร แต่ปลายปีนี้หรือต้นปีหน้าคงจะโดนทิ้งระเบิดแน่ ถ้าฝ่ายพันธมิตรทำการโจมตีก็คงตีขึ้นไปทางถนนสายพม่าฝ่ายจีน ไปลงทางกวางตุ้งหรือไฮฟอง คงไม่ผ่านมาทางเรา แต่ถ้าญี่ปุ่นทำการรุกใหญ่ในอินเดียซึ่งเชื่อว่าคงทำไม่ได้ ทางเราก็ต้องแสดงความร่วมมือกับญี่ปุ่นหนักยิ่งขึ้น และก็คงถูกบีบในเรื่องเสบียงอาหาร ฝ่ายพันธมิตรคงไม่ทำการใหญ่ในยุโรปและในเอเชียพร้อมกัน เพราะทางยุโรปจะต้องมีการเตรียมใหญ่เพื่อยกขึ้นบกต่อเมื่อเสร็จการรบในยุโรปแล้วจึงจะส่งทหารมาทางด้านตะวันออก... ถ้าฝ่ายพันธมิตรชนะแล้ว ศานติภาพก็เปนนางของศานติภาพโดยบังการ (Dictated Peace) คือไม่แต่บงการต่อฝ่ายแพ้เท่านั้น แต่จะบงการต่อประเทศเล็กๆ ว่าอะไรไม่ได้ เราก็คงว่าอะไรเกี่ยวกับศานติภาพไม่ได้เหมือนกัน ทางฝ่ายพันธมิตรนั้นได้ประกาศไว้แล้วว่า จะมีอังกฤษ อเมริกา รัสเซีย และจีนเท่านั้นที่จะเจรจาศานติภาพ ถ้าฝ่ายอักษะชนะเราก็คงจะอยู่ในกำมือญี่ปุ่นมากขึ้น ถ้าแพ้บ้านเมืองเราอาจถูกลูกหลานกลายเป็นสนามรบไปได้⁶

นอกจากนี้ในที่ประชุมยังคาดการณ์เกี่ยวกับการเจรจาสนธิภาพว่า ขึ้นอยู่กับจิตใจของประเทศคู่เจรจายังไม่อาจคาดการณ์ล่วงหน้าได้ จะต้องคอยสดับรับฟังการโน้มน้าวเกี่ยวกับการเจรจาสนธิภาพไว้ ดังปรากฏในเรื่องแนวความคิดจะตั้งสหพันธ์เกี่ยวกับการบัญชี การออกธนบัตร การจัดตั้งสันนิบาตชาติขึ้นใหม่ หรือจัดกำลังตำรวจเพื่อคุ้มครองสันติภาพเป็นต้น

ในกรณีประเทศไทยที่ประชุมหวังว่าเมื่อฝ่ายพันธมิตรมีชัยชนะจะยังคงมีนโยบายให้ประเทศไทยเป็นรัฐกันชน (Buffer State) อยู่ต่อไป การประชุมจึงมีข้อสรุปว่าการอยู่รอดของประเทศไทยขึ้นอยู่กับการดำเนินนโยบายภายใน โดยการชะม้กเข้มน้สร้างควมเข้มแข็งของประเทศตามนโยบายสร้างชาติของนายกรัฐมนตรี และพยายามให้ญี่ปุ่นมองเห็นความร่วมมือของประเทศไทยมากยิ่งขึ้นและไม่ให้ดำเนินการที่เป็นยั่วยุประเทศญี่ปุ่น

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

2.3.6 มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2490 เรื่อง ปัญหาเกี่ยวกับดินแดน

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงทั้งทางทวีปยุโรปและทวีปเอเชียแล้ว ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 ประเทศไทยได้เจรจาลงนามในสนธิสัญญาสมบรูณ์แบบกับประเทศอังกฤษที่กรุงแคนดี เกาะศรีลังกา ในการนี้ผู้แทนประเทศฝรั่งเศสแจ้งสถานะสงครามที่มีอยู่ต่อประเทศไทยกับเรียกร้องให้ประเทศไทยคืนดินแดนที่ได้จากอินโดจีนฝรั่งเศสในการเจรจาระงับข้อพิพาทที่กรุงโตเกียวเมื่อ พ.ศ. 2484 ในโอกาสนี้ด้วย

ประเทศไทยต้องเจรจากับประเทศฝรั่งเศส อังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพื่อแสวงหาทางออกในเรื่องนี้เรื่อยมา เนื่องจากเป็นกรณีปัญหาที่มีความขัดข้องทั้งโดยทางนิตินัย เนื่องจากเป็นการได้มาโดยสนธิสัญญามีผลทางกฎหมายระหว่างประเทศ และผ่านขั้นตอนทางด้านนิติบัญญัติถูกต้อง ประกอบกับประชาชนในอินโดจีนหลายฝ่ายไม่ต้องการกลับเข้าสู่การปกครองของฝรั่งเศสเช่นเดิม ยังผลให้เกิดการสู้รบและราษฎรอพยพหนีภัยสงครามเข้ามายังประเทศไทยนับตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2488 ประเทศไทยซึ่งถูกจำกัดการใช้กำลังทหาร จำต้องใช้กำลังของขบวนเสรีไทยทางภาคอีสานทำหน้าที่คุ้มครองและป้องกันราษฎรชายแดนจากการปฏิบัติการทางทหารของฝรั่งเศสแม้ว่าจะประกาศสลายกำลังขบวนเสรีไทยไปแล้วก็ตาม³⁷

การที่ประเทศฝรั่งเศสเรียกให้ประเทศไทยปฏิบัติตามหลักการกลับคืนสู่สถานะเดิมก่อนเกิดสงครามโดยการสนับสนุนของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา จึงเป็นกรณีปัญหาเกี่ยวกับสถานะของประเทศไทยเนื่องจากสหรัฐอเมริกามีได้ถือว่าประเทศไทยเป็นคู่สงครามกับสหรัฐ แต่กับอังกฤษแล้วถือว่าประเทศไทยประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษและเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ประเทศไทยได้ใช้นโยบายแสวงหาการรับรองสถานะประเทศโดยมุ่งไปยังการได้รับการรับรองเข้าเป็นองค์การสหประชาชาติจนประสบความสำเร็จเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2489 จึงพิจารณาหาแนวทางที่จะนำเรื่องฝรั่งเศสเรียกคืนดินแดนแก่อินโดจีนเข้าสู่ช่องทางการแก้ไขข้อพิพาทขององค์การสหประชาชาติ

การพิจารณาหาหนทางเพื่อระงับข้อพิพาทในองค์การสหประชาชาติดำเนินเรื่อยมาในระยะรัฐบาลนายกรัฐมนตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ จนกระทั่งมีการประชุมในวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2490 เพื่อพิจารณารายงานของนายอรรถกิตติ พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศซึ่งเพิ่งเดินทางกลับจากการไปร่วมประชุมสมัชชาขององค์การสหประชาชาติที่กรุงนิวยอร์กชี้แจงว่า แนวทางการ

³⁷ “รายงานเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทางชายแดน (รายรวม),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.37.6.21.

เสนอปัญหาการพิพาทเรื่องแดนต่อองค์การสหประชาชาติมีช่องทาง 3 ช่องทาง ได้แก่ การเสนอให้มีการ
ประนอมข้อพิพาท การเสนอให้อนุญาตตุลาการเป็นผู้วินิจฉัย และการเสนอให้ศาลโลกเป็นผู้ตัดสิน

แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศมิได้นำเรื่องดินแดนเข้าหารือในที่ประชุมองค์การ
สหประชาชาติ เนื่องจากสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศที่ทราบขณะไปร่วมประชุมนั้นมีกรณี
ปัญหาว่าจะเกิดสงครามระหว่างสหรัฐอเมริกากับโซเวียตยิ่งขึ้นในอนาคตอันใกล้ ซึ่งเกิดความรับรู้
ในสหรัฐอเมริกาและยุโรปจนถึงกับมีประชาชนขายบ้านในกรุงวอชิงตัน และในยุโรปมีผู้อพยพมายัง
ประเทศเนเธอร์แลนด์และอาณานิคมของเนเธอร์แลนด์ ดังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
ระบุว่า

*เรื่องดินแดนยังไม่ได้พูด เป็นข้อเกี่ยวกับนโยบาย และเกี่ยวกับอนาคตอันใกล้ของโลก
ปัจจุบันว่าจะเกิดสงครามหรือไม่ อาจมีคน 2 คนเท่านั้นที่รู้ คือ สตาลิน กับทรูแมน ผมเอง
รู้สึกว่าจะอาจหนีไม่พ้น เป็นปัญหาในเรื่องเวลาเท่านั้น ในวอชิงตันเองมีคนขายบ้าน ในยุโรปมี
คนอพยพมาอลันดาตะวันออก หนีมานิวอิสต์ อังกฤษเขามีสวนแล้ว ผมเองมี "ปรอบโปซิชั่น"
ว่าเราหนีไม่พ้น ผมเอา "สปีค" 2 ฉบับของมาแชลล์ กับของวิซินสกี (รัฐมนตรีช่วยว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศของรัสเซีย) ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนรัสเซียในยูโน ในนั้นปรากฏว่าวิ
ซินสกีพูดว่า อเมริกาได้เตรียมการทุกอย่างไว้แล้วอย่างไร อันหนึ่งว่า อตอมิคบอมบ์ นั้นไม่ใช่
อาวุธสำหรับป้องกันตัว แต่เป็นอาวุธสำหรับรุกราน อันหนึ่งแสดงสถิติของบริษัทหรือบุคคล
สำคัญของอเมริกาที่รัสเซียพูดเสมอว่าคุมอเมริกาไว้ เงินปันผลขึ้นไปถึง 100 % และกำลังทำ
อาวุธทั้งนั้น³⁸*

นายกรัฐมนตรีให้ความเห็นต่อคำชี้แจงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและ
แสดงความเห็นถึงความเป็นไปได้ในการใช้ช่องทางเสนอข้อพิพาทเรื่องดินแดนเข้าสู่การพิจารณาโดย
องค์กรต่างๆ ขององค์การสหประชาชาติ โดยเห็นว่า มีความเป็นไปได้ยากที่จะได้รับเสียงสนับสนุน
จากนานาประเทศ และเห็นว่าควรจะสนับสนุนให้ดินแดนต่างๆ ในอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นประเทศเอก
ราช จะงดงามและมีความเป็นไปได้มากกว่า ดังความเห็นของนายกรัฐมนตรีซึ่งระบุไว้ว่า

³⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 (12) เรื่อง ปัญหาเกี่ยวกับ
ดินแดน,” 29 ตุลาคม 2490.

สงครามใหม่นี้ เราต้อง “สตรีกลี นิวทอลล์” ที่อเมริกาให้กู้เงินมาสร้างถนน สร้างรถไฟ เห็นจะเพื่อประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ด้วยกรรมัง สำหรับ “คอนซิลีเอชั่น” นั้น เกี่ยวกับเหตุการณ์ในอนาคตอันใกล้ว่าเป็นอย่างไร ถ้าเกิดสงครามแน่ การจัดดินแดนใหม่ย่อมเป็นผลของสงครามทุกครั้ง ว่าถึงนโยบายของอเมริกาแล้วมีมากในทางสนับสนุนเอกราชของประเทศต่างๆ ปัญหาของเรามันเกี่ยวกับดินแดน 4 จังหวัด ตรงกับไซเวียดซึ่งก็สนับสนุนเรา ปัญหาดินแดนเราได้มาเกี่ยวกับการได้มาหรือเสียไปหนึ่งหรือสองชิ้นดูเหมือนกับบอขายขยายตัว ถ้าเราเสนอไปจะไหวไหม ผมเห็นว่าไปลำบาก ทางเสนอมียหลายทาง ทุกทางเกี่ยวกับ “คอนดิชัน” ต้องอาศัยข้อเท็จจริง ลาว เขมร รบกันใหม่ ซึ่งเราไม่ทราบ แต่เรื่องเสียงสนับสนุนจากชาติต่างๆ แล้ว ไปยาก แต่ถ้าเราจะสนับสนุนในฐานะให้ประเทศเหล่านี้เป็นเอกราช ก็คงจะดงาม³⁹

ปัญหาดินแดนซึ่งสืบเนื่องมาจากกรณีประชาชนไทยเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส ในระยะรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามซึ่งยังผลให้เกิดสงครามกรณีพิพาทชายแดนอินโดจีนฝรั่งเศสขึ้น ในทางวิชาการมีคำอธิบายว่าการเรียกร้องดินแดนคืนมีความสัมพันธ์กับนโยบายชาตินิยมของหลวงพิบูลสงคราม ตลอดจนการปลุกกระตมประชาชนให้เห็นด้วยกับนโยบายขยายดินแดนของมหาอาณาจักรไทย (Great Thais Empire / Pan-Thais movement) ของหลวงวิจิตรวาทการ แตกต่างกับหลักฐานจากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ที่กล่าวแล้วว่า นายกรัฐมนตรีชี้แจงว่าปัญหากรณีอินโดจีนเป็นเรื่องที่ผูกพันเพื่อหวังเวลามีให้กองทัพญี่ปุ่นบุกเข้ามายังประเทศไทย ดังได้กล่าวอธิบายมาก่อนแล้ว

อย่างไรก็ดี การสงครามครั้งใหม่ตามคำชี้แจงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และนายกรัฐมนตรีดังกล่าวข้างต้น ได้เริ่มเกิดขึ้นที่คาบสมุทรเกาหลีและบริเวณเวียดนามเหนือซึ่งประเทศไทยต้องประสบปัญหาจากผู้อพยพ การละเมิดอธิปไตยของชาติ จนถึงสุ่มเสี่ยงที่จะสูญเสียเอกราชจากการต่อสู้กับกองกำลังของฝ่ายประเทศคอมมิวนิสต์เป็นเวลาหลายปี

การสงครามที่เกิดขึ้นทั้งสองบริเวณพื้นที่เช่นที่กล่าวนี้ เกิดขึ้นจากการที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทนำและขยายอิทธิพลเข้ามาในอินโดจีนและประเทศไทยเพื่อขัดขวางนโยบายขยายตัวของประเทศที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ของประเทศไซเวียด สอดคล้องกับคำชี้แจงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และสอดคล้องกับความเห็นของนายกรัฐมนตรีถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ที่

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

แสดงความคิดเห็นว่าสหรัฐอเมริกาให้รัฐบาลกู้เงินมาสร้างถนน สร้างรถไฟ คงจะเป็นเพราะเห็นประโยชน์ทางยุทธศาสตร์

2.4 สรุปท้ายบท

การศึกษาวิเคราะห์สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยที่ผ่านมา มีข้อจำกัดจากการกำหนดกรอบระยะเวลา สืบเนื่องจากการนิยามหรือใช้คำว่า “สงครามโลก” ในมุมที่หมายถึงเฉพาะการสู้รบระหว่างกำลังทหารหลายประเทศ จากภาวะความขัดแย้งร่วมกันขึ้นในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ซึ่งในที่นี้ก็คือการสู้รบในทวีปยุโรป กับการสู้รบในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ซึ่งกรณีการสู้รบในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางรวมทั้งวงวิชาการไทยว่าเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 อยู่แล้ว หากแต่ในข้อเท็จจริงของการสงคราม ปรากฏว่ามีทั้งการสู้รบซึ่งเป็นสงครามเฉพาะพื้นที่แล้วเกี่ยวพันมาเป็นการสู้รบระหว่างชาติต่างๆ ทั้งในทวีปยุโรปและในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก และรวมทั้งมีสถานการณ์การสู้รบของสงครามที่มีได้ประกาศ หรือมีส่วนร่วมในการสู้รบนอกประเทศโดยมิได้ใช้กำลังทหารของชาติตน หากใช้วิธีการเข้าเป็นฝ่ายและสนับสนุนอาวุธยุทโธปกรณ์โดยมหาอำนาจคู่ขัดแย้งในสงคราม

อย่างกรณีสงครามจีน-ญี่ปุ่น มีเพียงคำอธิบายว่า เป็นที่มาของความขัดแย้งที่ทำให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยมิได้คำนึงว่า การเคลื่อนย้ายและขยายสนามรบจากบริเวณประเทศจีนตอนเหนือมายังประเทศจีนตอนใต้ นั้นอาจนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสนามรบเคลื่อนเข้ามายังอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส แต่อธิบายเพียงว่าเป็นสงครามในภูมิภาค มิได้เป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

กรณีสงครามที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศไทยกับอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสก็อธิบายเพียงว่าเป็นสงครามระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส แยกต่างหากจากกรณีสงครามจีน-ญี่ปุ่น และแยกต่างหากจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ทั้งๆ ที่ตัวละครสำคัญและเงื่อนไขของการเกิดเป็นสงครามนั้นมาจากเหตุการณ์ร่วมกันคือ กองทัพญี่ปุ่นยึดครองเกาะไหหลำ ประเทศจีน ใน พ.ศ. 2482

นอกจากนี้ ผลจากการกำหนดกรอบเวลาของสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังกล่าวนี้นี้ ทำให้การศึกษานิยมเน้นวิเคราะห์เจาะจงที่บุคคล คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของประเทศไทยในแนวทางว่า สนับสนุนประเทศญี่ปุ่นและสนับสนุนการทำสงคราม หากแต่ข้อเท็จจริงซึ่งแสดงรายละเอียดดังได้หยิบยกหลักฐานจดหมายเหตุและบันทึกต่างๆ ทั้ง 6 เรื่องปรากฏชัดเจนว่า คณะรัฐมนตรีและบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องล้วนให้ความสำคัญกับสถานการณ์สงครามระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่น มากกว่าสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป

และเมื่อพิจารณาการแสดงออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ยังเป็นหลวงพิบูลสงคราม ที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา จะเห็นว่าเป็นลักษณะของปฏิกิริยาที่ตอบสนองกับสถานการณ์ขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศ ระหว่างประเทศอังกฤษกับประเทศญี่ปุ่นเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งปฏิกิริยาของจอมพล ป. พิบูลสงครามเช่นว่านี้ยังคงสืบเนื่องมาจนกระทั่งเกิดกรณีพิพาทอินโดจีนและเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทย มิใช่เรื่องที่จะวิเคราะห์พิจารณาเพียงเฉพาะเรื่องการมีพฤติกรรมแบบทหารนิยมและการมีใจเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นตั้งแต่แรก

จากหลักฐานหลายอย่างนี้บ่งชี้ชัดว่าเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยมิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะความเสียหายสงครามของประเทศญี่ปุ่นและมิได้เกิดเพราะความทะเยอทะยานในอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย หากแต่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลายประการ ทั้งความต้องการอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจหลักในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก และประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจอันดับรอง และเป็นประเทศที่มีความต้องการขึ้นนำแนวทางป้องกันผลประโยชน์ของตนในภูมิภาคนี้ ต่างเป็นสาเหตุร่วมให้ความขัดแย้งเกิดพลวัตและขยายตัวเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น

เหตุการณ์สำคัญที่ผู้วิจัยมองว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เห็นกระบวนการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย นั่นคือ สิ่งที่ปรากฏในบันทึกรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) สมัยรัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้แจ้งให้คณะรัฐมนตรีรับทราบถึงสถานการณ์ที่เกิดการสู้รบระหว่างกองทัพจีนและกองทัพญี่ปุ่นในพื้นที่แมนจูเรีย ประเทศจีน โดยนายกรัฐมนตรีได้ชี้แจงถึงความวิตกกังวลว่าเหตุการณ์ทางภูมิภาค

ตะวันออกไกลตั้งนี้อาจเกิดเป็นสงครามขึ้นได้ อีกทั้งนายกรัฐมนตรียังแจ้งด้วยว่าควรหาช่องทางเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ไว้

หลังจากการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งนั้นจึงมีการริเริ่มกระบวนการเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์สงครามโดยกระทรวงต่างๆ และมีการประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับการสงครามนานาชาติที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยเรื่อยมา การประชุมปรึกษาหารือครั้งต่างๆ เหล่านี้ล้วนบ่งชี้ว่ารัฐบาลไทยตั้งแต่สมัยนายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนา นั้นล้วนรับทราบและจัดให้มีการศึกษาสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งผลที่จะเกิดขึ้นต่อประเทศไทยตั้งแต่ยังไม่เกิดสงครามในรูปแบบที่มีการปะทะกันด้วยกำลังทหารในระดับนานาชาติ รวมทั้งเตรียมการหลายอย่างที่สามารถปฏิบัติเมื่อเกิดเหตุการณ์ได้ทันที ทั้งหมดเกิดขึ้นก่อนรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดตั้งหีบยกขึ้นวิเคราะห์และอธิบายข้างต้นนี้ จึงแสดงข้อเท็จจริงใหม่ ให้เห็นการทวนกระแสการเล่าประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทยต่างจากที่เคยเป็นมา

บทที่ 3 การสงครามตะวันออก

จากบทที่ 2 หลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นว่า เกิดมีปัจจัยสงครามที่ทำให้ประเทศไทยเริ่มมีกระบวนการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2482 คือการแสดงการรับรู้และความกังวลที่ปรากฏในบันทึกรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) สมัยรัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ในวาระที่ 2 เรื่อง “การสงครามตะวันออก”

การสงครามตะวันออก เป็นคำใช้เรียกสถานการณ์สงครามระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่น (สงครามจีน-ญี่ปุ่น) ขณะนั้นกองทัพญี่ปุ่นใช้กำลังยึดครองเมืองมุกเดน ในเขตมณฑลแมนจูเรียตอนเหนือของประเทศจีน และตั้งรัฐบาลหุ่นแมนจูขึ้นปกครองบริเวณดังกล่าว ยังผลให้เกิดการสู้รบระหว่างญี่ปุ่นกับกองทัพของรัฐบาลจีน และญี่ปุ่นกับกองกำลังผู้รักชาติชาวจีนซึ่งได้รับการสนับสนุนในทางลับจากชาติมหาอำนาจหลายชาติที่มีผลประโยชน์จากการค้าในบริเวณแมนจูเรีย

การประชุมครั้งนั้น นายกรัฐมนตรีได้ชี้แจงถึงความวิตกกังวลว่าเหตุการณ์ทางภูมิภาคตะวันออกไกลนี้อาจเกิดเป็นสงคราม จะลุกลามเข้ามายังประเทศไทย อีกทั้งยังแจ้งด้วยว่าควรหาช่องทางเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ไว้ การประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งอื่นๆ ที่ตามมา (ดังกล่าวในหัวข้อ 2.3) แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยตั้งแต่สมัยนายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนาล้วนรับรู้ และคาดการณ์แล้วว่าอาจเกิดสงคราม มีการศึกษาสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งผลที่จะเกิดขึ้นต่อประเทศไทยตั้งแต่ยังไม่เกิดสงครามในรูปแบบที่มีการปะทะกันด้วยกำลังทหารในระดับนานาชาติ ริเริ่มกระบวนการเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์สงครามโดยกระทรวงต่างๆ มีเตรียมการหลายอย่างที่สามารถปฏิบัติเมื่อเกิดเหตุการณ์ได้ทันที ดังจะได้อธิบายต่อไป

การสู้รบระหว่างญี่ปุ่นกับจีนในสงครามจีน-ญี่ปุ่นที่ต่อเนื่องเรื่อยมา กระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ที่เกาะไห่หนานครั้งที่ 1 ในระยะ พ.ศ. 2480 (1937) กับวิกฤตการณ์ที่เกาะไห่หนานครั้งที่ 2 ในระยะ พ.ศ. 2483 (1940) เนื่องจากอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกาพัวพันกับการส่งอาวุธสนับสนุนรัฐบาลจีนเล็ดรอดผ่านชายทะเล และการขนส่งทางบกโดยเส้นทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน เส้นทางรถยนต์สายพม่า-ยูนนาน รวมทั้งการส่งผ่านทางอากาศ เป็นเหตุให้สงครามจีน-ญี่ปุ่นเกิดความยืดเยื้อ

ถึงกับกองทัพญี่ปุ่นไม่สามารถเอาชนะกองทัพอากาศได้ ทั้งๆ ที่มีความแตกต่างอย่างมากไม่ว่าจะในทางสมรรถภาพกองทหารและในเรื่องอาวุธยุทธภัณฑ์อย่างชัดเจน

พลวัตของการสงครามตะวันออกที่ขยายตัวจากวิกฤตการณ์ที่สมรภูมิเกาะไต้หวันมาซึ่งอาณาเขตอินโดจีนได้ทวีความซับซ้อนต่อการป้องกันของอังกฤษและฝรั่งเศสยิ่งขึ้น ทั้งสองประเทศจึงแสดงท่าทีดึงเอาประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีความขัดแย้งกับประเทศญี่ปุ่นอยู่ก่อนแล้วเข้ามาร่วมด้วย

ประเทศไทยซึ่งติดตามความเคลื่อนไหวระมัดระวังสถานการณ์มาโดยตลอดมา จึงเตรียมการหลายอย่างเพื่อป้องกันประเทศ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์อยู่ในเส้นทางการเดินทัพของคู่ขัดแย้งหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็นบริเวณอาณาเขตมลายาและเมืองสิงคโปร์อันเป็นเป้าหมายสำคัญที่ต้องทำลาย หรือในบริเวณอาณาเขตอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งกองทัพญี่ปุ่นสามารถเดินทัพไปทำลายเส้นทางรถยนต์สายพม่า-ยูนนาน ได้ง่ายกว่าการเข้าตีผ่านเส้นทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน

เมื่อสหรัฐอเมริกาแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในการสงครามจีน-ญี่ปุ่นนี้มากขึ้นโดยลำดับยิ่งทำให้รัฐบาลไทยมั่นใจว่าประเทศไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงสงครามได้ จำเป็นต้องเตรียมพร้อมรับมือกับสงคราม แต่การเตรียมกันเช่นนั้นไม่อาจดำเนินได้โดยใจแจ้ง จึงมีการอำพรางนโยบายและอำพรางการปฏิบัติเป็นเหตุให้คนไทยบางส่วนไม่ความเข้าใจจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของรัฐบาล และความไม่เข้าใจเช่นนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยรวมอยู่ด้วย

พลวัตการขยายตัวของคู่ความขัดแย้งในการสงครามจีน-ญี่ปุ่น ทำให้เข้าใจลำดับเหตุปัจจัยและเหตุการณ์สำคัญๆ ที่ทำให้ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างมีกระบวนการ เริ่มตั้งแต่การมีความรับรู้ การคาดการณ์ จนเกิดการเตรียมพร้อมรับมือและเตรียมการป้องกันประเทศ ดังจะอธิบายชี้ให้เห็นเป็นลำดับ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความเป็นมาและความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องต่อกันใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1. ความรับรู้และการคาดการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของสังคมไทย 2. แนวความคิดทางทหารในการป้องกันประเทศภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 3. บริบทสถานการณ์ทางการเงินและการคลังของประเทศ 4. ความผันผวนทางการเมืองภายในของประเทศไทย และความคับขันจากความผันผวนภายนอกประเทศที่อาจประทุขึ้นเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2

3.1 ความรับรู้และการคาดการณ์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ของสังคมไทย

ความรับรู้และการคาดการณ์ว่าจะเกิดสงครามโลกขึ้นในเวลาอันใกล้ และสงครามนั้นจะลุกลามเข้ามายังประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่สังคมไทยทั้งภาคราชการและเอกชนมีความรับรู้และคาดการณ์ถึงสงครามเช่นว่านี้มาตั้งแต่สมัยรัฐบาลราชาธิปไตย และต่อเนื่องมาจนถึงรัฐบาลภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยอาจพิจารณาในรายละเอียดได้ ดังต่อไปนี้

3.1.1 ความรับรู้และการคาดการณ์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางภาครัฐบาล

ความรับรู้และการคาดการณ์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางภาครัฐบาล เป็นเรื่องที่ปรากฏมาตั้งแต่รัฐบาลราชาธิปไตยดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ต่างๆ 4 กรณี กรณีแรกได้แก่ กรณีจัดทำความเห็นเรื่องหลักการป้องกันพระราชอาณาจักร เพื่อเสนอต่อที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2469 (1927) ในสมัยรัชกาลที่ 7 กรณีที่สองได้แก่การบรรยายเรื่องความเป็นไปในอนาคตของประเทศญี่ปุ่น โดย นายโยวันนี กาเอตาโน ศาสตราจารย์ประจำกรมเสนาธิการทหารบก ณ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2470 กรณีที่สามได้แก่การทำนายสากลสงครามของนายพลลูเดนดอร์ฟ อดีตเสนาธิการทหารประเทศเยอรมัน และกรณีที่ 4 ได้แก่กรณีที่คณะรัฐมนตรีพิจารณาข้อเสนอของกระทรวงกลาโหมขออนุมัติให้สร้างแอสตัมป์เพื่อจัดหาเงินบำรุงกำลังรบ เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477

ทั้ง 4 กรณีมีรายละเอียดเป็นข้อพิจารณา ดังนี้

3.1.1.1 กรณีจัดทำความเห็นเรื่องหลักการป้องกันพระราชอาณาจักร เพื่อเสนอในที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาสมัยรัชกาลที่ 7

ในการจัดทำความเห็นเรื่องหลักการป้องกันพระราชอาณาจักร เพื่อเสนอในที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาสมัยรัชกาลที่ 7 นั้น เป็นกรณีสืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 มีพระราชกระแสให้จอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ เสนาบดีกระทรวงกลาโหมจัดทำความเห็นเรื่องหลักการป้องกันพระราชอาณาจักร ซึ่งจะทรงปรึกษาในที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2469 (1927) ในการนี้เสนาบดีกระทรวงกลาโหมได้

มอบหมายให้ นายพลเรือโท พระยาราชวังสัน เสนาธิการทหารเรือเป็นผู้จัดทำบันทึกที่จะเป็นมูลฐานแห่งการประชุมปรึกษาชั้นทูลเกล้าฯ ถวาย

นายพลเรือโท พระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน) เสนาธิการทหารเรือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรงในสงครามครั้งที่ 1 ในยุโรป เนื่องจากเมื่อครั้งยังเป็นนายนาวาโท พระประดีย์ตินาวายุทธ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ไปเตรียมศึกษาวิชาเสนาธิการอยู่ที่ประเทศเดนมาร์กก่อนที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ไม่นาน เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้น ประเทศเดนมาร์คประกาศวางตัวเป็นกลาง จึงได้รับคำสั่งให้ไปประจำกองทัตทหาร ณ กรุงปารีส ด้วยประเทศไทยส่งกองทหารไปร่วมรบให้ประเทศฝรั่งเศส และรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ติดต่อกับรัฐบาลฝรั่งเศสขออนุญาตให้ดูงานเกี่ยวกับการจัดกองทัพ อาวุธยุทโธปกรณ์ การบินและเรือดำน้ำของกองทัพฝรั่งเศส

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 สงบลง พระประดีย์ตินาวายุทธ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนสยามในการประชุมระหว่างประเทศต่างๆ ภายหลังสงครามซึ่งอยู่ในระยะการริเริ่มก่อตั้งองค์การสันนิบาตชาติ จึงได้ปฏิบัติราชการร่วมกับนายทหารชาติพันธมิตร และปฏิบัติราชการเกี่ยวกับกิจการของสันนิบาตชาติร่วมกับเจ้าหน้าที่การทูตหลายประเทศจนถึงหลังสงคราม เมื่อกลับมาประเทศไทยและรับราชการต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเสนาธิการทหารเรือสมัยรัชกาลที่ 6

จนกระทั่งต้นรัชสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อได้รับคำสั่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมให้จัดทำบันทึกที่จะเป็นมูลฐานแห่งการประชุมปรึกษาในอภิรัฐมนตรีสภา พระยาราชวังสันจึงเรียบเรียงบันทึกเสนอในชื่อ “บันทึกจัดการกองทัพเรือสยาม พ.ศ. 2469” เพื่อพิจารณาในที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาดังกล่าว

สาระสำคัญของบันทึกจัดการกองทัพเรือสยาม พ.ศ. 2469 คือการระบุเหตุผลสำคัญที่จะต้องจัดรูปกองทัพเรือเสียใหม่ว่า เพื่อให้รับกับสงครามระดับนานาชาติที่จะเกิดขึ้น เนื่องจากสงครามที่จะเกิดขึ้นนั้นจะตั้งบ้านเล็กเมืองน้อยรอบมหาสมุทรแปซิฟิกเข้าสู่สงครามด้วย กองทัพเรือจำเป็นจะต้องมีกำลังทางเรือเพื่อรักษาความเป็นกลางตามภาระหน้าที่สมาชิกสันนิบาตชาติ โดยการที่จะต้องการรักษาเส้นทางคมนาคมทางทะเลในอ่าวไทย อีกทั้งมีภารกิจในการรักษาอธิปไตยของชาติจากการป้องกันการปิดอ่าวและการยกพลขึ้นบก¹

ผลพิจารณานี้ทำให้รัฐบาลราชาธิปไตยอนุมัติให้สร้างเรือรบประเภทเรือปืน 1 ลำ เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจตกต่ำ ในขณะที่แนวความคิดในเรื่องจะเกิดสงครามระดับนานาชาติครั้ง

¹ “บันทึกจัดการกองทัพเรือสยามของพระยาราชวังสัน เสนาธิการทหารเรือ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ.2.47.

ใหม่ที่จะตั้งประเทศไทยเข้าสู่สงครามดังระบุในบันทึกนั้นยังคงสืบเนื่องมาถึงรัฐบาลระบอบประชาธิปไตยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งพระยาราชาวังสันได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ปรากฏว่ากองทัพเรือได้นำหลักการและแนวความคิดของพระยาราชาวังสันไปเผยแพร่เป็นหนังสือชื่อ “ทหารเรือของชาติ” แจกจ่ายในงานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2476² รวมทั้งนำลงตีพิมพ์ในวารสาร นาวิกศาสตร์ ของกองทัพเรือเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2476 (1934)³ ซึ่งขณะนั้นเป็นระยะที่กองทัพเรือริเริ่มใช้วิธีการณรงค์ทางสาธารณะเพื่อให้ประชาชนและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าใจทราบถึงความสำคัญและความประสงค์ในการมีกองทัพเรือ อันจะยังผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสนับสนุนและอนุมัติงบประมาณประจำปีให้แก่กองทัพเรือเพิ่มขึ้น

ในขณะที่มีการรณรงค์ที่ทำให้กองทัพเรือได้รับงบประมาณจัดสร้างเรือรบได้เพิ่มขึ้นอีกจำนวนหนึ่งนั้น เป็นเวลาประจวบกับพระยาพลพลพยุหเสนา แจ้งให้รัฐมนตรีทราบถึงสถานการณ์สงครามภาคตะวันออกเมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) หลังจากนั้นกระทรวงกลาโหมจึงแจ้งให้กองทัพเรือเสนอโครงการบำรุงกำลังทางเรือเพื่อเสนอเป็นพระราชบัญญัติเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรอนุมัติ

กองทัพเรือได้ปรับปรุงและแนวความคิดโครงการจัดกำลังทางเรือ พ.ศ. 2469 ของพระยาราชาวังสัน จัดทำเป็น “โครงการบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477” โดยใช้แนวคิดและเหตุผลของพระยาราชาวังสัน ที่จัดรูปกองทัพเรือให้รับกับสงครามนานาชาติดังระบุว่าจะเกิดขึ้นในบริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกนั้นจะตั้งบ้านเล็กเมืองน้อยรอบมหาสมุทรแปซิฟิกเข้าสู่สงครามด้วยนั้นเสนอต่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาและนำเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรและได้รับอนุมัติประกาศเป็นพระราชบัญญัติบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2478⁴

ความรู้และการคาดการณ์ต่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ในกรณีนี้จึงเป็นเรื่องสืบเนื่องอย่างน้อยตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 และสืบทอดในความรู้ของบุคคลทั้งฝ่ายรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อย่างเห็นได้ชัด

² “น.เจริญพันธ์ุ. วิจารณ์หนังสือทหารเรือของชาติ,” นาวิกศาสตร์ 17 (มีนาคม 2476): 510.

³ “ทหารเรือของชาติ,” นาวิกศาสตร์ 17 (มกราคม 2476): 7.

⁴ “พระราชบัญญัติบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477,” ราชกิจจานุเบกษา 52 ก (14 เมษายน 2478): 13-15.

3.1.1.2 กรณีการบรรยายเรื่องความเป็นไปในอนาคตของประเทศญี่ปุ่น

การบรรยายเรื่องความเป็นไปในอนาคตของประเทศญี่ปุ่นเป็นกรณีที่ นายโยวันนี กาเอตาโน ชาวอิตาลี ศาสตราจารย์ประจำกรมเสนาธิการทหารบก แสดงการบรรยาย ณ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2470 ในการบรรยายครั้งนี้ นายกาเอตาโนได้อธิบายปัญหาประชากรล้นประเทศของประเทศญี่ปุ่นที่มีนัยถึงสงครามในอนาคต ดังระบุว่า “ปัญหาประชากรล้นประเทศของประเทศญี่ปุ่นทำให้มีความจำเป็นจะต้องแสวงหาทรัพยากรให้เพียงพอหรือหาทางระบายพลเมืองของตนไปอาศัยอยู่ภายนอกประเทศในอนาคต”⁵

คำบรรยายของศาสตราจารย์กาเอตาโนมิได้อธิบายว่าจะเกิดสงครามนานาชาติขึ้นในอนาคตโดยตรง หากแต่มีความหมายโดยนัยความเป็นไปได้ที่ประเทศญี่ปุ่นจะกดดันประเทศจีนจนถึงขั้นทำสงครามกับประเทศจีนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการปกครองดินแดนในประเทศจีน ซึ่งประเทศญี่ปุ่นเคยใช้วิธีการนี้มาก่อนโดยการแย่งชิงและได้สิทธิในการครอบครองคาบสมุทรเกาหลี ในระหว่าง พ.ศ. 2437-2438

หลังการบรรยายของศาสตราจารย์กาเอตาโนต่อมาอีกราว 3 ปีเศษ ประเทศญี่ปุ่นก็เริ่มทำสงครามกับประเทศจีนอีกครั้งหนึ่งในดินแดนมณฑลแมนจูเรียประเทศจีนตอนเหนือ เนื่องจากอุบัติการณ์ที่เมืองมุกเดนวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2474 เนื่องจากในบริเวณแมนจูเรียนี้ประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้ลงทุนและรับซื้อสินค้าเกษตรในบริเวณนี้ ตลอดจนมีชาวญี่ปุ่นและชาวเกาหลีในบังคับญี่ปุ่นกว่า 800,000 คนอพยพเข้าไปประกอบอาชีพอยู่ในแมนจูเรีย

แนวความคิดเนื่องจากปัญหาประชากรล้นเกินเช่นนี้ ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 (1934) นายวอเรน ทอมสัน ชาวอเมริกัน แห่งมูลนิธิเฮริสส์เพื่อวิจัยปัญหาประชากร ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ยืนยันแนวความคิดเช่นนายกาเอตาโน ดังการเสนอในการประชุมที่กรุงวอชิงตันระบุว่า ปัญหาประชากรในประเทศเยอรมนี อิตาลีและญี่ปุ่น เป็นแรงกดดันให้เกิดความต้องการทรัพยากรของแต่ละชาติมากขึ้น จึงเกิดปรากฏการณ์ที่ญี่ปุ่นรุกรานเข้าสู่ดินแดนในแมนจูเรีย อีกทั้งนายวอเรน ทอมสัน

⁵ “คำบรรยายเรื่อง ความเป็นไปในอนาคตของประเทศญี่ปุ่น โดย นาย โยวันนี กาเอตาโน ศาสตราจารย์ ประจำกรมเสนาธิการทหารบก ณ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2470,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กจช (อ) 17/1.

ยังให้ความเห็นว่าสงครามทั่วยุโรปจะทำให้ญี่ปุ่นมีโอกาสขยายอำนาจโดยการยึดอาณานิคมของ เนเธอร์แลนด์หรืออังกฤษ⁶

3.1.1.3 กรณีการทำนายสากลสงคราม ของนายพลลูเดนดอร์ฟ อดีตเสนาธิการทหารประเทศ เยอรมัน

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2473 หม่อมเจ้าดำรงสดดำรง เทวกุล อัครราชทูตประจำกรุงเบอร์ลิน ได้รายงานข่าวหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสกรณีนายพลลูเดนดอร์ฟ อดีตเสนาธิการทหารบกประเทศ เยอรมันครั้งสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้พิมพ์หนังสือทำนายสากลสงครามครั้งต่อไปว่าจะเกิดขึ้นในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2475 มายังกระทรวงการต่างประเทศ พร้อมส่งข่าวหนังสือพิมพ์ตัดเอกสารและ หนังสือเรื่องนี้มายังกระทรวงการต่างประเทศด้วย⁷

ข้อความในหนังสือของนายพลลูเดนดอร์ฟ อดีตเสนาธิการทหารบกประเทศเยอรมันทำนายว่าจะเกิดสากลสงครามอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2475 ระหว่างเยอรมนี ออสเตรีย, ฮังการี, อิตาลี, อังกฤษ และรัสเซียเป็นสัมพันธมิตรฝ่ายหนึ่ง กับฝรั่งเศส เซคโคสโลวเกีย และยูโกสลาเวียเป็นสัมพันธมิตรอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ฝ่ายเยอรมนีจะแพ้ สาเหตุของสงครามเกิดจากปัญหา ความขัดแย้งระหว่างฝรั่งเศสกับอิตาลี และการจำกัดเกี่ยวกับการมีอาวุธของประเทศเยอรมนีตาม สนธิสัญญาแวร์ซาย

คำทำนายของนายพลลูเดนดอร์ฟในเรื่องสงครามครั้งใหม่นี้เป็นข่าวครึกโครมในหน้า หนังสือพิมพ์นานาชาติและได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์หลายประเทศ รวมทั้ง หนังสือพิมพ์อังกฤษตีพิมพ์ในอาณานิคมสิงคโปร์หลายฉบับตีพิมพ์คำทำนายของนายพลลูเดนดอร์ฟในเรื่องนี้ด้วย

คำวิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ต่อคำทำนายของนายพลลูเดนดอร์ฟซึ่งวิเคราะห์ปัจจัยของปัญหาว่ามีส่วนหนึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับพลังซ่อนเร้นของชาวยิวในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งคนรุ่นหนุ่มสาวเยอรมันเรียกร้องให้แก้ไขสนธิสัญญาแวร์ซายที่จำกัดอาวุธประเทศเยอรมันเพื่อให้ประเทศ

⁶ “Japan’s threat,” *Malaya Tribune* (9 February 1934): 4.

⁷ “พลเอกลูเดนดอร์ฟ อดีตเสนาธิการทหารบกเยอรมันเรียบเรียงหนังสือทำนายว่าจะมีสากลสงคราม วันที่ 1 พฤษภาคม 2475,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.4/46. อนึ่ง หนังสือของนายพลลูเดนดอร์ฟ อดีตเสนาธิการทหารบกประเทศเยอรมัน ฉบับแปลภาษาอังกฤษชื่อ *The Coming War* โดยสำนักพิมพ์ Faber & Faber Limited ที่กรุงลอนดอนเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2473 ยังไม่พบฉบับภาษาเยอรมัน

เยอรมันมีอาวุธป้องกันตนเอง โดยความต้องการของชาวเยอรมันรุ่นหนุ่มนี้ได้รับการสนับสนุนจากมุสโสลินีผู้นำของประเทศอิตาลีด้วย เป็นข้อเท็จจริงของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในยุโรปในช่วงเวลานั้น

หากแต่การทำนายที่ระบุนั้นที่เกิดสากลสงคราม และระบุว่าประเทศอังกฤษจะเป็นประเทศฝ่ายเดียวกับเยอรมันทำให้เป็นประเด็นที่ถูกหนังสือพิมพ์วิพากษ์วิจารณ์ในความน่าเชื่อถือและความน่าจะเป็นไปได้ในหน้าหนังสือพิมพ์นานาชาติ⁸

อย่างไรก็ดี การดำเนินการตรวจตราข่าวสารสงครามดังการปฏิบัติของราชทูตสยามในกรณีนี้ จึงแสดงถึงความรับรู้และการคาดการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในระดับชนชั้นนำสมัยรัฐบาลราชาธิปไตยอีกกรณีหนึ่ง

3.1.1.4 คณะรัฐมนตรีพิจารณาข้อเสนอของกระทรวงกลาโหมขออนุมัติให้สร้างแสดมภ์เพื่อจัดหาเงินบำรุงกำลังรบ

วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477 นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมยื่นหนังสือต่วนถึง นายกรัฐมนตรี เพื่อขออนุมัติสร้างแสดมภ์เพื่อจัดหาเงินบำรุงกำลังรบเนื่องจากเหตุผลว่าการประมวผลเหตุการณ์ของโลกแสดงให้เห็นชัดว่าจะต้องเกิดสงครามโลกขึ้นแน่เนื่องจากปัจจัยปัญหาการพิพาทในยุโรป และปัจจัยปัญหาสนธิสัญญาจำกัดกองทัพเรือ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมระบุเรื่องราวและเหตุผลในหนังสือเรื่องนี้ว่า

ด้วยทางราชการทหารทุกกรมกอง ได้บังเกิดความรู้สึกขึ้นอย่างมากว่า บัดนี้ตามประมวผลเหตุการณ์ของโลกแสดงให้เห็นชัดว่า ในอนาคตใกล้ๆ นี้ จะต้องมีการสงครามโลกเกิดขึ้นเป็นแน่ เนื่องจากเหตุสังเขป 2 ประการคือ

เรื่อง ปัญหาลุ่มแม่น้ำซาร์ กับ เรื่องสัญญาจำกัดกองทัพเรือ

เมื่อสงครามเกิดขึ้นในคราวนี้ ประเทศสยามจะต้องเข้าร่วมด้วยโดยไม่มีหนทางจะหลีกเลี่ยงได้ ดังได้เคยประสบมาแล้วในคราวมหายุทธสงคราม 1914-1918

ตามหน้าที่ของทหารบกเมื่อจำเป็นจะต้องร่วมกับสงครามในอนาคตนี้ ทุกคนจึงใคร่จะได้มีเครื่องรบ ทั้งกำลังคนและกำลังอาวุธให้พอเพียงกับการสงครามตามฐานะของ

⁸ “The next war?,” *The Straits Times* (10 January 1931): 10.

ประเทศ ถ้ากำลังรบยังอยู่ในฐานะปัจจุบันนี้แล้ว ทหารทุกคนจะไม่มีกำลังน้ำใจดีพอที่จะยอมให้ประเทศเข้าร่วมในการสงครามได้⁹

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้ชี้แจงเหตุผลเพิ่มเติมต่อนายกรัฐมนตรีในหนังสือฉบับเดียวกันนี้ว่าในการที่รัฐบาลได้พิจารณาจัดสรรงบประมาณจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์แก่กระทรวงกลาโหมเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากโดยการที่ประชาชนให้ความร่วมมือกับรัฐบาลเป็นอย่างดีแล้วนั้น ยังเป็นกรณีที่ยังติดขัดด้วยรัฐบาลยังมีรายได้น้อย กระทรวงกลาโหมจึงคิดหาเงินเพื่อจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์โดยวิธีการอื่น เช่น การเรียกราย การแสดงกีฬา ที่กระทรวงกลาโหมกำลังดำเนินการอยู่แล้วในขณะนั้น แต่วิธีการที่กำลังดำเนินการอยู่นี้ก็ได้เงินจำนวนเล็กน้อยไม่เพียงพอที่จะช่วยราชการให้ทันต่อเหตุการณ์ได้

กระทรวงกลาโหมจึงคิดหาวิธีจัดหาเงินเพื่อจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์อีกทางหนึ่งโดยจัดสร้างแสดมภ์ขึ้น แล้วมอบให้พ่อค้ารับไปจำหน่ายแก่ผู้ประสงค์จะช่วยราชการทหารตามใจสมัคร ซึ่งมีพ่อค้าแสดงความจำนงค์ต่อกระทรวงกลาโหมมาบ้างแล้วและรับจะช่วยเหลือบำรุงกำลังของชาติจนสุดกำลังตั้งนั้นก่อนที่กระทรวงกลาโหมจะเริ่มดำเนินงานนี้ จึงแจ้งมายังนายกรัฐมนตรีเพื่อขออนุมัติเสียก่อน

เมื่อนายกรัฐมนตรีได้รับหนังสือกระทรวงกลาโหมที่ขออนุมัติเรื่องนี้แล้ว นายกรัฐมนตรีได้นำเรื่องเสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาในวันเดียวกัน คณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้วมีมติตกลงเห็นชอบด้วยความเห็นของกระทรวงกลาโหมและอนุมัติให้ดำเนินการต่อไปตามที่กระทรวงกลาโหมขอมา¹⁰

จากข้อเสนอของหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ในเรื่องนี้ ได้ใช้คำว่า “สงครามโลก” เป็นครั้งแรก จึงแสดงให้เห็นความรับรู้และการคาดการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของฝ่ายรัฐบาลอย่างเห็นได้ชัด ทั้งยังแสดงถึงความรับรู้และการคาดการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในฝ่ายประชาชนจากเรื่องเดียวกัน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าสถานการณ์ทางการเงินของรัฐบาลขณะนั้นยังผลให้เกิดวิธีการริเริ่มเตรียมการป้องกันประเทศด้วยสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 สอดคล้องกับ

⁹ “กระทรวงกลาโหมสร้างแสดมภ์ เพื่อเก็บเงินบำรุงกองทัพบก,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร. 0201.4/13.

¹⁰ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 17 กระทรวงกลาโหมขออนุมัติให้สร้างแสดมภ์เพื่อจัดหาเงินบำรุงกำลังรบ,” 7 พฤศจิกายน 2477.

การแสดงความรู้สึกรัฐสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 และการแสดงความเห็นสนับสนุนการจัดซื้อและ
 สะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ของรัฐบาลในหน้าหนังสือพิมพ์ไทย

แต่ด้วยในขณะนั้นมีปัจจัยจากความขัดแย้งในทางการเมืองระหว่างประเทศอังกฤษกับ
 ประเทศญี่ปุ่นและมีความหวาดระแวงของผู้ปกครองอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสต่อความสัมพันธ์
 ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทย เป็นเหตุให้มีผู้นำเสนอการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยใน
 เรื่องการสะสมกำลังอาวุธเช่นนี้ในลักษณะเกินกว่าศักยภาพของตน และหันเหนโยบายต่างประเทศ
 ของรัฐบาลไทยจากฝ่ายมหาอำนาจตะวันตกไปร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่น จึงเกิดการวิพากษ์วิจารณ์
 ในทางเคลือบแคลงสงสัยจุดยืนของประเทศไทย หรือเกิดการยุแหย่ให้เกิดความเข้าใจผิดในหน้า
 หนังสือพิมพ์อาณานิคมอังกฤษ¹¹ และมักเป็นสาเหตุให้อัศวินทูตชาติตะวันตกเข้าแทรกแซงการ
 ดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศไทยด้วยการร้องขอให้รัฐบาลไทยชี้แจงข้อเท็จจริง หรืองดวัน
 การเสนอเหตุผลของรัฐบาลในการปรับปรุงการทหารและการสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ต่อสาธารณชน
 ในทางที่เห็นว่าจะส่งผลกระทบต่อการปกครองอาณานิคมและการดำเนินนโยบายต่างประเทศของ
 ชาตินิยมอำนาจบ่อยครั้งนับแต่เกิดการริเริ่มปรับปรุงการทหารของประเทศไทยจนกระทั่งเกิด
 สงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทย

ความรู้ทางภาครัฐบาลเกี่ยวกับการสงครามดัง 4 กรณีข้างต้นนี้แสดงให้เห็นรากฐาน
 ความขัดแย้งซึ่งเกิดปะทุขึ้นจากความขัดแย้งในระหว่างประเทศใหญ่หรือประเทศมหาอำนาจซึ่ง
 สะสมความขัดแย้งกันมาเป็นเวลานานไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในภูมิภาคทวีปยุโรปและใน
 ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงไกล เมื่อผนวกกับความรู้ในภาคประชาชนในเรื่องราวเดียวกันแต่มี
 ความถี่ในการระบุงวการณ์สงครามมากกว่า ทำให้ในสังคมไทยเกิดความรู้ร่วมกันซึ่งรัฐบาล
 พระยาพลพลพยุหเสนาจะเป็นรัฐบาลแรกที่ริเริ่มให้มีการคาดการณ์และเตรียมตัวรับมือกับ
 สงครามโดยประการต่างๆ ในเวลาต่อมา

¹¹ “Nationalism in the new Siam,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (25 February 1937): 2.

3.1.2 ความรู้และการคาดการณ์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางภาคประชาชน

นอกจากความรู้และการคาดการณ์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางภาครัฐบาลแล้ว ภาคประชาชนก็มีความรู้และคาดการณ์อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกันว่าจะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 ซึ่งปรากฏเด่นชัดในทางสื่อสารมวลชนดังกรณีต่อไปนี้

3.1.2.1 คำทำนายมหาสากลสงครามของประธานาธิบดีเจียงไคเช็ค

หนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง ฉบับวันอังคารที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2472 รายงานข่าวโทรเลข คำทำนายของนายพลเจียงไคเช็คประธานาธิบดีแห่งประเทศสาธารณรัฐจีน ในการให้โอวาทแก่นักเรียนนายร้อยทหารบกในการประชุมใหญ่ที่กรุงปักกิ่ง เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2472 ว่า จะเกิดมหาสากลสงครามหรือสงครามโลกขึ้น

ประธานาธิบดีเจียงไคเช็คเสนอว่าตามข้อเท็จจริงที่ประจักษ์กันทั่วไปอยู่ในขณะนั้น ปรากฏว่าประเทศต่างๆ ทั้งที่เป็นประเทศมหาอำนาจหรือมิใช่ประเทศมหาอำนาจล้วนตระเตรียมสะสมอาวุธยุทธภัณฑ์กันขนานใหญ่ ไม่ว่าจะโดยเปิดเผยหรือโดยการดำเนินการในทางลับ ทำให้คาดว่าจะเกิดมหาสากลสงครามขึ้นในโลก ประเทศจีนจึงจะต้องเตรียมพร้อมเพื่อมีส่วนร่วมในการมหาสากลสงครามที่จะเกิดขึ้นนี้ โดยประธานาธิบดีเจียงไคเช็คพยากรณ์ว่าสงครามโลกจะเกิดขึ้นไม่นานกว่าปี พ.ศ. 2488 เป็นอย่างช้าที่สุด¹²

คำทำนายของประธานาธิบดีเจียงไคเช็คดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นความรู้ต่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ในสมัยราชาธิปไตย โดยบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสงครามในภูมิภาคตะวันออก คำทำนายของประธานาธิบดีในเรื่องนี้มีขึ้นในท่ามกลางข่าวสารเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของสงครามครั้งที่ 2 ภายหลังการสงบลงของสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นระยะเรื่อยมา

และเนื่องแต่คำทำนายของประธานาธิบดีเจียงไคเช็คที่เริ่มทำนายเมื่อ พ.ศ. 2472 นี้ ต่อมาอีกราว 1 ปี ก็มีคำทำนายโดยนายพลลูเดนดอร์ฟเมื่อ พ.ศ. 2473 และเริ่มเกิดสงครามขึ้นที่เมืองมุกเดน ในมณฑลแมนจูเรียอันเป็นต้นเหตุที่ประเทศญี่ปุ่นเริ่มทำสงครามในประเทศจีนใน พ.ศ. 2474 ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ต่อการเกิดสงครามและเกิดการทำนายสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยบุคคลที่เป็นผู้นำของประเทศมหาอำนาจหลายประเทศ อาทิ มุสโสลินีผู้นำของอิตาลี และสตาลินผู้นำ

¹² “สภาพของสยามในยามสงบ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.7 ม.26.4/112.

ประเทศโซเวียตรัสเซีย เป็นต้น บุคคลเหล่านี้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและทำนายนายการสากลสงครามครั้งใหม่ต่อสาธารณชนด้วย

ความรู้ในเรื่องราวสงครามในสงครามนาประเทศทั่วโลกเช่นนี้ได้เผยแพร่มาถึงสังคมไทยผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงจากต่างประเทศ เป็นต้น ทำให้สังคมไทยเริ่มมีปฏิกิริยาตอบรับ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากการกล่าวถึงหรือการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องนี้ในหน้าหนังสือพิมพ์ที่วางจำหน่ายในประเทศไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา

3.1.2.2 การวิพากษ์วิจารณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในหน้าหนังสือพิมพ์ไทย

กระแสการวิพากษ์วิจารณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยมีขึ้นอย่างเด่นชัดในราว พ.ศ. 2476 ดังจะเห็นได้จาก รายงานข่าวสัมภาษณ์มุสโสลินีในตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ ประชาชาติ การตีพิมพ์บทความของ ส. เจนการช่าง ในหนังสือพิมพ์ สยามราษฎร์ บทความของบุญ กวางตัน กิติมานพ และบทความอื่นที่ตีพิมพ์ในหนังสือ ประชาชาติ กับบทความของ น. เจริญพันธุ์ ตีพิมพ์ในวารสาร นาวิกศาสตร์ ดังต่อไปนี้

3.1.2.2.1. รายงานข่าวสัมภาษณ์มุสโสลินีตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ

หนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ฉบับวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ตีพิมพ์รายงานข่าวสัมภาษณ์ท่านมุสโสลินีแก่หนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส เอโกเดอปารีส (Ecole de Paris) ซึ่งมุสโสลินีที่ให้สัมภาษณ์อธิบายว่าลัทธิฟาสซิสต์กำลังแพร่หลายไปในประเทศต่างๆ มุสโสลินีเห็นว่ารัฐบาลตามแบบเก่าจะต้องเสื่อมศูนย์หายไปในการที่เกิดการปั่นป่วนยุ่งยากในขณะนั้น และรัฐบาลประเภทงการด้วยอำนาจจะมีสมรรถภาพในการแก้ไขปัญหาอันับประการซึ่งกำลังรัดรึงนานาประเทศ และจะขึ้นแทนที่รัฐบาลแบบเก่าต่อไป

ต่อคำอธิบายนี้ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ที่เป็นผู้สัมภาษณ์จึงตั้งคำถามกับมุสโสลินีว่า “ฟาสซิสต์จะทำให้เกิดสงครามหรือ ?” โดยอธิบายแก่มุสโสลินีว่า เพราะลัทธิฟาสซิสต์สอนให้เกิดการเห็นแก่ชาติของตนเองเหนือกว่าชาติอื่นและมุ่งหมายที่จะเชิดชูชาติของตนให้แพร่หลายไปยังประเทศอื่น ย่อมจะนำไปสู่สงครามในยุโรปขึ้นใหม่หรือไม่

มุสโสลินีตอบว่า ลัทธิประชาธิปไตยอันคร่ำครึต่างหากที่จะไม่สามารถป้องกันโลกจากภัยแห่งการสงครามได้ โดยอธิบายว่า

ตามธรรมชาติสงครามมักเกิดขึ้นในเมื่อบางรัฐอ่อนแอเป็นอย่างมากและบางรัฐก็เข้มแข็งเกินไป หากทุกๆ รัฐจะมีความเข้มแข็งเหมือนๆ กันแล้ว ต่างก็จะเคารพและเกรงกันและกันอยู่เอง ลัทธิรัฐสภานั้นเล่า ก็ทำได้ป้องกันการสงครามไว้ได้ หรือจะได้ประสบความสำเร็จในการวางรากฐานเพื่อสันติภาพตราบนับวันคร่อกี่หาไม่¹³

มุสโสลินียืนยันความเห็นของตนว่าลัทธิฟาสซิสต์นั้นมุ่งหมายที่จะผดุงสันติภาพเป็นสำคัญ จึงมุ่งประสงค์ให้อิตาลีมีกำลังเข้มแข็งเพื่อให้โลกสงบเรียบร้อยและให้ความสำคัญแก่อิตาลีบ้าง

ตามทัศนะของมุสโสลินีดังข้างต้นนอกจากจะแสดงถึงทัศนะต่อปัจจัยความเลื่อมล้ำทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุโรปจะยังให้เกิดสงครามนานาชาติขึ้นในทวีปยุโรปแล้ว ยังแสดงถึงทัศนะมุสโสลินีที่เห็นว่ารากฐานปัญหาของยุโรปขณะนั้นเกิดจากการกดขี่บังคับประเทศที่เล็กกว่าโดยชาติที่ใหญ่กว่าอ้างความชอบธรรมจากสนธิสัญญาที่เขียนขึ้นตามมติของชาติใหญ่

ประเทศเล็กอย่างอิตาลีก็ต้องการที่จะมีกำลังทหารและอาวุธ เพื่อให้ประเทศตนมีสิทธิมีเสียงที่จะแสดงความจำนงของประเทศตนในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ให้ประเทศต่างๆ เคารพสิทธิของประเทศตนได้มากขึ้นกว่าที่ผ่านมา

3.1.2.2.2 บทความของ ส. เจนการช่าง ในหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์

ปัจจัยสงครามเนื่องจากการกดขี่ประเทศเล็กโดยชาติมหาอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบีบบังคับประเทศเล็กที่เป็นอาณานิคมในหลายประเทศทั่วโลก ย่อมหมายถึงว่าปัจจัยของสงครามนานาชาติที่เกิดขึ้นในยุโรปนั้น ก็มีอยู่ในที่อื่นนอกทวีปยุโรปด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะประเทศจีนและประเทศที่อยู่รายรอบประเทศไทยในขณะนั้น ข่าวสารการสงครามเช่นที่นี้ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความระแวงระวังภัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในสังคมไทยดังจะเห็นได้จากการตีพิมพ์บทความในหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ฉบับวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477 ที่ ส.เจนการช่าง ผู้เขียนบทความเสนอให้มีการสะสมกำลังทหารของประเทศไว้โดยให้เหตุผลว่า

ประเทศที่มีกำลังน้อยจะไม่ลงสู่สมรภูมิแห่งยุทธภัยโดยประกาศตนเป็นกลางก็ตาม แต่ในเมื่อปราศจากกำลังที่จะรักษาความเป็นกลางได้ ลักษณะการที่จะทำการขัดขวางประเทศที่ต่อสู้กันมี

¹³ “สัมภาษณ์ท่านมุสโสลินี,” ประชาชาติ (10 ตุลาคม 2476): 3.

ให้ใช้อำนาจอเขตของตนเป็นที่ทำการสำหรับผลประโยชน์ในการรบประการใดได้แล้ว ผลที่สุดประเทศนั้นก็ได้รับความเสียหายมากมาย โดยประเทศของตนกลายเป็นสนามยุทไป¹⁴

ส. เจนการช่าง เสนอว่าการรักษาความเป็นกลางของประเทศเล็กจะต้องมีกำลังอาวุธไว้พอสมควรที่จะขัดขวางมิให้ประเทศอื่นเข้ามาใช้พื้นที่ดินแดนประเทศไทยเป็นสนามรบได้ จึงควรมีกำลังและอาวุธอย่างน้อยให้เพียงพอที่จะได้หน่วงเหนี่ยวสถานการณ์เพื่อให้สันนิบาตชาติมาช่วยแก้ไขสถานการณ์ได้

ข้อเสนอของ ส. เจนการช่าง ที่เสนอในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2477 นี้ มีลักษณะเช่นนำส่วนหนึ่งของแนวความคิดของพระยาราชวังสันที่ปรากฏในบันทึกจัดการกองทัพเรือสยาม พ.ศ. 2469 มาเผยแพร่ต่อสาธารณะ และมีทิศทางเดียวกันกับการดำเนินการของกองทัพเรือระยะแรกหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่กองทัพเรือได้นำแนวความคิดแบบเดียวกันนี้มาใช้ในการรณรงค์เรื่อง “ทหารเรือของชาติ” ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2476 เพื่อแสวงหาหนทางแก้ไขข้อจำกัดของกิจการทหารเรือจากวิธีปฏิบัติในการจัดหางบประมาณรายจ่ายประจำปีของประเทศดังกล่าวแล้ว

3.1.2.2.3 บทความเรื่อง “ปัญหาเรื่องสงครามโลกคราวหน้า” ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ

ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2476หนังสือพิมพ์ประชาชาติได้ตีพิมพ์บทความเรื่อง “ปัญหาเรื่องสงครามโลกคราวหน้า” เขียนโดย “กิติมานพ” มีเนื้อส่วนหนึ่งวิเคราะห์สถานการณ์ในทวีปยุโรปว่า นอกจากเรื่องผลจากการประชุมโลกกิจที่กรุงลอนดอน และผลของการประชุมลดาอาวุธที่กรุงเจนีวาทำให้มหาชนเห็นเชื่อว่าสันนิบาตชาติจะทำอะไรไม่ได้อีกแล้ว ยังมีกรณีที่เกิดการตำหนิยาวชนคนรุ่นใหม่ซึ่งกำลังแข็งข็งตั้งเครียดอยู่ในหลายๆ ประเทศว่าไม่หวาดหวั่นสพริงกลัวกับสงครามครั้งที่ผ่านมาซ้ำยังเห็นเป็นของสนุกไปเสียด้วย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่มีผู้บงการประเทศที่นิยมลัทธิฟาสซิสต์หรือลัทธินาซีที่ถือว่าสงครามเป็นหน้าที่อันบริสุทธิ แต่ผลของภาวะการณ์เหล่านี้ก็ยังมีโซปัจัยที่จะทำให้เกิดสงครามโลกขึ้น

¹⁴ “ส.เจนการช่าง (นามแฝง), ทำไมสยามจึงต้องสรรสมกำลังไว้,” สยามราษฎร์ (22 พฤศจิกายน 2477):

กิตติมานพ เห็นว่า ปัจจัยที่แท้จริงของสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นคือปัจจัยเนื่องจาก “ความสงบที่ไม่ยุติธรรม” ซึ่งหมายถึงเนื้อหาและวิธีการสนธิสัญญาแวร์ซายซึ่งเกี่ยวกับการก่อตั้งสันนิบาตชาตินั้นเอง ความเห็นเช่นที่กล่าวนี้กิตติมานพอธิบายว่า

เป็นการเพียงพอที่ข้าพเจ้าจะกล่าวว่ามันยังคงมีสภาพเป็นอยู่ดั้งเดิม เยอรมนีนั้นกำลังปฏิเสธไม่ยอมรับสิ่งที่บังคับให้เยอรมนีเป็นเสมือนบุคคลไร้ความสามารถอ้วนิจนิรันดร์ สิ่งนั้นมีใช้สัญญาแวร์ซายล์และข้อจำกัดจำเขี่ยมานานับการดอกหรือ... ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งมีประชาชาติเช่นฝรั่งเศส, โปแลนด์ ... และประเทศในแหลมบอลข่าน... เหล่านี้ดูเหมือนตั้งใจที่จะคัดค้านทัศนคติความพยายามของประชาชาติต่างๆ ที่ทำการเปลี่ยนแปลง...

นี่คือปัญหาที่จะต้องพิสูจน์ของยุโรปละ กล่าวตามหลักวิชาการเมืองและโศกกิจ ทวีปยุโรปจะรุ่งเรืองและมั่นคงต่อไปอีกไม่ได้ จนกระทั่งเขตต์แดนของประเทศต่างๆ ได้เข้าอยู่ในระดับอันเหมาะสมน้ำสมเนื้อกันแล้ว การสงครามจะทำให้ประเทศเหล่านี้ตกลงไปในหม้อน้ำที่กำลังเดือดอีกอย่างแน่นอนทีเดียว¹⁵

ทัศนะของกิตติมานพดังกล่าวนี้แสดงว่าในประเทศไทยมีผู้ที่เสนอความคิดเห็นต่อสังคมถึงปัจจัยสงครามสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่าเกิดขึ้นเนื่องจากตัวสนธิสัญญาแวร์ซายเองที่เป็นรากฐานแห่งปัญหาความขัดแย้งของประเทศในทวีปยุโรปอันจะยังให้เกิดสงครามขึ้น อีกทั้งยังเสนอปัจจัยสงครามในลักษณะสงครามนานาชาติโดยใช้คำว่า “สงครามโลก” ระบุในชื่อบทความตีพิมพ์ให้หน้าหนังสือพิมพ์ภาษาไทยในสมัยนั้นอีกด้วย

3.1.2.2.4 บทความเรื่อง “วิเทโศบาย” ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ประชาชาติ

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2476 (1934) หนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ได้ตีพิมพ์บทความเรื่อง “วิเทโศบาย” วิพากษ์วิจารณ์การแถลงนโยบายของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา (สมัยที่ 2) ต่อสภาผู้แทนราษฎรในส่วนที่เป็นนโยบายต่างประเทศ ที่รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาแถลงว่ารัฐบาลจะส่งเสริมทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศที่มีอยู่แล้วเป็นอย่างดีนั้นให้สนิทสนมยิ่งขึ้นอีก

¹⁵ “ปัญหาเรื่องสงครามโลกครวหน้า ความเสื่อมอำนาจของสันนิบาตชาติที่เจนิวาจะเปิดโอกาสให้ประเทศมหาอำนาจรังแกประเทศเล็กๆ ได้ตามใจชอบ,” ประชาชาติ (15 ธ.ค. 2476): 17.

ผู้เขียนบทความเรื่อง “วิเทโศบาย” ของหนังสือพิมพ์ประชาชาติตั้งคำถามต่อคำแถลงนโยบายว่ารัฐบาลจะมีนโยบายปฏิบัติต่อประเทศที่ยังไม่มีสัญญาทางพระราชไมตรี เช่น ประเทศจีนอย่างไร และอธิบายถึงปัญหาที่ประเทศไทยปฏิบัติต่อประเทศจีนในเวลาที่ผ่านมาว่า

ในสมัยของรัฐบาลราชาธิปไตยอำนาจลัทธิชาตกิติ และตลอดถึงสมัยแรกของรัฐบาลประชาธิปไตยหลังวันที่ 24 มิถุนายนศกก่อนกิติ ได้เป็นที่น่าฉงนสนเท่ห์อยู่หนักหนาว่า รัฐบาลนั้นๆ มีวิเทโศบายที่จะพึงยึดถือเป็นทางปฏิบัติกับประเทศจีนหรือหาไม่ ขณะใดที่มีข่าวลือมาว่า จีนจะส่งผู้แทนเข้ามาขอทำสัญญาทางไมตรีกับเราก็ดูเหมือนรัฐบาลในยุคนั้นๆ มีอาการพิทักพิทวนอยู่มาก ... ตามความเข้าใจของเรา วิเทโศบายย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายทางการทหารอยู่ด้วย เพราะฉะนั้นรัฐบาลจึงจำต้องมีวิเทโศบายเพื่อปฏิบัติแก่ต่างประเทศ ... แม้ประเทศที่ยังไม่มีทางไมตรีและมีการติดต่อเกี่ยวข้องกันอยู่บ้างเป็นต้นประเทศจีนนั้น¹⁶

จากข้อความในบทความเรื่อง “วิเทโศบาย” ข้างต้น แสดงถึงทัศนคติของผู้เขียนที่เสนอว่า ภาวะทางการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้นแตกต่างจากภาวะการณ์ในอดีตเป็นอันมาก การพิจารณาความสัมพันธ์ทางการเมืองกับประเทศจีนครั้งอดีตที่พิจารณาแต่เรื่องการถ่ายเทศิลปวิทยาการ เรื่องความต้องการสินค้าจีนในประเทศ และเรื่องการให้เอกสิทธิแก่ชาวจีนบางประการเพื่อชักจูงให้เข้ามาทำการค้าขายประกอบอาชีพในประเทศไทยเป็นเรื่องที่ทันสมัย ดังจะเห็นได้จากการที่ประเทศไทยถูกชาติตะวันตกบังคับให้เปิดประเทศ ผู้เขียนบทความเห็นว่ากรณีที่ประเทศไทยจะคงนโยบายและหลักปฏิบัติในการควบคุมบังคับคนทุกเชื้อชาติในอาณาเขตประเทศนั้นเป็นหลักการที่ไม่อาจใช้ได้ทุกกรณีแล้ว

ผู้เขียนบทความนี้สรุปว่ารัฐบาลควรวางนโยบายต่อประเทศที่ไม่มีสัญญาทางไมตรีต่อกัน เช่น กรณีประเทศจีน เพื่อเผชิญกับเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่อาจจะมาในอนาคต โดยมีได้ระบุเหตุการ์ณเฉพาะหน้านั้นคือเหตุการณ์ใด หากแต่สภาวะการณ์แวดล้อมเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัฐบาลราชาธิปไตย ชาวจีนในประเทศไทยมีความต้องการจัดการศึกษาเป็นภาษาจีนให้แก่เยาวชนของตนเนื่องจากการติดต่อทำการค้าสมัยนั้นดำเนินการโดยชาวจีนโดยมาก

¹⁶ “วิเทโศบาย,” ประชาชาติ (1 มกราคม 2476): 5, 29.

และชาวจีนในประเทศไทยจึงมักก่อการประท้วงนโยบายรัฐบาลไทยที่มีต่อประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งจัดการประท้วงหรือก่อการวิวาทกับชาวญี่ปุ่นที่ทำสงครามอยู่ในประเทศจีนขณะนั้นโดยวิธีการต่างๆ เช่น การประท้วงหยุดงานที่โรงสีข้าว งานขนข้าวลงเรือและปิดการค้าข้าว ที่อาจบานปลายเป็นการจลาจลอันเป็นช่องทางให้ประเทศจีน หรือประเทศอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องใช้เป็นข้ออ้างส่งกองทหารเข้ามาคุ้มครองพลเมืองของตนในประเทศไทยเช่นที่ประเทศญี่ปุ่นปฏิบัติต่อประเทศจีนโดยทำสงครามที่แมนจูเรียขึ้นได้

สถานการณ์และภาวะแวดล้อมทางการเมืองต่างประเทศเช่นที่กล่าวนี้ เป็นมูลเหตุให้ผู้เขียนบทความเห็นว่า ประเทศไทยในขณะนั้นไม่มีกำลังทหารเพียงพอที่จะค้ำจุนการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

3.1.2.2.5 บทความของ บุษย กวางตัน ตีพิมพ์ในหนังสือ ประชาชาติ

หลังจากการเสนอบทความเรื่องวิเทโศบายในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2476 (1934) รุ่งขึ้นในวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2476 (1934) หนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ได้ตีพิมพ์บทความของ บุษย กวางตัน อาจารย์สอนวิชาภาษาฝรั่งเศสโรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ เรื่อง “โลกกำลังป่วยหนักไปทางไหน” ซึ่งบุษย กวางตัน เสนอความเห็นในเรื่องนี้อย่างแหลมคมว่า สงครามประกาศแล้ว เพราะทหารทุกคนตั้งอยู่ในความพร้อมเพรียง รอคอยเพียงคำสั่งให้ใช้อาวุธเท่านั้น

บุษย กวางตันอธิบายสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ขณะนั้น ความเกี่ยวข้องกับสภาวะการณ์ในสังคมไทยว่า

หลาย พ.ศ. มาแล้ว และ พ.ศ. 2476 นี้เป็นพิเศษที่ชาวโลกทุกคนพูด และหายใจออกมาเปล่งเสียงเดียวกัน คือ มหาสงครามโลกในอนาคต มหาสงครามซึ่งจะดุร้ายกว่ามหาสงครามของปี ค.ศ. 1914 ตั้งลิบเท่า แต่ชาวไทยเราเป็นส่วนมากไม่อยากจะเชื่อ ซึ่งเราทราบกันอยู่ดีว่า เพราะเหตุใด ก็เพราะว่าประเทศสยามอยู่ไกลจากหมู่ภูเขาไฟซึ่งกำลังจะระเบิดอยู่รอบร่อแล้ว และไฟของภูเขาเหล่านี้ไม่ได้เคยทำให้สยามเดือดร้อนเลย ผิดกับคนยุโรปและคนญี่ปุ่นมาก คนเหล่านั้นยังไม่สู้จะเชื่อว่าสงครามจะเกิดขึ้นอีกแน่นอนนัก แต่ว่า เวลานี้สงครามประกาศ

แล้วละ ทุกๆ คนกำลังสวมเครื่องแบบทหารของตนอยู่พร้อมเพรียง จะคอยก็แต่คำสั่งให้เปิดปากกระบอกปืนเท่านั้น¹⁷

บุญ กวางตันเห็นว่าเหตุการณ์หลายอย่างนอกจากเหตุการณ์ประเทศญี่ปุ่นและประเทศเยอรมนีลาออกจากการเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติ เหตุการณ์การซ้อมรบที่มีขึ้นในหลายประเทศ หรือเหตุการณ์เกิดหนังสือพิมพ์พากันรายงานข่าวเรื่องสงครามโลกปรากฏขึ้นเป็นจำนวนมากแล้วนั้น ยังมีเหตุการณ์เศรษฐกิจของโลกที่ตกต่ำที่เป็นปัจจัยของสงครามโลกเกิดขึ้นในขณะด้วย

บุญ กวางตัน วิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจของโลกตกต่ำว่าในความเป็นมาทางประวัติศาสตร์มีเพียงการสงครามโลกเท่านั้นที่จะแก้ไขได้ อีกทั้งบุญ กวางตันเห็นว่าญี่ปุ่นและเยอรมนีจะเป็นผู้เริ่มต้นสงครามโลกครั้งใหม่และเตือนผู้คนในประเทศไทยทราบถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นนี้ ดังข้อความที่บุญ กวางตันเขียนว่า

ข้าพเจ้าพูดถึงญี่ปุ่นและเยอรมันบ่อยๆ ไม่ใช่หวังว่าจะให้ท่านชอบพอในประเทศนั้นเป็นพิเศษ แต่เพราะเหตุว่า ‘ทั้งสองคือปะทัดสองดอกแห่งสงคราม’ เยอรมันสำหรับยุโรปและญี่ปุ่นสำหรับเอเชีย ข้าพเจ้าอยากจะทำให้สหายร่วมดินแดนเดียวกันทราบเสียก่อนถึงเรื่องราวของสงครามภายหน้านี้ เพื่อจะได้มีเวลาเพียงพอที่จะคิดทำในเมืองสงครามเกิดขึ้น¹⁸

บุญ กวางตันเห็นว่าฐานะของประเทศไทยขึ้นอยู่กับสัมพันธ์ภาพของมหาอำนาจทั้งหลาย ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากสงครามได้ แต่ประเทศไทยไม่มีทั้งอาวุธและกระสุนปืน จึงจำจะต้องคิดอย่างไรรอบคอบว่าจะแสวงหาทางออกอย่างไร

บุญ กวางตันย้ำถึงสาเหตุที่เห็นว่าเยอรมนีจะเป็นผู้เริ่มสงครามนั้นเนื่องจากปัญหาไม่ความเสมอภาคเช่นเดียวกับชาติมหาอำนาจอื่น ซึ่งประเทศเยอรมนีมีสถานะเช่นนี้มาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 กับทั้งประเทศมหาอำนาจยังคงด้อยสิทธิของประเทศเยอรมนีในการที่จะมีสิทธิในการเมืองระหว่างประเทศและในการมีอาวุธเช่นชาติมหาอำนาจอื่น การที่ฮิตเลอร์จัดให้มีประชามติและได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนเยอรมนีถึง 93.4% ให้ต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิของประเทศตนนั้นหมายถึงประชาชนเยอรมนีให้อำนาจแก่อิตเลอร์ในการทำสงครามแล้ว

¹⁷ “บุญกวางตัน. โลกกำลังบ่ายหน้าไปทางไหน,” ประชาชาติ (2 มกราคม 2476): 5.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่พบในคำอธิบายของบุญ กวางตัน ได้แก่การแสดงความเห็นต่อสาธารณชนว่าประเทศไทยไม่มีความพร้อมทางทหารทั้งในเรื่องเรื่องอาวุธและกระสุนปืน ทั้งคาดการณ์ว่าประเทศญี่ปุ่นและเยอรมนีจะเป็นประเทศที่เปิดฉากสงครามครั้งนี้ สถานะการณ์ของประเทศไทยขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของประเทศมหาอำนาจจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงสงครามได้

คำอธิบายของบุญ กวางตัน น่าจะมีส่วนเสริมให้กิจกรรมของภาคประชาชนที่ริเริ่มณรงค์บริจาคทรัพย์และจัดมโหรีสพเรียรายเงินให้ราชการทหารใช้ในการป้องกันประเทศซึ่งเดิมเริ่มณรงค์ขึ้นเนื่องจากสถานการณ์ความทรุดโทรมทางการทหารประกอบกับความไม่สงบทางการเมืองภายในประเทศไทย การเสนอความคิดเห็นและการรณรงค์ในทางสาธารณะจึงเริ่มกล่าวถึงปัจจัยเกี่ยวกับการจะเกิดขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

3.1.2.2.6 บทความของ น. เจริญพันธุ์ ตีพิมพ์ในวารสารนาวิกศาสตร์

ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) วารสารนาวิกศาสตร์ได้ตีพิมพ์บทความวิจารณ์ของ น. เจริญพันธุ์ เรื่อง “วิจารณ์หนังสือ ‘ทหารเรือของชาติ’” ซึ่งตีพิมพ์ร่วมกระแสรายงานข่าวสงครามโลกครั้งที่ 2 และความเกี่ยวข้องกับสถานภาพทางการทหารของประเทศไทย ดังบทความในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ และหนังสือพิมพ์ สยามราษฎร์ เช่นที่กล่าวบางส่วนแล้ว

หนังสือ ทหารเรือของชาติ เป็นหนังสือที่เรื่องนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับเอกสารเรื่อง “บันทึกจัดการกองทัพเรือสยาม พ.ศ. 2469” ของพระยาราชวังสันซึ่งระบุว่าสงครามที่จะเกิดขึ้นในภูมิภาคแปซิฟิกจะตั้งบ้านเล็กเมืองน้อยในภูมิภาคนี้เข้าสู่สงครามด้วย ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กองทัพเรือได้นำหลักการและเนื้อหาตามเอกสารของพระยาราชวังสันมาเรียบเรียงตีพิมพ์เป็นหนังสือ ทหารเรือของชาติ ขึ้นแจกจ่ายในงานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2476 (1933) เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนและผู้แทนราษฎรเข้าใจการทำงานและภาระหน้าที่ของทหารเรือ โดยหวังว่าจะยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดทำงบประมาณประจำปีของรัฐบาลและการอนุมัติงบประมาณประจำปีของสภาผู้แทนราษฎรให้แก่กองทัพเรือโดยกลไกรัฐสภาตามระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยของประเทศที่เริ่มต้นขึ้นใหม่

น. เจริญพันธุ์ ได้วิจารณ์หนังสือเล่มนี้โดยอธิบายให้เห็นภาพวิธีการจัดงบประมาณให้แก่กองทัพเรือขึ้นก่อนว่า

ตามปกติที่ได้ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปนั้น รัฐบาลมักตั้งคณะกรรมการอันประกอบด้วยทหารและพลเรือนให้ทำรายงานหรือวิธีการป้องกันมาก่อน แล้วจึงให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเรือกะกำลังกองทัพอากาศที่จะปฏิบัติการให้ได้ผลตามความประสงค์แห่งนโยบาย ครั้นแล้วรัฐบาลก็พิจารณาว่ากำลังทรัพย์ของประเทศจะทำได้เท่าใด ถ้ายังยากจนอยู่ก็ต่อลคบันทอนกันลงไปอีก¹⁹

น. เจริญพันธุ์ จึงสรุปความในตอนนี่ว่าในเมื่อประเทศเปลี่ยนแปลงการบริหารแผ่นดินโดยคณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ก็ต้องเป็นหน้าที่ของประชาชนหรือผู้แทนราษฎรที่จะต้องคิดอ่านป้องกันประเทศในทางทะเลให้เหมาะสมกับพื้นฐานฐานะของประเทศที่มีฝั่งทะเลเป็นประตูเข้าออกของประเทศ ซึ่งจะต้องฝากให้ผู้แทนราษฎร รัฐบาลและนักการเมือง คิดอ่านนำไปเสนอญัตติในสภาผู้แทนราษฎร หรือให้รัฐบาลตั้งคณะกรรมการจัดการป้องกันพระราชอาณาจักรทางทะเล โดยเฉพาะ

และ น. เจริญพันธุ์ ชี้ข้อความในหนังสือทหารเรือของชาติให้เห็นวิธีคิดตามรัฐประศาสนนโยบายทางทะเลของประเทศไทยที่มีมาแต่เดิม ที่คิดว่าประเทศสยามเป็นประเทศเล็ก มีฝั่งทะเลไม่ดี น้ำตื้น จะเตรียมกำลังทางเรือไปรบกับใครเป็นเรื่องของผู้ไม่มีภูมิความรู้และไม่อาจอ้างเหตุผลเช่นนี้ได้อีก เนื่องจากรัฐประศาสนนโยบายทางทะเลขณะนั้นไม่เหมือนเดิมแล้ว ดัง น. เจริญพันธุ์ ที่อธิบายว่า

ในสมัยนี้เป็นที่เข้าใจกันว่าชาติใหญ่ไม่มีนโยบายที่จะรุกรานชาติเล็กอีกต่อไปแล้ว เราเข้าใจกันว่านโยบาย Balance of Power ของบรรดามหาประเทศนั้นจะเป็นเครื่องคุ้มครองประเทศเล็ก ๆ เช่นประเทศสยามได้เป็นอย่างดี แต่เราขอเตือนให้ท่านทั้งหลายระลึกว่า Balance of Power นั้นได้มีมานานแล้ว ประเทศโปแลนด์ที่เคยถูกปรัสเซีย ออสเตรียและรัสเซียฉีกเนื้อออกแบ่งกันนั้น ก็เพราะมหาประเทศพยายามรักษา Balance of Power

ในสมัยใหม่วิธีรักษา Balance ชนิดนั้นได้เลิกไปแล้ว เดียวนี้เขาใช้วิธีรับรองและยกย่องประเทศน้อยขึ้นเป็นประเทศเอกราช ดังเช่นที่ญี่ปุ่นยกย่องแมนจูเรียขึ้น แต่ใครๆ ก็ย่อมทราบว่ายี่สิบเสียงของแมนจูเรียนั้นเป็นพิมพ์เดียวกันกับเสียงของญี่ปุ่นทุกประการ ก็เดี๋ยวนี้เราขอบใจที่จะอยู่ในฐานะของประเทศแมนจูเรียกันแล้วหรือ?²⁰

¹⁹ “น.เจริญพันธุ์. วิจารณ์หนังสือทหารเรือของชาติ,” *นาวิกศาสตร์* 17 (มีนาคม 2476) 512-513.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 520.

ข้อเขียนของ น. เจริญพันธุ์ ดังข้างต้นนี้มีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงของสงครามระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศจีนในเวลานั้นได้แก่การสงครามที่ไม่ประกาศ คู่สงครามไม่มีความประสงค์ที่จะรุกรบเพื่อครอบครองและมีอำนาจเหนือดินแดนที่ฝ่ายตนได้ครอบครองอย่างเด็ดขาด โดยคู่สงครามแต่ละฝ่ายใช้วิธีสนับสนุนหรือได้รับการสนับสนุนทางการทหารและอาวุธสงครามแก่กลุ่มชนที่อยู่ในพื้นที่พิพาททำการรบให้เกิดประโยชน์แก่ฝ่ายตนอีกด้วย

คำวิจารณ์หนังสือ ทหารเรือของชาติ ของ น. เจริญพันธุ์ จึงเป็นการสร้างความเข้าใจให้แก่ประชาชนถึงการมีส่วนร่วมป้องกันประเทศชาติด้วยตนเองเนื่องจากเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งอธิบายวิธีพิจารณาความลึกตื้นหนาบางของวิธีการใช้นโยบายของประเทศมหาอำนาจเปรียบเทียบกับนโยบายของประเทศไทยด้วยวิธีคิดและด้วยความเข้าใจเครื่องมือการสงครามอย่างใหม่ ข้อเขียนของ น. เจริญพันธุ์ จึงมีส่วนเสริมให้กระแสรู้เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ในสังคมไทยให้ประชาชนสามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

3.2 แนวความคิดทางการทหารในการป้องกันประเทศภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีคำประกาศ “หลัก 6 ประการ” ได้แก่ 1. หลักเอกราช 2. หลักความปลอดภัย 3. หลักเศรษฐกิจ 4. หลักเสมอภาค 5. หลักเสรีภาพ และ 6. หลักการศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองของสังคมไทยของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น โดยเฉพาะการเสนอ “หลักเอกราช” ว่าจะต้องรักษาความเป็นเอกราชของประเทศไว้ให้มั่นคง เป็นหลักการที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางกิจการทหารและการป้องกันประเทศโดยตรง

รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาเสนอการปรับปรุงการทหารของประเทศต่อสภาผู้แทนราษฎรว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติดังประกาศในหลัก 6 ประการ การริเริ่มปรับปรุงการทหารของรัฐบาลเริ่มขึ้นด้วยข้อจำกัดทางการทหารของประเทศที่มีแต่เดิมประกอบด้วยเหตุการณ์กบฏบวรเดชที่มีผลให้อาวุธยุทโธปกรณ์ของทหารได้รับความเสียหายมากและกระแสรู้ความกังวลถึงการเกิดขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ 2

การปรับปรุงการทหารของรัฐบาลภายหลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชที่เกิดขึ้นและมีลักษณะผสมผสานกันโดยแนวความคิดเพื่อปรับปรุงการทหารที่ทรุดโทรมในขณะนั้น ผสานกับแนวคิดเพื่อ

เตรียมกำลังทหารของชาติเพื่อรับมือกับสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวความคิดเช่นว่านี้เริ่มขึ้นในระยะ พ.ศ. 2477 ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา สมัยที่ 2 แล้วส่งผ่านไปลำดับถึงรัฐบาลต่างๆ หลังจากนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งเริ่มดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2481

ส่วนแนวความคิดทางการทหารในการป้องกันประเทศภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เริ่มต้นขึ้นจากการที่รัฐบาลจัดรูปองค์กรหน่วยงานของกระทรวงกลาโหมและจัดรูปหน่วยรบของกระทรวงกลาโหมเสียใหม่โดยการประกาศใช้ “ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร” เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 และแต่งตั้งบุคคลให้เป็นกรรมการในสภาป้องกันพระราชอาณาจักร อันเป็นองค์กรสมัยราชาธิปไตยที่เริ่มมีขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2471 และสืบเนื่องต่อมาภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

แต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่เกิดการแตกแยกในฝ่ายทหารทั้งโดยผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครองและโดยผลของกบฏบวรเดชในช่วง พ.ศ. 2475-2476 แม้ภายหลังเหตุการณ์กบฏสงบลง การนำเสนอแนวความคิดในการป้องกันประเทศของฝ่ายทหารบกจึงมิได้มีปรากฏเด่นชัด เช่นการเสนอแนวความคิดในการป้องกันประเทศของฝ่ายทหารเรือซึ่งนำโครงการบันทึกจัดการกองทัพเรือสยามของพระยาราชวังสันได้จัดทำไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2469 มาเรียบเรียงเป็นหนังสือชื่อ ทหารเรือของชาติ นำเสนอต่อสังคมไทย

ในความคิดในการป้องกันประเทศทางฝ่ายทหารเรือตามบันทึกการจัดการกองทัพเรือสยามของ พล.ร.ต.พระยาราชวังสัน เริ่มต้นด้วยการอธิบายสถานการณ์และจุดมุ่งหมายอันเป็นหลักการในการมีกองทัพเรือของประเทศซึ่งระบุว่า สถานการณ์ทางรัฐประศาสนโยบายของมหาประเทศรอบมหาสมุทรแปซิฟิกขณะนั้น อาจเกิดสงครามขึ้นเมื่อใดก็ได้ และเมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้วก็จะพาให้บ้านเล็กเมืองน้อยเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

พระยาราชวังสันเสนอหลักการว่าประเทศสยามซึ่งมีอาณาเขตติดชายทะเล อย่างน้อยก็ต้องมีหน้าที่ในการรักษาความกลางในน่านน้ำของตนเป็นประการแรก หน้าที่รักษาความเป็นกลางนี้ประเทศที่ประกาศตนเป็นกลางจะต้องเตรียมกำลังให้เต็มความสามารถ จะหาข้ออ้างไม่เตรียมการป้องกันไม่ได้ เพราะจะไม่มีประเทศใดฟัง ประเทศที่มืองอเท้าไม่เตรียมตัวก็จะกลายเป็นสนามรบไป ดังตัวอย่างในกรณีสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย รวมทั้งตัวอย่างในกรณีสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่เพิ่งเกิดขึ้นและผ่านไป

แก่นแกนแนวความคิดในการป้องกันประเทศของพระยาราชวังสันจึงยังคงความทันสมัย ด้วยพื้นฐานของวิธีคิดแสดงถึงวัตถุประสงค์ที่จะป้องกันสงครามในระดับสงครามนานาชาติ ซึ่งใช้แนวความคิดการรักษาความเป็นกลางในน่านน้ำของตนเป็นแนวทางเริ่มต้น

พระยาราชวังสันจึงเสนอให้กำหนดโครงสร้างกองทัพเรือด้วยเหตุผลเกี่ยวกับหน้าที่และภารกิจโดยใช้ข้อพิจารณากำหนดโครงสร้างของกองทัพเรือ 6 ประการ ได้แก่ 1. เพื่อป้องกันประเทศ 2. เพื่อรักษาความอิสระภาพและอธิปไตยของประเทศ 3. เพื่อรักษาความเป็นกลางในเวลาที่ประเทศอื่นทำสงครามกัน 4. เพื่อปฏิบัติการตามหน้าที่และธรรมที่ต้องรักษาในระหว่างประเทศ 5. เพื่อปฏิบัติการตามหนังสือสัญญาของสันนิบาตชาติ และ 6. เพื่อป้องกันการคมนาคมทางทะเลภายในประเทศ

โดยพระยาราชวังสันได้อธิบายในรายละเอียดถึงข้อพิจารณาทั้ง 6 ข้อนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อพิจารณาข้อที่ 3 ในเรื่องการรักษาความเป็นกลางนั้น พระยาราชวังสันชี้แจงว่าการรักษาความเป็นกลางมีหลายกรณี อาทิ การห้ามมิให้ประเทศที่สงครามกันเข้ามารบกันภายในน่านน้ำของประเทศ การป้องกันมิให้ประเทศคู่สงครามเข้ามาตรวจค้นและจับเรือค้าขายของข้าศึกหรือของประเทศเป็นกลางอื่นๆในทะเลอาณาเขต หรือป้องกันมิให้เรือรบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งติดตั้งหรือใช้วิทยุโทรเลขโทรศัพท์ในทะเลอาณาเขตและน่านน้ำภายใน

พระยาราชวังสันระบุว่า การรักษาความเป็นกลางนี้จะต้องมีกำลังและต้องกระทำด้วยกำลังให้เต็มความสามารถเต็มกำลังที่มีอยู่ ดังคำอธิบายว่า

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ แสดงว่าประเทศเป็นกลางต้องหากำลังไว้ให้เต็มความสามารถ และป้องกันความเป็นกลางนั้นโดยเต็มที่มีกำลังอยู่ ที่จะไม่ทำการป้องกันแล้วร้องว่าไม่มีกำลังทำนั้นไม่ได้ทีเดียว ใครๆ เขาไม่ฟังเลย และการได้เถียงทำหนังสือสัญญาทั้งหลายนี้นั้นทำภายหลังมหาสงคราม เมื่อได้ตั้งสันนิบาตชาติและได้ใช้หลักความยุติธรรมสำหรับปกครองโลกแล้ว²¹

²¹ “บันทึกจัดการกองทัพเรือสยามของพระยาราชวังสัน เสนาธิการทหารเรือ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ.2.47.

คำอธิบายของพระยาราชาวังสันแสดงถึงนัยยะหลักการสำคัญในทางความสัมพันธ์และในทางกฎหมายระหว่างประเทศ โดยชี้แจงว่า ผู้กำหนดความยุติธรรมภายหลังสงครามคือฝ่ายผู้ชนะซึ่งจะเป็นผู้กำหนดหลักการต่างๆ ไว้ในสนธิสัญญาทั้งหลาย นอกจากนี้พระยาราชาวังสันยังอธิบายเรื่องวิธีการรักษาความเป็นกลางที่ใช้คำว่า “ด้วยวิธีการทั้งปวงที่พึงปฏิบัติได้” นั้นหมายถึง วิธีการที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์แล้วแต่จะกำหนด ซึ่งหมายถึงเมื่อเป็นวิธีการผู้มีอำนาจก็เป็นวิธีการที่ถูก โดยพระยาราชาวังสันอธิบายว่า

คำว่า ‘the means at their disposal’ [วิธีการทั้งปวงที่พึงปฏิบัติได้] นั้นเป็นลูกบิลเลียด กลิ้งไปได้รอบตัว คือจะแปลเอาแคไหนก็ได้แล้วแต่จะพูดเอา เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้มีอำนาจก็เป็นข้างถูกตามที่ปรากฏแจ่มแจ้งมาแล้วนั้นมิว่า ไม่ว่าประเทศหนึ่งประเทศใดที่มีมืองอเท้าไม่เตรียมตัวเมื่อถึงคราวก็ป้องกันตัวไม่ได้ เลยกลายเป็นสนามยุทธไป ประดุจประเทศเกาหลีและประเทศจีน (แมนจูเรีย) ในสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับรัสเซีย

เพราะฉะนั้นที่จะให้เขาเคารพต่อความเป็นกลางของเราแล้ว เราก็ต้องมีกำลังทหารให้แข็งแรงพอที่เขาจะเกรงขามบ้าง และถ้าเขาขึ้นล่่วงล้ำ เราก็ต้องต่อสู้อย่างเต็มที่²²

หลักการของพระยาราชาวังสันจึงแสดงถึงการนำหน้าต่อการรักษาความเป็นกลางโดยใช้มุมมองของฝ่ายที่จะเป็นผู้ชนะ

ส่วนข้อพิจารณาข้อที่ 4 และข้อที่ 5 เรื่องการปฏิบัติเพื่อรักษากฎหมายระหว่างประเทศและปฏิบัติตามหนังสือสัญญาสันนิบาตชาตินั้น พระยาราชาวังสันอธิบายว่าประเทศที่ลงนามในสัญญาระหว่างประเทศนั้น ต้องมีกำลังทหารสำหรับรักษาตัวเองและช่วยประเทศอื่นปราบปรามประเทศที่ได้ทำผิด โดยพระยาราชาวังสันยกตัวอย่างว่า เคยมีการถกเถียงกันในที่ประชุมสันนิบาตชาติว่าประเทศที่จะให้คนอื่นช่วยประเทศตน ประเทศตนก็ต้องช่วยตนเองก่อน ซึ่งหมายถึงว่า การจะหวังความช่วยเหลือจากประเทศอื่นเป็นไปไม่ได้ เพราะถ้าหากรู้ว่าทำเช่นนั้นได้ก็เท่ากับเป็นการเอาเปรียบประเทศอื่น

พระยาราชาวังสันยกตัวอย่างกรณีประเทศโปแลนด์ ที่ประเทศโซเวียตส่งกำลังทหารรุกรานเมื่อ ค.ศ. 1920 นั้น ประเทศโปแลนด์ร้องขอให้ประเทศอื่นช่วย แต่ นายลอยด์ จอร์จ (รัฐมนตรีว่าการ

²² เรื่องเดียวกัน.

กระทรวงกลาโหมประเทศอังกฤษ) กล่าวอธิบายในสภาผู้แทนราษฎรของประเทศอังกฤษว่า ต้นรากความคิดของสันนิบาตชาตินั้นต้องการให้ประเทศที่ลงนามในสนธิสัญญาร่วมมือป้องกันสมาชิกของสันนิบาตชาติที่ป้องกันตัวเองไม่ได้ แต่ชาติสัมพันธมิตรทั้งหลายก็คิดกันว่าจะช่วยแต่ชาติที่ต่อสู้เพื่อประเทศตนเองเท่านั้น

คำอธิบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางโดยมีกำลังทหารเหมาะสมและเพียงพอแก่ฐานะของประเทศของพระยาราชวังสันในข้อพิจารณาข้อที่ 3 ข้อที่ 4 และข้อที่ 5 ดังข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่ามีนโยบายในทางเนื้อหา นโยบายสำคัญตลอดสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม และรัฐบาลอื่นๆ ในระยะสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางหลายอย่างที่ประกาศใช้เป็นแนวทางของรัฐบาลเพื่อการรับมือกับสถานการณ์สงคราม ก็เป็นแนวทางตามหลักการที่ปรากฏในเรื่องภาระหน้าที่และจุดมุ่งหมายในการวางกำลังทางเรือที่พระยาราชวังสันเรียบเรียงไว้อีก 6 ข้อ นั่นคือ

1. การมีกองทัพเรือให้พอป้องกันทะเลนับตั้งแต่เส้นต่อในระหว่างสัทธิกับเกาะตะกูดเข้ามาให้แข็งแรงในเวลาสงคราม ซึ่งรวมการทำมาหากินในทะเลในภายในเขตนี้ด้วย
2. ทำให้ข้าศึกทำการปิดอ่าวสยามภายในเขตนี้ไม่ได้ หรือทำให้การปิดอ่าวนั้นเป็นการไม่แน่นอน
3. เพื่อหน่วงข้าศึกให้ช้า เพื่อให้สันนิบาตชาติหรือสัมพันธมิตรมาช่วยรบ
4. ทำให้ข้าศึกยกกองทัพขึ้นมาขึ้นบกภายในเขตนี้ หรือในที่ใกล้เคียง เช่น ฝั่งระยองไม่ได้ และเมื่อข้าศึกยกมาปิดที่หนึ่งที่ได้ได้แล้วก็ทำให้คมนาคมของข้าศึกล่อแหลมมากกำลังไปมาก ถ้าล่อล้าความเป็นกลางของประเทศ
5. ทำให้การรักษาความเป็นกลางได้โดยเฉียบขาด โดยที่ข้าศึกเกรงที่จะต้องเสียกำลังไปมาก ถ้าล่อล้าความเป็นกลางของเรา
6. ทำให้เป็นกองทัพเรือสยามที่มีราคาพอที่ชาติใหญ่จะเชื่อถือเอาเป็นสัมพันธมิตรได้ในเวลาจำเป็น

แนวความคิดในการป้องกันประเทศตามหลักการของพระยาราชวังสันตามที่ลำดับมานี้ เมื่อถึง พ.ศ. 2476 กองทัพเรือได้นำไปเรียบเรียงเป็นหนังสือเรื่อง ทหารเรือของชาติ ขึ้น เพื่อแจกจ่ายในงานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2476 ที่กองทัพเรือได้ปรับเปลี่ยนข้อความภาระหน้าที่และจุดมุ่งหมายในการวางกำลังทางเรือของพระยาราชวังสัน เฉพาะข้อ 1 ข้อ 2 และข้อ 3 ให้มีความหมายที่ชัดเจนและ

รัดกุมยิ่งขึ้นและคงหลักการภาระหน้าที่และจุดมุ่งหมายในการวางกำลังทางเรือ 6 ข้อไว้ด้วยข้อความว่า

1. มีกองทัพเรือให้พอรักษาทะเลให้แข็งแรงในเวลาสงครามเพื่อรักษาเส้นทางคมนาคมไว้ให้ได้
2. มิให้ข้าศึกทำการปิดอ่าวสยามภายในเขตต์ที่เราประสงค์นั้น หรือทำให้การปิดอ่าวนั้นเป็นการไม่แน่นอน
3. หมายข้าศึกให้เข้าเพื่อสันนิบาตชาติมาช่วยทัน
4. มิให้ข้าศึกยกกองทัพขึ้นมาขึ้นบกในก้นอ่าวสยามได้ ถ้าข้าศึกยกมายึดที่หนึ่งทีใดแล้วก็ต้องทำให้คมนาคมของข้าศึกล่อแหลมต่ออันตรายให้มาก
5. ให้ทำการรักษาความเป็นกลางได้โดยเฉียบขาด โดยข้าศึกเกรงจะต้องเสียกำลังไปมากถ้ามาล่อล้าความเป็นกลางของเรา
6. ให้เป็นกองทัพเรือที่มีราคาพอที่ชาติใหญ่จะเชื่อเอาเป็นสัมพันธมิตรได้²³

นอกจากการเผยแพร่หนังสือ ทหารเรือของชาติ ซึ่งกองทัพเรือจัดทำขึ้นโดยมุ่งหมายขึ้นเพื่อการรณรงค์ให้ประชาชนและผู้แทนราษฎรเข้าใจภาระหน้าที่และสถานะที่เป็นจริงของกองทัพเรือ ซึ่งกองทัพเรือได้จัดการรณรงค์เพื่อการนี้มาก่อนแล้วโดยการจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง ร.ศ.112 การนำคณะครูนักเรียนและประชาชนเยี่ยมชมเรือรบและกิจการทหารเรือ การร่วมออกเรือนแสดงกิจการของกองทัพเรือในงานรื่นเริงประจำปี พาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปชมกิจการทหารเรือ ไปชมการซ้อมรบใหญ่ที่สถานีทหารเรือสัตหีบ จัดแสดงอาวุธต่างๆ ของทหารเรือที่ล้ำสมัย มีการแสดงการยิงตอร์ปิโดและการกวาดทุ่นระเบิดในแม่น้ำเจ้าพระยาในงานวันกองทัพเรือที่บริเวณท่าราชวรดิฐ ตรงข้ามที่ว่าการกองทัพเรือ ทุกปี เป็นต้น เพื่อให้สาธารณชนทราบฐานะที่แท้จริงของกองทัพเรือว่า เรือรบเกือบทั้งหมดของกองทัพเรือเป็นเรือรบที่ใช้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 กับมีเรือสินค้าที่รับมาสมัยรัชกาลที่ 6 นำมาดัดแปลงเป็นเรือรบ เรือรบที่กองทัพเรือมีอยู่จึงเป็นเรือรบที่ทันสมัยทั้งในเรื่องเครื่องจักรและอาวุธประจำเรือซึ่งเปลี่ยนแปลงไปมากนับแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 แล้ว

²³ “ทหารเรือของชาติ,” นาวิกศาสตร์ 17 (1 มกราคม 2471): 32-33.

การรณรงค์ของกองทัพเรือดังกล่าวนี้ยังผลให้รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาเสนอสภาผู้แทนขออนุมัติงบประมาณเพิ่มเติมให้แก่กองทัพเรือในปลาย พ.ศ. 2476 นำไปสร้างเรือตอร์ปิโดใหญ่ขนาด 400 ตัน 2 ลำ ที่ประเทศอิตาลี และสร้างเรือยามฝั่งขนาดเล็ก 3 ลำที่ประเทศอังกฤษ

แต่วิธีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ที่ยังผลให้กองทัพเรือได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นเป็นพิเศษเช่นนี้ไม่มีความแน่นอนว่าจะได้รับงบประมาณเพื่อสร้างเรือเพิ่มเติมอีกเมื่อใด ประกอบกับในระยปลาย พ.ศ. 2476 (1934) เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) นายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนาได้แจ้งคณะรัฐมนตรีให้หาวิธีเตรียมรับมือกับการสงครามตะวันออกที่อาจลุกลามเข้ามายังประเทศไทย และนายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนาในฐานะที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอยู่ด้วยได้บัญชาให้ นายนาวาเอก พระยาวิจารณ์จักรกิจ (บุญรอด สวาทะสุข) รักษาการผู้บัญชาการทหารเรือหาวิธีปรับปรุงกำลังกองทัพเรือเสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

พระยาวิจารณ์จักรกิจ ได้มอบหมายให้ หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) เสนาธิการทหารเรือจัดทำโครงการบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 ขึ้นเสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2477 (1935) โดยกำหนดให้กองทัพเรือมีภารกิจในการช่วยป้องกันการยกพลขึ้นบกและช่วยรักษาปีกของทหารบกบริเวณก้นอ่าวไทย และขอให้รัฐบาลตั้งงบประมาณผูกพันข้ามปีเพื่อผ่อนชำระการสร้างเรือและอาวุธประจำเรือตามโครงการดังกล่าว

แต่นายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนาไม่เห็นด้วยกับวิธีการสร้างเรือด้วยการผ่อนชำระ เพราะจะส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือทางการเงินของประเทศ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้ใช้วิธีใช้จ่ายเงินจากงบประมาณประจำปีร่วมกับเงินคงคลังอีกจำนวนหนึ่ง รวมเป็นเงิน 18 ล้านบาท โดยจ่ายจากเงินงบประมาณปีละ 1 ล้านบาทเป็นเวลา 6 ปี ที่เหลือให้จ่ายจากเงินคงคลัง แล้วจึงเสนอเป็นร่างพระราชบัญญัติบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 ต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อขอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาอนุมัติในวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2477

ในการเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร ขณะนั้นหลวงพิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้เสนอหลักการและเหตุผลในการเสนอพระราชบัญญัตินี้แก่ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรโดยชี้แจงเหตุผลเกี่ยวเนื่องกับการเตรียมการรับมือกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเหตุผลสำคัญ ดังคำอภิปรายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมที่ชี้แจงว่า

กระทรวงกลาโหมได้พิจารณาแล้วเห็นว่าเหตุการณ์ของโลกและเหตุการณ์ของบ้านเมือง ประกอบกับกำลังของกองทัพเรือที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ สมควรที่จะจัดการบำรุงกองทัพเรือเสียใหม่ เพื่อให้มีกำลังแข็งแรงสมแก่ฐานะของประเทศ เพราะหากไม่มีกำลังในการป้องกัน บ้านเมืองให้สมฐานะของประเทศแล้ว การบำรุงกิจการอื่น ๆ เช่น ในทางเศรษฐกิจ ในทางการศึกษา ให้เจริญเพียงใดก็ตามแต่ก็จะไม่สามารถแพร่ขยายออกไปนอกประเทศได้²⁴

การเสนอหลักการและเหตุผลของรัฐมนตรีนี่ว่าการกระทรวงกลาโหมแสดงถึงความเป็นมาในเรื่องสถานะทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่าง จึงแสดงถึงการที่ยังอยู่ในช่วงเวลาที่มีความอ่อนไหว ซึ่งการกำหนดแนวทางป้องกันประเทศโดยการรักษาความเป็นกลาง จะต้องมีความเหมาะสมที่จะรักษาหลักการนั้นได้

กระทรวงกลาโหมและรัฐบาลคาดหวังว่าการมีกำลังทางทหารเรือที่เข้มแข็งขึ้นให้เหมาะสมกับสถานะของประเทศจะทำให้การดำเนินนโยบายของเหล่าประเทศมหาอำนาจต่อสยามจะมีความยับยั้งชั่งใจในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการเมืองและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศสยามมากขึ้น ดังหลวงพิบูลสงครามชี้แจงกรณีการสร้างกำลังทางทหารของประเทศญี่ปุ่น เป็นกรณีตัวอย่างว่า เหตุที่ญี่ปุ่นส่งสินค้าราคาต่ำของประเทศตนเข้าไปขายในอาณานิคมของอังกฤษได้โดยไม่ถูกจำกัดทางภาษีมากนัก ในขณะที่การขายข้าวของไทยกลับถูกผู้บริหารอาณานิคมอังกฤษบางประเทศขึ้นภาษีขาเข้าตามอำเภอใจ

ส่วนความเห็นของผู้แทนราษฎรในทางคัดค้าน มีอยู่ในเรื่องหลักการการใช้จ่ายเงินทางการทหารจำนวนมากเป็นเรื่องที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน และเป็นเรื่องไม่สอดคล้องกับฐานะการคลังของประเทศ ซึ่งมีผู้แทนราษฎรตั้งคำถามว่าการบำรุงทางเศรษฐกิจและการศึกษา กับการบำรุงการทหารตามหลัก 6 ประการในประกาศคณะราษฎรควรให้น้ำหนักสิ่งใดมากกว่ากัน และมีผู้แทนราษฎรที่แสดงความเห็นว่าการสร้างกองทัพเรือให้ดีเท่าใดก็ไม่สามารถเอาชนะข้าศึกซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจได้

ต่อความเห็นคัดค้านในสภาผู้แทนราษฎรนี้ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรี ได้อภิปรายชี้แจงเหตุผลสนับสนุนว่าการบำรุงกำลังทางเรือเพื่อรักษาหลักการความเป็นกลาง มิได้หมายถึงความต้องการที่จะมีชัยชนะ หากแต่ถือนโยบายในทางที่จะมีกำลังพอสมควรที่จะรักษาความเป็นกลางและ

²⁴ รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 62/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2477 (บาย).

เอกราชของประเทศไว้ได้ รวมทั้งกองทัพเรือไม่ได้รับการบำรุงมาเป็นเวลากว่า 20 ปี ดังนั้นเมื่อเทียบกับความเจริญของบ้านเมืองนับแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เท่ากับกองทัพเรือมีฐานะลดลงมิได้เพิ่มพูนขึ้น และมีผู้แทนราษฎรอภิปรายสนับสนุนว่าไม่มีกำลังทางเรือที่เหมาะสม หากถูกข้าศึกปิดอ่าวก็จะไม่สามารถขายข้าวได้เลย ผลของการพิจารณาในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรจึงลงมติอนุมัติร่างพระราชบัญญัตินี้ ในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2478²⁵

และต่อจากนั้นอีกราวสัปดาห์เศษกองทัพเรือจึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาโครงการบำรุงกำลังทางเรือขึ้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2478 โดยแต่งตั้งให้พระยาวิจิตรถนอมกิจ ผู้รักษาราชการผู้บัญชาการทหารเรือ เป็นประธานกรรมการ คณะกรรมการได้กำหนดประเภทและจำนวนเรือและเปิดให้มีการแข่งขันประมูลสร้างตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2478 บริษัทที่ชนะการประมูลเป็นบริษัทอิตาลีกับบริษัทญี่ปุ่น เริ่มสร้างและทยอยส่งมอบเรือที่สร้างเสร็จแล้วให้แก่กองทัพเรือในระหว่าง พ.ศ. 2479-พ.ศ. 2481

สาระสำคัญที่ปรากฏโดยแนวความคิดในการป้องกันประเทศของพระยาราชาวังสัน ย่อมถือว่าเป็นแนวความคิดป้องกันประเทศทางการทหาร เมื่อพิจารณาจากข้อพิจารณาในการกำหนดโครงสร้างของกองทัพเรือ 6 ข้อ และหลักในการออกแบบภาระหน้าที่และจุดมุ่งหมายในการวางกำลังทางเรืออีก 6 ข้ออีกเช่นกัน จะพบว่าหลักการที่พระยาราชาวังสันกำหนดไว้หลายประการ เช่น หลักการความเป็นกลาง ที่ต้องมีกำลังทหารเพียงพอต่อการรักษาความเป็นกลาง จะปรากฏในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลเพื่อเตรียมรับสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินนโยบายในสมัยรัฐบาลพิบูลสงครามที่อยู่ในช่วงคาบเกี่ยวกับการเกิดขึ้นจริงของสงครามโลกครั้งที่ 2

อย่างไรก็ดีสาระสำคัญจากแนวความคิดป้องกันประเทศทางการทหารของพระยาราชาวังสัน ดังลำดับมานี้ สามารถนำไปใช้ทำความเข้าใจและศึกษาวิเคราะห์โดยใช้หลักการรักษาความเป็นกลาง หลักการป้องกันมิให้ประเทศกลายเป็นสนามรบ หลักการหวังศึกให้เข้าเพื่อให้ชาติสัมพันธมิตรเข้ามาช่วย แม้กระทั่งหลักการ ทำให้เป็นกองทัพที่มีราคาพอให้ชาติอื่นเชื่อถือเป็นพันธมิตรได้ อันเป็นหลักการป้องกันประเทศในทางการทหารของประเทศเล็กโดยเฉพาะหลักการป้องกันประเทศไม่ให้เป็นสนามรบ เมื่อพิจารณาโดยลำดับเหตุการณ์ประกอบการแสดงออกของหลวงพิบูลสงครามนับแต่

²⁵ “พระราชบัญญัติบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477,” ราชกิจจานุเบกษา 52 ก (14 เมษายน 2478): 13-15.

ยังเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา มาจนตลอดช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย จะเห็นว่าหลักการเหล่านี้จะเป็นหลักการเบื้องหลังการดำเนินนโยบายเตรียมการป้องกันประเทศของประเทศไทยจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่รัฐบาลไทยยึดถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินการของรัฐบาลนับตั้งแต่ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงระยะหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง

3.3. ฐานะทางการเงินและการคลังของประเทศ

โดยทั่ว ๆ ไป ฐานะทางการเงินและการคลังของประเทศไทยหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ในช่วงเวลา 10 ปีแรก น่าจะยังคงเป็นข้อจำกัดต่อการกำหนดและนโยบายของรัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เนื่องจากปัญหาทางการเงินและการคลังของประเทศไทยเป็นปัญหาที่มีความต่อเนื่องในสมัยราชาธิปไตยมาเป็นเวลานานเมื่อผนวกกับการเกิดภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย และย่อมจะเป็นภารกิจสำคัญของรัฐบาลภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองจะต้องเผชิญปัญหาและจะต้องแก้ไขปัญหานี้ โดยที่สังคมไทยติดตามการแก้ไขปัญหอย่างใกล้ชิด ดังปรากฏการรายงานรายได้รายจ่ายของรัฐบาล และจำนวนเงินคงคลังของรัฐบาลในเอกสารของรัฐบาลและการรายงานในหน้าหนังสือพิมพ์เรื่อยมา

ใน พ.ศ. 2484 รัฐบาลได้จัดพิมพ์หนังสือชื่อ ไทยในสมัยสร้างชาติ ที่ระลึกงานฉลองวันชาติ 2484 เพื่อประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานของรัฐบาลนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรัฐบาลได้รายงานการแก้ไขปัญหารัฐฐานะการเงินและการคลังของรัฐบาลตั้งแต่ พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2484 โดยแสดงเปรียบเทียบจำนวนรายได้และรายจ่ายจริงของประเทศ (ดังแสดงในตารางที่ 3.1) ไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย²⁶

จากจำนวนตัวเลขที่ปรากฏ ทำให้เห็นว่ารัฐบาลใช้เวลาแก้ไขปัญหาด้านรายได้ของรัฐบาลเป็นเวลาเกือบ 10 ปี ทำให้รายได้ของรัฐบาลในปี พ.ศ. 2484 เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนใกล้เคียงกับสองเท่าของตัวเลขเมื่อ ปี พ.ศ. 2475 ในขณะที่รายจ่ายของรัฐบาลแม้มีจำนวนไม่เกินรายได้ แต่ก็มีทิศทางของรายจ่ายสูงขึ้นเป็นจำนวนใกล้เคียงกับสองเท่าของตัวเลขเมื่อ ปี พ.ศ. 2475 เช่นเดียวกัน

²⁶ ไทยในสมัยสร้างชาติ ที่ระลึกงานฉลองวันชาติ 2485 (พระนคร: โรงพิมพ์พานิชกุลผล, 2484).

ตารางที่ 3.1

รายได้และรายจ่ายจริงของประเทศ ระยะ พ.ศ. 2475-2484

ยอดเงินรายได้จริงและรายจ่ายจริงเป็นจำนวนบาท

ปี	รายได้จริง	รายจ่ายจริง
2475	79,651,369	70,232,968
2478	94,663,495	85,075,839
2481	118,233,205	110,713,159
2484	137,968,768	137,968,657

* รายได้และรายจ่ายประจำปี 2484 เป็นตัวเลขตามที่ได้ตั้งไว้ในงบประมาณ
ที่มา: ไทยในสมัยสร้างชาติ ที่ระลึกงานฉลองวันชาติ 2484 (ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ข้อจำกัดทางการเงินการคลังของประเทศ จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้กระทรวงกลาโหมได้รับงบประมาณประจำปีเพื่อปรับปรุงการทหารในระยะปีงบประมาณ พ.ศ. 2477-2480 ในสมัยรัฐบาลนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา มีลักษณะค่อนข้างคงที่ โดยมีวิธีการกำหนดงบประมาณทางกระทรวงกลาโหมโดยหลักการกำหนดภารกิจแล้วแบ่งจ่ายไปจัดสรรเป็นงบประมาณแบบผูกพันข้ามปี ไม่ว่าจะยอดเงินรายได้และรายจ่ายจริงจะมีอัตราเพิ่มขึ้นเท่าใด²⁷

จากผลการศึกษางบประมาณที่กระทรวงกลาโหมได้รับการจัดสรรในส่วนที่เป็นงบประมาณของกองทัพบกและกองทัพเรือในระยะ 5 ปีแรก ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2480²⁸ แสดงให้เห็นว่ากองทัพทั้งสองได้รับงบประมาณในลักษณะเพิ่มขึ้นไม่มากและค่อนข้างคงที่และมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามสัดส่วนรายได้ของประเทศ (ดังแสดงในตารางที่ 3.2)

²⁷ “งบประมาณกระทรวงกลาโหม (ตอน 1),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (3) สร.0201.4.3/5.

²⁸ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492, (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535).

ตารางที่ 3.2

การจัดสรรงบประมาณประจำปีของกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2477-2480

ให้แก่กองทัพบกและกองทัพเรือ

ปี/พ.ศ.	กองทัพบก/บาท	กองทัพเรือ/บาท
2477	8,622,402	5,691,373
2478	10,465,209	6,163,810
2479	10,796,610	6,800,000
2480	10,924,610	6,815,424

ที่มา: ปรับปรุงจาก สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492, หน้า 89.

กระทรวงกลาโหมได้รับงบประมาณในจำนวนที่สูงขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2478 ซึ่งเป็นระยะที่ปรากฏว่ารัฐบาลทราบและมีความกังวลต่อสถานการณ์โลกครั้งที่ 2 แล้ว จึงปรากฏว่ากองทัพบกได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นราว 2 ล้านบาท ในขณะที่กองทัพเรือได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นไม่มากนัก หากได้รับเป็นเงินนอกวิธีการงบประมาณใน พ.ศ. 2478 เพื่อปรับปรุงกองทัพเรือให้รับสถานการณ์สงครามโดยการตราพระราชบัญญัติบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 ซึ่งเสนอสภาผู้แทนราษฎรลงมติอนุมัติในช่วงท้ายเดือนมีนาคม พ.ศ. 2477 ต่อต้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2478 ดังได้เคยกล่าวมาก่อนแล้ว

อย่างไรก็ดีลักษณะการจัดทำงบประมาณทางกระทรวงกลาโหมที่ใช้วิธีแบ่งจ่ายไปจัดสรรเป็นงบประมาณแบบผูกพันข้ามปีเช่นเดิม นั้นหมายความว่า การเพิ่มรายจ่ายทางการทหารของประเทศไทยยังคงถูกจำกัดจากปัญหาจากภาวะการเงินและการคลังของประเทศเช่นก่อน ตลอดจนยังมีความขัดข้องในการตั้งและขออนุมัติเงินตามงบประมาณตามขั้นตอนวิธีการของรัฐสภาที่มักจะทำให้เกิดความขัดข้องตั้งแต่ระดับคณะกรรมการพิจารณางบประมาณของรัฐบาลไปจนถึงคณะกรรมการพิจารณางบประมาณของสภาผู้แทนราษฎรแทบทุกครั้ง

จนถึงขั้นที่มีการอนุมัติพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปีเรียบร้อยแล้ว หน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลก็ยังคงต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการจัดสรรเงินให้ทันกับการใช้จ่ายของแต่ละหน่วยงาน กรณีการเตรียมการป้องกันประเทศเนื่องจากสถานการณ์สงครามของกระทรวงกลาโหม ก็มักจะต้องเผชิญ

กับปัญหาที่กระทรวงการคลังไม่อาจจัดสรรหรืออนุมัติให้จ่ายเงินตามโครงการของกระทรวงกลาโหมได้ แม้จะได้รับอนุมัติโดยมติที่ประชุมคณะรัฐมนตรีแล้ว²⁹ เช่นเดียวกัน ข้อจำกัดทางการเงินและการคลังของรัฐบาลดังกล่าวนี้ ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องคิดหาช่องทางระดมเงินสร้างและสะสมอาวุธผ่านกระบวนการต่างๆ ของสังคม ดังจะกล่าวในบทต่อไป

3.4 ความผันผวนทางการเมืองภายในของประเทศไทย และความคืบหน้าจากความผันผวนภายนอกประเทศที่อาจปะทุขึ้นเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2

การดำเนินงานเพื่อรับมือกับสงคราม ตั้งแต่ระยะรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี สมัยที่ 2 ซึ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อปลาย พ.ศ. 2476 ต่อต้น พ.ศ. 2477 ที่ริเริ่มดำเนินตั้งแต่ก่อนที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป ในเวลาต่อมาเกิดความผันผวนทางการเมืองภายในเป็นเหตุให้นายกรัฐมนตรี พระยาพหลพลพยุหเสนา ต้องลาออกและจัดตั้งรัฐบาลใหม่จนถึงรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี สมัยที่ 5 (ตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2476 ถึงวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481) ทำให้มีการสับเปลี่ยนตำแหน่งรัฐมนตรีหลายครั้ง แต่เมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลโดยมากแล้วตัวบุคคลที่เป็นรัฐมนตรีส่วนใหญ่ยังเป็นบุคคลเดิม ทำให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบายเตรียมการป้องกันประเทศของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาไปจนถึงรัฐบาลนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม สมัยที่ 1 ถึงสมัยที่ 2 (21 ธันวาคม พ.ศ. 2481-1 สิงหาคม พ.ศ. 2487)

อย่างไรก็ดีในระยะที่พระยาพหลพลพยุหเสนาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้ ได้เกิดมีปัจจัยจากความผันผวนทางการเมืองภายในประเทศเนื่องจากการต่อต้านรัฐบาลจากเหตุการณ์กบฏบวรเดช และมีเหตุการณ์หรือมีเบาะแสการลอบสังหารบุคคลสำคัญที่เป็นรัฐมนตรีรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาหลายท่าน อาทิ การลอบสังหารหรือเบาะแสข่าวการลอบสังหารหลวงพิบูลสงคราม หลวงประดิษฐมนูธรรม หลวงศุภชลาศัย เป็นต้น

ความผันผวนทางการเมืองภายในของประเทศไทยเช่นที่กล่าวมานี้ ยังให้เกิดเหตุการณ์สำคัญในการดำเนินนโยบายเตรียมการป้องกันประเทศบางกรณี เช่น กรณีการต้องเดินทางไปยังต่างประเทศของหลวงประดิษฐมนูธรรมครั้งแรกเนื่องจากถูกกล่าวหาในกรณีเสนอโครงการปฏิรูปเศรษฐกิจในสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา สมัยที่ 2 ต่อมาได้รับคำสั่งให้กลับเข้ามาประเทศไทยในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา สมัยที่ 2 และได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเมื่อ

²⁹ “งบประมาณกระทรวงกลาโหม (ตอน 1),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (3) สร.0201.4.3/5.

วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1933) จนกระทั่งวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2478 หลวงประดิษฐมนูธรรม ในขณะที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยก็ต้องเดินทางออกจากประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งจนถึงวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2478 (1936) จึงเดินทางกลับเข้ามาถึงประเทศไทย

การเดินทางออกจากประเทศไทยของหลวงประดิษฐมนูธรรมครั้งแรกมุ่งหน้าไปยังประเทศฝรั่งเศส ส่วนการเดินทางออกจากประเทศไทยของหลวงประดิษฐมนูธรรมครั้งที่ 2 เป็นการไปยังประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป กับเดินทางไปยังสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น

ในขณะที่เดินทางออกนอกประเทศครั้งที่ 2 รัฐบาลเพียงแต่แจ้งต่อสาธารณชนว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางไปปฏิบัติราชการต่างประเทศ และปรากฏต่อมาในหน้าหนังสือพิมพ์ต่างประเทศว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมได้เยี่ยมคำนับและพบปะบุคคลสำคัญของประเทศมหาอำนาจหลายท่าน เมื่อกลับเข้ามาถึงประเทศไทยแล้วได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแทนพระยาศรีเสนา ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนา ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา สมัยที่ 3

หลวงประดิษฐมนูธรรม จึงดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในระบอบรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา สมัยที่ 3 ถึงสมัยที่ 5 (ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศตั้งแต่วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2478 (1936) ถึงวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481) แล้วจึงย้ายไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในสมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามสมัยที่ 1 (ตั้งแต่วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2481 ถึงวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2484) เป็นการดำรงตำแหน่งในขณะที่หลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมตลอดมาจนกระทั่งหลวงพิบูลสงครามมีตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี

ในขณะที่หลวงประดิษฐมนูธรรมดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจึงเป็นระยะที่เกิดความคับขันเนื่องจากสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศจีนและญี่ปุ่น เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างกองทัพจีนและทหารญี่ปุ่นอย่างรุนแรงที่อาจก่อให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากการเข้าแทรกแซงของชาติมหาอำนาจอื่นที่ได้รับความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของคนชาติและเจ้าหน้าที่การทูตเช่นอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจากปฏิบัติการทางทหารของกองทัพญี่ปุ่นหลายครั้ง

การปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างกองทัพจีนและกองทัพญี่ปุ่นที่เมืองจาฮาร์ ในบริเวณแมนจูเรีย การปะทะกันที่เมืองจินวางเตา เชียงไฮ่ ปักกิ่ง เทียนสิน พูเจี้ยน ได้ดำเนินมาโดยลำดับ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปะทะกันที่สะพานหลูโกวเฉียว เมืองเซียงไฮ้ เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 ซึ่งนับเป็นสงครามระหว่างประเทศจีนกับญี่ปุ่นครั้งที่ 2 ขึ้นอย่างเปิดเผย และก่อให้เกิดความคับขันว่าจะเกิดสงครามระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศโซเวียตรัสเซียขึ้นในบริเวณพรมแดนแมนจูเรียกับโซเวียตอีกด้วย

ความคับขันของสถานการณ์สงครามระหว่างประเทศจีนกับญี่ปุ่นครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2480 ทำให้กองทัพญี่ปุ่นได้เคลื่อนทัพลงมาทางใต้เพื่อปราบปรามกองทัพประเทศจีนทางเมืองกวางตุ้ง (กวางโจว) ชั่วเถา ซานตง ไหน่หนาน ในปลาย พ.ศ. 2480 กองทัพญี่ปุ่นเริ่มตรวจพบการลำเลียงอาวุธให้แก่กองทัพประเทศจีนจากบริเวณตอนเหนือของอาณาเขตอินโดจีนฝรั่งเศส³⁰ และใน พ.ศ. 2482 ก็เริ่มตรวจพบการลำเลียงอาวุธจากบริเวณชายแดนพม่าของอาณาจักรอังกฤษ³¹

ประเทศญี่ปุ่นจึงเริ่มประท้วงการกระทำของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส และเข้าตรวจยึดสิ่งของที่ส่งให้แก่รัฐบาลประเทศจีนที่ส่งเข้ามาทางรถไฟในบริเวณดังกล่าว อีกทั้งเป็นเหตุให้ประเทศญี่ปุ่นส่งกองทหารเข้ามายังดินแดนอินโดจีนฝรั่งเศสและส่งกำลังกองทัพเรือเข้ามายังบริเวณหมู่เกาะปะการังในทะเลจีนใต้มากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งเริ่มบังคับอินโดจีนฝรั่งเศสยอมรับการที่ญี่ปุ่นส่งกองทหารเข้ามายังเมืองฮานอย ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483³²

ความคับขันเนื่องจากการที่ญี่ปุ่นส่งกำลังทหารเข้ามายังอินโดจีนฝรั่งเศสเนื่องจากสาเหตุความขัดแย้งระหว่างประเทศญี่ปุ่นมีต่ออังกฤษและฝรั่งเศส เป็นเหตุให้เกิดความไม่ไว้วางใจในการมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเทศญี่ปุ่น ถูกประเทศอังกฤษหักท้วงหรือแทรกแซงการดำเนินการกิจการภายในและการดำเนินการเตรียมป้องกันประเทศของประเทศไทย³³ รวมถูกประเทศฝรั่งเศสป้ายเปียงขึ้นตอนการให้สัตยาบันการทำสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกันใน พ.ศ. 2483

³⁰ “ว่าฝรั่งเศสขนอาวุธยุทธภัณฑ์ขึ้นไฮฟอง เพื่อส่งต่อไปให้จีน แต่ฝรั่งเศสปฏิเสธข่าวเรือของประเทศที่ 3 คอยส่งอาวุธให้แก่จีน,” ประชาชาติ (4 พฤศจิกายน 2480): 1.

³¹ “Seizure of railway was too late,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (9 November 1938): 4.

³² “Japanese troops in Indo-China,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (5 October 1940): 10.

³³ “ท่านอีเดน แสดงความพอใจในนโยบายต่างประเทศของสยาม,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร. 0201.8/6.

ในระบอบที่หลวงประดิษฐมนูธรรมดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จึงต้องชี้แจงนโยบายต่างประเทศในการวางตัวเป็นกลางของประเทศไทยหลายครั้ง โดยในระยะ พ.ศ. 2480-2481 ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สำคัญด้วยการเจรจาเปลี่ยนแปลงสนธิสัญญาทางไมตรีที่ไม่เสมอภาค ยกเลิกข้อสัญญาที่ให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ประเทศต่างๆ

การขอยกเลิกสนธิสัญญาไมตรีที่ไม่เสมอภาค จึงมีความหมายโดยนัยให้เหล่าประเทศมหาอำนาจและประเทศอื่นๆ ที่ประเทศไทยขอทำสนธิสัญญาใหม่เคารพต่อสถานะของประเทศไทยในทางกฎหมายและในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งในช่วงที่กำลังดำเนินการเจรจาเพื่อทำสนธิสัญญาฉบับใหม่กับแต่ละประเทศนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจึงแสดงออกให้หน่วยงานต่างๆ ของประเทศไทยระมัดระวังและงดเว้นการแสดงออกหรือการดำเนินการใดที่อาจเกิดผลกระทบต่อการดำเนินการเพื่อทำสนธิสัญญากับต่างประเทศ³⁴

3.5 สรุปท้ายบท

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยเผชิญกับความผันผวนทางการเมืองมาจนกระทั่งเกิดกบฏบวรเดชใน พ.ศ. 2476 รัฐบาลไทยจึงเริ่มควบคุมสถานการณ์ความขัดแย้งภายในประเทศไทย และเริ่มปรับปรุงกำลังทหารตามคำประกาศหลัก 6 ประการของคณะราษฎร เรื่องหลักเอกราช อันเป็นระยะที่เกิดความกังวลในหลายประเทศว่าจะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเนื่องจากการสงครามระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่นในบริเวณแมนจูเรียซึ่งขณะนั้นเรียกการสงครามในบริเวณนั้นว่า “การสงครามตะวันออก” (War in the Far East) กำลังมีพลวัตการขยายตัวมากขึ้นจนประทุเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น การเริ่มปรับปรุงการทหารของประเทศไทยใน พ.ศ. 2477 จึงเริ่มขึ้นในระยะที่สังคมโลกเกิดกังวลต่อสงคราม หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบในเรื่องความรู้และการคาดการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของสังคมไทย เรื่องแนวความคิดทางทหารในการป้องกันประเทศภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เรื่องบริบทสถานการณ์ทางการเงินและการคลังของประเทศ และเรื่องความผันผวนทางการเมืองภายในของประเทศไทยและความคับขันจากความผันผวนภายนอกประเทศที่อาจประทุขึ้นเป็นสงครามโลก

³⁴ “หลวงประดิษฐ์อึดอัดใจการต่างประเทศ ขอว่าผู้ที่รักชาติแท้แล้วจะไม่กระทำการใดที่จะเป็นภัยแก่สัมพันธ์ไมตรีต่างประเทศ,” ประชาชาติ (2 มิถุนายน 2480): 1.

ครั้งที่ 2 ทำให้เห็นว่าการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยเป็นเรื่องที่มีเหตุผลความเป็นมา และมีกระบวนการเกี่ยวเนื่องเกิดขึ้นมาตามลำดับ กล่าวคือ

ในเรื่องความรู้และการคาดการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของสังคมไทยปรากฏโดยการรับรู้ และคาดการณ์ของฝ่ายรัฐบาลซึ่งได้วางแผนการปรับปรุงกำลังทหารในส่วนกองทัพเรือเพื่อรับมือกับ สงครามระดับสงครามนานาชาติมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว นอกจากนี้บุคคลและหน่วยงานภาครัฐบาลตลอดจนภาคประชาชนก็แสดงออกถึงถึงความรับรู้ ว่า สงครามโลกครั้งที่ 2 กำลังจะเกิดขึ้นมาก่อนแล้วเช่นกัน ดังเห็นได้จากการบรรยายในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก การทำนายสงครามโลกครั้งที่ 2 ของบุคคลสำคัญของโลก และการแสดงความคิดเห็นใน หน้าหนังสือพิมพ์ไทยหลายฉบับ ความรู้เช่นนี้เป็นผลให้รัฐบาลยังคงใช้แนวคิดปรับปรุงกำลังทหาร เช่นเดียวกับที่เคยวางแผนการมาก่อน ดังปรากฏจากการปรับปรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477

อย่างไรก็ดีโดยสภาพทางการเงินการคลังของประเทศได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจ ตกต่ำของโลก การปรับปรุงกำลังทหารจึงดำเนินการไปด้วยข้อจำกัดทางงบประมาณและข้อจำกัดจาก ขนาดเศรษฐกิจของประเทศ พร้อมๆ กับปัญหาความผันผวนทางการเมืองภายในประเทศและ การเมืองของโลกทำให้รัฐบาลไทยตัดสินใจส่งหลวงประดิษฐมนูธรรมไปราชการต่างประเทศหลาย เดือนโดยมิได้แถลงให้ทราบถึงภารกิจอย่างแจ่มชัด ในระหว่างการเดินทางไปยังแต่ละประเทศมักได้รับ คำถามเกี่ยวกับนโยบายของประเทศไทยเสมอ หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ยืนยันคำตอบทุกครั้งว่า ประเทศไทยมีนโยบายรักษาความเป็นกลางและเป็นมิตรกับทุกประเทศ คำถามเช่นนี้จึงแสดงถึงความ กังวลต่อสถานการณ์สงครามเนื่องจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศ

จากเหตุการณ์ซึ่งปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมานี้จึงเห็นได้ว่าการปรับปรุง การทหารเพื่อเตรียมการป้องกันประเทศเป็นเรื่องที่มีเหตุผลความเป็นมาเนื่องจากสถานการณ์ สงครามของโลก โดยเฉพาะในกรณี “การสงครามตะวันออก” หรือสงครามระหว่างประเทศจีนกับ ญี่ปุ่น ที่มีพลวัตขยายตัวเป็นความคับขันมากขึ้นตามลำดับมาตั้งแต่ก่อนเกิดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป.

บทที่ 4

มีกำลังพร้อมที่จะรักษาความเป็นกลาง

ภายหลังจากพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีแจ้งต่อคณะรัฐมนตรีให้ทราบถึงความวิตกเกี่ยวกับการสงครามตะวันออกและขอให้หาเส้นทางเตรียมตัวรับสถานการณ์ไว้เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2476 (1934) แล้ว การประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งต่อๆ มา ก็ได้พิจารณาถึงการเตรียมตัวป้องกันประเทศต่างๆ มาโดยลำดับ และรัฐมนตรีแต่ละกระทรวงก็ได้เริ่มตระเตรียมวางนโยบายและดำเนินแผนงานโครงการทั้ง โดยลำพังหน่วยงานของตนหรือโดยการปรึกษาร่วมกับกระทรวงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในการดำเนินการของแต่ละกระทรวงนั้น ตั้งแต่รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี สมัยที่ 2 ได้กำชับให้หน่วยงานที่มีหน้าที่เช่น สำนักงานโฆษณาการ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงกลาโหม ซึ่งแจ้งให้ประชาชนทราบอย่างชัดเจน หากเป็นการปาฐกถาก็ให้มีภาพประกอบด้วย หากมีภาพยนตร์เกี่ยวกับการแสดงกำลังกองทัพบก กองทัพเรือและกองทัพอากาศของไทยก็ให้โฆษณาอธิบายภาพในแนวทางสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ประชาชน ไม่ให้อธิบายชี้แจงเกินไปจนเป็นการใส่ร้ายและสร้างความเกลียดชังชาติอื่นๆ ทั้งนี้ นายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งให้สถานทูตและสถานกงสุลไทยในต่างประเทศทราบถึงนโยบายวางตัวเป็นกลางเพื่อแจ้งแก่ประเทศต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบด้วย

ในส่วนที่เป็นการปรับปรุงกำลังทหารและอาวุธ ยุทธภัณฑ์ ต้องระมัดระวังมิให้กระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจ จึงแสดงลักษณะการรักษาความเป็นกลางตามแนวคิดการป้องกันประเทศทางทหารของพระยาราชาวงษ์สัน ดังนั้นในการดำเนินแผนงานและโครงการโดยหน่วยงานแต่ละกระทรวงจึงแสดงวัตถุประสงค์ว่าเป็นการดำเนินการเพื่อการป้องกันประเทศและเพื่อรับมือกับสภาวะสงครามอย่างชัดเจน

การดำเนินงานเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับสงครามโลกครั้งที่ 2 นับได้ว่าเริ่มต้นขึ้นเมื่อปลาย พ.ศ. 2476 ต่อต้น พ.ศ. 2477 ในสมัยรัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 ซึ่งเกิดขึ้นในระยะที่มีการทำความเข้าใจหลักการรักษาความเป็นกลางว่า ต้องมีฐานะกำลังทหารเพียงพอต่อการรักษาความเป็นกลางด้วยตามแนวทางการป้องกันประเทศทางทหาร การเตรียม

ป้องกันประเทศของรัฐบาลจึงมีนัยแห่งการรักษาความเป็นกลางทั้งที่แสดงออกอย่างชัดเจนและมีได้แสดงออกอย่างเปิดเผยแฝงอยู่ในการดำเนินการของรัฐบาลและหน่วยราชการต่างๆ ตั้งแต่แรก ทั้งยังมีการชี้แจงให้ภาคประชาชนเข้าใจความหมายของหลักการรักษาความเป็นกลาง มีการอธิบายให้ประชาชนเข้าใจสถานการณ์ที่กำลังจะเกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 พร้อมทั้งเข้าใจแนวปฏิบัติเมื่อเกิดสงครามขึ้นอีกด้วย

การดำเนินการของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาต่อเนื่องไปถึงรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม ในระยะที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งในยุโรปและในภูมิภาคแปซิฟิก อีกทั้งยังต่อเนื่องด้วยตัวบุคคลที่เป็นรัฐมนตรีของแต่ละรัฐบาล ประกอบกับบริบทสถานการณ์ต่างๆ มีความคับขันที่อาจเกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกหลายครั้ง แต่ด้วยความหวาดระแวงต่อประเทศไทยของประเทมหาอำนาจ จึงเกิดการแทรกแซงการดำเนินนโยบายของประเทศไทย หรือแทรกแซงดำเนินการเพื่อป้องกันประเทศของประเทศไทยจากชาติมหาอำนาจตะวันตกมาตลอดระยะ พ.ศ. 2477-พ.ศ. 2480 ดังจะเห็นได้จากการเตรียมป้องกันประเทศของประเทศไทยเพื่อรักษาหลักการรักษาความเป็นกลาง 3 กรณี ได้แก่ การเตรียมป้องกันประเทศโดยกระทรวงกลาโหม การเตรียมป้องกันประเทศโดยกระทรวงการต่างประเทศ และ การเตรียมป้องกันประเทศโดยสำนักนายกรัฐมนตรี ดังจะอธิบายไปโดยลำดับต่อไปนี้

4.1 การเตรียมป้องกันประเทศโดยกระทรวงกลาโหม

การเตรียมป้องกันประเทศโดยกระทรวงกลาโหมที่ริเริ่มในระยะรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาและมีความเกี่ยวเนื่องไปยังรัฐบาลอื่นๆ ภายหลัง จนกระทั่งเกิดและเสร็จสิ้นภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ปรากฏเด่นชัดในกิจกรรม 4 เรื่อง ได้แก่ การรณรงค์เรียไบริจาคเงินช่วยราชการทหาร โครงการบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 กิจกรรมยุวชนทหาร และ การป้องกันภัยทางอากาศ

4.1.1 การรณรงค์เรียไบริจาคเงินช่วยราชการทหาร

กิจกรรมเรียไบริจาคเงินเพื่อบำรุงราชการทหารเป็นกิจกรรมสาธารณะที่เฟื่องฟูมากในสมัยรัฐบาลราชาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ที่มีการจัดงานเพื่อรณรงค์ขอรับบริจาคเงินเพื่อบำรุงการทหารจำนวนมาก อาทิ การจัดการขมวยขึ้นที่สนามฟุตบอลโรงเรียนสวน

กุหลาบในลักษณะเป็นงานเทศกาลประจำปีที่จัดต่อเนื่องเป็นเวลาหลายปีเพื่อนำเงินรายได้จากการขายบัตรผ่านประตูและเงินที่ขายลอตเตอรี่และเงินที่ขอเรียไรในวันงานนำไปซื้อปืนให้แก่กองเสือป่า¹ หรือการจัดงานแสดงการบินและเรียไรเงินบริจาคเพื่อซื้อเครื่องบินให้แก่กองทัพบก² และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดเรียไรเงินเพื่อสมทบทุนซื้อเรือรบพระร่วงถวายแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว³

เมื่อล่วงมาถึงสมัยรัฐบาลระบอบประชาธิปไตย มีการบริจาคเงินเพื่อบำรุงการทหารครั้งแรกๆ ในระยะเดือนสิงหาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการบริจาคเงินให้แก่ราชการทหารในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองและคงจะมีการจัดงานครั้งอื่นๆ สืบเนื่องตามมาหลังจากนั้น

และในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาฯ ยังเริ่มมีการรณรงค์เรียไรบริจาคเงินช่วยราชการทหารในทางสาธารณะเกิดขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังเหตุการณ์พระยาพหลพลพยุหเสนาฯ ทำการยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เนื่องจากเหตุที่พระยามโนปกรณ์นิติธาดาประกาศงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราโดยอ้างว่าสภาผู้แทนราษฎรยังประกอบด้วยสมาชิกซึ่งตั้งเป็นการชั่วคราว ไม่เป็นการสมควรที่สภาจะพึงดำริเปลี่ยนแปลงนโยบายสำคัญทางเศรษฐกิจ จึงให้ปิดการประชุมสภาผู้แทนราษฎรจนกว่าจะมีสภาผู้แทนราษฎรขึ้นใหม่

เมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนาฯ จัดตั้งรัฐบาลขึ้นแล้ว ต่อมาอีก 3 เดือนเศษ ก็เกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดชในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 หลังจากรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาฯ เป็นฝ่ายจัดการปราบปรามฝ่ายกบฏบวรเดชราบคาบแล้ว คุณหญิงพหลพลพยุหเสนาฯ เริ่มการรณรงค์เรียไรเงินบริจาคจากสาธารณชนเพื่อช่วยราชการทหาร นำมาจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ที่สูญหายไปเนื่องจากการปราบกบฏบวรเดช⁴ ต่อจากนั้น มีผู้เสนอความเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์หลายท่าน ซึ่งความเห็นเหล่านั้นมีทิศทางเดียวกันว่าการรักษาระบอบประชาธิปไตยให้ได้เป็นผลดี ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการป้องกันรักษาระบอบประชาธิปไตยและรักษาหลัก 6 ประการของคณะราษฎร โดยมีการยกตัวอย่างว่าการที่ฝ่ายทหารมีอาวุธทันสมัยจึงเป็นฝ่ายมีชัยสามารถปราบปรามฝ่ายกบฏได้อย่างรวดเร็ว

¹ “มวย,” บางกอกไทมส์ (5 กรกฎาคม 2464): 10.

² “คำแถลงการณ์ของกรมเสนาธิการมณฑลทหารบก [การบินปืนรั้วป้องกันรักษาเมืองมรดาได้สมหวังอย่างไร],” บางกอกไทมส์ (13 มกราคม 2463): 6.

³ “ชักชวนเพิ่มเงินสร้างเรือพระร่วง (โคลงสี่สุภาพ),” สมุทสาร ฉบับพิเศษ 5 (มกราคม 2461): 91.

⁴ “คุณหญิงพหลชวนบูรณะกำลังที่สูญ,” ประชาชาติ (9 ธันวาคม 2476): 5.

แต่ด้วยฐานะกำลังทหารของประเทศไทยในขณะนั้นยังไม่มีอาวุธเหมาะสมแก่หน้าที่ป้องกันรักษาเอกราชและอธิปไตยที่อาจเกิดจากสถานการณ์ความไม่สงบภายในหรือจากสถานการณ์สงครามภายนอกประเทศซึ่งขณะนั้นเป็นที่ทราบแพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วโลกว่ามีความขัดแย้งระหว่างชาติมหาอำนาจที่อาจเกิดเป็นสงครามโลกขึ้นได้ ประกอบกับรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาเริ่มมีแนวความคิดจัดโครงสร้างการป้องกันประเทศเสียใหม่ โดยการปรับปรุงหน่วยราชการของกระทรวงกลาโหม กำหนดให้มีกองทัพในบังคับบัญชาประกอบด้วยกองทัพบกและกองทัพเรือ เนื่องจากกองทัพเรือในปลายสมัยราชาธิปไตยมีฐานะเป็นเพียงกรมทหารเรือ

โครงสร้างการป้องกันประเทศที่กำหนดใหม่ให้กองทัพบกและกองทัพเรือ มีกรมทหารต่างๆ ซึ่งระบุไว้เป็นกรมกองทหารในสังกัดแต่ละกองทัพ รัฐบาลจึงตราพระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2476 เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 แล้วปรับปรุงพระราชบัญญัตินี้เป็นพระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2477 ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2477⁵

การจัดโครงสร้างการป้องกันประเทศใหม่ของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาเช่นนี้ยังผลให้เกิดการริเริ่มรณรงค์เรียไรรบริจาคเงินช่วยราชการทหารขึ้นโดยความร่วมมือกันระหว่างภาคประชาชนและภาคราชการ โดยยอธบายเหตุผลในการรณรงค์ 2 ประการ ว่าเนื่องจากปัญหาความทรุดโทรมทางการทหารของประเทศ และเนื่องจากเหตุผลเกี่ยวกับสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศที่อาจเกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นแล้วลูกกลมเข้าในประเทศไทย

การรณรงค์เรียไรรบริจาคเงินช่วยราชการทหารที่เกิดขึ้นเนื่องจากการผสมผสานกันของเหตุผลทั้งสองประการดังกล่าว จะเห็นได้จากดำเนินการดังต่อไปนี้

4.1.1.1 การริเริ่มรณรงค์เรียไรรเงินโดยบริษัทภาพยนตร์สหคินิมา

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2477 มีการรณรงค์เรียไรรเงินบำรุงราชการทหารเรือที่ริเริ่มขึ้นโดยบริษัทสหคินิมาเชิญชวนประชาชนไปช่วยกันดูภาพยนตร์เรื่อง “ลูกทะเล” (SON OF A SAILOR) ภาพยนตร์อเมริกันนำแสดงโดย โจ อี. บราวน์ และจีน มูอีย์ บริษัทสหคินิมาจะเฉลี่ยผลกำไรใน

⁵ “พระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พุทธศักราช 2477,” ราชกิจจานุเบกษา 51 ก (24 เมษายน 2477): 155.; “พระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พุทธศักราช 2476,” ราชกิจจานุเบกษา 50 ก (5 ธันวาคม 2476): 702.

โปรแกรมการฉายภาพยนตร์เรื่องนี้ไปบำรุงราชการทหารเรือ และกองทัพเรือก็ได้เอื้อเพื่อจัดสรรงบมาบรรเลงหน้าโรงภาพยนตร์ และส่งวงเครื่องสายฝรั่งมาบรรเลงดนตรีในโรงภาพยนตร์อีกด้วย⁶

บริษัทสหคินีมาเป็นบริษัทที่ทำธุรกิจบริหารงานโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง และมีโรงภาพยนตร์ในเครือบริษัทหลายโรง เช่น เฉลิมบุรี เฉลิมธานี เฉลิมเวียง เฉลิมนคร เฉลิมรัฐ เฉลิมราชบุรี ภาพยนตร์ของบริษัทสหคินีมาเป็นภาพยนตร์นำเข้าจากต่างประเทศ

บริษัทสหคินีมานอกจากจะมีส่วนริเริ่มชักชวนประชาชนสละเงินช่วยราชการทหารแล้ว ยังสนับสนุนการเรียไ้เงินบำรุงราชการทหารโดยใช้วิธีจัดฉายภาพยนตร์ต่างประเทศที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการสงครามรอบการกุศลเสมอมา การดำเนินเนื้อเรื่องและฉากของสงครามในภาพยนตร์ต่างประเทศจึงน่าจะมีส่วนทำให้เกิดการเปรียบเทียบถึงฐานะทางการทหารของประเทศไทย

4.1.1.2 การริเริ่มจัดสร้างภาพยนตร์โดยกระทรวงกลาโหมเรื่อง “เลือดทหารไทย”

จากการรณรงค์จัดฉายภาพยนตร์เพื่อรวบรวมเงินบำรุงราชการทหารซึ่งริเริ่มขึ้นโดยบริษัทสหคินีมา น่าจะจุดประกายความคิดแก่ผู้คนในสังคมระลอกถึงวิธีการจัดมหรสพเพื่อเรียไ้เงินบำรุงราชการทหารที่คุ้นเคยกันเมื่อสมัยรัชกาลที่ 6 และเป็นเหตุจุดประกายความคิดให้กระทรวงกลาโหมคิดจัดการโครงการสร้างภาพยนตร์เพื่อรณรงค์ให้มีการบริจาคเงินช่วยราชการทหารมากขึ้น ดังปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์รายงานข่าวว่ากระทรวงกลาโหมคิดสร้างภาพยนตร์แสดงการรบทางบกทางเรือและการป้องกันอากาศ พร้อมทั้งแสดงเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยที่ประเทศไทยมีอยู่ ดังรายงานข่าวซึ่งแสดงวัตถุประสงค์ของกระทรวงกลาโหมว่า

ตามที่เราได้เสนอข่าวเกี่ยวกับราชการทหารอยู่เนืองๆ นั้น **ประชาชนทั้งหลายคงประจักษ์ว่ากระทรวงกลาโหมของเราในสมัยนี้ได้ก้าวหน้าไปในทางที่จะบำรุงแสนยานุภาพและนาวิกานุภาพของเราให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น** เพราะได้ประจักษ์จากความจริงที่ผ่านพ้นมาแล้วในอดีตว่า **อาวุธเหล่านี้ย่อมเป็นมูลกรณีอันจักนำมาซึ่งความวัฒนาสถาพรแห่งชาติบ้านเมืองโดยแท้ แต่มีกรณีที่สำคัญอยู่ประการหนึ่งที่กระทรวงกลาโหมของเราในปัจจุบันคำนึงนึ่อยู่มาก คือการทำให้ประชาชนชาวไทยได้เล็งเห็นคุณค่าของแสนยานุภาพอย่างแท้จริง และมีหูตาอันตื่นอยู่เสมอ** ในกรณีเช่นนี้กระทรวงกลาโหมจะต้องใช้วิธีเผยแพร่ชวนเชื่ออันเป็นวิธีที่ไม่นิยมใน

⁶ “เชิญร่วมกันช่วยชาติ โดยดูเรื่อง ลูกทะเล,” สยามราชบุรุษ (19 พฤษภาคม 2477): 2.

สมัยก่อน แต่เป็นวิธีที่จะผูกความสัมพันธ์ระหว่างการทำอาหารกับจิตใจของพลเรือนสามัญได้เป็นอย่างดี⁷

โครงการสร้างภาพยนตร์ดังกล่าวนี้ กระทรวงกลาโหมใช้วิธีให้สำนักงานโฆษณาการทดลองจ่ายงบประมาณไปก่อน เมื่อภาพยนตร์ถ่ายทำแล้วเสร็จนำออกฉายเก็บเงินตามโรงมหรสพทั่วไป ได้เงินแล้วจึงหักคืนให้กรมโฆษณาการ และแบ่งส่วนที่เหลือให้แก่กองทัพบกและกองทัพเรือ โดยภาพยนตร์เรื่องที่จะสร้างนี้จะอยู่ในความอุปถัมภ์ของกระทรวงกลาโหม ซึ่งสำนักนายกรัฐมนตรีต้นสังกัดสำนักงานกรมโฆษณาการได้นำเรื่องเสนอขออนุมัติต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2477⁸

ภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นภาพยนตร์ประเภท “ภาพยนตร์พูดได้” ชื่อเรื่อง “เลือดทหารไทย” ที่ใช้เทคโนโลยีการบันทึกเสียงในฟิล์มแบบใหม่ และมีการแต่งเพลงประกอบภาพยนตร์ทำนองเพลงมาร์ชชื่อเพลงมาร์ชเลือดทหารไทย โดยขุนวิจิตรมาตราเป็นผู้แต่งคำร้อง และนายร้อยโท มานิต เสนะวิณินเป็นผู้แต่งทำนอง สำหรับใช้กับภาพยนตร์เรื่องนี้โดยเฉพาะ⁹

กระทรวงกลาโหมกำหนดให้การดำเนินเรื่องของภาพยนตร์เรื่อง “เลือดทหารไทย” มิใช่เป็นแบบภาพยนตร์ข่าว แต่เป็นภาพยนตร์ที่มีวิธีดำเนินเรื่อง มีพระเอกนางเอกเช่นภาพยนตร์ทั่วไป กระทรวงกลาโหมต้องการให้เนื้อเรื่องแสดงถึงการรบขนาดใหญ่ทางบก ทางเรือและทางอากาศ ที่แสดงถึงชีวิตของทหารทั้ง 3 เหล่าในการปฏิบัติหน้าที่ยามปกติและยามสงคราม รวมถึงแสดงสมรรถภาพของอาวุธสมัยใหม่ทุกชนิดเท่าที่ประเทศไทยมีอยู่ในขณะนั้น ทั้งจะให้เห็นฉากการสู้รบอย่างดุร้ายตื่นเต้นทั้งในภาคพื้นดิน การต่อสู้ข้าศึกทางทะเล การโจมตีทางอากาศของเครื่องบินศัตรู และการต่อสู้ป้องกันพระนครของหน่วยป้องกันภัยทางอากาศซึ่งเป็นเรื่องใหม่สุดของประเทศ ที่สำคัญคือผู้ชมจะได้เห็นสภาวะอันใกล้เคียงความเป็นจริงหากเกิดยามสงคราม เช่น การเกณฑ์ทหาร การระดมพล เป็นต้น

⁷ “กลาโหมสร้างภาพยนตร์แสดงการรบทางบกทางเรือและการป้องกันทางอากาศ แสดงเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ทันสมัยที่มีอยู่,” ประชาชาติ (1 กันยายน 2477): 1.

⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 6 การทำภาพยนตร์เพื่อช่วยหาราชฎา नियมกิจการของกระทรวงต่างๆ,” 22 พฤษภาคม 2477.

⁹ “กำหนดการถ่ายภาพยนตร์พูดได้ เรื่อง ‘เลือดทหารไทย’ ตอนออกสงคราม,” สยามราษฎร์ (21 กันยายน 2477): 1.

คำอธิบายวัตถุประสงค์ของกระทรวงกลาโหมที่ต้องการทำให้ประชาชนชาวไทยที่อยู่ในภาวะปลอดภัยตลอดสงครามมาเป็นเวลานาน ได้เล็งเห็นคุณค่าของการมีแสนยานุภาพทางทหารและมีหутаอันดีนออยู่เสมอ รวมถึงเห็นฉากสงครามที่ไม่เคยเห็นหรือคุ้นเคยมาก่อน เมื่อประกอบกันเป็นเนื้อหาและการดำเนินเรื่องในภาพยนตร์เรื่อง “เลือดทหารไทย” แล้ว นั้นย่อมแสดงว่ากระทรวงกระทรวงกลาโหมต้องการแสดงบริบทของการสงคราม ให้สังคมไทยตระหนักถึงสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 และมองเห็นภาพสนามรบและยานรบ รวมอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปมิได้เป็นการรบด้วยปืนเล็กของกองทหารราบและการรบด้วยทหารปืนใหญ่เช่นที่สังคมไทยรับรู้และเคยเห็นในการซ้อมรบครั้งต่างๆ ในสมัยรัฐบาลราชาธิปไตย

ผู้แสดงภาพยนตร์เรื่องนี้ ได้แก่ ข้าราชการประจำการในกองทัพบก กองทัพเรือ สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักเลขาธิการรัฐมนตรีกลาโหม กระทรวงเศรษฐการ และตำรวจ ตัวละครสำคัญที่กำหนดไว้ครั้งแรกได้แก่ นายพันเอกพระประจันปัจจนิก (พุก มหาดีลก) ผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ 1 นายพันตรีหลวงสารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พระเอกคือ นายร้อยเอก หม่อมหลวงขาบ กุญชร นางเอกคือ นางสาวจำเนียร อินทนีลวัต ศึกษานายพันตรี หลวงประสิทธิ์ยุทธศิลป์ (ตาช อินทนีลวัต) และนางสาววิภา เก่งระดมยิง เป็นนางรอง การสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้เริ่มฝึกซ้อมบทตั้งแต่วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2477 และเริ่มถ่ายภาพแต่วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2477

นอกจากนี้ กระทรวงกลาโหมได้ตั้งคณะกรรมการอำนวยการขึ้นชุดหนึ่ง มีนายพันเอกพระสราภยสฤทธิการ (กมล โชติกเสถียร) เจ้ากรมยุทธการทหารบก เป็นประธานกรรมการ กรรมการฝ่ายทหารได้แก่ นายพันเอกพระประจันปัจจนิก นายพันโทหลวงพรหมโยธี (มังกร ผลโยธิน) นายพันตรี หลวงวิจิตรกุลยุทธ นายพันตรีหลวงสารานุประพันธ์ นายนาวาตรีหลวงนิเทศกลกิจ (กลาง โรจนเสนา) นายเรือเอก ชลิต กุลกำจร ร.น. นายร้อยเอกหลวงเจริญจรมพร (เจริญ ไชโยกมล) กรรมการฝ่ายสำนักงานโฆษณาการได้แก่ นายพันตรีหลวงรณสิทธิพิชัย หลวงกลการเจนจิต (เกา วสุวัต) นายมานิต วสุวัต และขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต่อไปจะเป็นบุคคลผู้ปฏิบัติการสำคัญตั้งแต่ระยะเตรียมรับการสงครามจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2

4.1.1.3 การรณรงค์บริจาคเงินทางกรมศิลปากรฯ เพื่อช่วยป้องกันภัยทางอากาศ ริเริ่มโดย หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร

นอกจากการริเริ่มจัดสร้างภาพยนตร์เพื่อเก็บเงินบำรุงราชการทหารของกระทรวงกลาโหมแล้ว ในเดือนเดียวกัน (กันยายน พ.ศ. 2477) ก็มีบุคคลสำคัญในภาคราชการหลายท่านริเริ่มรณรงค์เรียไ้เงินบำรุงราชการทหารในลักษณะเจาะจงเฉพาะหน่วยทหารขึ้น อาทิ กรณีหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรได้เชิญชวนข้าราชการในกรมศิลปากรและโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ช่วยบริจาคทรัพย์เพื่อช่วยราชการทหาร เมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2477

หลวงวิจิตรวาทการให้เหตุผลในการเชิญชวนบริจาคเงินว่า เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่าภัยทางอากาศเป็นเรื่องสำคัญ รัฐบาลจึงตั้งกรมต่อสู้ป้องกันอากาศยานขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการป้องกันพระราชอาณาจักร ซึ่งการจะให้การป้องกันภัยทางอากาศเป็นไปได้ดี จำเป็นที่พลเรือนต้องช่วยกันสละทรัพย์ช่วยทางทหารซึ่งจะเป็นฝ่ายผู้สละชีวิตในการสงคราม

เงินที่ได้รับจากการบริจาคครั้งนี้กรมศิลปากรได้นำส่งแก่กรมเสมียนตรา กระทรวงกลาโหม ที่ตอบรับทราบความจำนงและรับเงินช่วยราชการนี้ในปลายเดือนกันยายนเดียวกัน เนื่องจากกระทรวงกลาโหม กองทัพบกและกองทัพเรือในขณะนั้นยังไม่มี ความชัดเจนเกี่ยวกับวิธีการรับเงินเรียไ้เงินช่วยราชการทหาร¹⁰

4.1.1.4 การริเริ่มการรณรงค์เรียไ้เงินซื้อเครื่องบินให้แก่กรมอากาศยาน โดย นายพันโท หลวงกาจสงคราม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หลังจากการริเริ่มของหลวงวิจิตรวาทการที่สอดคล้องกับการที่รัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักรแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2477 ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้อนุมัติเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2477 เนื้อหาของพระราชบัญญัตินี้มีเฉพาะเรื่องตั้งกรมป้องกันต่อสู้อากาศยานขึ้นเป็นหน่วยราชการสังกัดกองทัพบก ที่แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมีแนวคิดตั้งกรมป้องกันต่อสู้อากาศยานขึ้นเป็นหน่วยงานตามโครงสร้างการป้องกันประเทศของรัฐบาล¹¹ แต่การป้องกันภัยทางอากาศมิได้มี

¹⁰ “สมทบทุนช่วยป้องกันภัยทางอากาศในยามสงคราม,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.0701.28/2.

¹¹ “พระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักรแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477,” ราชกิจจานุเบกษา 51 ก (12 กันยายน 2477): 500.

เพียงปีนต่อสู้อากาศยานเท่านั้น หากยังเกี่ยวข้องกับการบินทางอากาศโดยเครื่องบินของกรมอากาศยานด้วย

นายพันโท หลวงกาจสงคราม จึงเป็นอีกท่านหนึ่งที่ริเริ่มการบริจาคเงินซื้อเครื่องบินให้แก่กรมอากาศยาน โดยเขียนบทความอธิบายวิธีการรบทางอากาศและเชิญชวนให้ผู้มีกำลังทรัพย์เพียงพอหรือหมู่คณะใดที่มีความประสงค์จะช่วยกันสนับสนุนการป้องกันภัยทางอากาศ รวมถึงเร่งให้บริจาคเงินเพื่อซื้อเครื่องบินราคาประมาณลำละ 65,000 บาท เพราะถ้าหากเกิดสงครามขึ้นแล้วการซื้อเครื่องบินจะเป็นเรื่องยาก

คำอธิบายเหตุผลที่ขอให้ประชาชนช่วยบริจาคเงินบำรุงกรมอากาศยาน นอกจากสาเหตุเกี่ยวกับความทรุดโทรมของเครื่องบินและเครื่องมือของกรมอากาศยานแล้ว ยังแสดงถึงสาเหตุเนื่องจากสถานการณ์สงครามของโลกที่กำลังจะเกิดขึ้นรวมอยู่ด้วย ดังข้อความที่นายพันโท หลวงกาจสงครามอธิบายในเรื่องนี้ว่า

ออกเงินช่วยกำลังทางอากาศอย่างสามัญ แล้วแต่ท่านจะยินดีออกมากน้อยเท่าใดและจะออกเมื่อใดก็ได้ไม่กำหนดเวลา แต่มีข้อควรจำว่า ถ้าคิดว่าสมควรจะบริจาคเงินช่วยกำลังทางอากาศ ก็ควรได้จัดการบริจาคเสียมิฉะนั้นท่านอาจลืมได้ และท่านทั้งหลายก็ทราบแล้วว่า เวลานี้มีคนชอบพูดถึงการสงครามกันมาก บางคนก็ว่า นายเดาหลอกกำลังจะยุให้เกิดสงครามขึ้น บางคนก็สาปแช่งการสงครามให้ไปพ้นจากโลก และมีอะไรต่ออะไรอีกมากในเวลานั้นซึ่งข้าพเจ้าเองก็ยังงงอยู่ที่ไม่ทราบว่าใครต่อใครจะทำสงครามกัน แต่มีข้อที่ควรทราบไว้ว่า ถ้าเรานิ่งนอนใจไปซื้อเครื่องบินเอาเมื่อเขาทำสงครามกันจริงๆ แล้ว สงสัยว่าจะซื้อได้ยากอย่างยิ่ง¹²

การรณรงค์เรียกรับเงินซื้อเครื่องบินให้แก่กรมอากาศยาน ต่อมาได้รับการสนับสนุนจากพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี และหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม โดยหลวงพิบูลสงครามได้สนับสนุนการจัดการแข่งขันฟุตบอลชิงถ้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมขึ้นที่สนามฟุตบอลโรงเรียนสวนกุหลาบ ในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2477

มีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าตั้งแต่ปลายเดือนกันยายน พ.ศ. 2477 ว่าในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2477 ก่อนการแข่งขันฟุตบอล 1 วัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้อนุญาตให้จัดการโปรย

¹² “พ.ท.หลวงกาจสงคราม. การบินของชาติ คุณสมบัติเครื่องบินสมัยปัจจุบันมีคุณค่า ควรมีเพื่อเป็นกำลังแก่กองบินของชาติ,” สยามราษฎร์ (12 กันยายน 2477): 6, 11.

ไบปลิวชักชวนประชาชนไปชมการแข่งขันฟุตบอล และจัดเครื่องบิน 3 เครื่อง บินมาลงท้องสนามหลวงแล้วเคลื่อนย้ายไปยังบริเวณสนามฟุตบอลโรงเรียนสวนกุหลาบ และจะจัดตรวจไปบรรเลงในวันที่มีการแข่งขันด้วย¹³

อีกทั้งก่อนถึงวันจัดการแข่งขัน มีการประกาศรายชื่อผู้บริจาคเงินซื้อเครื่องบินที่พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เป็นผู้ร่วมบริจาคเงินถึง 100 บาท ร่วมกับรายชื่อบุคคลและคณะบุคคลผู้มีชื่อเสียงในวงการต่างๆ ซึ่งร่วมบริจาคเงินซื้อเครื่องบิน¹⁴ อีกทั้งหลวงพิบูลสงคราม ในตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบกประกาศให้หักเงินเดือนช่วยการบินอีกเดือนละ 20 บาท¹⁵

การรณรงค์เรียไ้เงินซื้อเครื่องบินให้แก่กรมอากาศยานน่าจะประสบความสำเร็จมาก ดังเห็นได้จากกรมอากาศยานนำเครื่องบินแบบทันสมัยที่สั่งซื้อใหม่จากทุนทรัพย์ของพ่อค้าประชาชนชาวไทย หลังจากจัดการประกอบเครื่องบินเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็นำขึ้นบินจากดอนเมืองเข้ามาบินฉวัดเฉวียนในพระนคร เพื่อให้ประชาชนที่มีส่วนช่วยกันบริจาคเงินได้ชื่นชมกันโดยทั่วหน้า ในวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477¹⁶

4.1.1.5 การตั้งคณะกรรมการกลางจัดหาเงินช่วยบำรุงกำลังราชการทหาร และการจัดแสดงยุทธภิกษาที่ท้องสนามหลวง

หลังจากการจัดแข่งขันฟุตบอลเพื่อบำรุงการบินซึ่งถ้วยรางวัลรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม การรณรงค์เรียไ้เงินบำรุงราชการทหารได้รับความนิยมจัดขึ้นโดยหน่วยงานราชการและประชาชนเป็นอันมาก และยังแพร่หลายไปยังหมู่ชนเชื้อชาติต่าง ๆ ที่มีรกรากหรือประกอบอาชีพในประเทศไทยมากขึ้น อาทิ การจัดการแข่งขันฟุตบอลช่วยราชการทหารเรือระหว่างทีมราชนาวีกับทีมชินหมีนซึ่งเป็นทีมฟุตบอลของชนชั้นนำเชื้อสายจีนที่สนับสนุนรัฐบาลฝ่ายคณะราษฎรอยู่ในขณะนั้น โดยประกาศเชิญชมการแข่งขันฟุตบอลเพื่อสมทบทุนช่วยราชการทหารเรือนี้ว่าเป็นการแข่งขันระหว่างทีมทหารเรือของชาติกับทีมเด็กหนุ่มจีนในกรุงสยาม¹⁷ การประกาศ

¹³ “เริ่มแข่งขันฟุตบอลล์บำรุงการบินของชาติ,” ประชาชาติ (28 กันยายน 2477): 36.

¹⁴ “บำรุงกำลังทางอากาศเพราะเห็นภัยร้ายแรง,” ประชาชาติ (3 ตุลาคม 2477): 13.

¹⁵ “ช่วยการบินเดือนละ 20,” สยามราษฎร์ (24 กันยายน 2477): 2.

¹⁶ “จะโชว์เครื่องบินที่ราษฎรร่วมใจกันซื้อ,” สยามราษฎร์ (18 พฤศจิกายน 2477): 1.

¹⁷ “เชิญดูการแข่งขันฟุตบอลล์เพื่อเก็บเงินสมทบทุนช่วยราชการทหารเรือ,” ประชาชาติ (12 ตุลาคม 2477): 34.

ประชาสัมพันธว่า ไว.เอ็ม.ซี.เอ. กับ ชายสด จะต่อสู้กันโดยการแข่งขันฟุตบอล เพื่อเก็บเงินช่วยราชการทหารเรือ ที่กลางสนามสวนกุหลาบ”¹⁸ การประกาศทางหน้าหนังสือพิมพ์ของนายขึ้น เรื่อง เดช พ่อค้าลูกโป่งสวรรค์ ว่ารายได้จากการจำหน่ายลูกสวรรค์ในงานถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าจะหักเงินที่ขายได้ทั้งหมดร้อยละ 25 ส่งไปสมทบทุนบำรุงกำลังทางอากาศหรือบำรุงการบินของชาติ¹⁹ และกรรมการช่วยเหลือภักดีตาการห้อยเทียนเหลาประกาศจัดงานเก็บเงินบำรุงราชการทหาร ในระหว่างวันที่ 6-17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477²⁰ เป็นต้น

ความแพร่หลายในการรณรงค์เรียกรับเงินช่วยราชการทหารทั้งโดยภาคราชการและภาคประชาชนเช่นนี้ยังผลให้กระทรวงกลาโหมจัดตั้งคณะกรรมการกลางจัดหาเงินช่วยบำรุงกำลังราชการทหารขึ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2477 คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยผู้แทนหน่วยราชการทหารบก ทหารเรือและทหารอากาศ ทั้ง 3 ฝ่าย ตัวบุคคลที่เป็นกรรมการฝ่ายทหารบก ได้แก่ นายพันเอก พระสรภักดิ์สฤทธิการ เปนประธานกรรมการ นายพันตรี หลวงยอดอาวุธ (พื่อน ฤทธาคนี) นายพันตรี หลวงรณสิทธิพิชัย (เจือ กาญจนินทุ) กรรมการฝ่ายทหารเรือ คือ นายนาวาตรี หลวงยุทธศาสตร์โกศล (ประยูร ศาสตร์ระจิว) นายนาวาตรี หลวงเจริญราชนาวา (เจริญ ทุมมานนท์) นายนาวาตรี หลวงนิเทศกลกิจ และ นายพันโท หลวงกาจสงคราม นายพันตรีหลวงอภัยเทวเดช (เจียม โกลมมิตร) กรรมการฝ่ายทหารอากาศ โดยมี นายพันตรี หลวงสารานุประพันธ์ เป็นเลขานุการฝ่ายทหารบก นายนาวาตรี หลวงสุนาวินวิวัฒน์ (พิศาล สุนาวินวิวัฒน์) เป็นเลขานุการฝ่ายทหารเรือ²¹ บุคคลเหล่านี้ต่อไปจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญตั้งแต่การเตรียมรับสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามเช่นเดียวกัน

¹⁸ “ไว.เอ็ม.ซี.เอ. กับ ชายสด จะต่อสู้กันโดยการแข่งขันฟุตบอล เพื่อเก็บเงินช่วยราชการทหารเรือ ที่กลางสนามสวนกุหลาบ ฯ วันจันทร์ที่ 15 เดือนนี้ เวลา 16.30 น.,” ประชาชาติ ฉบับพิเศษวันเสาร์ (5 ตุลาคม 2477): ใบปลิวโฆษณาแทรกในหนังสือพิมพ์.

¹⁹ “ขายลูกสวรรค์บำรุงการบิน,” ประชาชาติ (23 ตุลาคม 2477): 3.

²⁰ “ยื่นความจำนงเพื่อช่วยกำลังราชการทหาร,” สยามราษฎร์ (4 พฤศจิกายน 2477): 1.; “กรรมการช่วยเหลือภักดีตาการห้อยเทียนเหลา มีงานเก็บเงินบำรุงราชการทหาร,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.1.6/212.

²¹ “เรื่อง งานแสดงยุทธภิกษาทหาร,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.0701.9/22.

คณะกรรมการกลางจัดหาเงินช่วยบำรุงกำลังราชการทหาร ได้คิดริเริ่มให้มีการจัดงานแสดงยุทธกีฬาทหารขึ้นที่ท้องสนามหลวงในปลายปี พ.ศ. 2477 (มีนาคม 2477) โดยนายพันเอกพระประจนปัจจนึก ได้ติดต่อกับหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร เพื่อช่วยจัดงาน²²

ในที่สุดคณะกรรมการจัดหาเงินช่วยบำรุงกำลังราชการทหารและหลวงวิจิตรวาทการมีความเห็นชอบร่วมกันว่า งานแสดงยุทธกีฬาครั้งนี้จะจัดแสดงตำนานศึกตีกรุงสุโขทัยและตั้งราชอาณาจักรสยาม กับกีฬาการรบสมัยโบราณตอนไทยปราบฮ่อ รวมถึงการแสดงการศึกษาสมัยกลางคือระยะรัชกาลที่ 6 และการศึกษาสมัยปัจจุบันด้วย การแสดงที่จัดขึ้นจริงได้เลื่อนวันไปจัดในวันที่ 5-6 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 เนื่องจากก่อนวันจัดงานนั้นเกิดเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสละราชสมบัติ ข่าวสารเกี่ยวกับการแสดงงานยุทธกีฬาครั้งนี้ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยน้อยมาก ขณะที่หนังสือพิมพ์ในอาณานิคมอังกฤษสนใจรายงานข่าวการจัดงานที่มีวัตถุประสงค์เรียไรเงินบำรุงราชการทหารในครั้งนี้²³

การรณรงค์เรียไรเงินบำรุงราชการทหารด้วยการแสดงเนื้อหาเกี่ยวกับความเจ็บช้ำของคนไทยที่ถูกรังแกจากชาติมหาอำนาจในอดีต กระทบความรู้สึกของชาวอังกฤษและฝรั่งเศสที่พำนักอยู่ในดินแดนอาณานิคม ปรากฏเป็นหนึ่งในเรื่องที่หนังสือพิมพ์อาณานิคมอังกฤษในเวลาต่อมานำมาใช้วิพากษ์วิจารณ์ความจำเป็นในการปรับปรุงการทหารของประเทศไทย แสดงความรู้สึกไม่ไว้วางใจนโยบายปรับปรุงการทหารของประเทศไทย และเห็นว่ารัฐบาลไทยกำลังละทิ้งการมีความสัมพันธ์กับอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งมีชายแดนอาณานิคมติดกับประเทศไทยทั้งสองข้าง และหันเหไปมีความสัมพันธ์กับประเทศญี่ปุ่นให้ช่วยดำรงสถานะความเป็นอิสระภาพของประเทศตนมากขึ้น²⁴

หลังจากการจัดงานแสดงยุทธกีฬา พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา การจัดงานเรียไรเงินบำรุงราชการทหารยังเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายตลอดมา ดังเห็นได้จากการรณรงค์ของกลุ่มบุคคลและองค์กรต่างๆ เช่น การจัดฉายภาพยนตร์เรื่อง "สงครามโลก" ที่โรงภาพยนตร์วิวัฒนาการและโรงภาพยนตร์ควีนส์ของบริษัทสยามซีนิมา ในวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2477 ถึงวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.

²² “แสดงการยุทธกีฬา,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.13/45.

²³ “Bangkok Military Tournament,” *Malaya Tribune* (1 May 1935): 16.; “Siamese Military Tournament,” *The Straits Times*, (2 May 1935): 13.

²⁴ “Siam today,” *The Straits Budget*, (13 February 1936): 3.; “Nationalism in the new Siam,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle*, (25 February 1937): 2.

2477 โดยเก็บรายได้ทั้งหมดเฉพาะโรงพยาบาลนครควีนส์แห่งเดียวในวันที่ 31 ธันวาคม ไม่หักค่าใช้จ่ายใดๆ ส่งให้กระทรวงกลาโหมเพื่อสร้างสมอาวุธป้องกันประเทศชาติ²⁵ สมาคมนักเรียนเก่าเทพศิรินทร์ และอัสสัมชัญสมาคมจัดการแข่งขันฟุตบอลล์เก็บเงินบำรุงซึ่งถวายนางสาวสยามเพื่อเก็บเงินบำรุงการสื่อสารทหารบก²⁶ คณะนายทหารมณฑลทหารบกที่ 5 ราชบุรีและครอบครัว กับครูโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดราชบุรี จะจัดแสดงละครเรื่อง "กรรมานุภาพ" "ถ้าไทยเปนทาส" และ "แม่เมือง" รวม 3 เรื่อง ประพันธ์โดยนายพันตรี หลวงรามรณภพ เพื่อเก็บเงินบำรุงกองทัพบกและอากาศ ในวันที่ 5-6 มกราคม พ.ศ. 2477 และจัดเป็นละครเร่ไปแสดงตามจังหวัดที่อยู่ใกล้ๆ จังหวัดราชบุรี²⁷ เป็นต้น

ความนิยมเช่นนี้ยังผลให้กระทรวงกลาโหมได้รับเงินเรียไโรบริจาคบำรุงราชการทหารยอดรวมเฉพาะเมื่อถึงสิ้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2478 ได้แก่ เงินบำรุงกองทัพบก ประกอบด้วยเงินทุน ป้องกันต่อสู้อากาศยาน 4,051.72 บาท เงินทุนสะสมสร้างอาวุธ 137,005.48 บาท เงินทุนบำรุงการสื่อสาร 5,629.10 บาท เงินบำรุงกองทัพเรือ 34,445.12 บาท เงินบำรุงกำลังทางอากาศ 246,236.10 บาท และเงินบำรุงเครื่องป้องกันก๊าสพิษ 7,924.93 บาท²⁸

การรณรงค์เรียไโรเงินบริจาคบำรุงราชการทหารยังคงดำเนินการต่อไปและมีการใช้วาระวันสำคัญต่างๆ ประกอบการรณรงค์ด้วย เช่น การจัดการเรียไโรเพื่อสร้างพระพุทธรูปและโล่ห้ประจำเรือรบหลวงซึ่งสร้างขึ้นใหม่ ใน พ.ศ. 2481²⁹ การบริจาคเงินซื้อเครื่องบินทะเล ใน พ.ศ. 2482³⁰ การบริจาคเงินซื้อปืนต่อสู้อากาศยานมอบเป็นของขวัญวันเกิดนายกรัฐมนตรีน ใน พ.ศ. 2483³¹ และยังคงมีการรณรงค์บริจาคเงินเพื่อบำรุงการทหารจนถึงขณะที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ลูกกลมเข้ามาในประเทศไทยแล้ว

²⁵ “เก็บเงินซื้ออาวุธป้องกันประเทศ,” ประชาชาติ (30 ธันวาคม 2477): 3.

²⁶ “ฟุตบอลล์เก็บเงินบำรุงซึ่งถวายนางสาวสยาม,” สยามราษฎร์ (2 มกราคม 2477): 1.

²⁷ “ละครเร่เก็บเงินบำรุงกำลังกองทัพบก,” สยามราษฎร์ (4 มกราคม 2477): 16.

²⁸ “ยอดเงินบำรุงกองทัพสยาม,” สยามราษฎร์ (12 สิงหาคม 2478): 11.

²⁹ “การสร้างพระพุทธรูปและโล่ห้ประจำเรือรบหลวง (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา),” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.11.2/628.; “การสร้างพระพุทธรูปและโล่ห้มอบให้เรือรบหลวง (จังหวัดสมุทรสาคร) และการฉลอง,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.11.2/635.

³⁰ “ส่งเงินที่มีผู้บริจาคซื้อเครื่องบินทะเล,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) กปศ.ยก.ทร. 11.3/14.

³¹ “ซื้อปืนกลเบาชนิดต่อสู้อากาศยานให้เป็นของขวัญในวันชาติของท่านนายกรัฐมนตรี,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.7.1/1.

เมื่อพิจารณาในเรื่องประเภทเงินบริจาคเช่นที่ปรากฏ แสดงให้เห็นถึงความต้องการเตรียมกำลังและสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อป้องกันการรุกรานที่มาจากภายนอกประเทศและเพื่อป้องกันตำบลที่ตั้งภายในประเทศ มากกว่าการเตรียมกำลังทหารและสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ของกองทัพบกเพื่อรุกรบเข้าไปในดินแดนข้าศึกซึ่งหมายถึงอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสที่มีดินแดนชนาปประเทศไทยทั้งสองข้าง รวมทั้งการป้องกันข้าศึกที่จะบุกรุกเข้ามาทางทะเลโดยใช้กองเรือป้องกันชายฝั่งของกองทัพบก และเมื่อพิจารณาถึงยอดเงินบริจาคที่ได้รับก็เป็นจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับสัดส่วนราคาจำหน่ายของอาวุธยุทโธปกรณ์ในขณะนั้น สิ่งสำคัญว่า แม้ผลที่ได้จะไม่ใช่การเพิ่มจำนวนของกำลังทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ แต่ได้ผลในเรื่องความฮึกเหิมต่อขวัญและกำลังใจของประชาชนซึ่งผลดังกล่าวนี้อาจกระทบต่อการปกครองอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดกับประเทศไทย ทำให้ผู้ปกครองอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศสเกิดความไม่พึงใจและหวาดระแวงต่อการดำเนินงานเตรียมป้องกันประเทศของประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น

4.1.2 โครงการบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477

ดังที่ได้อธิบายแล้วว่า โครงการบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 เป็นโครงการที่มีรากฐานความคิดเดียวกันกับแนวความคิดของพระยาราชวังสันที่เสนอโนบายให้ประเทศไทยมีกองทัพเรือให้เหมาะสมกับฐานะของประเทศในการรักษาความเป็นกลาง เนื่องจากสถานการณ์สงครามครั้งต่อไปเมื่อเกิดขึ้นในบริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกจะดึงให้บ้านเล็กเมืองน้อยรอบมหาสมุทรนี้เข้าไปสู่สงครามด้วย

กองทัพเรือจึงจัดดำเนินการสร้างกำลังทางเรือโดยตามขนบวิธีการงบประมาณแบบเดิม แต่มีการประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนทราบเหตุผลในการมีกำลังทัพเรือและฐานะกำลังทางเรือที่เป็นอยู่ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาความตึงเครียดจากฐานะทางการเงินและการคลังของประเทศตั้งแต่สมัยราชาธิปไตยแล้ว

กองทัพเรือเสนอข้อเท็จจริงของการมีเรือรบและการใช้เรือรบที่ส่วนหนึ่งถูกใช้งานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และมีเรืออีกส่วนหนึ่งเป็นเรือสินค้าที่ได้จากการยึดเรือชาติศัตรูในการประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งนำมาดัดแปลงเป็นเรือช่วยรบใช้ในราชการของกองทัพเรือ จึงมีเรือรวมทั้งหมดที่ใช้ในราชการทั้งสิ้น 24 ลำ ประกอบด้วยเรือ 4 ประเภท คือ

1. เรือรบประเภทเรือ ปืน 5 ลำ ได้แก่ ร.ล.สุโขทัย ร.ล.รัตนโกสินทร์ ร.ล.มกุฎราชกุมาร ร.ล.พาลีรั้งทวีป ร.ล.สุครีพครองเมือง และ ร.ล.สุริยมณฑล ที่มีเฉพาะเรือปืน 2 ลำแรกเท่านั้นที่เป็นเรือรบที่สร้างขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1

2. เรือรบประเภทเรือพิฆาตตอร์ปิโด รวม 3 ลำ และเรือตอร์ปิโดขนาดย่อม 3 ลำ ได้แก่ ร.ล.พระร่วง ร.ล.เสือทยานชล, ร.ล.เสือคำรนสินธุ์, เรือตอร์ปิโด 2, เรือตอร์ปิโด 3, เรือตอร์ปิโด 4 เรือรบทั้ง 6 ลำนี้มี ยกเว้น ร.ล.พระร่วง ลำเดียวเท่านั้นที่สร้างในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 นอกนั้นทั้งหมดสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5

3. เรือรบประเภทเรือยามฝั่ง ขนาดเล็ก 5 ลำ (ลักษณะแบบเรือ Speed Boat ปัจจุบัน) คือ ร.ย.ฝ.หาญหักศัตรู, ร.ย.ฝ.2, ร.ย.ฝ.3, ร.ย.ส.4, ร.ย.ฝ.5 ที่มีเฉพาะเรือยามฝั่งหมายเลข 2, 3, 4, 5 เท่านั้นที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2470

4. เรือช่วยรบ 7 ลำ ซึ่งดัดแปลงจากเรือสินค้า ได้แก่ ร.ล.วิเทศกิจการ, ร.ล.เจนทะเล, ร.ล.ลิ่วทะเล, ร.ล.หาญทะเล, ร.ล.พระ ยม, ร.ล.ผีเสื้อน้ำ และ ร.ล.พรายน้ำ ซึ่งเป็นเรือที่สร้างและใช้งานก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1

ในจำนวนเรือทั้งหมดนี้ กองทัพเรือมีเรือที่ใช้ในการรบได้จริงเพียง 8 ลำ คือเรือปืน ร.ล.รัตนโกสินทร์ ร.ล.สุโขทัย เรือพิฆาตตอร์ปิโดเสือทยานชล ร.ล.พระร่วง และเรือยามฝั่ง ร.ย.ฝ. หมายเลข 2, 3, 4, 5 แต่เรือส่วนใหญ่ก็พ้นสมัยการใช้งาน เนื่องจากเกินอายุการใช้งาน เครื่องจักร อุปกรณ์และยุทธโธปกรณ์ในการรบก็พ้นสมัยการรบตามแบบวิธีสงครามโลกครั้งที่ 1 ไปแล้ว

นอกจากนี้ การที่กองทัพเรือมีฐานทัพอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีสะพานพระพุทธยอดฟ้าเป็นเครื่องกีดกัน หากสะพานพระพุทธยอดฟ้าถูกปิดเมื่อใด เรือรบที่มีอยู่เหนือสะพานก็ไม่สามารถทำอะไรได้³²

กองทัพเรือจึงขออนุมัติตั้งงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2477 กังบประมาณเพิ่มเติม พ.ศ. 2477 เพื่อจัดหาเรือและซื้ออาวุธใหม่เพื่อชดเชยเรือเก่าที่ต้องจำหน่ายออกจากการใช้งาน โดยขออนุมัติสร้างเรือตอร์ปิโดขนาดใหญ่จำนวน 2 ลำ กับเรือยามฝั่งอีก 3 ลำเป็นเงินราว 3 ล้านบาท และขอแบ่งจ่ายเงินเป็นงบประมาณแบบผูกพันเป็นเวลา 3 ปี ซึ่งจะขอจัดสรรสร้างเรือตอร์ปิโดขนาดใหญ่ก่อน 2 ลำ คณะรัฐมนตรีมีมติในวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) อนุมัติงบประมาณให้

³² “ข่าวทหารเรือ,” นาวิกศาสตร์ 17 (มีนาคม 2476): 698.

กองทัพเรือบางส่วนในงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2477 ส่วนที่เหลือจะนำไปพิจารณาในงบประมาณเพิ่มเติม³³

แต่ด้วยเหตุที่คณะรัฐมนตรีพิจารณาในเรื่องนี้เป็นเวลาหลังจากพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี แจ้งสถานการณ์สงครามทางตะวันออกให้คณะรัฐมนตรีทราบเมื่อต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) ไม่นาน และเป็นช่วงเวลาที่มีการแข่งขันกันสร้างกำลังทางเรือและสร้างฐานทัพเรือของประเทศมหาอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างฐานทัพเรือของประเทศอังกฤษที่สิงคโปร์อยู่ในขณะนั้นด้วย จึงน่าจะเป็นเหตุให้นายกรัฐมนตรีมีบัญชาให้กองทัพเรือจัดทำโครงการบำรุงกำลังทางเรือขึ้นใหม่ นายนาวาเอก พระยาวิจารย์จักรกิจ (บุญรอด สวาทะสุข) รักษาการผู้บัญชาการทหารเรือจึงมอบหมายให้นายนาวาเอก หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) เสนาธิการทหารเรือ (ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้นด้วย) จัดทำโครงการบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 โดยกำหนดให้เป็นกองทัพเรือที่มีการกิจช่วยป้องกันการรุกรานพลขึ้นบกในบริเวณอ่าวไทยตอนใน และรักษาปีกของทหารบกบริเวณกันอ่าวไทย

โครงการบำรุงกำลังทางเรือที่ทางกองทัพเรือจัดทำขึ้นใหม่นี้ใช้แนวทางกำหนดประเภทและจำนวนเรือรบเช่นเดียวกับโครงการจัดการกองทัพเรือสยาม พ.ศ. 2469 ของพระยาราชวังสันซึ่งกำหนดจำนวนเรือไว้ ประมาณ 40 ลำ โดยการวางกำลังเป็นกองเรือ 2 กอง ประกอบด้วย กองเรือป้องกันรักษาฝั่ง (Coast Defensive Division) ที่ประกอบด้วยเรือปืน 4 ลำ เรือพิฆาต 3 ลำ เรือตอร์ปิโด 5 ลำ เรือยามฝั่ง 1 ลำ เรือกวาดทุ่นระเบิด 2 ลำ กับเรือทิ้งทุ่นระเบิดและทุ่นระเบิดตามสมควร และกองเรือรุกกรบ (Offensive Division หรือ Mobile Division) ประกอบด้วยเรือลาดตระเวน 2 ลำ เรือพิฆาต 3 ลำ เรือตอร์ปิโดยนต์ 6 ลำ เรือดำน้ำ 4 ลำ เรือยามฝั่ง 10 ลำ เรือทิ้งทุ่นระเบิดเร็ว 1 ลำ กับเรือลำเลียงและทุ่นระเบิดตามสมควร

โครงการบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 ที่กองทัพเรือจัดทำขึ้นใหม่ จึงกำหนดให้มีเรือรบประเภทเรือปืน 2 ลำ เรือตอร์ปิโดขนาดใหญ่ 6 ลำ เรือดำน้ำ 6 ลำ เรือยามฝั่งไม่น้อยกว่า 20 ลำ เรือตอร์ปิโดขนาดเล็ก สำหรับฝึกหัด 3 ลำ เรือฝึกนักเรียน 1 ลำ เรือทิ้งทุ่นระเบิด 2 ลำ ทุ่นระเบิด 2,000 ลูก รวมจำนวนเรือทั้งสิ้น 40 ลำ และวางแผนสร้างเรือออกเป็นโครงการ 2 ตอน เฉพาะโครงการตอนแรก (Scheme 1) มีแผนการสร้างเฉพาะเรือปืน 1 ลำ เรือตอร์ปิโด 4 ลำ เรือดำน้ำ 3 ลำ เรือทิ้งทุ่นระเบิดเร็ว 1 ลำ กับเรือลำเลียงและทุ่นระเบิดตามสมควร

³³ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 7 การซื้อเรือรบและอาวุธใหม่,” 30 มีนาคม 2476.

ระเบิด 1 ลำ รวมเป็นเรือจำนวนทั้งสิ้น 9 ลำ โดยประมาณราคาเรือตามเป็นเงินงบประมาณ 17.6 ล้านบาทขอผ่อนใช้เงินปีละ 2 ล้านบาท

เรือรบตามประเภทและจำนวนเรือตามโครงการสร้างเรือตอนแรกนี้จึงเป็นกองกำลังที่มีขีดความสามารถในการป้องกันตัวเท่านั้น ไม่มีขีดความสามารถที่จะทำการรุกได้ และไม่มีเรือลำเลียงหรือเรือระบายพลที่ใช้สำหรับการยกพลขึ้นบกเพื่อรุกรบเข้าไปในดินแดนใดๆ ได้³⁴

อย่างไรก็ดีเมื่อสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาอนุมัติพระราชบัญญัติแล้ว กองทัพเรือได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาโครงการบำรุงกำลังทางเรือ 15 นาย ร่วมกันพิจารณาประเภทและจำนวนเรือที่ประสงค์จะสร้างโดยวิธีเรียกประกวดราคา ปรากฏว่าบริษัทชาติอุตสาหกรรมประมูลสร้างเรือ ตอร์ปิโด 12 ลำ กับบริษัทชาติญี่ปุ่นชนะการประมูลสร้างเรือ 22 ลำ เรือที่สำคัญ ๆ ได้แก่เรือปืน 2 ลำ เรือดำน้ำ 4 ลำ เรือตอร์ปิโดใหญ่ 2 ลำ เรือตอร์ปิโดเล็ก 3 ลำ เรือสรุบสำหรับฝึกหัดนักเรียน 2 ลำ เรือลำเลียง 2 ลำ ในราคาประมูล 16.4 ล้านบาท อันเป็นจำนวนเรือที่ประมูลสร้างขึ้นใหม่ได้ถึง 34 ลำ โดยกองทัพเรือมิได้คาดหมายมาก่อน

เรื่องราวของโครงการบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 ดังลำดับตามข้างต้นนี้ ทำให้เห็นว่าการเตรียมการป้องกันประเทศโดยกระทรวงกลาโหมในการปรับปรุงกำลังกองทัพเรือนั้นมีรากฐานจากความขาดแคลนของกองทัพเรือซึ่งต่อเนื่องมาแต่สมัยราชาธิปไตย แต่ด้วยแนวความคิดในการมีกองทัพเรือเพื่อป้องกันประเทศในทางทหารเรือ อยู่ในหลักการว่า มีกำลังแต่พอสมควรเพื่อรักษาเอกราชและรักษาความเป็นกลางเมื่อเกิดสงครามในภูมิภาคมหาสมุทรแปซิฟิกซึ่งมีความรุนแรงในลักษณะเป็นสงครามโลกและอาจจะลุกลามเข้ามายังประเทศไทย

การมีกองทัพเรือเช่นนี้ จึงแสดงลักษณะการรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นกองทัพเรือที่ไม่มีความสามารถในการรุก แต่เป็นกองทัพเรือที่อาจหนุนเข้าศึกเพื่อรอให้สันนิบาตชาติหรือชาติสัมพันธมิตรมาช่วยรบซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของแนวคิดการป้องกันประเทศ อย่างไรก็ตามการที่เข้าศึกที่จะรุกเข้ามาจะต้องคิดทางได้ทางเสียให้รอบคอบ

³⁴ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สิ้นธุ์ กมลนาวิน ม.ป.ช., ม.ว.ม. (หลวงสินธุสงครามชัย) พระราชทานเพลิง ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันพุธ ที่ 15 ธันวาคม พุทธศักราช 2519 (พระนคร: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2520). (ฉบับจำนวนหน้า 245 หน้า)

4.1.3 การดำเนินงานยุวชนทหาร

กิจการยุวชนทหารเป็นกิจการที่เกิดขึ้นเนื่องจากแนวคิดการเตรียมพร้อมเพื่อป้องกันประเทศชาติโดยการปรีชาหาหรือระหว่างกระทรวงกลาโหมและกระทรวงธรรมการในราวเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2477 ด้วยกระทรวงกลาโหมมีแนวคิดที่จะฝึกอบรมวิชาทหารแก่นักเรียนโรงเรียนต่างๆ ของกระทรวงธรรมการ จากแต่เดิมการฝึกอบรมวิชาทหารแก่นักเรียนนั้นจะฝึกเฉพาะในวิชาลูกเสือ

การฝึกวิชาของลูกเสือเป็นการฝึกทางพลเรือนที่มีข้อจำกัดตามกฎหมายระหว่างประเทศ ต้องห้ามไม่ให้ใช้ลูกเสือเข้าไปในแนวรบ³⁵ ดังนั้นหากต้องฝึกอบรมวิชาทหารให้นักเรียนของกระทรวงธรรมการที่มีความเกี่ยวข้องกับการเตรียมการป้องกันประเทศเนื่องจากสงครามโดยตรง³⁶ ในการฝึกจะต้องใช้ครูฝึกที่เป็นข้าราชการทหาร จึงต้องจัดทำในรูปแบบอื่นที่มีใช้กิจการลูกเสือ และจะต้องมีรูปแบบของยุวชนที่แตกต่างจากเครื่องแบบลูกเสือเป็นการเฉพาะ³⁷ อีกทั้งต้องแสดงให้เห็นผู้ปกครองนักเรียนและประชาชนทั่วไปทราบถึงวัตถุประสงค์ในการฝึกยุวชนทหารอย่างชัดเจนตั้งแต่แรก

การฝึกอบรมวิชาทหารแก่นักเรียนของกระทรวงธรรมการที่เรียกว่าการฝึกยุวชนทหารนั้น สันนิษฐานว่าเริ่มขึ้นในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ โดยเริ่มฝึกตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2477 ในความรับผิดชอบของกองพันทหารราบที่ 5 มีนายพันเอก พระประจักษ์ปัจฉิม (พุก มหาธิล) ผู้บังคับกองพัน เป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยฝึกยุวชนทหารหน่วยแรกของกรุงเทพฯ จึงมีชื่อหน่วยฝึกยุวชนที่ 5 ตามหมายเลขของกองพันทหารที่เป็นหน่วยฝึก หลังจากนั้นจึงขยายหน่วยฝึกไปตามกองพันทหารราบที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัด

เมื่อกระทรวงกลาโหมฝึกอบรมวิชาทหารแก่นักเรียนของกระทรวงธรรมการ ไประยะหนึ่งแล้ว กระทรวงกลาโหมจึงจัดทำระเบียบทหารบก ว่าด้วยนักเรียนที่จะเข้ารับการฝึกวิชาทหาร วันที่

³⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 37 หนังสือพิมพ์ที่ป็นลงข่าวว่ารัฐบาลสยามใช้ลูกเสือปราบกบฏ,” 29 ธันวาคม 2476.

³⁶ “บทสนทนาระหว่างนายมั่นกับนายคง แสดงทางวิทยุกระจายเสียง ประจำเดือน ตุลาคม 2484 (10 พฤศจิกายน 2484),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.18.1/1.

³⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 16 การฝึกอบรมวิชาทหารแก่ยุวชนและเครื่องแต่งกายยุวชน,” 30 พฤศจิกายน 2477.

23 กันยายน พ.ศ. 2478 และเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อจะขอตราพระราชบัญญัติให้ยุวชนในวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2478³⁸

ต่อมากระทรวงกลาโหมได้ออกระเบียบทหารบก ว่าด้วยนักเรียนที่จะเข้ารับการฝึกวิชาทหาร ได้กล่าวอธิบายความมุ่งหมายของการฝึกวิชาทหารไว้ว่า

เนื่องจากทางราชการทหารได้เหตุการณ์ผันแปรของโลกในขณะนั้น และแน่ใจว่าอย่างไรเสีย ก็จะต้องเกิดสงครามขึ้นอีก โดยรูปของสงครามที่จะเกิดขึ้นต่อไปนั้นจะร้ายแรงกว่าสงครามที่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เนื่องจากความเจริญทางอาวุธและวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในการรบ และในการรบ จะมีใช้แต่ทหารเท่านั้น แต่จะเป็นการรบกันของทุกคนในชาติทั้งผู้ใหญ่ คนแก่และเด็ก ที่จะต้องรบกับทุกคนของอีกชาติหนึ่ง เนื่องจากเครื่องบินของฝ่ายหนึ่งจะนำลูกระเบิดและไอพิษไปทิ้งลงในบริเวณทั่วไป ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ทุกคนจะต้องหัดรบไว้ให้พร้อม เมื่อมีชาติใดมาข่มเหงทุกคนในชาติไทยก็จะได้มาช่วยกันสู้รบอย่างเต็มที่ กระทรวงกลาโหมในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจึงจะเริ่มฝึกอบรมวิชารบให้แก่เยาวชนเสียก่อน จึงวางระเบียบฝึกอบรมวิชาทหารขึ้น³⁹

นักเรียนที่จะสมัครเข้ารับการฝึกยุวชนทหารจะต้องเป็นนักเรียนชายชั้นมัธยม มีอายุ 15 ปีขึ้นไป หน่วยฝึกยุวชนทหารจะมีขึ้นในท้องที่ที่มีกองพันทหารราบตั้งอยู่ กองพันละ 1 หน่วยฝึก การบังคับบัญชาขึ้นตรงกับผู้บังคับกองพันทหารราบนั้น โดยนายทหารและนายสิบในกองพันทหารราบนั้นมีหน้าที่เป็นผู้ทำการฝึก โดยฝึกสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครั้งละไม่เกิน 6 ชั่วโมงครึ่ง การวัดผลว่าผ่านการฝึกจะกระทำโดยการสอบไล่ ผู้ที่สอบไล่ได้มีสิทธินำระยะเวลาที่ฝึกไปลดเวลาที่จะต้องเข้ารับราชการทหารกองประจำการ และได้สิทธิพิเศษที่จะได้รับพิจารณาเข้าศึกษาในโรงเรียนทหารทุกโรงเรียนก่อนผู้อื่น

กระทรวงกลาโหมได้โฆษณาเพื่อสร้างความนิยมฝึกยุวชนทหารขึ้น โดยการจัดให้มีการชุมนุมยุวชน ทหารทั่วราชอาณาจักรขึ้นที่กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2478 การฝึกอบรมดำเนินผ่านมาถึง พ.ศ.

³⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 กระทรวงกลาโหมจะขอให้ตราพระราชบัญญัติให้ยุวชนฝึกวิชาทหาร,” 25 กันยายน 2477.

³⁹ ระเบียบทหารบกว่าด้วยนักเรียนที่จะเข้ารับการฝึกวิชาทหาร พ.ศ. 2478 นายพันเอก พระประจันต์จวนิก พิมพ์แจกในงาน ปลงศพ นายทองเชื้อ กังสดาร ประจำหน่วยฝึกยุวชนที่ 6 (พระนคร: โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2478).

2481 กระทรวงกลาโหมจึงจัดตั้งกรมยุวชนทหารบกขึ้น พร้อมกับยกฐานะหน่วยฝึกยุวชนขึ้นเป็นกองยุวชนทหาร และขอพระราชทานอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 8 ขึ้นดำรงตำแหน่งองค์อุปถัมภ์ยุวชน พร้อมทั้งขอพระราชทานประกอบพิธีพระราชทานธงประจำกองยุวชนอย่างเป็นทางการเป็นรูปแบบธงประจำกองของกองทหารอีกด้วย⁴⁰

กองยุวชนทหารที่ตั้งอยู่ในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหน่วยราชการ⁴¹ และ กิจกรรมสาธารณะของประชาชน เช่น การเข้าร่วมเดินขบวนสวนสนามของทางราชการ⁴² การเข้าร่วมเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืน ร่วมกับขบวนของนักเรียน ลูกเสือ ข้าราชการและประชาชนในจังหวัดต่างๆ⁴³ ได้เข้าร่วมปฏิบัติการในสงครามเมื่อเกิดเหตุการณ์สงครามชายแดนขึ้นระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส⁴⁴ มีชื่อเสียงและได้รับการสดุดีในการปฏิบัติการร่วมกับทหารและพลเรือนต่อสู้กับกองทหารญี่ปุ่นที่ยกพลขึ้นบกหลายบริเวณทางภาคใต้ของประเทศไทยเมื่อเกิดสงครามครั้งที่ 2 ขึ้นในภูมิภาคแปซิฟิก⁴⁵

กิจการยุวชนทหารได้ยุบเลิกลงในฐานะที่เป็นองค์การที่ส่งเสริมลัทธิทางทหารตามข้อตกลงสมบูรณแบบซึ่งรัฐบาลไทยมีความผูกพันกับกองทัพสัมพันธมิตรที่จะต้องปฏิบัติในฐานะผู้แพ้สงครามใน พ.ศ. 2488

เรื่องราวของกิจการยุวชนทหารที่อธิบายมาเป็นลำดับข้างต้น เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า รัฐบาลในขณะนั้นประเมินสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ว่าจะลุกลามเข้ามายังประเทศประเทศไทยอย่างแน่นอน การเตรียมการป้องกันประเทศโดยการจัดการฝึกและการ

⁴⁰ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 25 กระทรวงกลาโหมอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับตำแหน่งเป็นองค์อุปถัมภ์ยุวชน,” 30 กรกฎาคม 2483.

⁴¹ “คณะกรรมการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รายงานการจัดทำพิธีวางพวงมาลาอนุสาวรีย์ทหารอาสาซึ่งได้เสียชีวิตในคราวมหาสงครามยุโรป,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.2.2.5/453.

⁴² “การเตรียมการสวนสนามฉลองชัยชนะของหน่วยทหารที่ออกไปทำการรบในสนามชายแดน ในพระนคร,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 1.16/3.

⁴³ “สนับสนุนการเรียกร้องดินแดนคืน จังหวัดภูเก็ต,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.2.2.9/21.

⁴⁴ “การช่วยเหลือผู้ต้องบาดเจ็บล้มตายเนื่องจากการรบกับอินโดจีนฝรั่งเศส,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0203.35/29.

⁴⁵ “การเขียนคำไว้อาลัยในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายกี ไพรซ์เวสส์ (บ.ม.) ณ เมรุวัดโพธิ์ภิราม อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ.10.10/40.; “บันทึกความสำคัญ ของจังหวัดชุมพร สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดย นายคลับ อองแก้ว,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ.10.18/16.

จัดตั้งองค์การยูเวนทหารจึงมีแกนกำเนิดหรือมีจุดเริ่มต้นที่แท้จริงว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 และยูเวนทหารเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่และพลีชีพเพื่อป้องกันประเทศชาติสมกับความมุ่งหมายในการจัดการฝึกยูเวนทหารตั้งแต่แรก สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในความรับรู้ของสาธารณชนทั่วไปจนกระทั่งปัจจุบัน

4.1.4 การป้องกันภัยทางอากาศ

การเตรียมการเพื่อป้องกันภัยทางอากาศเป็นการดำเนินการสืบเนื่องจากการเตรียมการป้องกันประเทศชาติที่กระทรวงกลาโหมทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการและขอให้กระทรวงฝ่ายพลเรือนเป็นผู้ช่วยตามลักษณะงานในหน้าที่ของตนเมื่อหน่วยราชการทหารร้องขอให้ช่วยเหลือ

การเตรียมการเพื่อป้องกันภัยทางอากาศมีปรากฏในทางสาธารณะขึ้นก่อน กล่าวคือ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2477 กรมศิลปากรและโรงเรียนนาฏศิลป์ได้ริเริ่มดำเนินการเรียไ้เงินเพื่อสมทบทุนช่วยป้องกันภัยทางอากาศยามสงครามขึ้น ต่อมากระทรวงกลาโหมจึงจัดตั้งกรมป้องกันต่อสู้อากาศยานขึ้นในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2477 โดยใช้วิธีขยายกำลังกองพันทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานจำนวน 5 กองพันที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาก่อนแล้วเมื่อ พ.ศ. 2476 จัดขึ้นเป็นกรมป้องกันต่อสู้อากาศยาน ที่มีหน้าที่อำนวยความสะดวกป้องกันทางอากาศให้แก่หน่วยราชการและประชาชนทั่วไป⁴⁶

แต่เนื่องจากอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ใช้ในงานของกรมป้องกันต่อสู้อากาศยานขณะนั้น เช่น ปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานพร้อมเครื่องอุปกรณ์ ไฟฉาย และเครื่องฟังเสียงเครื่องบินจากระยะไกล กระทรวงกลาโหมไม่อาจขออนุมัติงบประมาณจากรัฐบาลได้ตามจำนวนที่ต้องการ กระทรวงกลาโหมจึงใช้วิธีขอเรียไ้เงินสนับสนุนสมทบทุนป้องกันภัยทางอากาศจากสาธารณชน

การดำเนินงานของกรมป้องกันต่อสู้อากาศยานระยะแรก ได้แก่ การจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับการป้องกันภัยทางอากาศเพื่อแจกจ่ายให้แก่หน่วยงานราชการและประชาชนทั่วประเทศ นอกจากนี้หนังสือที่ตีพิมพ์ขึ้นโดยกรมป้องกันต่อสู้อากาศยาน และยังมีการจัดพิมพ์โดยหน่วยงานอื่นๆ เพื่อใช้แจกจ่ายแก่สาธารณชนด้วย ตัวอย่างเช่น หนังสือเรื่องป้องกันภัยทางอากาศ วิธีปฏิบัติการจำกัดแสงไฟ ออกตามความในคำสั่งแฉงแนะนำฉบับที่ 1 หนังสือเรื่องการควบคุมแสงไฟและจรรยาของกระทรวงกลาโหม, หนังสือเรื่องป้องกันภัยทางอากาศ คำแนะนำเรื่องการป้องกันไอพิษของกรม

⁴⁶ “สมทบทุนช่วยป้องกันภัยทางอากาศในยามสงคราม,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.0701.28/2.; “เรื่อง เรียไ้เงินสมทบทุนทางป้องกันภัยทางอากาศ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.0701.9/14.

โฆษณาการ, หนังสือหลักการและแผนผังการจัดการป้องกันภัยทางอากาศโดยทั่วไป, หนังสือคำแถลงการณ์และข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันภัยทางอากาศ จากกองอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศแห่งราชอาณาจักร เป็นต้น⁴⁷

นอกจากการพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับการป้องกันภัยทางอากาศแล้ว กระทรวงกลาโหมยังโฆษณาเผยแพร่ความรู้ให้ประชาชนในสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อให้รู้จักลักษณะของภัยที่จะเกิดขึ้นจากอากาศยาน ให้รู้จักลักษณะความเสียหายและวิธีเผชิญเหตุการณ์จากการทิ้งระเบิด ระเบิดเพลิง และระเบิดก๊าซพิษ ซึ่งจะถูกทิ้งจากเครื่องบินลงสู่เป้าหมายได้ทั่วไป อีกทั้งเผยแพร่ความรู้และวิธีป้องกันภัยทางอากาศทางวิทยุกระจายเสียง และจัดการประชุมเพื่อแนะนำวิธีป้องกันภัยทางอากาศ การพรางแสงไฟ การสร้างหลุมหลบภัย และจัดการซ้อมป้องกันภัยทางอากาศขึ้นอย่างต่อเนื่อง⁴⁸

เมื่อกรมป้องกันต่อสู้อากาศยานทำหน้าที่อำนวยการป้องกันภัยทางอากาศมาได้ระยะหนึ่งแล้ว กระทรวงกลาโหมจึงปรับปรุงวิธีอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศเสียใหม่ โดยจัดตั้งองค์การขึ้นทำหน้าที่อำนวยการป้องกันทางอากาศขึ้นใหม่ โดยเสนอเป็นร่างพระราชบัญญัติป้องกันภัยทางอากาศ พ.ศ. 2482 ให้ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณา และได้รับอนุมัติเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2482⁴⁹

ร่างพระราชบัญญัตินี้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาได้รับอนุมัติและมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2482

เนื้อหาของพระราชบัญญัติป้องกันภัยทางอากาศ พ.ศ. 2482 ที่จัดทำขึ้นนี้ มีวัตถุประสงค์ สำคัญ 3 ประการ คือ

⁴⁷ การป้องกันการเมืองภัยบางอย่าง แจกในงานทำบุญปลงศพ นางพลอย กาญจนมงคล พ.ศ. 2479 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรนิดาการ, 2479). หน้า 1-29.; “วิธีป้องกันภัยทางอากาศในสยาม: ปาฐกถาทางวิทยุกระจายเสียง โดย นายพันโท หลวงชำนาญยุทธศิลป์” และ “การป้องกันภัยทางอากาศของญี่ปุ่น: ปาฐกถาทางวิทยุกระจายเสียง โดย นายพันตรีหลวงรวรรัตสพตพล,” กองทัพอากาศ อุทิศแด่นักบินผู้กล้าหาญของชาติ 6 นาย ที่ถึงแก่มรณกรรมในหน้าที่ราชการ พ.ศ. 2477 (พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล, 2477).; “พ.ร.บ. ป้องกันภัยทางอากาศ 2482 นายรอยเอกพูล มาไซเวย์ย์ ธ.บ. แห่งกรมป้องกันต่อสู้อากาศยาน บรรยายทางวิทยุกระจายเสียง 30 พ.ย. 2482,” นาวิกศาสตร์ 22 (ธันวาคม 2482): 2889.

⁴⁸ “การซ้อมป้องกันภัยทางอากาศ ในวันที่ 1 พ.ย. 2481,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.94.1/32.; “จังหวัดต่าง ๆ รายงานการซ้อมป้องกันภัยทางอากาศจังหวัดพิษณุโลก กระทรวงมหาดไทย,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.2.2.8/1.

⁴⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 ร่างพระราชบัญญัติป้องกันภัยทางอากาศ,” 21 กรกฎาคม 2482.

1. เพื่อป้องกันการรุกรานโดยวิธีการต่างๆ เช่น การวางโครงข่ายป้องกันอากาศยาน การพรางเมืองและตำบลที่สำคัญๆ การดับแสงไฟ ในเวลากลางคืน เป็นต้น

2. เพื่อต่อสู้การรุกรานทางอากาศ อาทิ การต่อสู้ด้วยเครื่องบินขับไล่ และการต่อสู้ด้วยปืนต่อสู้อากาศยานและไฟฉาย และ

3. การบรรเทาภัยทางอากาศด้วย อาทิ การดับเพลิง, การล้างไอพิช, การปฐมพยาบาล การรักษาพยาบาลคนที่ถูกไอพิช การบรรเทาทุกข์และการบูรณะสิ่งปรักหักพังจากการโจมตีทางอากาศ เป็นต้น

การดำเนินการตามพระราชบัญญัติป้องกันภัยทางอากาศ พ.ศ. 2482 จึงจัดให้มืองค์กรดำเนินการตามพระราชบัญญัติ 2 องค์กร คือ

กองอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศ ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมีอำนาจแต่งตั้งผู้อำนวยการป้องกันภัยทางอากาศแห่งราชอาณาจักรขึ้นเป็นผู้ช่วยดำเนินการ และ

องค์กรสันนิบาตช่วยป้องกันและบรรเทาภัยทางอากาศ เป็นองค์กรการกุศลภายใต้การควบคุมของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

ทั้ง 2 องค์กร มีการจัดโครงสร้างองค์กรเพื่อดำเนินการป้องกันภัยทางอากาศตามภาระงานขององค์กรตน กล่าวคือ

กองอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศแห่งราชอาณาจักร ประกอบด้วย กองอำนวยการทำหน้าที่ป้องกันภัยทางอากาศ 4 กองอำนวยการ คือ

1. กองอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศแห่งราชอาณาจักร
2. กองอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศภาค โดยแบ่งพื้นที่ประเทศไทย 70 จังหวัดออกเป็น 7 ภาค ตามเขตพื้นที่มณฑลทหารบกและเขตจังหวัดทหารเรือ ผู้บังคับการมณฑลทหารบกและผู้บังคับการจังหวัดทหารเรือ มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการป้องกันภัยทางอากาศภาค

3. กองอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศส่วนภูมิภาค มีข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นผู้อำนวยการป้องกันภัยทางอากาศส่วนภูมิภาค

4. กองอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศส่วนท้องถิ่น ได้แก่ท้องถิ่นที่ยกฐานะเป็นเทศบาล มีนายกเทศมนตรีเป็นผู้อำนวยการป้องกันภัยทางอากาศส่วนภูมิภาค

ส่วน สันนิบาตช่วยป้องกันและบรรเทาภัยทางอากาศ เป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นตามข้อบังคับของ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2483 โครงสร้างองค์กรประกอบ ผู้บริหารองค์กรและสมาชิก

ผู้บริหารองค์กรได้แก่ นายก, อุปนายก และผู้ช่วยอุปนายก ทำหน้าที่สั่งการร่วมกัน และ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอาจแต่งตั้งสันนิบาตจังหวัดเป็นหน่วยย่อยขึ้นอีกก็ได้

ในเรื่องสมาชิก องค์การสันนิบาตช่วยป้องกันและบรรเทาภัยทางอากาศมี สมาชิก 4 ประเภท คือ

1. สมาชิกพิเศษ คือ ผู้ที่ได้รับคำเชิญจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
2. สมาชิกกิตติมศักดิ์ คือ ผู้ที่ช่วยเหลือสันนิบาตด้วยกำลังแรงงาน กำลังทรัพย์ หรือกำลัง ความคิด และได้รับคำเชิญจากนายกสันนิบาต
3. สมาชิกวิสามัญ คือ สมาชิกที่ออกเงินบำรุงปีละ 6 บาท
4. สมาชิกอาสาสมัคร คือ บุคคลที่เป็นอาสาสมัคร ปฏิบัติหน้าที่ใน 5 หน่วยย่อย คือ หน่วย ระวังภัย หน่วยดับเพลิงและล้างไอพิษ หน่วยพยาบาล หน่วยระงับภัย และหน่วยติดต่อสื่อสารและ สัญญาณ

หน้าที่ขององค์กรสันนิบาตช่วยป้องกันและบรรเทาภัยทางอากาศ ได้แก่ การทำหน้าที่ในยาม ปกติ และการทำหน้าที่ในยามฉุกเฉิน

1. หน้าที่ในยามปกติ จะเป็นองค์กรที่ดำเนินการ 3 เรื่อง คือ
  - (1) แนะนำฝึกฝนอบรมประชาชนให้ทราบถึงภัยอันตรายจากการโจมตีทาง อากาศ และวิธีป้องกันบรรเทาสาธารณภัยนั้น โดยการโฆษณาเผยแพร่หลักและวิธีการที่ กระทรวงกลาโหม อนุมัติ
  - (2) สะสมเครื่องมือเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ทางอากาศแก่ประชาชนและสถานที่ต่างๆ โดยรับเงินบำรุง รับเงินอุดหนุน และรับสิ่งของ อื่นๆ
  - (3) รับสมัครและฝึกอบรมอาสาสมัครที่จะ ช่วยเหลือประชาชนให้พ้นจากภัยทาง อากาศในเวลาฉุกเฉิน กับ

2. หน้าที่ในยามฉุกเฉิน ได้แก่ การร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ เพื่อทำการป้องกันและบรรเทาภัยทางอากาศแก่ประชาชนและสถานที่ต่างๆ โดยความช่วยเหลือของสมาชิกและกำลังทรัพย์ของสันนิบาต⁵⁰

องค์กรกองอำนาจการป้องกันภัยทางอากาศแห่งราชอาณาจักรและองค์กรสันนิบาตช่วยป้องกันและบรรเทาภัยทางอากาศ เริ่มปฏิบัติหน้าที่ในยามปกตินับตั้งแต่องค์กรจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายและเป็นองค์กรที่ได้ปฏิบัติที่ในกรณีฉุกเฉินเมื่อเกิดสงครามชายแดนไทย-อินโดจีนฝรั่งเศส และเมื่อกรณีฉุกเฉินเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทย องค์กรทั้งสองได้ร่วมกันทำหน้าที่ในยามบ้านเรือนประชาชนและอาคารราชการต้องเผชิญกับความสูญเสียจากการทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรจนกระทั่งสงครามยุติ

จากลำดับความเป็นมาของการป้องกันภัยทางอากาศของประเทศไทยได้แก่การเผยแพร่ความรู้และการเตรียมการเพื่อป้องกันภัยทางอากาศ เช่น การพรางแสงไฟ การสร้างหลุมหลบภัย การซ่อมป้องกันภัยทางอากาศ ซึ่งรวมถึงการเตรียมการจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายนั้น เป็นกระบวนการที่ริเริ่มและดำเนินการขึ้นตั้งแต่สมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา แล้วจึงมีการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรให้มีฐานะถูกต้องตามกฎหมาย มีระบบระเบียบในการดำเนินการอย่างชัดเจนขึ้นอีกหลายครั้งในสมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม

กระบวนการป้องกันภัยทางอากาศจึงมีความเป็นมาและความต่อเนื่องทั้งในทางการดำเนินนโยบายและในทางการดำเนินการ อันยังผลให้ไม่เกิดความโกลาหลและไม่เกิดการจลาจลขึ้นเมื่อเผชิญภัยทางอากาศ และแสดงถึงภาวะการณ์ที่ประชาชนในประเทศไทยรับรู้และเข้าใจในสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่จะเกิดขึ้นประเทศไทย จึงเตรียมตัวที่จะเข้าสู่สงครามมาก่อนการเกิดขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว

4.2 การเตรียมการป้องกันประเทศโดยกระทรวงการต่างประเทศ

การเตรียมการทางกระทรวงการต่างประเทศเพื่อป้องกันประเทศชาติในระยะแรกๆ เกิดจากกระทรวงกลาโหมเป็นผู้ขอความร่วมมือมา หลังจากพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีแจ้งให้

⁵⁰ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 ร่างพระราชบัญญัติป้องกันภัยทางอากาศ,” 21 กรกฎาคม 2482.

คณะรัฐมนตรีทราบถึงสถานการณ์สงครามในภาคตะวันออกและต้อง “เตรียมพร้อมเพื่อป้องกันประเทศ” เป็นเวลาราว 6 เดือนเศษ กล่าวคือ ในวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 กระทรวงกลาโหม โดยพระยาพลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้เสนอเรื่องการเตรียมพร้อมสำหรับป้องกันประเทศชาติ โดยให้กระทรวงต่างๆ ฝ่ายพลเรือนเป็นผู้ช่วยเหลือกระทรวงกลาโหมตามความจำเป็น⁵¹ คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติตามข้อเสนอของกระทรวงกลาโหม⁵²

4.2.1 ข้อเสนอในการเตรียมพร้อมเพื่อป้องกันประเทศของกระทรวงกลาโหม

ข้อเสนอในการเตรียมพร้อมเพื่อป้องกันประเทศของกระทรวงกลาโหม ที่ขอให้กระทรวงกลาโหมเป็นผู้นำการเตรียมป้องกันประเทศ โดยให้กระทรวงฝ่ายพลเรือนเป็นผู้ช่วยเหลือตามกิจการในหน้าที่ตามแต่ที่ทางราชการทหารจะขอให้ช่วยเหลือตามความจำเป็นเฉพาะเรื่อง

แต่กิจการที่จำเป็นต้องขอให้กระทรวงฝ่ายพลเรือนช่วยนั้น กระทรวงกลาโหมขอให้ทำความเข้าใจก่อนว่ากิจการจำเป็นที่ต้องขอให้ช่วยนั้นคือกิจการอย่างไรบ้าง กระทรวงกลาโหมจึงขอให้แต่ละกระทรวงสั่งให้ปลัดกระทรวงไปประชุมปรึกษาหารือ เมื่อเสนาธิการทหารบกได้แจ้งนัดหมายส่วนราชการอีกครั้งหนึ่งต่อไป

กระทรวงกลาโหมได้แจ้งไปยังกระทรวงการต่างประเทศในราวเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2477 (ขณะนั้นพระยาอภิบาลราชไมตรี (ต่อม บุนนาค) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) เพื่อให้กระทรวงการต่างประเทศแจ้งอัครราชทูตและกงสุลที่เป็นคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัครราชทูตหรือกงสุลประจำประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสที่มีดินแดนอาณาเขตติดต่อกับไทยเป็นสำคัญมากกว่าประเทศอื่น ให้ติดตามข้อมูลและข่าวสารเกี่ยวกับสงครามในเรื่องต่างๆ ที่มีความชัดเจนแล้วแจ้งกลับมายังกระทรวงกลาโหม 3 เรื่อง คือ

1. เรื่องนโยบายทางรัฐประศาสน์ของประเทศที่อัครราชทูตหรือกงสุลประจำอยู่นั้นดำเนินไปทางใด กล่าวคือ มีสนธิสนมกับประเทศใด มุ่งทำสงครามกับประเทศใด และมีความมุ่งประสงค์เฉพาะต่อประเทศไทยอย่างไร

⁵¹ “กระทรวงกลาโหมเสนอการประชุมเตรียมพร้อมเพื่อป้องกันชาติ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต. 2.1.4/2.

⁵² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 12 การเตรียมป้องกันประเทศชาติ,” 4 พฤษภาคม 2477.

2. เรื่องการอาวุธ ยุทธภัณฑ์ และไอพิช มีอะไรที่เกิดขึ้นใหม่ หรือมีการทดลองกันได้ผลเป็นอย่างไร

3. เรื่องการเคลื่อนไหวทางทหารที่แสดงให้เห็นว่าเกี่ยวพันมาถึงประเทศไทยเรา เช่น สับเปลี่ยน ย้ายที่ตั้งหน่วยทหาร, ตั้งหน่วยทหารขึ้นใหม่, สร้างป้อมและสร้างสายการคมนาคมขึ้นใหม่ เป็นต้น

ต่อจากนั้นกระทรวงกลาโหมยังขอให้กระทรวงการต่างประเทศมีคำสั่งเฉพาะให้กำชับกงสุลเยเนอรัล ณ เมืองสิงคโปร์ ให้ติดตามข่าวการเคลื่อนไหวตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ไปอันเกี่ยวกับกำลังทางเรือของต่างประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศไทย นั่นคือข่าวสารและการเคลื่อนไหวกำลังทางเรือของอินโดจีนฝรั่งเศสในบริเวณเมืองไซ่ง่อน อ่าวต๋มราน และอ่าวต่างๆ ตามชายฝั่งอินโดจีน ที่มีต่อเมืองอาณานิคมของอังกฤษ ได้แก่ สิงคโปร์, ปีนัง, รั้งกุง และฮ่องกง เป็นต้น ให้แก่ราชการทหารเรือเพิ่มขึ้น⁵³

ผลจากการที่กระทรวงกลาโหมขอความช่วยเหลือกระทรวงการต่างประเทศให้ติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสงคราม รวมทั้งทัศนคติของประเทศมหาอำนาจในยุโรปและสหรัฐอเมริกา โดยให้อัครราชทูตหรือกงสุลไทยซึ่งประจำอยู่แต่ละประเทศนั้นแจ้งข้อมูลข่าวสาร หรือแจ้งข้อเสนอแนะกลับมายังกระทรวงการต่างประเทศ แล้วกระทรวงการต่างประเทศแจ้งต่อมายังกระทรวงกลาโหม

ในโอกาสนี้หม่อมเจ้าดำรงสดดำรง เทวกุล อัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตันได้แจ้งข้อเสนอแนะกลับมายังกระทรวงการต่างประเทศในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2477 ว่า อัครราชทูตอาจจะขาดความชำนาญในการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสงครามและอาจจะเป็นเหตุให้เกิดความสงสัย จึงเสนอให้ รัฐบาลไทยแต่งตั้งผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารประจำกรุงวอชิงตันเพื่อติดตามข่าวสารทางการทหารเป็นการเฉพาะ⁵⁴

4.2.2 แต่งตั้งผู้ช่วยทูตฝ่ายทหาร

จากคำเสนอแนะของอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ที่เสนอให้รัฐบาลแต่งตั้งผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารเป็นผลให้กระทรวงกลาโหมปรึกษาราชการกับกระทรวงการต่างประเทศและร่วมกันเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เพื่อขออนุมัติแต่งตั้งผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารประจำสถานทูตไทยในประเทศต่างๆ โดยชี้แจง

⁵³ “การเตรียมพร้อมป้องกันประเทศชาติ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.2.1/46.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

ต่อคณะรัฐมนตรีว่า กิจการทางทหารในต่างประเทศระยะนั้นมีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วมาก ทางราชการทหารจำเป็นจะต้องศึกษาและสังเกตอาการความเคลื่อนไหวทางทหารเหล่านี้ไว้บ้าง จึงเสนอขออนุมัติแต่งตั้งนายร้อยเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยราชการทหารบกกิตติมศักดิ์ประจำกรุงลอนดอน และต่อมาได้เสนอขออนุมัติแต่งตั้ง นายพันเอก หม่อมสนิทวงศ์เสนีย์ ที่ปรึกษาสภาการป้องกันราชอาณาจักร เป็นผู้ช่วยทูตทหารไปประจำประเทศ อังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมัน, อิตาลี และเบลเยียม⁵⁵

ขออนุมัติแต่งตั้งนายพันโท หม่อมหลวงขาบ กุญชร อเมริกา เป็นผู้ช่วยทูตทหารประจำประเทศสหรัฐอเมริกา ขออนุมัติแต่งตั้ง นายพันเอก พระศักดาพลรักษ์ (น้อม ศรีรัตน) เป็นผู้ช่วยทูตทหารประจำประเทศเยอรมนี⁵⁶ และขออนุมัติแต่งตั้งนายพันตรี หลวงวิระโยธา (วิระ วิระโยธา) เป็นผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบกและทหารอากาศประจำประเทศญี่ปุ่น นายนาวาตรี หลวงสมบูรณยุทธวิชา (สมบูรณ ดินอุดม) เป็นผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารเรือประจำ ประเทศญี่ปุ่น⁵⁷

4.2.3 คำสั่งมอบราชการส่วนรวมให้อัครราชทูตไทยซึ่งประจำอยู่ ณ เมืองต่างประเทศ

ภายหลังจากการที่กระทรวงกลาโหมขอความช่วยเหลือกระทรวงการต่างประเทศให้อัครราชทูตและกงสุลชาวไทยติดตามข้อมูลข่าวสารในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับสงครามและทัศนคติของประเทศมหาอำนาจแล้ว ในราว 1 ปีต่อมา มีเหตุการณ์ที่กระทรวงการต่างประเทศจะต้องขออนุมัติคณะรัฐมนตรีเพื่อแต่งตั้งอัครราชทูตประจำกรุงวอชิงตันเสียใหม่เนื่องจากหม่อมเจ้าดำรงสดดำรง เทวกุล อัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ขอลาออกเพราะมีอาการป่วย⁵⁸ เป็นเหตุให้ต้องพิจารณาย้ายสับเปลี่ยน อัครราชทูตเสียใหม่ กระทรวงการต่างประเทศจึงใช้โอกาสนี้เสนอคณะรัฐมนตรีในระยะเดือน มิถุนายน-ตุลาคม พ.ศ. 2478 เพื่อขออนุมัติทำคำสั่งมอบราชการส่วนรวมให้อัครราชทูตไทยซึ่งประจำอยู่ ณ เมืองต่างประเทศปฏิบัติ

⁵⁵ “ผู้ช่วยทูตทหาร ประจำกรุงลอนดอน ปารีส เบอร์ลิน โรม และเบลเยียม,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.86/7.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁷ “ทูตและผู้ช่วยทูตทหารประจำประเทศญี่ปุ่น,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.86/8.

⁵⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 10 กระทรวงการต่างประเทศขอปลดเอกอัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน,” 3 เมษายน 2478.

คำสั่งมอบราชการส่วนรวมเช่นว่านี้มีโดยทั่วไป สารสำคัญร่วมกันคือ เรื่องการเจริญทางพระราชไมตรีโดยทั่วไป เรื่องการขอแก้ไขสัญญาทางพระราชไมตรี เรื่องระเบียบการสถานทูต เรื่องการสังเกตการณ์ในเรื่องต่างๆ ซึ่งจะมีคำสั่งในลักษณะเจาะจงเฉพาะให้ ส่วนเรื่องสังเกตการณ์การเป็นไปแห่งการสงครามและความคิดเห็นของแต่ละประเทศที่มีต่อสงคราม จะมีเนื้อหาของคำสั่งเจาะจงเฉพาะเป็นรายกรณีของแต่ละประเทศ กับเรื่องคำสั่งเบ็ดเตล็ดอื่นๆที่มีรายละเอียดสำคัญของแต่ละประเทศที่เป็นที่ตั้งสถานทูต ดังนี้

4.2.3.1 คำสั่งมอบราชการส่วนรวมให้อัครราชทูตไทยซึ่งประจำอยู่ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา

กระทรวงการต่างประเทศขออนุมัติคณะรัฐมนตรีให้มีคำสั่งมอบราชการส่วนรวมให้แก่ พระยาอภิบาลราชไมตรี อัครราชทูตประจำกรุงวอชิงตันคนใหม่ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2478 ในเรื่องการเจริญทางพระราชไมตรีโดยทั่วไป คือ แจ้งยืนยันต่อกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาว่าประเทศไทยไม่ได้ทำสัญญาและไม่มีคำริที่จะทำสัมพันธไมตรีทางการเมือง (Political Alliance) กับประเทศญี่ปุ่น ประเทศไทยไม่มีนโยบายที่จะให้ประเทศญี่ปุ่นมาอิทธิพลเหนือประเทศไทยมากกว่าประเทศอื่นๆ รัฐบาลไทยมีความมุ่งหมายที่จะให้ชาวไทยปกครองตนเอง ส่วนที่เป็นความช่วยเหลือทางเทคนิคโดยผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศนั้นจะใช้แนวทางตามที่ได้เคยกระทำมาก่อน

ส่วนที่เป็นคำสั่งลักษณะเจาะจงเฉพาะให้สังเกตการณ์การเป็นไปแห่งการสงครามและความคิดเห็นของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีต่อสงคราม กระทรวงการต่างประเทศมีคำสั่งให้อัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตันสังเกตการณ์และทำรายงานเข้ามาเป็นครั้งคราว ในเรื่องการเป็นไปแห่งตะวันออกไกล ฝ่ายอเมริกันมีความคิดเห็นอย่างไรในเรื่องสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการเป็นไปแห่งประเทศญี่ปุ่นและประเทศจีน⁵⁹

4.2.3.2 คำสั่งมอบราชการส่วนรวมให้อัครราชทูตไทยซึ่งประจำอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศส

ในกรณีประเทศญี่ปุ่นและประเทศฝรั่งเศส กระทรวงการต่างประเทศขออนุมัติคณะรัฐมนตรีให้มีคำสั่งมอบราชการส่วนรวมให้แก่ พระมิตรภรณ์รักษา (นัดดา บุรณศิริ) อัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว กับคำสั่งมอบราชการส่วนรวมให้แก่ พระเรียนมวิรัชชพากย์ อัครราชทูตประจำกรุงปารีส

⁵⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 7 เรื่องกระทรวงการต่างประเทศเสนอคำสั่งที่จะมอบอัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน,” 12 มิถุนายน 2478.

เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2478 เฉพาะส่วนคำสั่งลักษณะเจาะจงเฉพาะให้สังเกตการณ์การเป็นไปแห่งการสงครามและความคิดเห็นของแต่ที่มีต่อสงครามเป็นทำนองเดียวกัน นั่นคือกระทรวงการต่างประเทศมีคำสั่งให้อัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว และอัครราชทูต ณ ปารีส สังเกตการณ์และทำรายงานเข้ามาเป็นครั้งคราวในเรื่องการเป็นไปในตะวันออกไกล เรื่องการเป็นไปแห่งยุโรปและอเมริกา และเรื่องประเทศญี่ปุ่น ประเทศฝรั่งเศส มีความคิดเห็นอย่างไรในเรื่องการสงคราม⁶⁰

4.2.3.3 คำสั่งมอบราชการส่วนรวมให้อัครราชทูตไทยซึ่งประจำอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ

ในกรณีประเทศอังกฤษ กระทรวงการต่างประเทศขออนุมัติคณะรัฐมนตรีให้มีคำสั่งมอบราชการรวมให้แก่ นายพลเรือโท พระยาราชวังสัน เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ในส่วนที่เป็นคำสั่งลักษณะเจาะจงเฉพาะให้สังเกตการณ์การเป็นไปแห่งการสงครามและความคิดเห็นของประเทศอังกฤษที่มีต่อสงคราม กระทรวงการต่างประเทศมีคำสั่งให้อัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน สังเกตการณ์และให้รายงานเข้ามาเป็นครั้งคราวในเรื่องฝ่ายอังกฤษมีความคิดเห็นอย่างไรในการเป็นไปแห่งตะวันออกไกล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อินเดีย, มลายู, พม่า, จีน และญี่ปุ่น กับฝ่ายอังกฤษมีความคิดเห็นอย่างไรในเรื่องการสงคราม⁶¹

4.2.4 รายงานของสถานทูตและสถานกงสุลไทยในต่างประเทศ

เมื่ออัครราชทูตแต่ละประเทศได้รับคำสั่งมอบราชการส่วนรวม ในส่วนที่เกี่ยวกับการรายงานสังเกตการณ์กับการสืบเสาะข้อมูลของอัครราชทูตและกงสุลไทยในต่างประเทศ มีข้อมูลรายงานเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวทางการทหารและข้อสังเกตความคิดเห็นตลอดจนทัศนคติของประเทศต่างๆ ซึ่งมีนัยสำคัญต่อสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ดังต่อไปนี้

⁶⁰ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 เรื่องร่างคำสั่งถึงอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว และ วาระที่ 3 เรื่องร่างคำสั่งสำหรับพระเจี๊ยมวิรัชชพากย์,” 24 กรกฎาคม 2478.

⁶¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 12 คำสั่งสำหรับอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน,” 11 ตุลาคม 2478.

4.2.4.1 รายงานของสถานทูตประเทศสหรัฐอเมริกา

การรายงานจากสถานทูตประเทศสหรัฐอเมริกา อัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน เคยมีรายงานเรื่องที่อัครราชทูตเห็นว่ามีความสำคัญต่อประเทศไทยมาก่อนที่จะมีการขอความช่วยเหลือของกระทรวงกลาโหม และมีคำสั่งเฉพาะถึงอัครราชทูตที่ว่าให้สังเกตการณ์ความเคลื่อนไหวในการสงครามหรือความคิดเห็นของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีต่อประเทศไทย และได้รายงานกลับมาอีกครั้งเมื่อได้รับคำสั่งว่า หนังสือพิมพ์ของสหรัฐอเมริกามีการรายงานข่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับอเมริกา ซึ่งอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตันเห็นว่า สถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ประเทศฝ่ายยุโรปขอคิดเห็นไปว่าประเทศญี่ปุ่นจะรบกับสหรัฐอเมริกา แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกาเองนั้นเข้าใจกันว่า ประเทศญี่ปุ่นจะรบกับโซเวียตรัสเซีย

ส่วนความคิดเห็นของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อประเทศไทย อัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน เห็นว่าสหรัฐอเมริกามีความระแวงไทย เนื่องจากการที่มีที่ปรึกษาชาวญี่ปุ่นทำงานอยู่ในหน่วยราชการของไทยและเห็นว่าประเทศญี่ปุ่นมีอิทธิพลต่อประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ในทางรัฐประศาสนนโยบายเดิมของสหรัฐอเมริกานั้นขายอาวุธให้แก่ญี่ปุ่น แต่ต่อมาได้งดไป⁶²

4.2.4.2 รายงานของสถานทูตประเทศอังกฤษ

สถานทูต ณ กรุงลอนดอน เริ่มส่งรายงานกลับมายังกระทรวงการต่างประเทศตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2477 หลังจากกระทรวงกลาโหมขอความช่วยเหลือกระทรวงการต่างประเทศให้ติดตามข้อมูลข่าวสารรวมทั้งทัศนคติของประเทศมหาอำนาจเกี่ยวกับสงคราม ซึ่งอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน จัดทำรายงานการเมืองกลับมาจำนวน 8 ข้อ และมีความเห็นว่าสถานการณ์สงครามจะเกิดขึ้นจากประเทศญี่ปุ่นจะรบกับประเทศรัสเซียเท่านั้น⁶³

ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2481 สถานทูตอังกฤษได้รายงานว่า กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้ส่งคำถามเกี่ยวกับประเทศไทยของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเทศอังกฤษมายังสถานทูต ซึ่งคำถามสำคัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับ การสร้างเรือรบประเภทเรือลาดตระเวน (CRUISER) ของไทย ซึ่ง

⁶² “รายงานอัครราชทูตสยามกรุงวอชิงตัน (ตอน 1),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.86/32.

⁶³ เรื่องเดียวกัน.

ประเทศไทยสร้างขึ้นที่ประเทศอิตาลี (ร.ส.ตากสิน, ร.ล.นเรศวร) ตามโครงการบำรุงกำลังทางเรือ ระยะที่ 2 (Scheme 2) ก่อนการเกิดขึ้นของ สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเวลาไม่นานนัก⁶⁴

4.2.4.3 รายงานของสถานทูตประเทศฝรั่งเศส

ส่วนสถานทูต ณ กรุงปารีส อุปทูต ณ กรุงปารีสรายงานว่าใน ขณะนั้นไม่มีข่าวหรือวี่แววใดๆ ทั้งในประเทศอังกฤษและในประเทศฝรั่งเศสว่าจะเกิดสงครามใหญ่ขึ้นในระหว่างมหาประเทศได้โดยฉับพลัน เพราะการดำเนินนโยบายของรัฐบาลทางประเทศทางยุโรปใช้มิติมหาชนเป็นใหญ่ แต่เมื่อสันนิษฐานตามเหตุผลและสถานการณ์แวดล้อมหากจะเกิดสงครามโลกขึ้น ก็อาจจะมาจากประเทศเยอรมนีหรือประเทศญี่ปุ่น⁶⁵

4.2.4.4 รายงานของสถานกงสุลเมืองสิงคโปร์และปีนัง

กงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์⁶⁶ ได้รับคำสั่งเฉพาะให้ติดตามข่าวการเคลื่อนไหวตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ไปอันเกี่ยวกับกำลังทางเรือของต่างประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสยาม คือ โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ในข่าวสารข้อมูลที่ได้รับจากสถานกงสุลใหญ่เมืองสิงคโปร์รวมถึงสถานกงสุลเมืองปีนังแสดงให้เห็น ความเคลื่อนไหวของอังกฤษและฝรั่งเศสเนื่องจากสถานการณ์สงครามในภาคแปซิฟิกอย่างชัดเจนและมีความต่อเนื่อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶⁴ “ทูตลอนดอนนำส่งคำถามของสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรอังกฤษเกี่ยวกับเมืองไทย (การสร้างเรือ CRUISER)” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.2.5.6/14.

⁶⁵ “รายงานอัครราชทูตสยามกรุงวอชิงตัน (ตอน 1),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.86/32.

⁶⁶ เดิมคือ พระมิตร์กรมรักษา (นัตดา บุณศิริ) ดำรงตำแหน่งกงสุลใหญ่ ณ สิงคโปร์ ในระยะรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เมื่อย้ายไปดำรงตำแหน่งอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียวใน พ.ศ. 2477 หลวงวุฒิสารเนตินิติ (สุปรีดา บุณศิริ) น้องชายซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งกงสุล ณ สิงคโปร์ แทน หลวงวุฒิสารเนตินิติ มีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบข่าวสารความขัดแย้งระหว่างประเทศระหว่างญี่ปุ่น อังกฤษ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเคลื่อนไหวทางการเมืองและการทหารของประเทศเหล่านี้ ตลอดจนส่งข่าวตัดพร้อมการประเมินทิศทางข่าวจากหน้าหนังสือพิมพ์เมืองสิงคโปร์และปีนังในระยะ พ.ศ. 2480-2484 รายงานกลับมายังรัฐบาลไทย รายงานของหลวงวุฒิสารเนตินิติเป็นข้อมูลที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดนโยบายของประเทศไทย ส่วนหนึ่งปรากฏเป็นรายงานประกอบข่าวตัดในแฟ้ม (2) กต.2.1/46 เรื่องการเตรียมพร้อมป้องกันประเทศชาติ.

การรายงานที่มีความสำคัญต่อการประเมินสถานการณ์สงครามของประเทศไทยน่าจะมีขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2480 ตัวอย่างเช่น กงสุล ณ เมืองปิ่นังและกงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์ได้รายงานเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2480 ถึงการเดินทางมาของเรือลาดตระเวนฝรั่งเศสชื่อ PRIMUGUET พร้อมเรือบรรทุกเครื่องบิน 2 ลำ แวะเข้า จอดทำปิ่นังและจะผ่านเมืองสิงคโปร์เพื่อมุ่งไปประจำการในทะเลจีนเหนือและจะมีเรือลาดตระเวนชื่อ Jean d'Arc ติดตามมาอีกลำหนึ่ง การเดินทางมายังบริเวณทะเลจีนของเรือรบฝรั่งเศสเกิดขึ้นเนื่องจากเหตุการณ์การพิพาทระหว่างจีนและญี่ปุ่นที่ก่อให้เกิดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ของประเทศมหาอำนาจโดยสถานการณ์อาจจะมีความรุนแรงจนถึงขั้นตัดทางสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจกับประเทศญี่ปุ่น⁶⁷

นอกจากนี้ยังมีเรือรบอังกฤษ ขึ้นไปลาดตระเวนอยู่ในบริเวณทะเลประเทศจีนตอนเหนือ ก็มีเรือรบของรัฐบาลออสเตรเลียผลัดกันแล่นมาลาดตระเวนทางทะเลจีนใต้ และมีเรือรบอังกฤษซึ่งประจำการในประเทศอินเดียทำการลาดตระเวนในมหาสมุทรอินเดียและมาลาया โดยมีเรื่องเล่าลือหนาหูว่า อังกฤษจะส่งเรือปืนขนาดใหญ่แบบเรือชนิด H.M.S. Malaya พร้อมด้วยเรือลาดตระเวนสงครามรวมทั้งสิ้น 5 ลำ มาประจำอยู่ ณ ฐานทัพเรือสิงคโปร์ซึ่งประมาณว่าจะสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2481 สำหรับทางด้านกองบินป้องกันอาณานิคมมาลาया นั้น รัฐบาลต่างๆ ในมาลาयाได้เรียกรายเงินจำนวน 1 ล้านเหรียญเศษเพื่อสร้างเครื่องบินขับไล่ให้แก่รัฐบาลอังกฤษ 2 ผุ้ (24 เครื่อง) และมีเครื่องบินทิ้งระเบิดจากอินเดียมาประจำการถาวรที่สนามบินสิงคโปร์ รวมทั้งมีการลำเลียงทหารอังกฤษไปผลัดเปลี่ยนทหารรักษาการที่เมืองเซียงไฮ้

และในระยะปลาย พ.ศ. 2480 (1937-1938) กงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์ยังรายงานข้อมูลเกี่ยวกับ สถานการณ์เพิ่มเติมว่าการที่ฝรั่งเศสส่งเรือรบมาประจำการทางทะเลจีนนั้นเนื่องจากญี่ปุ่นกล่าวหาว่าฝรั่งเศส ส่งกระสุนปืนให้แก่จีนโดยผ่านเส้นทางรถไฟสายอันนัม-ยูนาน ส่วนในความเคลื่อนไหวของอังกฤษนั้นในสภา นิติบัญญัติสหราชอาณาจักรที่เมืองสิงคโปร์ได้ออกรัฐบัญญัติเกี่ยวกับการสงครามเพื่อป้องกันเมืองขึ้นของอังกฤษ 4 ฉบับ ได้แก่ รัฐบัญญัติว่าด้วยการออกเงินช่วยการทหาร (The Contribution to Imperial Defense) มีระยะเวลา 5 ปี รัฐบัญญัติว่าด้วยการดับไฟในเวลาฉุกเฉิน, รัฐบัญญัติว่าด้วยการรับส่งโทรเลข ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม และรัฐบัญญัติว่าด้วยการขึ้นลง

⁶⁷ “การเตรียมพร้อมป้องกันประเทศชาติ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.2.1/46.

จากเรือของลูกเรือที่เป็นคนต่างด้าว อีกทั้งจะมีการซ่อมรบใหญ่ในอาณานิคมมาลายาซึ่งมีกองเรือรบของอังกฤษในน่านน้ำทะเลจีนและเรือบรรทุกเครื่องบินเข้ามาซ่อมรบด้วย⁶⁸

ในการจัดทำรายงานข่าวสารที่เกี่ยวกับสงครามของกงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์ ยังได้เข้าไปสืบข่าวในพื้นที่อาณานิคมมาลายาด้วยตนเอง ซึ่งกงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์รายงานข่าวอังกฤษไม่ไว้ใจกองทหารพื้นเมืองชาวยะโฮร์ โดยเชื่อว่าเจ้าผู้ครองเมืองยะโฮร์มีใจเข้าด้วยญี่ปุ่น พร้อมทั้งส่งรายงานข่าวตัดจากหนังสือพิมพ์ Singapore Free Press ซึ่งลงบทสัมภาษณ์นายทหารระดับสูงของอังกฤษชื่อ นายพลตรีดอบบี้ (Major General William Dobbie) มีตอนหนึ่งที่น่าสะกิดใจโดยให้สังเกตข้อความว่า “I will say that Singapore is indeed very strong. An enemy might borrow a base of operation nearby. The German did that in Belgium. We know with what result” ซึ่งกงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์ตั้งข้อสังเกตการใช้คำของนายทหารอังกฤษดังกล่าวนี้มีความหมายแค่นั้นนั้นคือ จะหมายถึงศัตรูของสิงคโปร์จะยึดฐานปฏิบัติการจากประเทศไทยหรือจากอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อใช้เป็นทางผ่านไปโจมตีสิงคโปร์)⁶⁹

จากเนื้อหาสาระข้อเท็จจริงในการเตรียมพร้อมป้องกันประเทศโดยกระทรวงการต่างประเทศที่ได้อธิบายมาโดยลำดับทำให้เห็นว่า กระทรวงการต่างประเทศได้ทำหน้าที่แสวงหาข่าวสารและการรวบรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับการสงครามโลกครั้งที่ 2 และรวบรวมทัศนคติของประเทศมหาอำนาจที่มีต่อประเทศไทยตั้งแต่ระยะ พ.ศ. 2477 ต่อเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งสิ้นสภาพสงคราม โดยมีข้อมูลข่าวสารสงครามจากหนังสือพิมพ์ของสถานกงสุลป็นัง สิงคโปร์ ตลอดจนไซ่ง่อน ซึ่งเป็นหรืออยู่ใกล้ชิดกับความขัดแย้งเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ

รายงานจากสถานทูตต่างๆ ทั้งหมดนี้เป็นการดำเนินการมาตั้งแต่ระยะที่พระยาพหลพลพยุหเสนา และหลวงประดิษฐมนูธรรม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแล้ว ทำให้เห็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินการและความคาบเกี่ยวกันทั้งในเรื่องนโยบายและการปฏิบัติที่มีต่อสงครามระดับสงครามโลก มาก่อนรัฐบาลนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เช่นเดียวกับที่อธิบายในกรณีอื่นๆ มาก่อน และรายงานเหล่านี้ยังทำให้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายของประเทศมหาอำนาจที่มีผลให้เกิดสภาวะสงครามโลก ต่อประเทศไทยขึ้นด้วย

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน.

การเตรียมการป้องกันประเทศโดยกระทรวงการต่างประเทศได้ดำเนินตามเหตุปัจจัยของสงคราม มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการนับตั้งแต่ พ.ศ. 2477 แล้วมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องใกล้ชิดเพื่อเตรียมรับสถานการณ์การสงครามตะวันออกหรือสงครามจีน-ญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2480 มาจนกระทั่งเกิดสงครามครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป ใน พ.ศ. 2482 เกิดภาวะสงครามในอินโดจีนฝรั่งเศส พร้อมๆ กับเกิดสงครามชายแดนไทย-อินโดจีนฝรั่งเศส ใน พ.ศ. 2483 และกรณีสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกหรือสงครามมหาเอเซียบูรพาใน พ.ศ. 2484 จนกระทั่งการดำเนินการเพื่อให้พ้นจากสภาวะประเทศผู้แพ้สงครามในระยะหลังพ.ศ. 2488 ซึ่งสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงแล้วอีกด้วย

4.3 การเตรียมป้องกันประเทศโดยสำนักนายกรัฐมนตรี

การเตรียมป้องกันประเทศโดยสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ปรากฏชัดได้แก่การดำเนินการทางวิทยุกระจายเสียง

วิทยุกระจายเสียงเป็นช่องทางที่รัฐบาลใช้สื่อสารสถานการณ์สงครามโลก และอธิบายการเตรียมตัวเข้าสู่สงครามแก่ประชาชนชาวไทยโดยตรง สันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2477 เช่นกัน เห็นได้จากหลักฐานคำบรรยายปาฐกถาทางวิทยุกระจายเสียงเรื่อง “วิธีป้องกันภัยทางอากาศในสยามของนายพันโท หลวงชำนาญยุทธศิลป์ (เชย รมณะนันท์) และคำบรรยายปาฐกถาทางวิทยุกระจายเสียงเรื่อง “การป้องกันภัยทางอากาศของญี่ปุ่น” ของนายพันตรี หลวงรวรรัตสปีตพล (สอน บุญใหญ่) ซึ่งกองทัพอากาศนำคำบรรยายทั้งสองเรื่องมารวมพิมพ์ในหนังสือเรื่อง อุทิศแด่นักบินผู้กล้าหาญของชาติ 6 นาย ที่ถึงแก่กรรมในหน้าที่ราชการ พ.ศ. 2477⁷⁰

ใน พ.ศ. 2477 ปีเดียวกันนี้ กระทรวงกลาโหมก็ได้ขยายกองพันป้องกันต่อสู้อากาศยานขึ้นเป็นกรมป้องกันต่อสู้อากาศยาน และมีการดำเนินการเรียโรเงินเพื่อสมทบทุนป้องกันภัยทางอากาศ มีการจัดพิมพ์และแจกจ่ายหนังสือความรู้ในการป้องกันภัยทางอากาศลักษณะต่างๆ จึงเป็นไปได้ว่า

⁷⁰ “วิธีป้องกันภัยทางอากาศในสยาม: ปาฐกถาทางวิทยุกระจายเสียง โดย นายพันโท หลวงชำนาญยุทธศิลป์” และ “การป้องกันภัยทางอากาศของญี่ปุ่น: ปาฐกถาทางวิทยุกระจายเสียง โดย นายพันตรี หลวงรวรรัตสปีตพล” พิมพ์ในหนังสือ กองทัพอากาศ อุทิศแด่นักบิน ผู้กล้าหาญของชาติ 5 นาย ที่ถึงแก่กรรมในหน้าที่ราชการ พ.ศ. 2477 (พระนคร: โรงพิมพ์เดลิแมร์, 2477).

ในทางวิทยุกระจายเสียงจะต้องมีการโฆษณาเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันภัยทางอากาศ และกล่าวอธิบายถึงสถานการณ์สงครามทางวิทยุกระจายเสียงตามแต่ละโอกาสอื่นๆ อีก เนื่องจากโดยปกติทางราชการมีคำสั่งให้หน่วยทหารส่งคำปาฐกถาและข่าวราชการประกาศทางวิทยุกระจายเสียงมาตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว⁷¹

วิทยุกระจายเสียงในเวลานั้นจึงเป็นเครื่องมือหลักที่รัฐบาลสามารถสื่อสารความคิดและการกระทำของรัฐบาลให้ประชาชนรับรู้รับทราบได้โดยตรง เมื่อคำนึงถึงการอธิบายถึงพฤติการณ์ของรัฐบาลตามที่อธิบายมาเป็นลำดับหลายเรื่องก็แสดงให้เห็นชัดเจนว่า คณะรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาในขณะนั้นมีความรับรู้ และมีความเชื่อมั่นว่าสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้นและจะลุกลามเข้ามายังประเทศไทย ดังที่ปรากฏในหลักฐานประวัติศาสตร์จำนวนมาก

การบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงที่วิเคราะห์สถานการณ์ทางทหารซึ่งมุ่งแสดงทัศนะต่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่ากำลังจะเกิดขึ้นและจะลุกลามเข้ามายังประเทศไทย ครั้งที่ได้รับการกล่าวขานและนับหลักฐานประวัติศาสตร์สำคัญเรื่องหนึ่ง คือ การแสดงปาฐกถาของหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2479 (1937) ที่กล่าวถึงรัฐประศาสนโยบายทางทหารของประเทศมหาอำนาจว่า

รัฐประศาสนโยบายทางทหารนั้น... ทำให้เราจึงต้องเร่งบำรุงกำลังกันโดยด่วน อาจสันนิษฐานว่า เพราะเวลานี้ชาติต่างๆ มีท่าทางจะรบกันขึ้น เพราะปรากฏแล้วว่าได้แบ่งกันเป็น 2 พวกคือ เยอรมัน, อิตาลี, ญี่ปุ่นพวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งมีฝรั่งเศส รัสเซีย อังกฤษ (ยังไม่แน่ว่า) เมื่อทางยุโรปเริ่ม ลงมือกันแล้ว ญี่ปุ่นอาจเข้ายึดฮ่องกง สิงคโปร์ด้วยเหตุนี้ก็ได้ อังกฤษจึงทุ่มเทเงินทองบำรุงการป้องกัน สิงคโปร์ และในการเข้ายึดสิงคโปร์นั้น ถ้าเข้าทางสิงคโปร์ก็เป็นการเข้าตีตรงหน้า อาจเสียกำลังมาก ญี่ปุ่นอาจเข้ามายึดเมืองไทยก่อนแล้วรุกรงไปทางใต้เข้าตีทางหลังฐานทัพที่สิงคโปร์ ซึ่งอาจสำเร็จ โดยง่าย... นี่ก็แสดงให้เห็นว่า ถ้าเราไม่มีกำลังทหารเพียงพอจะรักษาความเป็นกลางแล้ว ย่อมเป็น ช่องทางให้ชาติอื่นรบกันง่ายขึ้น และทั้งตัวเองก็จะปั่นทั้งขึ้นทั้งล่อง⁷²

⁷¹ “ส่งปาฐกถาและข่าวราชการตามหน่วยทหารประกาศทางวิทยุกระจายเสียง,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.14/148.

⁷² “ปาฐกถาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2479,” นาวิกศาสตร์ 20 (เมษายน 2480): ไม่ปรากฏเลขหน้า.

คำปาฐกถาของนายกรัฐมนตรี วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2479 (1937) ดังข้างต้นนี้ เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงว่าผู้นำรัฐบาลไทยเชื่อมั่นว่าสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้นในประเทศไทย จึงชี้ต่อสาธารณชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศตรงไปตรงมาอย่างชัดเจน ซึ่งต่อมาได้รับการทักท้วงจากอุปทูตและอัครราชทูตอังกฤษว่าจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิด⁷³ หลังจากการแสดงปาฐกถาครั้งนี้หน่วยราชการทหารได้ใช้วิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการเป็นช่องทางสื่อสารสถานการณ์สงครามแก่ประชาชนเป็นประจำ ปรากฏในเอกสารเรื่องส่งโครงการเกี่ยวกับกิจการทหารบรรยายวิทยุกระจายเสียงในระยะ พ.ศ. 2481 ซึ่งเป็นการบรรยายของกองทัพเรือ เรื่องหน้าที่ของกองทัพเรือ (เวลาสงบศึก) และเรื่องเรือดำน้ำ⁷⁴ เป็นต้น

ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483 ได้มีการกระจายเสียงคำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2483⁷⁵ อันเป็นระยะเวลาที่กองกำลังอินโดจีนฝรั่งเศสเริ่มลุกฮือชายแดนประเทศไทยและใช้อาวุธโจมตีราชอาณาจักรไทยหลายจุด นายกรัฐมนตรีจึงปราศรัยชี้แจงถึงสถานการณ์สงครามและการโต้ตอบกับอินโดจีนฝรั่งเศส จนกระทั่งเกิดกรณีเครื่องบินอินโดจีนฝรั่งเศสเข้ามาทิ้งระเบิดเมืองนครพนมในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 จึงเกิดการใช้วิทยุกระจายเสียงโต้ตอบกับวิทยุกระจายเสียงอินโดจีนฝรั่งเศสที่สถานีไซ่ง่อน ซึ่งเผยแพร่ข่าวสารสวนทางกับข่าวสารทางวิทยุกระจายเสียงของประเทศไทย การใช้วิทยุกระจายเสียงตอบโต้กันเช่นกล่าวนี้นี้ไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 แล้วจึงสงบลงไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง

ด้วยตั้งแต่ต้น พ.ศ. 2484 สถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ทวีความคับขันยิ่งขึ้น การใช้วิทยุกระจายเสียงเพื่อชี้แจงสถานการณ์สงครามจึงคงดำเนินต่อมา ในทางทหารเรือได้เผยแพร่ทัศนะต่อสถานการณ์สงครามของ นายนาวาโท ชลี สินธุโสภณ แสดงทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เตือนให้ประชาชนเตรียมตัวรับมือกับเหตุการณ์สงครามที่กำลังจะลุกลามเข้า

⁷³ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 28 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมพูดกระจายเสียงทางวิทยุกระจายเสียง,” 12 พฤษภาคม 2480

⁷⁴ “ส่งโครงการบรรยายวิทยุกระจายเสียงเกี่ยวกับกิจการทหาร,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.14/64.; “การบรรยายเรื่องการทหารทางวิทยุกระจายเสียง,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.14/80.

⁷⁵ “ส่งหนังสือคำปราศรัยของท่านนายกรัฐมนตรี ซึ่งกล่าวทาง วิทยุกระจายเสียงเมื่อ 20 ต.ค.83 มาให้,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.8/303.

มายังประเทศไทยด้วยการเตรียมตัวทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเหตุการณ์ของโลกในขณะนั้นมีปัจจัย บังคับให้ประเทศไทยต้องเข้าสู่สงครามโลก โดยนายนาวาโท ชลี สินธุโสภณ อธิบายว่า

เป็นความจำเป็นที่เราแม้ไม่ปรารถนาจะใช้กำลังทหารหรือทำสงครามกับประเทศใดก็ตาม แต่ใน บางเหตุการณ์เราก็ต้องถูกเหตุการณ์ของโลก หรือด้วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของ ประเทศบังคับให้เราต้องทำสงครามด้วย⁷⁶

ต่อมาในเดือนตุลาคม-เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484 “รายการสนทนนายมัน-นายคง” เริ่มมี เนื้อหาในลักษณะอธิบายและยืนยันจุดยืนของไทยในการรักษาความเป็นกลาง พร้อมกับการเตือนให้ ประชาชนเตรียมตัวทางเศรษฐกิจเพื่อเผชิญกับเหตุการณ์สงครามที่จะลุกลามเข้ามายังประเทศไทย

และในต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 รายการสนทนนายมัน-นายคง เริ่มย้ายถึงสถานการณ์ สงครามคับขันจนเงินจะลุกลามเข้ามาถึงประเทศไทยมากขึ้น เนื่องจากข่าวสารทางราชการที่ได้รับ ในขณะนั้นปรากฏว่ามีการชุมนุมทหารฝ่ายอังกฤษบริเวณมาลายาและบริเวณไกล์ชายแดนไทย และมี กองทหารญี่ปุ่นชุมนุมในกัมพูชาไกล์ชายแดนไทยเช่นกัน การชุมนุมทหารไกล์ชายแดนไทยของกอง ทหารทั้งสองฝ่ายย่อมหมายถึงกองทหารทั้งสองฝ่ายพร้อมที่จะกระทำสงครามต่อกันในดินแดน ประเทศไทย⁷⁷

คำอธิบายถึงสถานการณ์คับขันตามบทสนทนาของนายมัน-นายคง ดังนี้ ต่อมาได้รับการ ยืนยันโดยทูตทหารเรือไทยในประเทศญี่ปุ่นที่รายงานว่า มีการเรียกระดมพลในประเทศญี่ปุ่นและมีการ เคลื่อนย้ายลำเลียงกำลังทหารญี่ปุ่นลงมาทางใต้ และต่อจากนั้นไม่นานกองทหารญี่ปุ่นก็บุกเข้า โจมตีอังกฤษและสหรัฐอเมริกาทั่วภูมิภาคแปซิฟิกพร้อมๆ กับบุกรุกเข้ามายังประเทศไทย⁷⁸

การบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงดังได้ลำดับความมานี้แสดงให้เห็นถึงการใช วิทยุกระจายเสียงเป็นช่องทางที่รัฐบาลใช้แจ้งสถานการณ์และใช้ทำความเข้าใจกับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องให้เตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 มาตั้งแต่สมัยรัฐบาล

⁷⁶ “การเตรียมตัวเพื่อเหตุการณ์สงคราม,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (2) สบ.ทร. 99.4/46.

⁷⁷ “บทสนทนายระหว่างนายมัน ชูชาติ กับ นายคง รักไทย,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 5.4/34.

⁷⁸ “รายงานกิจการของ น.ต.หลวงสมบุรณ์ยุทธวิชา ทูตทหารประจำประเทศญี่ปุ่น,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) กปศ.ยก.ทร.17.3/2.

พระยาพหลพลพยุหเสนาจนถึงสมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งสถานการณ์สงครามมีความชัดเจน และมีปัจจัยที่บ่งชี้ว่าประเทศไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงภาวะสงครามในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนมีภาวะสงครามชายแดนไทย-อินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งเห็นได้ชัดว่ามีพัฒนาการขึ้นจากสถานการณ์ความขัดแย้งในบริเวณภูมิภาคแปซิฟิกของมหาอำนาจหลายฝ่ายซึ่งต่างก็ต้องการผลประโยชน์ของฝ่ายตนที่มีอยู่เหนือดินแดนในบริเวณนี้

ทิศทางของข่าวสารทางวิทยุกระจายเสียงนับเป็นช่องทางการสื่อสารที่บอกเล่าถึงสถานการณ์โดยตรง ในทางวิชาการประวัติศาสตร์ประเทศไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 นิยมหยิบยกเฉพาะรายการสนทนาของนายมัน-นายคง ขึ้นมาวิเคราะห์ไปในแนวทางการใช้นโยบายชาตินิยมและการทหารนิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมิได้วิเคราะห์ถึงความเป็นมา หรือแสดงว่ายังมีเนื้อหาในรายการวิทยุกระจายเสียงรายการอื่นหรือโดยบุคคลอื่นว่า มีทิศทางของข่าวสารที่แสดงออกผ่านวิทยุกระจายเสียงเป็นเช่นใด แนวการวิเคราะห์ทางนโยบายและพฤติกรรมของตัวบุคคลเฉพาะสมัยรัฐบาลนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามจึงเป็นการวิเคราะห์ที่ละเอียดบริบทแวดล้อมที่เป็นการเชื่อมต่อและการมองประวัติศาสตร์อย่างรอบด้าน

4.4 สรุปท้ายบท

ด้วยหลักการการรักษาความเป็นกลางเป็นหน้าที่ของประเทศสมาชิกสันนิบาตชาติ ประเทศไทยจึงใช้แนวคิดในการรักษาความเป็นกลางในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลราชาธิปไตย เมื่อมาถึงระบอบรัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญ คณะรัฐมนตรีจึงดำเนินนโยบายเช่นนี้ตามแนวทางที่เคยปฏิบัติมาก่อน ทั้งในทางปฏิบัติของรัฐมนตรีและในทางการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีโดยรวม ดังนั้นเมื่อมีการเตรียมป้องกันประเทศโดยกระทรวงต่างๆ กระทรวงกลาโหม กระทรวงการต่างประเทศ และสำนักนายกรัฐมนตรี โครงการต่างๆ ก็ยังคงดำเนินการบนแนวคิดในการรักษาความเป็นกลางนี้

และโดยการเกี่ยวเนื่องกับเหตุที่พระยาราชวังสันอดีตเสนาธิการทหารเรือ (ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี) เคยเสนอแนวความคิดทางการทหารว่า การรักษาความเป็นกลางไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2469 ในความหมายว่า การรักษาความเป็นกลางนั้นจะต้องมีกำลังพร้อมพอที่จะรักษาความเป็นกลางที่เหมาะสมแก่ฐานะของ

ประเทศ ดังนั้นการเตรียมป้องกันประเทศโดยกระทรวงกลาโหม ที่ต้องการปรับปรุงการทหารเพื่อ
ทดแทนความเสียหายจากการปราบปรามความไม่สงบภายใน และจากการที่อาวุธและเครื่องอุปกรณ์
ทางทหารของกองทัพมีความขาดแคลนมาแต่เดิม จนเกิดการรณรงค์เรียกรายเงินเพื่อบำรุงราชการ
ทหาร แนวความคิดในการรักษาความเป็นกลางจึงผุดขึ้นเข้ากับวัตถุประสงค์ในการรณรงค์โดยปริยาย
และโครงการต่างๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการบำรุงกำลังทางเรือก็ใช้แนวความคิดในการรักษาความ
เป็นกลางที่จะต้องมีการปกป้องที่จะรักษาความเป็นกลางนี้ เป็นหลักสำคัญ รวมถึงการสื่อสารทาง
วิทยุกระจายเสียงแก่ประชาชนก็นับอธิบายและยืนยันจุดยืนของไทยในการรักษาความเป็นกลาง

หลักฐานการเกิดโครงการต่างๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นโดยกระทรวงกลาโหม กระทรวงการ
ต่างประเทศ หรือสำนักนายกรัฐมนตรี จะเห็นว่ามิได้เกิดขึ้นแค่ในระบอบรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม และ
มิได้เกิดขึ้นแต่เพียงเพราะปัจจัยชาตินิยมหรือปัจจัยทหารนิยมในการขยายกำลังทหาร เมื่อวิเคราะห์
ร่วมกับบริบทแวดล้อมจะเห็นว่ามิมิติเรื่องนโยบายรักษาความเป็นกลางและมีแนวคิดการมีกำลังพร้อม
พอที่จะรักษาความเป็นกลางเป็นเบื้องหลังอีกชั้นหนึ่ง

บทที่ 5

ประเทศที่งอมืองอเท้าจะกลายเป็นสนามรบไป

ที่ผ่านมา การศึกษาประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากในมุมมองของนักวิชาการแล้ว ยังมีประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เป็นสารคดีและบันเทิงคดี เขียนโดยบุคคลที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ ตีพิมพ์ออกมาเผยแพร่เป็นระยะๆ แต่ที่เป็นการเรียบเรียงจากหน่วยงานราชการ หรือจากฝั่งผู้ดำเนินนโยบาย ยังไม่เคยมีมาก่อน จนกระทั่ง กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา¹ ขึ้น

หนังสือ ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา นี้ จัดทำโดย คณะอนุกรรมการจัดทำประวัติการรบของไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพาซึ่งได้รับการแต่งตั้งจาก กระทรวงกลาโหม ใช้เวลาเรียบเรียงราว 10 ปี จึงเป็นผลสำเร็จและพิมพ์เป็นหนังสือขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2540 มีเนื้อหาอธิบายสาเหตุที่เกิดสงครามมหาเอเซียบูรพาหลายประการ โดยมีคำอธิบายเฉพาะส่วนที่เป็นเรื่องสถานการณ์ทั่วไปก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ความว่า หลังจากประเทศเยอรมนีลาออกจากสันนิบาตชาติในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 แล้วจึงเกิดการรวมตำแหน่งประธานาธิบดีและ นายกรัฐมนตรีเข้าด้วยกันแล้วเยอรมนีจึงเริ่มสร้างกำลังรบโดยพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตอาวุธอย่างเปิดเผย ขณะนั้นประเทศมหาอำนาจต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส กำลังฟื้นฟูเศรษฐกิจภายในประเทศของตน ไม่ได้คาดคิดว่าเยอรมนีจะสามารถก่อสร้างขีปนาวุธอย่างรวดเร็ว จึงไม่ได้เตรียมรับสถานการณ์อย่างเข้มแข็งเพียงพอ ส่วนทางด้านเอเซียนั้น ญี่ปุ่นเข้ารุกรานจีนเพราะหวังจะครอบครองฝั่งทะเลตะวันออกของจีน ก็มีเหตุผลเนื่องจากญี่ปุ่นไม่พอใจประเทศมหาอำนาจตะวันตกมานานแล้ว โดยเห็นว่าบรรดาประเทศมหาอำนาจตะวันตกล้วนแต่แสวงหาประโยชน์จากเอเซียและญี่ปุ่น ประเทศญี่ปุ่นจึงคิดที่จะกำจัดอิทธิพลของชาติตะวันตกโดยการพัฒนาอุตสาหกรรมและการทหาร กับปรับปรุงสมรรถนะของยุทธโศปกรณ์และสมรรถภาพของกองทัพจนทัดเทียมกับมหาอำนาจเหล่านั้นได้ เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรปในระยะแรก ฝ่ายสัมพันธมิตรเสียเปรียบ

---

¹ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา (กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2540).

เยอรมนีในการสงคราม และประเทศญี่ปุ่นคาดการณ์ว่าเยอรมนีจะเป็นฝ่ายได้ชัยชนะ ประเทศญี่ปุ่นจึงเปิดศึกด้านมหาสมุทรแปซิฟิกเพื่อครองความเป็นมหาอำนาจในเอเชียเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484

ในส่วนของประเทศไทย คณะอนุกรรมการจัดทำประวัติการรบของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพาอธิบายว่า ก่อนที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี (ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 ขณะมีศเป็นพันเอก) ได้พิจารณาเห็นว่าหากเกิดสงครามขึ้นประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะป้องกันตนเองได้ จึงเร่งให้มีการพัฒนากองทัพอย่างรีบด่วน แต่ไม่ทันท่วงที เมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกเข้าสู่ประเทศไทยยังเป็นเวลาที่กองทัพไทยเสียเปรียบทั้งในด้านกำลังพลและยุทธโธปกรณ์ ประเทศไทยจึงต้องยินยอมให้ญี่ปุ่นเคลื่อนกำลังผ่านประเทศไทยพร้อมกันนั้นยังถูกญี่ปุ่นบังคับให้ร่วม “วงไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเชียบูรพา” และทำความตกลงร่วมยุทธกับญี่ปุ่น จนในที่สุดประเทศไทยต้องประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ²

นอกจากนี้คณะอนุกรรมการฯ ยังอธิบายถึงสถานการณ์ของประเทศไทยในรายละเอียดเพิ่มอีกว่า หลังจากที่ยังอังกฤษและฝรั่งเศสประกาศสงครามกับเยอรมนีในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 รัฐบาลไทยได้พิจารณาเห็นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเล็ก ไม่ควรที่จะเข้าไปร่วมในสงครามครั้งนี้ ทั้งยังควรแสดงให้เห็นว่า ไทยไม่ต้องการที่จะฝักใฝ่ฝ่ายใด จึงประกาศความเป็นกลางเมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2482 และเพื่อยืนยันนโยบายและความเป็นกลางนี้ รัฐบาลไทยได้ลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับอังกฤษและฝรั่งเศส ในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 และลงนามในสนธิสัญญาว่าด้วยการจำเรือสัมพันธไมตรีและเคารพต่อบุรณภาพแห่งกันระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในวันเดียวกัน³

คำอธิบายของคณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือเล่มนี้ ทำให้เห็นทิศทางคำอธิบายสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคแปซิฟิกว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นหลังจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป และเกิดขึ้นเนื่องจากประเทศญี่ปุ่นคาดการณ์ว่าประเทศเยอรมนีจะเป็นฝ่ายได้ชัยชนะจึงก่อสงครามทางภูมิภาคแปซิฟิก ส่วนการเข้าไปมีส่วนร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทย รัฐบาลไทยได้พิจารณาว่าประเทศไทยเป็นประเทศเล็กไม่ควรที่จะเข้าร่วมสงครามจึงประกาศความเป็นกลางใน พ.ศ. 2482 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นประมาณ 3-4 วันต่อมา อีกทั้งมีทิศทางคำอธิบายถึงบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงครามในลักษณะผู้มีบทบาทหลักในการสงครามโลกครั้งที่ 2 ของ

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-2.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

ประเทศไทย ซึ่งทิศทางของคำอธิบายเช่นนี้ล้วนสอดคล้องกับคำอธิบายในงานวิชาการประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ปรากฏในงานวิชาการทั่วไป

อย่างไรก็ดี ในทางข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ดังกล่าวแล้วในบทก่อนๆ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ตั้งแต่รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาก็ได้ใช้แนวทางรักษาความเป็นกลางในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมาตั้งแต่แรก ดังกรณีรายงานคำสั่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศให้ผู้แทนไทยประจำสันนิบาตชาติลงมติงดออกเสียงในการประชุมรับรองรายงานคณะกรรมการสันนิบาตชาติในกรณีพิพาทระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่น และเหตุการณ์นี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างครึกโครมในหน้าหนังสือพิมพ์ในอาณานิคมมาลาเยาของอังกฤษ⁴

เมื่อรัฐบาลไทยเปลี่ยนแปลงเป็นรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางเช่นที่เคยปฏิบัติมาก่อนด้วยเช่นกัน อีกทั้งรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาก็เป็นรัฐบาลที่แสดงออกถึงการใช้แนวทางรักษาความเป็นกลางในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากกรณีจากการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2477 เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2477 (1935) ที่นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้เสนอหลักการและเหตุผลในการเสนอร่างพระราชบัญญัติต่อสภาผู้แทนราษฎรนั้น นายนาวาตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีหรืออภิปรายสนับสนุนว่า รัฐบาลถือนโยบายในทางที่จะมีกำลังพอสมควรที่จะรักษาความเป็นกลางและเอกราชของประเทศ⁵

และในกรณีหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ที่ให้สัมภาษณ์แก่ผู้แทนหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2478 (1936) ได้ชี้แจงถึงนโยบายรักษาความเป็นกลางของรัฐบาลไทย เนื่องจากเกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศทั้งในประเทศไทยและในอาณานิคมมาลาเยาของอังกฤษ ว่าประเทศไทยจะเปลี่ยนนโยบายจากการมีความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกไปเลือกเป็นฝ่ายเดียวกับประเทศญี่ปุ่น และ

⁴ “Siam and the Sina-Japanese Controversy,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (3 March 1933): 1.; “Siam Neutral,” Malaya Tribune (3 March 1933): 8.

อนึ่ง คำวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลไทยมาจากหนังสือพิมพ์อาณานิคมอังกฤษที่สิงคโปร์เป็นนัยอังกฤษเป็นหลัก ดังนั้นที่หลักฐานข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ในบทนี้ จึงจะใช้ข้อมูลหนังสือพิมพ์จากแหล่งข้อมูลดังกล่าวซึ่งตรวจสอบว่ามีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย.

⁵ รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 62/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (29 มีนาคม 2477) (บาย).

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศก็ได้ทำหนังสือชี้แจงนโยบายรักษาความเป็นกลางดังกล่าวให้ สัมภาษณ์ผู้แทนหนังสือพิมพ์นี้แก่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ซึ่งเซอร์แอนโทนี อีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ประเทศอังกฤษ ได้มีหนังสือตอบกลับแสดงความพอใจต่อนโยบายการรักษาความเป็นกลางของประเทศไทยมายังรัฐบาลไทยอีกด้วย⁶

แม้ว่ารัฐบาลไทยจะแสดงออกซึ่งนโยบายรักษาความเป็นกลาง ทั้งโดยการปฏิบัติ ทั้งจัดทำ เป็นประกาศแถลงการณ์อย่างชัดเจนใดๆ นับแต่ พ.ศ. 2477 เรื่อยมา ก็ไม่อาจสร้างความเชื่อถือ และ ไม่อาจยุติการวิพากษ์วิจารณ์จากชาวอังกฤษและชาวฝรั่งเศสทั้งที่พำนักอยู่ในประเทศไทยหรือพำนัก ในอาณานิคมสองข้างชายแดนประเทศไทยลงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อใดก็ตามที่เกิดสถานการณ์สู้รบ อย่างรุนแรงระหว่างกองทหารจีนกับกองทหารญี่ปุ่น และเมื่อใดก็ตามที่มีการเคลื่อนไหวของกองทัพ ญี่ปุ่นอันยังผลให้ชาวอังกฤษและชาวฝรั่งเศสในอาณานิคมเกิดความรู้สึกประเทศญี่ปุ่นกำลังคุกคาม อาณานิคมของตน การดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศไทยก็จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่าง รุนแรงและมีการผูกเรื่องให้เป็นฝ่ายเดียวว่าร่วมคบคิดกับประเทศญี่ปุ่นที่ต้องการขับไล่ชาวตะวันตก ออกจากอาณานิคม

การวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศสนี้เป็นเหตุให้การดำเนิน นโยบายของรัฐบาลไทยตลอดจนถึงการประกอบอาชีพและการแสดงความคิดเห็นของประชาชนใน ประเทศไทย ถูกประท้วงและถูกแทรกแซงในทางการทูตจากผู้ปกครองอาณานิคม และเจ้าหน้าที่การ ทูตของประเทศทั้งสองขอให้รัฐบาลไทยชี้แจงหรือระงับการดำเนินการอันเป็นเหตุแห่งการ วิพากษ์วิจารณ์ จึงมีการสั่งปิดหนังสือพิมพ์ฉบับที่ถูกประท้วง

เหตุการณ์เช่นกล่าวนี้อาจทำให้รัฐบาลไทยไม่อาจแสดงออกหรือแสดงความประสงค์ที่แท้จริง ในการดำเนินการเพื่อเตรียมรับสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 แก่ประชาชนได้ อีกทั้งทำให้รัฐบาล อังกฤษและฝรั่งเศสแสดงนโยบายเป็นปฏิปักษ์กับประเทศญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย และดำเนินนโยบายต่อ ประเทศไทยในลักษณะหวาดระแวงด้วยเชื่อว่าประเทศไทยเป็นฝ่ายเดียวกับประเทศญี่ปุ่น

แนวทางการดำเนินนโยบายของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสเช่นที่กล่าวนี้มีส่วนสำคัญไม่น้อย กว่าปัจจัยที่เคยอธิบายในงานวิชาการว่าญี่ปุ่นเห็นว่าประเทศเยอรมนีจะเป็นฝ่ายมีชัยชนะใน สงครามโลกครั้งที่ 2 ทางด้านยุโรปจึงเปิดศึกขึ้นทางภูมิภาคแปซิฟิก เนื่องจากว่าความขัดแย้งในการ

⁶ “ท่านอีเดน แสดงความพอใจในนโยบายต่างประเทศของสยาม,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มที่ (2) สร.0201.8/6.

ดำเนินนโยบายของอังกฤษและฝรั่งเศสในสงครามจีน-ญี่ปุ่นนี้ เป็นเรื่องที่มีลำดับความเป็นมาและมีความต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในยุโรป อีกทั้งเป็นปัจจัยให้สมรภูมิสู้รบและสถานการณ์คับขันเคลื่อนเข้ามาทางประเทศจีนตอนใต้และเคลื่อนเข้ามาสู่แหลมอินโดจีนมากยิ่งขึ้นตามลำดับจนปะทุเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคแปซิฟิกในที่สุด

การดำเนินนโยบายของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสต่อประเทศญี่ปุ่นเช่นที่กล่าวนี้ ก่อให้เกิดผลต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทย ดังจะได้หยิบยกขึ้นวิเคราะห์จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ 1. ความหวาดระแวงที่ชาวอังกฤษและชาวฝรั่งเศสมีต่อรัฐบาลตามระบอบการปกครองใหม่ของไทย 2. ปัญหาทางยุทธศาสตร์ของประเทศอังกฤษเกี่ยวกับคอคอดกระ 3. รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสสนับสนุนการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนผ่านอาณานิคมของตน และ 4. ปฏิกริยาต่อการสงครามของประเทศไทย ดังจะอธิบายไปตามลำดับดังนี้

5.1 ความหวาดระแวงที่ชาวอังกฤษและชาวฝรั่งเศสมีต่อรัฐบาลตามระบอบการปกครองใหม่ของไทย

เมื่อแรกเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หนังสือพิมพ์อังกฤษในอาณานิคมมาลาयरายงานข่าวและวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทยในลักษณะเล่าความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และความเป็นมาที่ประเทศไทยที่เจริญขึ้นเนื่องจากชนชั้นนำไทยสร้างความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจของโลกตกต่ำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลตกลงใจแก้ปัญหโดยเก็บภาษีรายได้ของประชาชนเพิ่มขึ้น เป็นผลให้ชนชั้นกลางซึ่งโดยทั่วไปคือผู้ที่ได้รับการศึกษาเริ่มเคลื่อนไหวคัดค้านและแสดงความต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายของรัฐบาล กลุ่มชนชั้นกลางที่กล่าวนี้เริ่มเคลื่อนไหวด้วยคำขวัญว่า ไม่เสียภาษีที่ปราศจากผู้แทนราษฎร (No Taxation without Representative) เป็นเหตุให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยประสบความสำเร็จ⁷ ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ในอาณานิคมมาลายาในระบอบนั้นยังระบุถึงผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่าเป็น “ผู้มีความรักชาติ” (Patriotism)⁸ และว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

⁷ “Siam and its rulers,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (12 July 1932): 8.

⁸ “Signed in their blood,” *Malaya Tribune* (25 July 1932): 7.

ของประเทศไทยในอนาคตจะสำเร็จเพียงใดขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนของชนชั้นกลางต่อระบอบใหม่นี้ อีกด้วย⁹

อย่างไรก็ดี หลังจากเกิดความไม่สงบทางการเมืองในประเทศไทยเนื่องจากกบฏบวรเดชและการสละราชบัลลังก์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ความคิดเห็นของชาวอังกฤษและฝรั่งเศสทั้งในอาณานิคมและในประเทศไทยต่างเริ่มแสดงออกถึงความไม่เชื่อมั่นต่อรัฐบาลตามระบอบการปกครองใหม่ของประเทศไทย ซึ่งพิจารณาได้จากรายงานข่าวหนังสือพิมพ์ในอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศส และการดำเนินการของเจ้าหน้าที่การทูตอังกฤษและฝรั่งเศสในประเทศไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.1 รายงานข่าวหนังสือพิมพ์อาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศส

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อาณานิคมมาลายาที่มีเมืองปีนังและเมืองสิงคโปร์เป็นเมืองสำคัญ ประชาชนไทยคุ้นเคยในการติดต่อค้าขายและส่งบุตรธิดาไปศึกษาที่เมืองเหล่านี้มาเป็นเวลานานแล้ว เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง บุคคลสำคัญของรัฐบาลราชาธิปไตยได้ย้ายไปพำนักในอาณานิคมมาลายาหลายท่าน รวมถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังอาณานิคมมาลายาเป็นจุดหมายแรกก่อนที่จะเสด็จไปประพาสทวีปยุโรป หลังจากเหตุการณ์กบฏบวรเดชเมื่อ พ.ศ. 2477 ซึ่งรายงานข่าวพระมหากษัตริย์ไทยในหน้าหนังสือพิมพ์อังกฤษและอาณานิคมมาลายายังคงรายงานข่าวโดยให้ความสำคัญต่อพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยเช่นปกติ¹⁰ กระทั่งเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2477 หนังสือพิมพ์ ปีนังกาเซตแอนด์สเตรทครอนิเคิล (Pinang Gazette and Straits Chronicle) ในอาณานิคมมาลายาเริ่มเสนอข่าวโดยอ้างรายงานข่าวพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทยในประเทศอังกฤษ ตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ ซันเดย์เอ็กซ์เพรส (Sunday Express) กรุงลอนดอน ว่าพระองค์กำลังเจรจากับอังกฤษ

⁹ “The new government in Siam,” The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (12 July 1932): 8.

¹⁰ “Birthday of King of Siam,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (28 November 1933): 1.; “London welcomes the King of Siam,” Malaya Tribune (17 May 1934): 9.

เรื่องกองทัพเรือประเทศไทย ทรงไม่ไว้ใจที่บุคคลในคณะรัฐบาลไทยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศญี่ปุ่น¹¹

รายงานข่าวหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ระบุว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวชี้แจงผลกระทบหากอังกฤษไม่สนับสนุนการเงินแก่กองทัพเรือไทย มีความเป็นไปได้ว่าประเทศญี่ปุ่นจะเข้ามามีบทบาทในประเทศไทย (Finance a new navy for Siam or face the possibility of Japanese domination in Siam) โดยที่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้พิมพ์ข้อความอธิบายเรื่องกองทัพเรือของประเทศไทยที่มีเรือปืน 5 ลำ เรือพิฆาต 3 ลำ เรือตอร์ปิโด 4 ลำนั้นไม่เพียงพอต่อการรักษาอาณาเขตและตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ของประเทศไทย โดยเฉพาะหากประเทศไทยจะขยายตัวขึ้นเป็นมหาอำนาจในทวีปเอเชีย อังกฤษเป็นประเทศที่ให้ค่าปรึกษาและปกป้องประเทศไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2439 แต่บรรดาที่ปรึกษาชาวอังกฤษกำลังจะถูกแทนที่โดยชาวญี่ปุ่น สถานกงสุลไทยที่สิงคโปร์ที่มีฐานะเป็นกงสุลใหญ่ (Consul-General) ถูกลดฐานะเป็นกงสุลกิตติมศักดิ์ในขณะที่มีการเปลี่ยนฐานะเป็นกงสุลใหญ่ที่กรุงโตเกียวแทน และปิดท้ายรายงานข่าวเรื่องนี้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงไม่ไว้ใจนโยบายขยายอิทธิพลของประเทศญี่ปุ่น¹²

รายงานข่าวที่ระบุว่า ประเทศญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทต่อรัฐบาลไทยตั้งแต่ระยะเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เริ่มปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลายาตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2476 เช่น หนังสือพิมพ์มาลายาทรินูน อ้างแหล่งข่าวจากหนังสือพิมพ์ประเทศไทย รายงานว่าประเทศญี่ปุ่นรับจะให้ความช่วยเหลือในกรณีที่ต่างชาติแทรกแซงระบอบการปกครองใหม่ของประเทศไทย โดยปรากฏหลักฐานจากคำกล่าวของอัครราชทูตญี่ปุ่นในงานเลี้ยงอาหารค่ำที่นายกรัฐมนตรี (พระยาพหลพลพยุหเสนา) จัดขึ้นเป็นเกียรติแก่อัครราชทูตญี่ปุ่นในโอกาสอำลาเดินทางกลับประเทศ¹³ ทั้งนี้รายงานข่าวดังกล่าวมีความเกี่ยวเนื่องมาแต่กรณีผู้แทนประเทศไทยประจำสันนิบาตชาติลงมติงดออกเสียงกรณีสงครามจีน-ญี่ปุ่น ซึ่งหนังสือสเตรทไทม์อ้างรายงานข่าว

¹¹ “The King of Siam wants Britain to give him a navy,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (28 May 1934): 7.

¹² เรื่องเดียวกัน.

¹³ “Japanese help for Siam?,” Malaya Tribune (10 August 1933): 10.

หนังสือพิมพ์เงินเมืองเชียงใหม่ที่ระบุว่าไทยเป็นผู้แทนส่งซื้ออาวุธให้แก่ญี่ปุ่นและมีสัญญาลับระหว่างกัน¹⁴

หรือในการที่หนังสือพิมพ์ปิ่นกาเซตแอนด์สเตรทครอนิคิลที่รายงานว่าเป็นประเทศญี่ปุ่นมีบทบาทต่อรัฐบาลไทยแล้ว ยังรายงานข่าวที่มีเนื้อหากำกวม เช่น รายงานว่าพระมหากษัตริย์ไทยกำลังเจรจาขอความช่วยเหลือทางการเงินและเทคนิคเพื่อปรับปรุงกองทัพเรือให้ใหญ่ขึ้น เนื่องจากพระองค์เกิดความเกรงกลัวต่อประเทศญี่ปุ่น ตีพิมพ์ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2477 ซึ่งเป็นเวลาต่อเนื่องกับการรณรงค์เรียกรับเงินบริจาคในประเทศไทยเพื่อสมทบทุนบำรุงการทหาร และกองทัพเรือไทยขอความช่วยเหลือจากสาธารณชนเพื่อปรับปรุงกำลังทางเรือของประเทศเสียใหม่ การรายงานข่าวการเจรจาของพระมหากษัตริย์ไทยกับประเทศอังกฤษได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลายาหลายฉบับ ทำให้กระแสข่าวที่กำกวมนี้แพร่หลายในเขตอาณานิคมมาลายา จนรัฐบาลไทยต้องออกแถลงการณ์ปฏิเสธข่าวดังกล่าว

หลังจากรายงานข่าวดังกล่าวนี้อีก 2 ปีเศษ หนังสือพิมพ์ปิ่นกาเซตแอนด์สเตรทครอนิคิลก็ได้ตีพิมพ์ข่าววิจารณ์การดำเนินนโยบายของรัฐบาลใหม่ของประเทศไทย (รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา สมัยที่ 3) ว่าเป็นสาเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสละราชสมบัติ และกล่าวว่ารัฐบาลไทยกำลังกระตุ้นประเทศไปในทิศทางสะสมอาวุธและควบคุมเศรษฐกิจตามลัทธิชาตินิยมใหม่ (New Nationalism) การดำเนินการดังกล่าวนี้เป็นเพราะรัฐบาลได้รับการสนับสนุนจากทหารบกทหารเรือชั้นผู้น้อยอย่างแข็งขัน จากหลักฐานที่เห็นได้ชัดคือโครงการขยายการป้องกันประเทศที่ขยายขึ้นจากการใช้เงินงบประมาณทางทหารจำนวน 13 ล้านบาทในระยะปี พ.ศ. 2475-2476 ไปเป็นเงินงบประมาณสูงขึ้นถึง 23.3 ล้านบาทในระยะปี พ.ศ. 2479-2480 เงินงบประมาณที่สูงขึ้นนี้ทราบว่ารัฐบาลนำไปใช้ในการซื้อเครื่องบินและรถถังจากต่างประเทศ และพร้อมๆ กันนั้นรัฐบาลก็จัดสรรเงินให้กองทัพเรือเพิ่มขึ้นอีก 18 ล้านบาทเพื่อสั่งซื้อเรือรบขนาดเล็กจากประเทศญี่ปุ่นและประเทศอิตาลี¹⁵

หนังสือพิมพ์ปิ่นกาเซตแอนด์สเตรทครอนิคิลฉบับเดียวกันนี้ยังวิจารณ์รัฐบาลไทยอีกว่ากำลังตกอยู่ในกระแสลัทธิชาตินิยมที่เริ่มขึ้นในประเทศไทยพร้อมๆ กับการขยายตัวของอิทธิพลทาง

¹⁴ "Japan and Siam," The Straits Times (15 March 1933): 6.

¹⁵ "Nationalism in the new Siam," Pinang Gazette and Straits Chronicle (25 February 1937): 2.

การเมืองและทางเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นทั่วบริเวณเอเชียตะวันออก ทำให้เห็นทัศนคติของรัฐบาลไทยว่ากำลังพลิกผันจากประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสที่เคยสนิทชิดใกล้ และมีอาณานิคมเป็นประเทศเพื่อนบ้านไทย ไปสู่ประเทศญี่ปุ่น ดังปรากฏจากข้อกล่าวหาต่อประเทศไทยหลายครั้งว่า กำลังขูดคลองที่คอคอดกระโดยได้รับความร่วมมือทางการเงินจากประเทศญี่ปุ่น

นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ในอาณานิคมมาลายาก็ได้ตีพิมพ์ข่าวความคิดเห็นของเจ้าฟ้าประชาธิปกอติตพระมหากษัตริย์ไทย เกี่ยวด้วยการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยและความสัมพันธ์กับประเทศญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่งเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 หลังจากเกิดสงครามกรณีพิพาทชายแดนไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสว่าโดยชนบประเพณีของพระมหากษัตริย์ไทยต้องการมีความสัมพันธ์ฉันท์มิตรต่อต่างประเทศและราชอาณาจักรอังกฤษ ขนบดังกล่าวนี้ยังคงเป็นหมุดหมายนโยบายต่างประเทศของไทยที่พระองค์เห็นว่าไม่มีความเปลี่ยนแปลงและรัฐบาลไทยขณะนั้นก็พยายามดำรงนโยบายดังกล่าวด้วยเช่นกัน และสรุปความเห็นของพระองค์ว่าหากรัฐบาลไทยเปลี่ยนนโยบายเป็นศัตรูกับประเทศอังกฤษจะเป็นการฆ่าตัวตายเสียมากกว่า¹⁶

การเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ป็นิ่งกาเซตแอนดส์เตรทครอนิเกิลครั้งนี้เป็นสิ่งสะท้อนเบื้องลึกของความคิดเห็นและทัศนคติของชาวอังกฤษในอาณานิคมมาลายา ซึ่งจดจ่ออยู่กับการสูญเสียสถานะและความสะดวกคุ้นเคยที่ได้รับจากรัฐบาลไทยในระบอบราชาธิปไตย จึงแสดงออกถึงความรู้สึกและทัศนคติโดยใช้ข่าวสารที่มีที่มาคลุมเครือ ดังเห็นได้ชัดจากทัศนคติในรายงานข่าวเรื่องการเพิ่มงบประมาณทางทหารและการรณรงค์บำรุงกำลังทางทหารของประเทศไทย ทั้งที่รัฐบาลไทยได้ชี้แจงต่อสาธารณชนถึงปัญหาความขาดแคลนและความชำรุดไม่เหมาะสมแก่สมัยของอาวุธยุทโธปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ในการทหารที่เป็นพื้นฐาน พร้อมทั้ง การคาดการณ์ว่าประเทศไทยจะต้องเผชิญกับสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องดำเนินการปรับปรุงการทหารเพื่อเตรียมป้องกันประเทศ และแม้กระทั่งเรื่องการร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นในการขูดคลองคอคอดกระซึ่งรัฐบาลไทยแถลงการณ์ปฏิเสธเรื่องนี้หลายครั้งก็ไม่สามารถสร้างความเชื่อถือให้แก่ชาวอังกฤษในอาณานิคมมาลายาได้

¹⁶ “Ex-King Prajadhipok on Thailand’s policy,” The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (27 February 1941): 3.

5.1.2 การกำกับการเผยแพร่ข่าวสารของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย

นอกจากความไม่เชื่อถือที่ชาวอังกฤษในอาณานิคมมาลาโยามีต่อรัฐบาลระบอบใหม่ของประเทศไทยตั้งสะท้อนออกมาด้วยข่าวสารและการวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นแล้ว ชาวอังกฤษในประเทศไทยก็มีท่าทีความคิดเห็นและทัศนคติในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอังกฤษที่เป็นเจ้าหน้าที่การทูตในประเทศไทย ปฏิบัติหน้าที่อย่างกวัดข้น ใส่ใจในการตรวจสอบและห้ามปรามการดำเนินการของรัฐบาลและประชาชนไทยที่สถานทูตอังกฤษเห็นว่า เป็นเรื่องที่จะกระทบต่อความสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษหลายเรื่อง ที่สำคัญได้แก่เรื่องการพิมพ์แผนที่ประเทศไทยในระหว่าง พ.ศ. 2478-พ.ศ. 2484 ที่แสดงรายละเอียดการเสียดินแดนแก่ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส กับเรื่องการตีพิมพ์บทความในหนังสือพิมพ์ วิภาคาร ฉบับเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2480 กล่าวคือ

5.1.2.1 กรณีการพิมพ์แผนที่ประเทศไทยที่แสดงรายละเอียดการเสียดินแดนแก่ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส

กรณีการพิมพ์แผนที่ประเทศไทยที่แสดงรายละเอียดการเสียดินแดนแก่ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสเริ่มได้รับคำทักท้วงสถานทูตอังกฤษและสถานทูตฝรั่งเศสครั้งแรกเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2478 โดยเซอร์โจชยา ครอสบี้ อัครราชทูตอังกฤษและนายจอร์จ ปีโกต์ อุปทูตฝรั่งเศส ได้มาพบพระยาศรีเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา สมัยที่ 3) ประารภถึงพิพิธภัณฑสถานได้ตั้งแสดงแผนที่ประเทศประเทศไทยที่แสดงอาณาเขตซึ่งเสียแก่อังกฤษและฝรั่งเศสไป อัครราชทูตอังกฤษและอุปทูตฝรั่งเศสมีความเห็นในเรื่องนี้ว่า การที่พิพิธภัณฑสถานกระทำเช่นนี้ ประชาชนชั้นหลังไม่ทราบข้อความถูกต้องแท้จริงแต่เดิมาอาจเข้าใจผิด และอาจทำให้เกิดอันตรายขึ้นได้ในวันข้างหน้า อัครราชทูตอังกฤษและอุปทูตฝรั่งเศสจึงขอร้องว่า ถ้าเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจะได้เลิกการตั้งหรือแสดงแผนที่ชนิดนี้ในที่ชุมนุมชนเสียได้จะเป็นการดีมาก¹⁷

หลังจากอัครราชทูตอังกฤษและอุปทูตฝรั่งเศสแจ้งเรื่องการแสดงแผนที่ที่พิพิธภัณฑสถานต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแล้ว อัครราชทูตอังกฤษและอุปทูตฝรั่งเศสได้ทำหนังสือแจ้งมายังกระทรวงการต่างประเทศเป็นทางการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจึงนำเสนอเรื่อง

¹⁷ “อัครราชทูตอังกฤษ กับอุปทูตฝรั่งเศส ขอให้เลิกตั้งแผนที่สยามเขตต์ซึ่งเสียแก่อังกฤษและฝรั่งเศสที่พิพิธภัณฑสถาน,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.41/11.

เข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2478 คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแล้วมีมติให้พิพิธภัณฑสถานเล็กตั้งแสดงแผนที่ที่พิพิธภัณฑสถานได้¹⁸

แผนที่ที่แสดง ณ พิพิธภัณฑสถานนี้มีข้อน่าสังเกตว่าจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2474 ในสมัยรัฐบาลราชาธิปไตย เส้นเขตแดนและข้อความที่ปรากฏในแผนที่เป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นและตรงกับความรับรู้ของประชาชนไทย กรณีการหักท้วงการตั้งแสดงแผนที่ที่พิพิธภัณฑสถานดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ยังไม่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น การที่อัครราชทูตอังกฤษและอุปทูตฝรั่งเศสเข้าพบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศพร้อมกันเพื่อหารือในเรื่องเดียวกัน โดยระบุเหตุผลเกี่ยวกับการป้องกันความเข้าใจผิดและป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นในวันข้างหน้า จึงแสดงนัยถึงความกังวลต่อสถานการณ์ที่อาจเกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เป็นอย่างอยู่ในขณะนั้น ทั้งแสดงถึงนัยถึงความเชื่อถือที่ตัวแทนของประเทศทั้งสองมีต่อประเทศไทยในขณะนั้นด้วยเช่นกัน

ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในทวีปยุโรปแล้ว สถานทูตทั้งสองประเทศก็ยังคงแสดงท่าทีต่อประเทศไทยในกรณีการจัดพิมพ์แผนที่ที่แสดงการเสียดินแดนให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศส ในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2482 (1940) เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ อัครราชทูตอังกฤษได้เข้าพบนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อหารือเรื่องหนังสือพิมพ์วารศัพท์ หนังสือพิมพ์ผดุงชาติ และหนังสือพิมพ์สุภาพสตรีตีพิมพ์ข่าวที่ได้รับจากสถานทูตเยอรมัน ในการนี้อัครราชทูตอังกฤษได้ปรารภถึงหนังสือเรื่อง "ไทยต้องจำ" และ เรื่อง "ไทยเสียดินแดน 14 ครั้ง" ผู้แต่งใช้นามปากกาชื่อ "ศรีชลาลัย" พิมพ์จำหน่ายราคาเล่มละ 5 สตางค์ ในเล่มมีภาพแผนที่ดินแดนที่เสียให้แก่ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งอัครราชทูตอังกฤษเห็นว่า ผู้ที่เขียนเรื่องนี้อาจเป็นพวกชาตินิยมจัด (radical nationalist)

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศตอบอัครราชทูตอังกฤษว่า ไม่เคยเห็นหนังสือนี้มาก่อนทั้งกล่าวรับรองว่ารัฐบาลไทยไม่มีส่วนรู้เห็นเรื่องนี้ ในการรายงานต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วย) ภายหลังนายกรัฐมนตรีได้สอบถามหลวงอดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจในเรื่องนี้ ก็ได้รับคำชี้แจงว่าทางตำรวจคอยสอดส่องอยู่แล้ว นายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่งว่าควรระมัดระวังฟังเหตุการณ์กรณีเช่นนี้ให้ดีเพราะอาจเป็นเรื่องผู้หวังจะให้สัมพันธไมตรีระหว่างอังกฤษ ฝรั่งเศส และประเทศไทย เกิดแตกแยกกันได้

¹⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, "รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 8 ให้พิพิธภัณฑสถานเล็กแสดงแผนที่ประเทศสยามแสดงอาณาเขตต์ พ.ศ. 2474," 16 ธันวาคม 2478.

โดยเฉพาะในเวลานั้นรัฐบาลไทยกำลังเจรจาสัญญาสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันกับประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส¹⁹

และภายหลังการเจรจาสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกันผ่านการลงนามในสนธิสัญญาเข้าสู่ขั้นตอนการให้สัตยาบัน ฝรั่งเศสก็แสดงท่าทีป้ายเปียง ในเวลาเดียวกันนั้นประเทศญี่ปุ่นเริ่มเคลื่อนกองทหารเข้ามายังอินโดจีนฝรั่งเศส รัฐบาลไทยจึงเรียกร้องขอคืนแดนที่เสียให้แก่ฝรั่งเศสคืนก่อนที่อาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสจะตกเป็นของประเทศญี่ปุ่น การพิมพ์แผนที่ที่แสดงรายละเอียดการเสียดินแดนแก่อังกฤษและฝรั่งเศสจึงเป็นส่วนหนึ่งประกอบของคำชี้แจงในข้อเรียกร้องของฝ่ายประเทศไทยแผนที่นี้ได้รับความนิยมจัดพิมพ์ทั้งโดยหน่วยราชการและประชาชน สถานทูตอังกฤษและฝรั่งเศสจึงทักท้วงการพิมพ์แผนที่ เมื่อเกิดกรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศสขึ้นแล้วรัฐบาลไทยได้ชี้แจงและมีคำสั่งให้อนุญาตพิมพ์แผนที่ที่แสดงเฉพาะการเสียดินแดนให้แก่ประเทศฝรั่งเศสเท่านั้น²⁰

5.1.2.2 การทักท้วงเนื้อหาบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย

ในระหว่างเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2480 เกิดกรณีการทักท้วงบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยโดยสถานทูตอังกฤษเป็นข่าวครึกโครมในหน้าหนังสือพิมพ์ประเทศไทยหลายฉบับ เนื่องจากมิสเตอร์ ยอน เบลีย์ (John Bailey) อุปทูตอังกฤษ ได้แจ้งทักท้วงบทประพันธ์ในหนังสือพิมพ์ นาวิกศาสตร์ ปีที่ 20 เล่ม 5 ฉบับเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2480 (วารสาร นาวิกศาสตร์ ขณะนั้นเรียกว่าหนังสือพิมพ์) มายังกระทรวงการต่างประเทศ โดยอุปทูตอังกฤษระบุเรื่องที่มีเนื้อหากระทบกับประเทศอังกฤษจำนวน 6 เรื่อง ที่มีรายละเอียดสำคัญของแต่ละเรื่อง ได้แก่

เรื่อง “โอวาทของกรรมการเกณฑ์ทหารจังหวัดระยองที่ได้ให้แก่ราษฎรพลเมืองในคราวตรวจคัดเลือกการเกณฑ์ทหารเมื่อต้น พ.ศ. 2480” นายเรือเอก หลวงประดิษฐนาวาวุธ (ประดิษฐ์ ประดิษฐ์นาวาวุธ) ประธานกรรมการเกณฑ์ทหารจังหวัดระยองได้กล่าวคำปราศรัยที่มีเนื้อหาถึงการปกครองของชาติอาณานิคมว่า

¹⁹ “หนังสือพิมพ์ “วารศัพท์” และ “ผดุงชาติ” และหนังสือพิมพ์สุภาพสตรี ลงข่าวซึ่งได้รับจากสถานทูตเยอรมัน,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.1/36.

²⁰ “อังกฤษทักท้วงเรื่องการพิมพ์แผนที่ดินแดนที่เสียไป,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201/33.; “การพิมพ์แผนที่แสดงรายละเอียดการเสียดินแดน,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.0201.2.1.14/1.; “การพิมพ์แผนที่การเสียดินแดนให้พิมพ์เฉพาะเท่าที่เสียให้แก่ฝรั่งเศสเท่านั้น,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) ศธ.15.3/8.

เราเป็นอิสรภาพไม่ขึ้นอยู่กับผู้ใด มีอำนาจอธิปไตยที่เราจะทำอะไรของเราเองตนเองตามกำลัง และอำนาจได้ โดยไม่ต้องให้ชาติอื่นยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อเปรียบเทียบกับชาติอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกันแล้ว ท่านคงจะได้ยินได้ฟังมาแล้วว่า เขาทั้งหลายเหล่านั้นได้รับความเดือดร้อนเพียงใด ชีวิตความเป็นอยู่เวลานี้เขาทุเรศเพียงไร และมีความเจ็บแค้นใจที่ต้องทรมาณตัวอยู่เพียงไร ความเป็นอยู่ของเขานั้นจะต้องรับช่วงต่อไปจนชั่วบุตรหลานเหลนซึ่งจะเกิดมาใหม่ในอนาคตต่อไปอีก²¹

เรื่อง “เรื่องในฤดูร้อน” ของ Thor เป็นเรื่องแต่ง เนื้อหาเกี่ยวกับการสังเกตุการณ์การต่อสู้ระหว่างฝูงมดดำกับมดขาว แล้วเกิดความสงสัยว่ามดดำซึ่งมีจำนวนมากกว่าและตัวใหญ่กว่า กลับเป็นฝ่ายพ่ายแพ้มดขาวไม่กี่ตัว ต้องหนีไปเป็นอลหม่าน มดดำตัวหนึ่งซึ่งที่ได้รับการช่วยเหลือรอดชีวิตมาได้ ได้เล่าเรื่องราวให้ฟังว่า

มันเป็นความผิดของพวกผม ที่ไม่คิดแหวดล้อมรังอันสำราญนี้ด้วยเขี้ยวงา มัวไปพะวงหลงเชื่อถ้อยคำมั่นสัญญาของราชสีห์เจ้าแห่งสัตว์ทั้งหลายในโลกว่า เจ้าจะไม่ต้องกลัวใครจะมารังแกเจ้า ในเมืองเจ้าได้เป็นสานุศิษย์ของเรา ก่อนที่พวกผมจะถูกต่อตี ผมได้สืบลี้รื้อระแคะระคายนี้เหมือนกัน แต่เวลาเตรียมรบนี้ไม่พอเสียแล้ว²²

เรื่อง “ความรู้สึกในเรือรบมกุฎราชกุมาร” โดยนายสังวาล พัฒนชัย ครูโรงเรียนประจำจังหวัดสมุทรปราการ ที่ได้ไปร่วมในการฝึกภาคทะเลของลูกเสือสมุทรและยุวชนทหารจังหวัดสมุทรปราการโดยเรือมกุฎราชกุมาร และได้ทราบประวัติของเรือมกุฎราชกุมารจากผู้บังคับการเรือ จึงบันทึกไว้ว่า

เรือรบมกุฎราชกุมารสร้างเมื่อ 49 ปีพ้น ... เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2436 เรือลำนี้ได้ถูกยิงที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ... โน่น - พ.ศ. 2436 นี้ - พ.ศ. 2480 และนั่น - สงครามโลกอยู่ท่ามกลาง เรือมกุฎราชกุมารเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของประวัติศาสตร์ เป็นเรือประวัติศาสตร์ที่ชี้

²¹ “โอวาทของกรรมการเกณฑ์ทหารจังหวัดระยองที่ได้ให้แก่ราษฎรพลเมืองซึ่งมาในคราวตรวจคัดเลือกการเกณฑ์ทหารเมื่อต้น พ.ศ. 2480,” *นาวิกศาสตร์* 20 (พฤษภาคม 2480): 1250.

²² “เรื่องในฤดูร้อน,” *นาวิกศาสตร์* 20 (พฤษภาคม 2480): 1287.

ให้เป็นความจำเป็นของเราที่จะต้องสร้างนาวิกานภาพไว้เพื่อพร้อม ... ใครไม่จำ จะต้องเจ็บอีก
แน่ละเน้อ!²³

เรื่อง “ยุทธภิกษาทางยุทธศาสตร์ คำสมมุติฝ่ายเขียว” ส่งโดย “จาระบุรุษ ก.15” เป็นเรื่องการ
ฝึกยุทธภิกษาทางยุทธศาสตร์ที่นำมาพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ นาวิกศาสตร์ เป็นเรื่องคำสมมุติของฝ่ายเขียว
เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ฝ่ายแดงกำลังยื่นคัดค้านในการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้พูดทาง
วิทยุกระจายเสียงอย่างรุนแรง จาระบุรุษฝ่ายเขียวได้ประมวลข้อมูลลับจากฝ่ายแดง รายงานเข้ามายัง
ฝ่ายเขียวว่า ฝ่ายแดงกำลังคิดที่จะแกล้างฝ่ายเขียวด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อไม่ให้ฝ่ายเขียวมีเสรีภาพที่จะ
ดำเนินการตามความประสงค์ของตน และจะบั่นให้เกิดเรื่องยุ่งในการเมืองภายในที่จะร่วมกับฝ่ายขาว
และฝ่ายดำ แบ่งอิทธิพลที่จะตัดอริปไตยของฝ่ายเขียวเสีย หากการบั่นเรื่องยุ่งไม่เป็นผลสำเร็จ ทั้งนี้
ฝ่ายเขียวพอจะมีหวังได้ฝ่ายเหลืองเป็นเพื่อนแต่เหตุการณ์ภายในไม่น่าไว้วางใจ²⁴

เรื่อง จดหมายของนายสมาน ซาลีมี เป็นกรณีจดหมายที่ระบุว่าส่งมาจาก สำนักงาน
ผู้ตรวจการเทศบาลจังหวัดปัตตานี มีข้อความว่า

ข้าพเจ้ามีความสนเท่ห์ใจยิ่งนักที่ได้ทราบข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ต่างๆ ว่า ชาติต่างประเทศ
กำลังขมิงตาดูการปรับปรุงและบำรุงบ้านเมืองของเราอย่างไม่พอใจ พร้อมทั้งกระทำอาการ
คุกคามเราไปในที่ ... ทุกประเทศย่อมทราบดีว่า แนวทางของเราไม่ตัดกับแนวทางของผู้ใด
นอกจากประเทศนั้นจะทำไมทราบ ถูกแล้ว แม้ในขณะนี้การปรับปรุงประเทศของเราจะ
หนักไปในทางการทหารอยู่บ้างก็ตาม แต่ประเทศอื่นก็น่าจะระลึกว่า การทหารของชาติไทยมิได้
รับการปรับปรุงหรือทำนุบำรุงมาเป็นเวลานานหลายสิบปี ในขณะที่ประเทศอื่นทั้งยุโรปและ
เอเชียบำรุงการทหารกันมาจนแทบจะล้นประเทศ ... ผู้ที่เฉลียวใจในข้อนี้บ้างแล้ว คงไม่แคลงใจ
อะไรที่หนังสือพิมพ์ของอารยธรรมจะตะโกนโหวกๆ ทำนองว่า สยามเพิ่มงบประมาณการทหาร
มีจำนวนเปอร์เซ็นต์สูงกว่างบประมาณประเภทอื่น ... เพราะเขากลัวจะถูกกรุกราน เขาช่างไม่ล
อายใจต่อเทพเจ้าผู้ซึ่งทรงทราบความจริงว่า นาวิของสยามเล็กเกินกว่าการรักษาความเป็นกลาง
เราจะกรุกรานเขาได้อย่างไร ในเมื่ออำนาจทางเรือของเรายังไม่สูงพอที่จะกั้นเส้นทางเดินแห่งนาวิ

²³ “ความรู้สึกในเรือรบมกุฎราชกุมาร,” นาวิกศาสตร์ 20 (พฤษภาคม 2480): 1397-1398.

²⁴ “ยุทธภิกษาทางยุทธศาสตร์,” นาวิกศาสตร์ 20 (พฤษภาคม 2480): 1404-1405.

ของเขา ระหว่างประเทศเขากับเมืองขึ้นอันเป็นเส้นชีวิตของทั้งสองฝ่าย หากจะทำสงครามกัน นี้
หรืออารยธรรม²⁵

เรื่อง “ภาพประกอบบทความยุทธศาสตร์ทางยุทธศาสตร์” เป็นภาพแผนที่ประเทศไทย ประกอบกับรูปคนไทยที่กำลังหลับไหลในท่ามกลางกระบอกปืนจ่อเข้ามาจากพม่า มาลายา และอินโดจีนฝรั่งเศส²⁶

บทความต่างๆ ดังที่อุปทูตอังกฤษระบุนี้ ผู้เขียนมีทั้งพลเรือนและทหารเรือ เนื้อหาที่ปรากฏ ในบทความแสดงถึงความเข้าใจและทัศนะของผู้คนในสังคมไทยต่อการดำเนินการและวัตถุประสงค์ ของรัฐบาล และแสดงนัยถึงการวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายของอังกฤษและฝรั่งเศสต่อประเทศไทยโดยอ้างเหตุการณ์และข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา จึงเป็นเรื่องยากที่ผู้ที่ถูกกล่าวถึงจะยอมรับได้ ดังนั้นหลังจากอุปทูตอังกฤษแจ้งข้อทักท้วงต่อกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ ต่างประเทศ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ได้แจ้งมายังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม (หลวงพิบูล สงคราม) เพื่อขอทราบข้อเท็จจริงเพื่อจะได้แจ้งตอบอุปทูตอังกฤษ ความเห็นของรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงกลาโหมจึงเห็นไปในแนวทางให้ยอมรับข้อเท็จจริง ดังคำตอบที่แจ้งกลับมายังกระทรวงการ ต่างประเทศในลักษณะว่า ควรตอบหนังสือของอุปทูตอังกฤษว่าถ้าอังกฤษหรือฝรั่งเศสไม่เพิ่มหรือ สละสมกำลังในอาณานิคมก็คงไม่มีแผนที่นี้เกิดขึ้น ชาติทั้งสองนี้เป็นต้นเหตุจึงไม่ควรตำหนิผู้อื่น²⁷

อย่างไรก็ดีเนื่องจากมีหนังสือพิมพ์รายวันในประเทศไทย 3 ฉบับ คือ หนังสือพิมพ์สยามนิกร, ฮั่วเฉียวเยอะเป่า และตงฮัวมินเป่า ได้คัดลอกบทความจากหนังสือพิมพ์นาวิกศาสตร์ในตอนที่เป็นเรื่อง ประเทศไทยมัวหลับตาต่อการสงครามที่กำลังร่ายล้อมประเทศไทย ที่มีภาพแผนที่ประเทศไทยมีคน ไทยกำลังหลับไหลในท่ามกลางกระบอกปืนจ่อเข้ามาจากพม่า มาลายา และอินโดจีนฝรั่งเศส²⁸ เซอร์ โจชวย ครอสบี้ เอกอัครราชทูตอังกฤษจึงมีหนังสือสอบถามยังกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2480 ว่ารัฐบาลไทยจะดำเนินการอย่างไร กระทรวงการต่างประเทศจึงหารือ

²⁵ “หมายเหตุประจำเดือน,” นาวิกศาสตร์ 20 (พฤษภาคม 2480): 1470-1472.

²⁶ “ยุทธศาสตร์ทางยุทธศาสตร์,” นาวิกศาสตร์ 20 (พฤษภาคม 2480): ไม่มีเลขหน้า (ต่อจากหน้า 1405).

²⁷ “เรื่องอุปทูตอังกฤษทักท้วงบทประพันธ์ในหนังสือพิมพ์นาวิกศาสตร์ ปีที่ 20 เล่มที่ 5 พฤษภาคม 2480,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.80/325.

²⁸ เรื่องเดียวกัน.

หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องและตกลงว่าประเทศไทยจะลงโทษหนังสือพิมพ์ ข้าราชการหรือลูกจ้างรัฐบาลที่ลงข่าวเช่นนี้เพื่อให้เอกอัครราชทูตอังกฤษสบายใจขึ้นบ้าง²⁹

วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2480 หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงเชิญหนังสือพิมพ์ทุกฉบับและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมาประชุมที่กระทรวงมหาดไทย และอธิบายว่าในเวลาที่ผ่านมารัฐบาลได้เจรจาต่ออายุสนธิสัญญากับประเทศต่างๆ โดยมีการเจรจาขอแก้ไขปรับปรุงบทแห่งสัญญา เพื่อความชอบธรรมและความเสมอภาคอันควรได้รับอันเหมาะสมแห่งฐานะของประเทศเอกราช จึงเชิญหนังสือพิมพ์ทั้งหลายไปชี้แจงแถลงกิจการให้ทราบ พร้อมทั้งร้องขอและได้รับความร่วมมือจากหนังสือพิมพ์ด้วยความเรียบร้อยมาเป็นเวลาพิเศษ จนถึงเวลานั้นซึ่งการเจรจาอยู่ในระยะสำคัญกลับพบว่าหนังสือพิมพ์ตีพิมพ์กระพือข่าวทำนองอกุศล ปลุกปั่นให้กระทบกระเทือนต่อประเทศที่มีสัมพันธไมตรีกับประเทศไทยเนื่องๆ ทำให้สถานการณ์ของประเทศเหล่านั้นได้ต่อว่าไปทางกระทรวงการต่างประเทศหลายครั้ง ขอให้จัดการระงับเรื่องอันชั่วร้ายนี้เสีย จนทุกวันอังคารที่หนึ่งก็รับทูตที่หนึ่ง ต้องพบกับทูตที่ต่อว่าจนรู้สึกกระดากอาย จึงจำเป็นที่จะดำเนินการตามพระราชบัญญัติการพิมพ์อย่างเคร่งครัดเป็นพิเศษ³⁰

ภายหลังจึงเกิดการย้ายบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ นาวิกศาสตร์ และปิดหนังสือพิมพ์ 3 ฉบับที่คัดลอกข้อความจากหนังสือพิมพ์ นาวิกศาสตร์ ไปลงพิมพ์ ฉบับละ 7 วัน เรื่องดังกล่าวจึงยุติเรื่องลง หลังจากนั้นข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสจึงไม่ค่อยปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ไทย แต่การวิพากษ์วิจารณ์ประเทศไทยในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมมิได้หยุดยั้งลง

ส่วนชาวฝรั่งเศสในอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสนั้น ปฏิบัติการที่มีต่อรัฐบาลตามระบอบการปกครองใหม่ของประเทศไทยเป็นไปในทิศทางที่ชาวฝรั่งเศสในอาณานิคมอินโดจีนเชื่อว่าการดำเนินนโยบายปรับปรุงการทหารของรัฐบาลไทยเป็นไปในทางที่จะขับไล่ชาวฝรั่งเศสออกไปจากดินแดนอาณานิคม และเชื่อว่าประเทศไทยจะร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นปิดล้อมและร่วมปฏิบัติการทางทหารต่ออาณานิคมของฝรั่งเศส³¹

²⁹ “คำทักท้วงของอัครราชทูตอังกฤษในเรื่องหนังสือพิมพ์ในสยาม,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต. 80/326.

³⁰ “หลวงธำรงฯ ชี้แจงความเสียหายของชาติ,” ประชาชาติ (18 พฤษภาคม 2480): 1, 32, 2.

³¹ “ทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยแจ้งสถานการณ์ทางการเมืองเกี่ยวกับอินโดจีน,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.35/2.

5.2 คลองคอคอดกระกับยุทธศาสตร์การทหารของประเทศอังกฤษ

ใน พ.ศ. 2473 นายคูเชอรัสเซต (M. Cucherousset) ชาวเดนมาร์ก วิศวกรบริษัททรูราวง กรุงเทพฯ ได้ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลราชาธิปไตยให้สร้างท่าเรือศุลกากร (Port of Call) ขึ้นทางมหาสมุทรอินเดียด้านตะวันตกของประเทศไทยแล้วสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อท่าเรือนี้ จะสามารถให้บริการผู้โดยสารเรือเดินสมุทรเดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ หรือเมื่อประเทศไทยเชื่อมต่อทางรถไฟเข้ากับอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสผู้โดยสารเรือกลไฟก็สามารถเปลี่ยนมาเดินทางไปได้ไกลถึงเมืองฮานอย ซึ่งสามารถลดระยะเวลาเดินทางได้มาก ผู้บัญชาการรถไฟหลวงของรัฐบาลราชาธิปไตยขณะนั้นแสดงความขอบคุณต่อการศึกษาและข้อเสนอของวิศวกรท่านนี้ ในขณะที่หนังสือพิมพ์ บางกอกไทม์ ที่รายงานข่าวนี้ได้ตีพิมพ์คำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อเสนอนี้ว่า เส้นทางข้ามคอคอดกระเป็นเส้นทางที่ใช้มาแต่อดีตกาล วิศวกรชาวอังกฤษก็เคยเสนอให้ขุดคลองขึ้นในแนวเส้นทางนี้ที่สามารถช่วยย่นระยะทางเดินเรือจากเมืองศรีลังกาไปยังเมืองฮ่องกงได้ถึง 300 ไมล์ หรือย่นระยะทางจากเมืองกัลกัตตาไปยังเมืองฮ่องกงได้ถึง 540 ไมล์

บริเวณที่สามารถสร้างท่าเรือนี้มีหลายแห่ง เช่น ปลายแหลมปากจั่น จังหวัดระนอง มาทางอำเภอทับทูลี่ จังหวัดระนอง หรือสร้างท่าเรือที่บริเวณชายทะเลในอ่าวภูเก็ตมายังเมืองสุราษฎร์ธานีก็สามารถสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อกับท่าเรือที่จะสร้างขึ้นได้อีกเส้นทางหนึ่ง

นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ บางกอกไทม์ ยังอธิบายอีกด้วยว่าวิศวกรชาวอังกฤษเคยวางแผนที่จะขุดคลองนี้มาแล้วครั้งหนึ่งแต่โครงการนั้นล้มเหลวไป ไม่เคยคิดว่าโครงการนี้จะฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก หนังสือพิมพ์ บางกอกไทม์ สนับสนุนการโครงการสร้างท่าเรือสำหรับเรือเดินสมุทรทางด้านตะวันตกของประเทศไทย³²

โครงการขุดคลองคอคอดกระโดยรัฐบาลประเทศไทยเป็นกรณีที่ประเทศอังกฤษให้ความสนใจมากจนถึงกับสอบถามรัฐบาลไทย เมื่อเกิดข่าวลือว่ารัฐบาลไทยจะขุดคลองกระบุรีใน พ.ศ. 2466³³ และต่อมาในระหว่างปลาย พ.ศ. 2475 ต่อดัน พ.ศ. 2476 อันเป็นระยะแรกๆ ของการ

³² “West Coast Port for Siam,” *The Straits Budget* (27 February 1930): 5.; “The Kra Canal Project,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (14 March 1930): 8.

³³ “อังกฤษถามถึงการเล่าลือกันว่าจะขุดคลองกระบุรี,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.48/5.

เปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย ก็มีชาวอังกฤษสอบถามอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน ว่า ประเทศไทยจะชดเชยคลองคอคอดกระหรือไม่³⁴

ดังนั้นข้อเสนอของนายคูเซอร์สเซต และข้อเขียนในหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ใน พ.ศ. 2473 จึงเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของชาวอังกฤษ และยิ่งผลให้โครงการชดเชยคลองคอคอดกระที่หายสาบสูญไปเป็นเวลานานหลังจากการสำรวจของเจ้าพนักงานอาณานิคมตะนาวสีของอังกฤษเคยสำรวจและเสนอโครงการไว้เมื่อ พ.ศ. 2368 และ พ.ศ. 2404 แล้วไม่มีการดำเนินการใดๆ ปรากฏขึ้นมาในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาเยอีกครั้งหนึ่งด้วยเกิดกรณีกระแสน้ำเซาะตลิ่งเปลี่ยนทางเดินของแม่น้ำปากจั่นที่ใช้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างอาณานิคมอังกฤษกับประเทศไทย และส่งผลให้ใน พ.ศ. 2477 รัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลไทยได้ตกลงกันตั้งคณะกรรมการร่วมสำรวจการเปลี่ยนทิศทางเดินของแม่น้ำเพื่อพิจารณาเปลี่ยนแปลงเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างกันขึ้น เหตุการณ์นี้น่าจะมีส่วนให้เกิดข่าวลือและเกิดเป็นความเชื่อในประเทศไทยคิดจะชดเชยคลองคอคอดกระเป็นเรื่องจริงจัง ดังจะเห็นได้จากกรณีนายมันดี บรรณาธิการหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ขอให้รัฐบาลไทยแถลงเรื่องประเทศญี่ปุ่นจะให้ทุนรัฐบาลไทยจะชดเชยคลองคอคอดกระ เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934)³⁵ อันเป็นระยะเดียวกับหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาเยาเริ่มวิพากษ์วิจารณ์โครงการชดเชยคลองคอคอดกระอย่างจริงจังตั้งแต่ พ.ศ. 2477 จนกระทั่งสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือจากกรณีนายทองพูน อาจุขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เสนอให้รัฐบาลชดเชยคลองคอคอดกระเมื่อ พ.ศ. 2494 โดยอ้างหลักฐานจากจดหมายโต้ตอบระหว่างสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่าโครงการนี้รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา เคยส่งรัฐมนตรีไปสำรวจแต่ยังมีได้เริ่มลงมือกระทำการอย่างใด³⁶

กรณีโครงการชดเชยคลองคอคอดกระที่ยังให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจังในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาเยาเมื่อ พ.ศ. 2477 เป็นเรื่องเกิดขึ้นในระยะที่รัฐบาลอังกฤษตกลงปรับปรุงสร้างฐานทัพเรือและสร้างสนามบินขึ้นในอาณานิคมมาลาเยาจนถึงอาณานิคมพม่าซึ่งรัฐบาลอังกฤษแสดงออกถึงการวางกำลังทหารเพื่อรับมือกับสงครามกับประเทศญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย ตลอดจน

³⁴ “มีผู้ถามทูตลอนดอนเกี่ยวกับการชดเชยคลองคอคอดกระ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.48/7.

³⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 5 นายมันดีขอให้รัฐบาลแถลงเรื่องสยามจะชดเชยคลองคอคอดกระ,” 27 มีนาคม 2476.

³⁶ “ขอให้ชดเชยคลองคอคอดกระ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, WW.2/3:5/18.

แสดงออกว่ามีความร่วมมือกับประเทศฝรั่งเศสในการวางแผนยุทธวิธีเพื่อสนับสนุนกันและกันกับ อาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสด้วย เป็นเหตุให้ประเทศไทยถูกผลักดันให้เป็นฝ่ายเดียวกับประเทศญี่ปุ่นใน หน้านหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาया และเป็นเหตุให้รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสกำหนดแนวทาง ยุทธศาสตร์ป้องกันอาณานิคมของตนที่หมายว่าประเทศไทยเป็นฝ่ายเดียวกับศัตรู ตลอดจนถึง สหรัฐอเมริกาเข้ามามีส่วนร่วมในยุทธศาสตร์ป้องกันอาณานิคมบริเวณแหลมอินโดจีนนี้ ปรากฏจาก การวิพากษ์วิจารณ์ในหน้านหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาयाครั้งใหญ่ๆ 2 ครั้ง คือ

5.2.1 ความคิดเห็นในหน้านหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาयाต่อการขุดคลองคอคอดกระ ในระยะ พ.ศ. 2476 (1934)-2479

ภายหลังการเสนอของนายคูเซอร์สเซต ชาวเดนมาร์ก ใน พ.ศ. 2473 ให้สร้างท่าเรือทางฝั่ง ตะวันตกของประเทศไทยและเชื่อมต่อเข้ากับทางรถไฟไทย กับเชื่อมต่อทางรถไฟในอาณานิคม ฝรั่งเศสที่ชายแดนด้านพระตะบองที่ทำให้สามารถเดินทางถึงเมืองไซ่ง่อนและสามารถเดินทางไปยัง เมืองฮานอยได้อีกด้วยนั้น³⁷ เป็นเวลาที่บริษัทเดนมาร์กดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับบรรณและเรือโดยสารเดิน สมุทรในประเทศซึ่งเส้นทางเดินเรือจากกรุงเทพฯ ไปยังกรุงโคเปนเฮเกนต้องเดินทางอ้อมแหลมมาลา ยู และผู้โดยสารเรือเดินสมุทรมีความนิยมเดินทางโดยรถไฟไปขึ้นลงเรือเดินสมุทรที่เมืองสิงคโปร์หรือ เมืองปีนัง ข้อเสนอของนายคูเซอร์สเซต จึงสะท้อนความต้องการทางธุรกิจของชาวเดนมาร์กเป็น สำคัญ

หากแต่ในขณะนั้นหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาयाกลับวิพากษ์วิจารณ์โครงการนี้ร่วมกับเรื่อง การขุดคลองคอคอดกระ หนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาयाอ้างความเห็นจากหนังสือพิมพ์อังกฤษเมือง เชียงไฮ้ที่แสดงความเห็นว่า หากรัฐบาลไทยหาเงินทุนดำเนินการโครงการนี้ได้จะทำให้การเป็นเมืองท่า ของสิงคโปร์ “ล้มทั้งยืน” (death-knell) จะสร้างปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองและจะทำให้ อังกฤษต้องวางยุทธศาสตร์ป้องกันอาณานิคมใหม่ แต่หนังสือพิมพ์อังกฤษเมืองเชียงไฮ้เห็นว่าเป็นเรื่อง เร็วเกินไปที่จะวิพากษ์วิจารณ์นโยบายรัฐบาลใหม่ของประเทศไทย และเป็นการยากที่รัฐบาลไทยจะ หาทุนดำเนินการได้ เพราะตราบไคที่ลอนดอนยังเป็นศูนย์กลางทางการเงินของโลก รัฐบาลไทยก็

³⁷ “The Kra Canal Scheme,” *Malaya Tribune* (21 July 1930): 2.

ไม่สามารถกู้ยืมเงินจำนวนมากเพื่อดำเนินโครงการที่มีผลคุกคามเชิงยุทธศาสตร์และมูลค่าเชิงกลยุทธ์ และเชิงพาณิชย์ของสิงคโปร์ได้³⁸

การเริ่มต้นวิพากษ์วิจารณ์เรื่องคลองคอคอดกระจึงเกิดขึ้นโดยนัยความต้องการทางพาณิชย์ที่ แม้จะเอ่ยถึงประเทศญี่ปุ่นก็ยังเป็นเรื่องเงินทุน การวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคม มาลาจึงเจียบสงบลง จนกระทั่งปลาย พ.ศ. 2476 เริ่มปรากฏรายงานข่าวว่าญี่ปุ่นเริ่มทำทลายการ ครอบครองหมู่เกาะปะการังของฝรั่งเศสในบริเวณทะเลจีนระหว่างอาณานิคมอินโดจีนกับหมู่เกาะ ฟิลิปปินส์³⁹ และในเดือนมกราคม พ.ศ. 2476 (1934) เริ่มมีรายงานข่าวนายคอร์เดล ฮัน รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา นายปอล-บอนเคอ (M. Paul-Boncour) รัฐมนตรีว่าการ ต่างประเทศฝรั่งเศส นายเอเธอร์ แอนเดอร์สัน (Mr. Arthur Henderson) บุคคลสำคัญของ สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสหลายท่าน แถลงว่ารัสเซียและญี่ปุ่นกำลังชิงความได้เปรียบทางการทหารแก่ กันในบริเวณไซบีเรีย แมนจูเรียและมองโกเลีย ซึ่งอาจเกิดสงครามขึ้นได้⁴⁰

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2476 (1934) ทางการฝรั่งเศสที่กรุงปารีสจึงเริ่มประเมินสถานการณ์ สงครามในภูมิภาคตะวันออกไกลหลายครั้ง และได้แถลงการณ์เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างประเทศญี่ปุ่น และโซเวียต รัสเซียปรากฏในทางที่ระงับความขัดแย้งกันได้ว่า ประเทศฝรั่งเศสมีความเชื่อถือไว้ใจ ประเทศญี่ปุ่นโดยข้อเท็จจริงที่ว่าชายแดนของฝรั่งเศสในตะวันออกไกลมีสถานะเช่นปราศจากการ ป้องกัน และการที่ประเทศญี่ปุ่นย้ารับรองหลายครั้งว่าจะไม่ให้เกิดผลกระทบต่อผลประโยชน์ของ ฝรั่งเศสในทางรถไฟสายจีนตะวันออก แม้จะมีคำสัญญาเหล่านั้นการโจมตีโดยตรงต่อผลประโยชน์ของ ฝรั่งเศสก็จะเริ่มขึ้นในไม่ช้า⁴¹

ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 (1934) เซอร์ เซซิล คลีเมนติ ข้าหลวงใหญ่อาณานิคม อังกฤษที่สิงคโปร์ได้เป็นผู้ปลุกปีศาจคลองคอคอดกระขึ้นมาอีกครั้งในคำกล่าวสุนทรพจน์ต่อที่ประชุม สภานิติบัญญัติแห่งมะละกาที่มีความส่วนหนึ่งว่าหากวันหนึ่งประเทศไทยชุดให้เรือเดินผ่านคอคอด

³⁸ “The Kra canal scheme,” Malaya Tribune (21 July 1930): 2.

³⁹ “Japan and French claim,” Malaya Tribune (27 July 1933): 9.

⁴⁰ “The War Menace,” Malaya Tribune (9 January 1934): 8.

⁴¹ “French Speculations on Far Eastern conflict,” The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser, (1884-1942) (19 January 1934): 1.

กระ การสัญจรทางมหาสมุทรจำนวนมากจะถูกเปลี่ยนเส้นทางอย่างสิ้นเชิง⁴² ต่อมาเซอร์เซซิล คลีเมนต์ เน้นย้ำ (stress) ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) ว่ามาลายาจะต้องเตรียมตัวเผชิญเหตุการณ์นี้ โดยทำทุกสิ่งที่คิดถึงแหลมมะลายูเป็นอันดับแรกและละทิ้งทุกความคิดที่รุกรอนเอกภาพของแหลมมะลายู⁴³ จากนั้นหนังสือพิมพ์ในอาณานิคมตั้งแต่กลางเดือนมีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) ก็เริ่มตีพิมพ์ข่าวโทรเลขจากหนังสือพิมพ์เดลีเอกซ์เพรส กรุงลอนดอน ที่รายงานข่าวจากผู้สื่อข่าวของตนในสิงคโปร์ว่าจารชนชาวญี่ปุ่นกำลังสืบความลับของฐานทัพเรืออังกฤษและญี่ปุ่นกำลังเจรจากับไทยเพื่อขุดคลองคอคอดกระซึ่งญี่ปุ่นจะสร้างฐานทัพเรือของตนขึ้นที่นั่น⁴⁴

กระแสข่าวว่าญี่ปุ่นกำลังสืบข่าวกำลังทหารในอาณานิคมมาลายาของอังกฤษและกำลังเจรจากับรัฐบาลไทยเพื่อขุดคลองและสร้างฐานทัพเรือของญี่ปุ่นที่คอคอดกระที่เริ่มแพร่สะพัดไปจนถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอังกฤษพิจารณาเรื่องราวสอบถามข้อเท็จจริงกับรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศอังกฤษซึ่งรายงานว่าไม่ได้รับรายงานเรื่องนี้ทั้งจากสิงคโปร์และกรุงเทพฯ⁴⁵

ส่วนในประเทศไทย สำนักงานโฆษณาการได้ออกแถลงการณ์อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2476 (1934) ปฏิเสธข่าวลือในหน้าหนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศเกี่ยวกับเรื่องประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่นและสิงคโปร์ 3 ประเทศ ได้แก่ปฏิเสธข่าวลือเรื่องการแต่งตั้งที่ปรึกษาการคลังจากชาวอังกฤษเป็นชาวญี่ปุ่น ปฏิเสธข่าวลือเรื่องย้ายพระมิตร์กรมรักษา กงสุลใหญ่ประจำสิงคโปร์ไปเป็นกงสุลใหญ่กรุงโตเกียวเพื่อทำหน้าที่เจรจากับความร่วมมือในการป้องกันร่วมกันและการร่วมเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่น และปฏิเสธข่าวลือเรื่องรัฐบาลไทยกำลังพิจารณาให้สัมปทานแก่ญี่ปุ่นเพื่อการสร้างคลองที่คอคอดกระ⁴⁶ และคณะรัฐมนตรีได้ประชุมพิจารณารับทราบข่าวลือที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้เมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2477⁴⁷ แต่ก็ไม่อาจหยุดยั้งการวิพากษ์วิจารณ์ได้

การรายงานข่าวและการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการขุดคลองคอคอดกระซึ่งอ้างถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นก็ยังคงดำเนินต่อไปนับแต่นั้นมาจนถึงเดือน

⁴² "The Kra Bogy," The Straits Times (22 February 1934): 10.

⁴³ "The Kra Canal," Malaya Tribune (1 March 1934): 3.

⁴⁴ "Strange story," The Straits Times (23 March 1934): 11.

⁴⁵ "Kra Canal?," Malaya Tribune (27 March 1934): 9.

⁴⁶ "Siam's denial," The Straits Times (3 April 1934): 12.

⁴⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, "รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 27 ข่าวการขุดคลองที่คอคอดกระ," 20 เมษายน 2478.

กรกฎาคม พ.ศ. 2479 นับเป็นเวลากว่า 2 ปี โดยเป็นรายงานข่าวและการวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลายาในลักษณะว่าประเทศอังกฤษมีความวิตกกังวลต่อเรื่องนี้อย่างยิ่ง (A Serious Matter For Britain)⁴⁸ และเรื่องความเป็นไปได้ในการขุดคลองในเวลาที่ยุทธศาสตร์ทางการเมืองมีความยุ่งยากและต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก⁴⁹ การรายงานข่าวและการวิพากษ์วิจารณ์จึงสงบลงเป็นระยะเวลาสั้นๆ ประมาณ 5 เดือน จนกระทั่งปลาย พ.ศ. 2479 (1937) จึงเริ่มเกิดรายงานข่าวและการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องนี้อย่างจริงจังขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

5.2.2 ความคิดเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลายาต่อการขุดคลองคอคอดกระ ในระยะ พ.ศ. 2479 (1937)-2481)

ในปลาย พ.ศ. 2479 (1937) การรายงานข่าวและการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการขุดคลองคอคอดกระในหน้าหนังสือพิมพ์มาลายาเริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งโดยเหตุผลเรื่องยุทธศาสตร์การป้องกันอาณานิคมมาลายา พม่าและอินเดีย ของประเทศอังกฤษเป็นเหตุผลหลัก ผนวกกับมีเรื่องการเดินทางของนักบินสตรีชาวออสเตรเลียขณะบินผ่านประเทศไทยได้มองเห็นแนวการก่อสร้างขนาดใหญ่ที่เข้าใจว่าเป็นการขุดคลองคอคอดกระโดยชาวญี่ปุ่นเป็นต้นเหตุให้เกิดข่าวความตื่นตระหนกจนถึงกับมีชาวอเมริกันและอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยต้องเดินทางไปสำรวจการก่อสร้างด้วยตนเองจนตลอดบริเวณภาคใต้ ซึ่งนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นในทางการทหารอย่างจริงจังในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลายา กล่าวคือข่าวการขุดคลองคอคอดกระซึ่งเกิดขึ้นในระยะปลายปี พ.ศ. 2479 (1937) ซึ่งก่อให้เกิดกระแสข่าวและการวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจังเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การทหารมีขึ้นในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรประเทศอังกฤษเดือนมกราคม พ.ศ. 2479 (1937) เรื่องโครงการขุดคลองคอคอดกระซึ่งจะทำให้สิ่งคโปร “หยุดขงก” (short circuit) และจะเป็นเส้นทางให้กองเรือต่างชาติเดินเรือตรงมาจากทะเลจีนเข้าสู่อ่าวเบงกอลได้ ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเทศอังกฤษถามรัฐมนตรีว่าจะดำเนินการรับมือกับผลกระทบต่อฐานทัพที่สิ่งคโปรอย่างไรหากมีการขุดคลองคอคอดกระ⁵⁰

⁴⁸ “That Kra Canal,” *Malaya Tribune* (12 May 1934): 7.

⁴⁹ “An old bogey reviewed,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (23 July 1936): 8.

⁵⁰ “Defence minister denies Kra canal rumours,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (8 January 1937): 2.

ความตื่นตระหนกที่เกิดขึ้นนี้ ต่อมา เซอร์ โทมัส อินสกีป (Sir Thomas Inskip) รัฐมนตรีด้านความร่วมมือป้องกันประเทศ (Minister for the Co-ordination of Defense) ชี้แจงปฏิเสธในเรื่องนี้โดยอ้างอิงจากแถลงการณ์กระทรวงการต่างประเทศไทยที่ระบุว่าข่าวซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ บางกอกไทมส์ฉบับวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2478 (1936) ระบุว่ามิวิศวรรชาวญี่ปุ่น 200 คนกับคนงาน 20,000 คน กำลังทำงานขุดคลองคอคอดกระนั้น ไม่มีมูลความจริง⁵¹

รายงานข่าวการประชุมสภาผู้แทนราษฎรอังกฤษเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้เกิดขึ้นภายหลังเกิดกรณีผู้สื่อข่าวชาวอเมริกันหนังสือพิมพ์เอเชียตีพิมพ์รายงานว่า ได้สัมภาษณ์พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีเรื่องการขุดคลองคอคอดกระซึ่งระบุว่า รัฐบาลไทยพร้อมจะให้ตั้งคณะกรรมการที่มีตัวแทนของประเทศมหาอำนาจที่สนใจและสามารถรับรองนโยบายความเป็นกลางของประเทศไทยได้ เป็นผู้พิจารณาเรื่องนี้ ซึ่งประเทศไทยมิได้เห็นว่าการขุดคลองเป็นเรื่องผิดปกติหรือเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้แต่ประเทศไทยไม่ต้องการเป็นสนามความขัดแย้งระหว่างประเทศอังกฤษและประเทศญี่ปุ่น

รายงานของผู้สื่อข่าวอเมริกันในเรื่องนี้ยังระบุว่า การขุดคลองผ่านแม่น้ำปากจั่นตัดข้ามคอคอดกระมีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์อย่างยิ่ง เนื่องจากจะเป็นอีกช่องทางจากมหาสมุทรแปซิฟิก เข้าสู่มหาสมุทรอินเดีย ทำให้ข้าศึกพุ่งตรงเข้าใจกลางอาณาจักรของประเทศอังกฤษและจะตัดเขตพื้นที่บริเวณตอนใต้ออกจากตอนเหนือของอาณานิคมพม่า และระบุมุมมองของประเทศญี่ปุ่นที่มีต่อเรื่องนี้ว่า ประเทศญี่ปุ่นไม่ได้มองแค่ประโยชน์ที่จะได้รับจากเส้นทางเดินเรือที่สั้นขึ้นและการเข้าถึงตลาดสินค้าราคาถูกในอาณานิคมอินเดียได้มากขึ้น หากแต่เป็นเรื่องประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ที่ประเทศญี่ปุ่นจะดำเนินต่อประเทศอังกฤษ อีกทั้งระบุว่า การที่ประเทศไทยสลัดจากอิทธิพลของประเทศอังกฤษไปเมื่อไม่นานนี้เป็นผลด้วยที่ปรึกษาทางการคลังชาวอังกฤษแนะนำให้ประเทศไทยเก็บภาษีเพิ่มคือเรื่องผิดพลาด หากรายงานข่าวของผู้สื่อข่าวชาวอเมริกันในเรื่องนี้ดังกล่าวนี้ พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ปฏิเสธว่าไม่เคยให้สัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ชาวอเมริกันใดๆ⁵²

ทว่าผลแต่ความคลุมเครือเนื่องจากเนื้อหาข่าวที่ระบุว่ามิวิศวรรชาวญี่ปุ่นและคนงานจำนวนมากกำลังทำงานขุดคลองในรายงานข่าวนี้นี้เรื่องราวของ นางฮารี บอนนี่ (Mrs. Harry Bonney) นักบินสตรีชาวออสเตรเลียซึ่งเดินทางด้วยเครื่องบินตามลำพังจากออสเตรเลียมาทางอินโดจีนฝรั่งเศสเข้าสู่

⁵¹ “Kra Canal: Question in the House,” The Straits Times (4 January 1937): 11.

⁵² “Will the Isthmus of Kra be cut?,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (12 March 1937): 3.

กรุงเทพฯ แล้วบินผ่านภาคใต้ของประเทศไทยไปยังอาณานิคมมาลายาและบินกลับขึ้นไปทางพม่าในเดือนเมษายน พ.ศ. 2480 ขณะบินผ่านเกาะลิกลีของประเทศไทย (Siamese island of Bang Bang) สอดรับกับภาพถ่าย นางฮารี บอนนี ได้สังเกตเห็นกองทหารญี่ปุ่นที่ “เมืองกระ” (City of Kra) และชาวญี่ปุ่นกำลังระเบิดหินที่แหลมวิกตอเรีย (Victoria Point)

เรื่องราวของนางฮารี บอนนี ทำให้นายเจ. เอ. มิลส์ (Mr. J. A. Mills) และนางโมนา จี. แทต (Mr. Mona G. Tait) ผู้สื่อข่าวสำนักข่าว เอ.พี. สนใจและเดินทางมายังกรุงเทพฯ เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริง โดยเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปข้ามคอคอดกระและข้ามแหลมวิกตอเรียทางจังหวัดชุมพรแต่ไม่พบการระเบิดหิน ไม่พบกองทหารญี่ปุ่นที่ “เมืองกระ” ดังเรื่องราวของนางฮารี บอนนี⁵³ แต่ความเชื่อจากข่าวลือว่ากองทหารญี่ปุ่นกำลังขุดคลองคอคอดกระก็ยังคงอยู่ในกระแสข่าวข้ามปีไปถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2481

รายงานข่าวหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลายายังคงรายงานข่าวเกี่ยวกับการขุดคลองคอคอดกระในทิศทางความสัมพันธ์ใกล้ชิดยิ่งขึ้นระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นหนังสือพิมพ์ เช่น รายงานข่าววันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2480 (1938) ว่าญี่ปุ่นกำลังดำเนินงานอย่างแน่วแน่และมั่นคงเพื่อให้สามารถควบคุมการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยโดยสมบูรณ์ซึ่งจะเป็นอันตรายต่ออาณานิคมพม่าและอินโดจีนฝรั่งเศส โดยอ้างอิงเขียนของนายบาร์โธลี แซแบด (M. Bartholi-Sabad) ผู้เชี่ยวชาญอาณานิคมฝรั่งเศสว่าญี่ปุ่นใช้นโยบายแทรกซึม (Japan's 'infiltration policy') ที่เป็นอันตรายต่ออาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส

นายบาร์โธลี แซแบด ระบุว่าอิทธิพลของญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากญี่ปุ่นและประเทศไทยลงนามในสนธิสัญญาไมตรีฉบับใหม่ เกิดผลให้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในนโยบายต่างประเทศของประเทศไทยหลังจากที่ญี่ปุ่นได้เอาใจใส่ช่วยเหลือการดำเนินนโยบายของประเทศไทย และจะเห็นได้ว่าทัศนคติของชาวไทยต่อชาวญี่ปุ่นมีความแตกต่างระหว่างช่วงก่อนและในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 กับช่วงเวลาขณะนั้นอย่างเห็นได้ชัด หากหนังสือพิมพ์อาณานิคมอังกฤษฉบับนี้กลับปิดท้ายรายงานข่าวกล่าวถึงการสร้างความเสียหายทั้งทางพาณิชย์และยุทธศาสตร์แก่สิงคโปร์ตั้งกรณีการขุดคลองคอคอดกระ แสดงถึงความประสงค์ของญี่ปุ่นที่จะสร้างสถานะ “คลองปานามาทาง

⁵³ “Kra canal lies just as quiet,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (6 April 1938): 4.; “Greatest myth in modern history,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (16 June 1938): 4.

ตะวันออก” (Oriental Panama) ตามความประสงค์ของนายทานากะ (อดีตนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น) เป็นเรื่องที่เป็นไปได้และไม่ควรมองข้ามไปง่าย ๆ⁵⁴

ความสงสัยเรื่องกองทหารญี่ปุ่นกำลังขุดคลองที่คอคอดกระยังคงดำรงอยู่ต่อมาจนกระทั่งปรากฏเหตุการณ์เซอร์โจเซฟ ครอสมบี้ เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยเดินทางสำรวจการทำเหมืองแร่ดีบุกทางฝั่งตะวันตกของประเทศไทยและเกาะภูเก็ตแล้วเดินทางข้ามคอคอดกระมายังอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เข้าสู่กรุงเทพฯ เมื่อปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2481 โดยไม่พบการดำเนินโครงการขุดคลองที่คอคอดกระ⁵⁵

หลังการเสนอข่าวอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยเดินทางข้ามคอคอดกระโดยไม่พบว่ามีโครงการขุดคลองคอคอดกระดังกล่าว การเสนอข่าวและการวิพากษ์วิจารณ์ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นในเรื่องนี้หลังจากเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2481 ก็ไม่ปรากฏเป็นกระแสขึ้นอีกจนกระทั่ง พ.ศ. 2489 ซึ่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นทางภูมิภาคแปซิฟิกและสงครามสงบลงแล้วจึงเริ่มมีข่าวการขุดคลองคอคอดกระขึ้นประปรายเริ่มขึ้นด้วยข่าวการขุดคลองคอคอดกระจะกระทำมิได้หากประเทศอังกฤษไม่อนุญาต⁵⁶

เรื่องราวเกี่ยวกับการขุดคลองคอคอดกระซึ่งเริ่มต้นขึ้นเนื่องจากความต้องการเชิงพาณิชย์เมื่อ พ.ศ. 2473 แต่ด้วยมีผลโดยตรงต่อผลประโยชน์ในการเป็นเมืองท่าเรือของสิงคโปร์ทำให้ชาวอังกฤษในอาณานิคมมาลาયાมีปฏิกิริยาต่อการขุดคลองนี้จึงมีการผูกเรื่องใน พ.ศ. 2476 (1934)-2479 ว่ามีชาวญี่ปุ่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะใน พ.ศ. 2479-2481 ที่ระบุว่ามีการขุดคลองที่คอคอดกระเพื่อสร้างฐานทัพเรือของตนโดยไม่ปรากฏว่าเรื่องราวที่ปรากฏในรายงานข่าวนั้นเป็นความจริง และทั้งๆ ที่ปรากฏในรายงานข่าวและโดยรัฐบาลไทยก็ปฏิเสธเรื่องนี้เรื่อยมา แต่ก็ทำให้เกิดความรับรู้และความเชื่อว่าประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้แพร่สะพัดไปเกือบ 10 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่เกิดความขัดแย้งระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสเนื่องจากสงครามจีน-ญี่ปุ่น จึงผลักดันประเทศไทยเข้าไปอยู่ในท่ามกลาง

⁵⁴ “Siam and Japan,” *Malaya Tribune* (17 March 1938): 10.

⁵⁵ “Siam news,” *Morning Tribune* (30 May 1938): 3.; “Over kra route,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (30 May 1938): 9.; “British Minister impressed,” *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser, (1884-1942)* (3 June 1938): 5.

⁵⁶ “Kra canal not to be cut without U.K. permission,” *Malaya Tribune* (2 January 1946): 2-3.

ความขัดแย้งของประเทศทั้งสาม และเป็นเหตุให้ประเทศไทยมีความเสี่ยงที่ต้องเผชิญกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศของตนมากยิ่งขึ้นอีกเมื่อประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสใช้พื้นที่ในอาณานิคมของตนในการส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนเพื่อทำสงครามกับประเทศญี่ปุ่น ดังจะได้หยิบยกขึ้นวิเคราะห์ต่อไป

5.3 รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสสนับสนุนการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนผ่านอาณานิคมของตน

นับตั้งแต่เกิดกรณีวิกฤตการณ์เมืองมุกเดินในเดือนกันยายน พ.ศ. 2474 แล้วกองทัพเรือญี่ปุ่นเริ่มยึดครองบริเวณแมนจูเรีย สมรภูมিরบระหว่างกองทัพจีนกับญี่ปุ่นเกิดขึ้นในบริเวณแมนจูเรียจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475 (1933) เกิดความคับขันขึ้นในจากการรบที่เมืองจาฮาร์ (Jehol) ทำให้กองทัพจีนสูญเสียทหารเป็นจำนวนมาก จากนั้นกองทัพเรือญี่ปุ่นเริ่มเคลื่อนกำลังลงมาทางกำแพงเมืองจีนเพื่อรุกเข้ายึดเมืองปักกิ่งและเมืองสำคัญในบริเวณประเทศจีนตอนเหนือ จนกระทั่งเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม พ.ศ. 2476 จึงเกิดความคับขันเนื่องจากการรบของทหารจีนต่างฝ่ายในเขตมณฑลฟูเจี้ยน (Fukien) ที่ตั้งอยู่ตรงข้ามเกาะไต้หวัน เนื่องจากรัฐบาลกลางก๊กมินตั๋งต้องการกระชับอำนาจในมณฑลดังกล่าวที่มีส่วนปะปนกับปัญหาฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยความสนับสนุนของประเทศโซเวียตรัสเซีย และมีธุรกิจของชาวตะวันตกดำเนินกิจการอยู่ในบริเวณนั้น และรัฐบาลกลางก๊กมินตั๋งได้ส่งอาวุธจำนวนมากไปยังมณฑลฟูเจี้ยน

มณฑลฟูเจี้ยนมีที่ตั้งติดกับมณฑลกวางตุ้ง เป็นหนึ่งในถิ่นของชาวจีนโพ้นทะเลที่นิยมเดินทางหรืออพยพมาทำงานถึงอาณานิคมมาลายาและประเทศไทย ความคับขันทางมณฑลฟูเจี้ยนมีส่วนเกี่ยวพันถึงอาณานิคมของอังกฤษมาลายาเนื่องจากมีชาวอังกฤษไปลงทุนดำเนินธุรกิจและนำชาวมลายูไปทำงานในมณฑลฟูเจี้ยน หนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลายาเห็นว่าเป็นเค้กลางว่าสงครามได้เคลื่อนลงมายังบริเวณประเทศจีนตอนใต้และเริ่มพัวพันมาสู่รายงานข่าวความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลประเทศไทยภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองกับประเทศญี่ปุ่นโดยข่าวลือเรื่องโครงการชุดคลองคอคอดกระ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 (1934) เรื่อยมาจนถึงระยะ พ.ศ. 2480-2481

ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2480 กองทัพเรือญี่ปุ่นเริ่มตรวจพบการส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ไปให้ประเทศจีนผ่านอินโดจีนฝรั่งเศสโดยรถไฟเส้นทางเมืองไฮฟอง-ยูนนาน และในปีต่อมากองทัพเรือญี่ปุ่น

ได้ก็ตรวจพบและยึดอาวุธซึ่งขนส่งผ่านรถไฟสายเกาลูนที่จะส่งไปยังเมืองซันในของประเทศไทยเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2481 และเริ่มระแคะคายว่ามีการขนส่งอาวุธเข้าสู่ประเทศไทยทางชายแดนอาณานิคมพม่า⁵⁷

การขนส่งอาวุธเข้าสู่ประเทศไทยผ่านอาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศสและอาณานิคมพม่าของอังกฤษในระหว่าง พ.ศ. 2480-2483 ย่อมมีส่วนสำคัญให้กองทัพญี่ปุ่นปรับยุทธศาสตร์ที่มุ่งทำสงครามกับกองทหารจีนในบริเวณพื้นที่ประเทศจีนตอนเหนือ ขยายมาสู่การตัดเส้นทางลำเลียงอาวุธทางชายแดนประเทศจีนตอนใต้ โดยการเคลื่อนกำลังเข้ามายังมณฑลไต้หวัน (ไท่หล่า)

การส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนโดยประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษ ยังผลให้เกิดสถานการณ์คับขันขึ้นในอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสอาณานิคมมาลายาตลอดจนประเทศไทยนับแต่ พ.ศ. 2480 โดยมีความเคลื่อนไหวที่ประเทศญี่ปุ่นดำเนินการและสื่อความหมายของตนต่อฝรั่งเศสและอังกฤษ และส่งผลให้เกิดเป็นความกดดันต่อการดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางและการเตรียมตัวรับมือกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยดังนี้

5.3.1 การขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ผ่านอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส

ในกรณีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับประเทศจีนโดยทั่วไป ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศหนึ่งที่แสวงหาผลประโยชน์จากประเทศจีนเช่นเดียวกับประเทศมหาอำนาจอื่น และในฐานะที่เป็นประเทศมหาอำนาจประเทศประเทศฝรั่งเศสเห็นว่าตนมีความชอบธรรมที่จะป้องกันรักษาผลประโยชน์ของตน ฝรั่งเศสได้เพิ่มกำลังทหารตามแนวชายแดนติดกับมณฑลยูนนานและมณฑลกวานสีและสร้างสนามบินขึ้นที่ชายแดนอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสในระยะเดือนมกราคม พ.ศ. 2476 (1934) อันช่วงเวลาที่ประเทศจีนตอนเหนือตกอยู่ภาวะคับขันเนื่องจากการยึดครองเมืองต่างๆในบริเวณแมนจูเรียของกองทัพญี่ปุ่น และในระยะเดียวกันก็เกิดความวุ่นวายในมณฑลซิงเกียงและเกิดความไม่สงบในทิเบตเนื่องจากการสิ้นพระชนม์ขององค์ดาไลลามะ

เหตุผลหนึ่งที่ฝรั่งเศสเพิ่มกำลังทหารชายแดนบริเวณนี้ เนื่องจากเดิมบรรดามหาอำนาจของโลกโดยเฉพาะอังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ล้วนมองว่าจีนเป็นเป้าหมายของการแสวงหาผลประโยชน์

⁵⁷ "War clouds again gathering over south China," *The Straits Times* (27 February 1934):

ทางการค้าและเศรษฐกิจ เมื่อประเทศญี่ปุ่นยึดครองแมนจูเรียก่อให้เกิดผลต่อความสมดุลทางอำนาจในประเทศจีนของมหาอำนาจทั้งสาม

อังกฤษและฝรั่งเศสจึงไม่พอใจในการที่ญี่ปุ่นยึดครองแมนจูเรียแล้วขยายอิทธิพลในบริเวณประเทศจีนตอนเหนือ และการที่ประเทศญี่ปุ่นสร้างกลุ่มเศรษฐกิจระหว่างประเทศญี่ปุ่น รัฐบาลหุ่นแมนจูแก้ว และรัฐบาลจีนตอนเหนือ หากความประสงค์ของประเทศญี่ปุ่นเป็นผลสำเร็จก็จะปิดโอกาสที่อังกฤษและฝรั่งเศสจะแสวงหาผลประโยชน์ในบริเวณจีนตอนเหนือ ย่อมเป็นเหตุให้มหาอำนาจทั้งสองประเทศนี้คิดขัดขวางความประสงค์ของประเทศญี่ปุ่น และไม่ลังเลที่จะผนวกดินแดนประเทศจีนส่วนที่เป็นเขตอิทธิพลของประเทศตนโดยไม่ใช้วิธีการเช่นประเทศญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ฝรั่งเศสจึงให้ความสำคัญกับชายแดนที่ติดกับเขตมณฑลยูนนาน⁵⁸ ในขณะที่รัฐบาลจีนกลับกังวลว่าฝรั่งเศสจะอาศัยเส้นทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน ในการผนวกเอามณฑลยูนนานเข้ากับอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสแบบอย่างประเทศญี่ปุ่นกระทำกับประเทศจีนที่แมนจูเรีย⁵⁹ ซึ่งความกังวลนี้สอดคล้องกับรายงานของสมาคมนโยบายต่างประเทศแห่งเมืองนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ที่ระบุว่าประเทศจีนมีอันตรายจากปัญหาชายแดนทั่วทุกด้านซึ่งมีปัญหาชายแดนอินโดจีนฝรั่งเศสกับประเทศจีนรวมอยู่ด้วยที่พร้อมจะเกิดเป็นวิกฤตการณ์ขึ้นได้⁶⁰

ฝรั่งเศสเริ่มขออนุญาตเชื่อมต่อทางรถไฟสายไฮฟอง-เลากาย กับรถไฟสายคุนหมิง-เหอไซ๋ว มณฑลยูนนานประเทศจีนเมื่อ พ.ศ. 2444 (1901) เปิดให้บริการเดินรถได้ใน พ.ศ. 1910 และในระยะ พ.ศ. 2477 เส้นทางรถไฟสายนี้ใช้ในการขนแร่ดีบุกเป็นสินค้าส่งออกของประเทศจีน⁶¹ จนกระทั่งวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2480 กองทัพเรือญี่ปุ่นตรวจพบสินค้ากระสุนปืนนำเข้าทางเมืองท่าไฮฟองเพื่อส่งให้ประเทศจีนโดยรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน⁶²

เดิมประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ขายอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่รัฐบาลจีนผ่านทางท่าเรือเมืองกวางตุ้ง แต่เมื่อมีการปิดอ่าวเมืองชายทะเลตะวันออกของประเทศจีนสินค้าอาวุธยุทธภัณฑ์จึงใช้รถไฟสายไฮฟอง-ยูนนานในการขนส่งสินค้าประเภทนี้ เมื่อประเทศญี่ปุ่นตรวจพบการ

⁵⁸ "Indo-China border news," Pinang Gazette and Straits Chronicle (31 January 1934): 7.

⁵⁹ "Will Yunnan be a second Manchuria?," Pinang Gazette and Straits Chronicle (13 June 1934): 19.

⁶⁰ "Dismemberment of China," Pinang Gazette and Straits Chronicle (27 August 1934): 19.

⁶¹ "Yunnan's Tin exports," The Straits Times (25 August 1934): 9.

⁶² "Arms for China via Haiphong?," The Straits Times (15 October 1937): 16.

กระทำของฝรั่งเศสและได้รับคำตอบปฏิเสธว่าเป็นเรื่องของประเทศที่สามฝรั่งเศสมิได้มีส่วนในเรื่องนี้ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2480 ประเทศญี่ปุ่นประกาศจะทิ้งระเบิดทำลายทางรถไฟสายนี้เสียหากฝรั่งเศสยังไม่หยุดขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้ประเทศจีน และเตรียมกองเรือลำเลียงทหาร 50,000 นายเข้ายึดเมืองกวางตุ้ง หากแต่ปฏิบัติการจริงเป็นการยึดตอนเหนือเกาะไห่หนาน ซึ่งอยู่ใกล้กับอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส และวางกำลังทางเรือจำนวนหนึ่งตั้งรักษาการณ์ที่เกาะเซนต์จอห์น ใกล้ๆ กับอาณานิคมกวางโจวของฝรั่งเศสในเมืองกวางตุ้ง ปฏิบัติการนี้ทำให้เป็นไปได้ว่ากองทัพญี่ปุ่นจะเคลื่อนกำลังเข้ารุกรานประเทศจีนตอนใต้หรืออาจรุกรานอาณานิคมฮ่องกงของอังกฤษด้วย⁶³

ในขณะที่สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นและฝรั่งเศสในกรณีการขนส่งอาวุธโดยรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน กำลังคุกรุ่นรุนแรงนี้ กลับมีรายงานข่าวหนังสือพิมพ์อาณานิคมมาลาเยาเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2481 รายงานว่า ผู้สื่อข่าวพิเศษสำนักข่าว เอ.พี. ชาวอเมริกัน ได้ทราบความเห็นของเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสว่าการมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับไทยเพิ่มขึ้นนั้น เป็นไปได้ว่าญี่ปุ่นจะยึดครองประเทศไทย ฝรั่งเศสส่งกำลังกองพันทหารต่างแดน (Foreign Legion) ที่มีชื่อเสียงของฝรั่งเศสเข้าประจำการตลอดแนวพรมแดนด้านเหนือของอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อเตรียมต่อต้านการยึดครองเมื่อต่างๆ ทางด้านใต้เมืองกวางตุ้ง

ผู้สื่อข่าวพิเศษ เอ.พี. ระบุว่ามีหลักฐานชัดเจนว่าเกิดความหวาดกลัวญี่ปุ่นในบริเวณอาณานิคมฝรั่งเศสตั้งปรากฏว่าผู้ปกครองอาณานิคมฝรั่งเศสกำลังเสริมความเข้มแข็งให้แก่ป้อมค่ายทหารตลอดพรมแดนติดกับประเทศไทย และระบุด้วยว่ากำลังทหารญี่ปุ่นจำนวนมากญี่ปุ่นที่เกาะไห่หนานซึ่งอยู่ห่างอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส และหมู่เกาะฟิลิปปินส์ที่อยู่ใต้การปกครองของสหรัฐอเมริกาเป็นระยะทางประมาณ 500 ไมล์ ทำให้กำลังทหารญี่ปุ่นมีโอกาสจะปะทะกับฝรั่งเศสรวมทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้โดยฉับพลัน นอกจากนี้ยังระบุอีกว่ากองทหารญี่ปุ่นพร้อมที่จะรุกรานอินโดจีนฝรั่งเศส ทำให้ฝรั่งเศสเสริมกำลังทหารตามป้อมค่ายต่างๆ ตลอดพรมแดนติดกับประเทศไทย⁶⁴

ในขณะที่การขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ผ่านเส้นทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนานยังคงเกิดขึ้นต่อไปโดยในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2481 อัครราชทูตญี่ปุ่น ณ กรุงปารีส ได้ยื่นประท้วงประเทศฝรั่งเศส และ

⁶³ "Invasion of South China to begin," *The Straits Times* (16 December 1937): 11.

⁶⁴ "France worried about Japan and Siam," *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (9 April 1938): 5.

เรียกอัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียวเข้าพบด้วยเรื่องฝรั่งเศสไม่ควบคุมการส่งอาวุธและกระสุนปืนจากอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสให้แก่ประเทศจีน⁶⁵

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2481 มีรายงานข่าวว่าประเทศจีนมีแผนที่จะต่อต้านการสงครามกับประเทศญี่ปุ่นอย่างยืดเยื้อ (Prolong Resistance) โดยใช้เส้นทางขนส่งอาวุธมายังประเทศจีนตามเส้นทางรถยนต์สายพม่า-ยูนนาน⁶⁶ แต่การประท้วงของญี่ปุ่นไม่เป็นผล ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2481 ญี่ปุ่นแจ้งต่อฝรั่งเศสว่าการที่ฝรั่งเศสยังคงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการขนส่งอาวุธให้รัฐบาลจีน ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องป้องกันตนเองโดยเพิ่มการมาตรการกีดกันที่ละขั้น⁶⁷ แต่รายงานข่าวการขนส่งอาวุธยังคงปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นระยะเรื่อยมา

จากนั้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481 (1939) จึงเริ่มปรากฏข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่าญี่ปุ่นส่งทหารยกพลขึ้นบกยึดเกาะไห่หนานเพื่อตรวจจับการลักลอบขนส่งอาวุธ เข้ายึดหมู่เกาะสแปรตลีของฝรั่งเศส ส่งคนขึ้นทำประโยชน์บนหมู่เกาะพาราเซลและสร้างฐานทัพเรือที่เกาะไห่หนาน ญี่ปุ่นใช้เวลาปฏิบัติการที่เกาะไห่หนานเป็นเวลาราว 1 ปี จนกระทั่งวันศุกร์ที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2482 (1940) จึงเริ่มส่งเครื่องบินโจมตีทิ้งระเบิดทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน⁶⁸ แต่หลังจากนั้นไม่กี่วันสินค้าจากฮ่องกงก็ยังคงขนส่งผ่านเส้นทางรถไฟดังกล่าวประมาณวันละ 500 ตัน ทุกวัน⁶⁹

กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นประท้วงรัฐบาลอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส ให้หยุดอนุญาตการขนส่งอาวุธผ่านดินแดนของตน มิฉะนั้นกองทัพญี่ปุ่นจะเพิ่มระดับปฏิบัติการต่ออินโดจีนฝรั่งเศส⁷⁰

จนกระทั่งเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2483 โฆษกกองทัพญี่ปุ่นแถลงว่าแม้ญี่ปุ่นจะประท้วงซ้ำแล้วซ้ำเล่าแต่ฝรั่งเศสยังคงยืนยันอนุญาตให้ขนส่งอาวุธได้ กองทัพญี่ปุ่นจึงจะดำเนินการกับอินโดจีนฝรั่งเศสในเรื่องนี้ และโฆษกกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นก็แถลงการณ์เรื่องนี้ในทิศทางเดียวกัน⁷¹ ต่อมาวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2483 รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้

⁶⁵ "Japan protests to France," *Morning Tribune* (29 October 1938): 24.

⁶⁶ "Details of China's plan for prolonged resistance," *Malaya Tribune* (22 November 1938): 21.

⁶⁷ "Arms for China," *Morning Tribune* (9 December 1938): 18.

⁶⁸ "Japanese defiant on rail bombing," *Malaya Tribune* (6 February 1940): 8.

⁶⁹ "Goods pour into China through the back door," *Malaya Tribune* (10 February 1940): 4.

⁷⁰ "Japan protests to France," *The Straits Times* (18 June 1940): 13.

⁷¹ "Japan and Indo-China," *Malaya Tribune* (18 June 1940): 16.

ยื่นคำประท้วงต่ออัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียวในเรื่องเดียวกันนี้ โดยที่มีชาวอย่างไม่เป็นทางการว่าระบุว่าหากอินโดจีนฝรั่งเศสยังคงยืนกรานจะให้ความช่วยเหลือนายพลเจียงไคเช็ค กองทัพญี่ปุ่นจะดำเนินการตามที่จำเป็น⁷² พร้อมกับรายงานข่าวว่ามีการเคลื่อนไหวกองทหารบกและทหารเรือญี่ปุ่นจำนวนมากที่เกาะไห่หนาน⁷³

วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2483 รัฐบาลฝรั่งเศสจึงเห็นด้วยที่จะห้ามการขนส่งสินค้าลักษณะพิเศษ (goods of and extremely wide range) และให้มีผู้ตรวจการชาวญี่ปุ่นตรวจสอบเงื่อนไขการขนส่งสินค้า⁷⁴ ญี่ปุ่นส่งเรือรบมาตรวจการณ์ในเขตท่าเรือเกาะไฮฟองเพื่อเตรียมคุ้มกันการปฏิบัติงานของคณะผู้ตรวจสอบการขนส่งสินค้า ส่งเรือรบจากฐานทัพเรือเกาะไห่หนานออกตรวจตราในทะเลจีนใต้ แต่ในระยะที่กำลังคณะผู้ตรวจสอบการขนส่งสินค้าของประเทศญี่ปุ่นเดินทางมายังเมืองไฮฟองนั้นก็ปรากฏรายงานข่าวว่าประเทศอังกฤษได้ยอมให้มีการขนส่งสินค้าและอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนเช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศสโดยใช้เส้นทางรถยนต์จากอาณานิคมพม่าเข้าสู่ชายแดนมณฑลยูนนานและลักลอบขนส่งโดยเรือสำเภาพื้นเมืองทางเกาะฮ่องกงเข้าสู่ประเทศจีนทางฝั่งเมืองเกาลูน ประเทศญี่ปุ่นจึงยื่นประท้วงอังกฤษและขยายการตรวจตราการลักลอบค้าอาวุธในทะเลไปทางเมืองฮ่องกง⁷⁵

การมีส่วนร่วมเห็นในการค้าอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนผ่านอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสโดยเส้นทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งให้กองทัพญี่ปุ่นขยายการสงครามในประเทศจีนตอนใต้ ที่ก่อความคับขันต่อตุลอำนาจของมหาอำนาจสำคัญหลายชาติ เมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาตั้งมั่นในบริเวณทะเลจีนใต้และยกกำลังทหารขึ้นฝั่งเมืองท่าไฮฟองในขณะที่ประเทศญี่ปุ่นประกาศนโยบายเอเชียเพื่อเอเชียแล้ว สถานการณ์ในอินโดจีนฝรั่งเศสจึงแปรผันไปในทางเลวร้ายอย่างรวดเร็วทั้งจากการที่ประเทศจีนซึ่งส่งกองทหารมาประชิดชายแดนอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อป้องกันเส้นทางรถไฟสายฮานอย-ยูนนาน ทั้งจากการที่อังกฤษ สหรัฐอเมริกาและเนเธอร์แลนด์ที่เรียกร้องให้ญี่ปุ่นยุติการกระทำต่ออินโดจีนฝรั่งเศส รวมทั้งจากการกระทบกระทั่งในการปฏิบัติระหว่างเจ้าหน้าที่อินโดจีนฝรั่งเศสกับญี่ปุ่น

⁷² "Japan & Indo-China arms route," *The Straits Times* (20 June 1940): 16.

⁷³ "More precautions in Indo-China," *Morning Tribune* (21 Jun 1940): 1.

⁷⁴ "Indo-China agrees," *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (21 Jun 1940): 2.

⁷⁵ "Japan & Burma arms traffic," *The Straits Times* (24 June 1940): 12.

สถานการณ์ที่ผันแปรตามลำดับเช่นนี้ เป็นผลให้กองทัพญี่ปุ่นเพิ่มระดับข้อเรียกร้องต่ออินโดจีนฝรั่งเศส เรียกร้องการตั้งฐานทัพ⁷⁶ และแสดงความประสงค์ขอเดินทัพผ่านอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อกวาดล้างกำลังทหารจีนซึ่งยกกำลังเข้ามาประชิดชายแดนเตรียมรับมือกับกองทัพญี่ปุ่นและปกป้องการขนส่งตามแนวรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน ยกกำลังขึ้นยึดเมืองสำคัญชายทะเลอินโดจีนฝรั่งเศสตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2483⁷⁷ ที่มีรายงานข่าวจำนวนทหารญี่ปุ่นที่กำลังยกพลขึ้นบริเวณชายฝั่งทะเลอินโดจีนฝรั่งเศสในต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2483 ถึง 12,000 นาย พร้อมเดินทัพข้ามผ่านแดนอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส⁷⁸

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2483 เดือนเดียวกันนี้ จึงเริ่มเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสจากที่รัฐบาลฝรั่งเศสหวังซ้ำในเรื่องการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกันและหวังซ้ำในการส่งคณะกรรมการฝ่ายฝรั่งเศสเข้ามาร่วมดำเนินการปักปันเขตแดนร่วมกับคณะกรรมการฝ่ายประเทศไทย เป็นผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยเริ่มตั้งกระทู้ถามการดำเนินการของรัฐบาลไทยเนื่องจากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป⁷⁹ ต่อมารัฐบาลไทยเรียกร้องให้ประเทศฝรั่งเศสคืนดินแดนเดิมให้แก่ประเทศไทยก่อนที่ประเทศฝรั่งเศสจะเสียอิปไตยเหนืออาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสให้แก่ประเทศญี่ปุ่น ฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศสจึงแสดงท่าทีคุกคามและส่งกำลังทางอากาศและกองกำลังภาคพื้นดินเริ่มรุกกล้าอิปไตยประเทศไทย เป็นเหตุให้เกิดกรณีพิพาทชายแดนขึ้น

5.3.2 การขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ผ่านอาณานิคมพม่าของอังกฤษ

ก่อนที่ประเทศญี่ปุ่นจะเกิดความขัดแย้งโดยตรงกับประเทศอังกฤษในเรื่องการขนส่งอาวุธผ่านอาณานิคมอังกฤษเข้าสู่ประเทศจีนนั้น ประเทศอังกฤษและประเทศญี่ปุ่นเริ่มมีความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นมิตรต่อกันเนื่องจากการตั้งฐานทัพเรือของประเทศอังกฤษขึ้นที่อาณานิคมมาลายาบริเวณช่องแคบยะโฮร์ซึ่งเป็นรอยต่อกับเกาะสิงคโปร์ เรียกว่าฐานทัพเรือสิงคโปร์

⁷⁶ “Indo-China's attitude to Japan stiffens,” *The Straits Times* (19 August 1940): 12.

⁷⁷ “Japan asks passage of troops over Indo-China reported demand for bases,” *Malaya Tribune* (10 August 1940): 7.

⁷⁸ “12,000 troops to land in Indo-China,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (7 September 1940): 2.; “Japanese troops may get passage across Indo-China,” *The Straits Times* (8 September 1940): 1.

⁷⁹ “Thailand demand hand from Indo-China,” *Malaya Tribune* (13 August 1940): 1.

จากข้อความที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์สมัยนั้นทำให้เห็นว่าอังกฤษใช้ฐานทัพเรือสิงคโปร์เป็นที่สับเปลี่ยนกำลังทางเรือซึ่งมีเรือรบของประเทศอังกฤษทำหน้าที่ลาดตระเวนและคุ้มครองอาณาเขตของประเทศอังกฤษตั้งแต่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนผ่านคลองสุเอซ อินเดีย สิงคโปร์ ไปจนถึงสถานีทหารเรืออังกฤษในประเทศจีนมานานแล้ว⁸⁰ แต่ฐานทัพเรือแห่งนี้ไม่มีศักยภาพทางสงครามกับประเทศญี่ปุ่น อีกทั้งในกรณีที่สหรัฐอเมริกาจะต้องทำสงครามกับประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกาก็ต้องมีฐานทัพเรือในมหาสมุทรแปซิฟิกเพียงพอที่พร้อมจะสนับสนุนให้กองเรือรบของสหรัฐอเมริกาข้ามทะเลแปซิฟิกไปทำสงครามกับประเทศญี่ปุ่นได้⁸¹

ภายหลัง พ.ศ. 2475 หลังจากเกิดวิกฤตการณ์กองทัพญี่ปุ่นยึดครองบริเวณแมนจูเรีย อังกฤษจึงขยายฐานทัพเรือสิงคโปร์อีกครั้งหนึ่ง ต่อมาเมื่อสนธิสัญญาจำกัดกำลังทางเรือ (London Treaty) ที่หมตอายุสัญญาลงในเดือนเมษายน พ.ศ. 2477 ประเทศญี่ปุ่นได้ยื่นเงื่อนไขสัดส่วนกำลังทางเรือระหว่างอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น และประเทศอังกฤษจะต้องยกเลิกฐานทัพเรือที่สิงคโปร์ในกรณีที่ประเทศญี่ปุ่นจะได้เจรจาตกลงเพื่อต่ออายุสัญญาจำกัดกำลังทางเรือที่กล่าวนี้⁸² ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับที่ประเทศอังกฤษตกลงใจที่จะขยายฐานทัพเรือสิงคโปร์ที่มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการขยายฐานทัพเรือนี้เพื่อการป้องกันตนเองเท่านั้น (Purely Defensive)⁸³

แต่เมื่อข้อเสนอของญี่ปุ่นในการเจรจาต่ออายุสัญญาจำกัดกำลังทางเรือไม่เป็นผลสำเร็จ และอังกฤษตกลงใจขยายฐานทัพเรือสิงคโปร์อีกด้วยนั้น ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2478 (1936) ญี่ปุ่นจึงถอนตัวออกจากการเจรจาต่ออายุสัญญานี้⁸⁴ และเมื่อญี่ปุ่นเคลื่อนกำลังทหารมาทางใต้จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ที่เกาะไหหลำใน พ.ศ. 2480 อังกฤษจึงใช้ศักยภาพและฐานะของฐานทัพเรือสิงคโปร์เป็นนัยต่อรองดูสภาพทางทหารต่อประเทศญี่ปุ่น มีการกล่าวว่าเป็นส่วนหนึ่งในการทำสงครามกับ

⁸⁰ "Destroyers at Singapore," *Malaya Tribune* (15 February 1932): 7.

⁸¹ "Singapore Naval Base," *The Straits Times* (6 February 1932): 12.

⁸² "Singapore Base," *The Straits Budget* (12 April 1934): 25.

⁸³ "Singapore Naval Base purely eefensive," *The Straits Times* (14 May 1934): 11.

⁸⁴ "Japan withdraws from Naval Conference," *Malaya Tribune* (16 January 1936): 11.

ประเทศญี่ปุ่น ในด้านหนึ่งจึงยังผลให้แก่งกองทัพญี่ปุ่นเกิดความกังวลใจ และอีกด้านหนึ่งก็ยังมีผลให้ประเทศญี่ปุ่นคิดที่จะจัดการให้สงครามกับประเทศจีนเสร็จสิ้นโดยเร็ว⁸⁵

ปัจจัยในเรื่องฐานทัพเรือสิงคโปร์จึงเกี่ยวเนื่องมาถึงเรื่องญี่ปุ่นตรวจพบการขนส่งอาวุธผ่านอาณานิคมของอังกฤษ เนื่องจากวิกฤตการณ์ที่เกาะไห่หนานที่สัมพันธ์กับการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ผ่านอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสนั้น ประเทศอังกฤษแสดงออกว่าการยึดครองเกาะไห่หนานเพื่อสร้างฐานทัพของญี่ปุ่นนั้นเป็นคุกคามฐานทัพเรือสิงคโปร์และใช้กรณีนี้ที่กล่าวนี้ทำลายความเป็นเจ้าทะเลกับกองทัพเรือประเทศญี่ปุ่น⁸⁶

เมื่อปรากฏรายงานข่าวกองทัพญี่ปุ่นตรวจพบขนส่งอาวุธผ่านอาณานิคมของอังกฤษเข้าสู่ประเทศจีนขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2481 ในรายงานข่าวการตรวจพบการขนส่งอาวุธทางรถไฟสายกวางตุ้ง-เกาลูน และในรายงานข่าวจากฝ่ายรัฐบาลประเทศจีนที่แสดงออกว่ารัฐบาลจีนจะใช้ยุทธศาสตร์สงครามยึดเอื้อในการทำสงครามกับกองทัพญี่ปุ่น เนื่องจากรัฐบาลจีนสามารถขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์เข้ามาโดยเส้นทางสายพม่า-ยูนนานอันเป็นบริเวณที่กองทัพญี่ปุ่นมิได้มีศักยภาพทางทหารในบริเวณนั้น ในขณะที่กองทัพญี่ปุ่นก็รู้สึกว่ตนถูกโจมตีรุนแรงหนักขึ้น⁸⁷

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 อันเป็นระยะที่กองทัพญี่ปุ่นยื่นคำประท้วงประเทศฝรั่งเศสให้ยุติการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ผ่านเส้นทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนานให้แก่รัฐบาลจีน กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นแถลงในวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ว่าได้ร้องขอต่อรัฐบาลอังกฤษขอให้ดำเนินมาตรการอย่างเดียวกัน⁸⁸ แล้วเคลื่อนกำลังทหารใกล้ชายแดนฮ่องกง โจมตีทิ้งระเบิดทำลายเรือสำเภาในอ่าวฮ่องกงที่ต้องสงสัยออกแถลงการณ์ว่าให้อังกฤษยุติการขนส่งสินค้าอาวุธยุทธภัณฑ์จากชายแดนพม่า ต่อมาอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงโตเกียวได้ยื่นหนังสือแจ้งกระทรวงการต่างประเทศในวันที่ 4

⁸⁵ "Singapore's part in war with Japan," The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (26 January 1938): 7.; "Japan is compelled to speed up China War," Malaya Tribune (27 January 1939): 10.

⁸⁶ Britain's Naval challenge for supremacy in Far East," Morning Tribune (17 January 1938): 8.

⁸⁷ "Seizure of railway was too late," Pinang Gazette and Straits Chronicle (19 November 1938): 4.; "Details of China's plan for prolonged resistance," Malaya Tribune (22 November 1938): 21.

⁸⁸ "Arms traffic to China Via Burma Japan going to make representations," The Straits Times (22 June 1940): 16.

กรกฎาคม พ.ศ. 2483 ว่ารัฐบาลฮ่องกงได้มีคำสั่งห้ามการลักลอบค้าอาวุธตามความประสงค์ของรัฐบาลญี่ปุ่นแล้ว ส่วนทางด้านชายแดนพม่า-ยูนนาน การค้าสินค้าในบริเวณนั้นมีทั้งสินค้าจากอินเดียและพม่าซึ่งเป็นการค้าขายในท้องถิ่นชายแดนยากที่จะมีคำสั่งห้ามทำการค้าได้⁸⁹

คำตอบของรัฐบาลอังกฤษที่อ้างถึงอำนาจของรัฐบาลอาณานิคมฮ่องกง อังธรรมาชาติการค้าชายแดนพม่า-ยูนนาน แสดงถึงการปฏิเสธโดยนัย เมื่อได้รับคำตอบจากรัฐบาลอังกฤษจึงแสดงความโกรธเคืองและยื่นประท้วงอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง เป็นผลให้อังกฤษอธิบายว่าอังกฤษมีวัตถุประสงค์เพื่อสันติภาพในประเทศจีน จึงเกิดการเจรจาระหว่างผู้แทนรัฐบาลอังกฤษในกลางเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2483 ซึ่งฝ่ายอังกฤษตกลงมีคำสั่งห้ามทำการค้าชายแดนพม่า-ยูนนานเป็นเวลา 3 เดือน กำหนดสิ้นสุดความตกลงในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483⁹⁰

ในปลายเดือนกันยายน พ.ศ. 2483 จึงปรากฏรายงานข่าวว่าประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาตอบรับข้อเสนอของอังกฤษที่จะอนุญาตให้สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพเรืออังกฤษที่สิงคโปร์ และจะส่งเรือรบจากฐานทัพฮาวายและมนิลามายังฐานทัพเรืออังกฤษที่สิงคโปร์เพื่อรับมือกับการปฏิบัติของญี่ปุ่นในอินโดจีน “ทุกรูปแบบ” (any number of Note)⁹¹ ทั้งปรากฏรายงานข่าวจากกรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน ในวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2483 ว่าประเทศญี่ปุ่นลงนามในสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรกับฝ่ายอักษะที่มีข้อสัญญาว่าประเทศญี่ปุ่นยอมรับว่าเยอรมนีและอิตาลีเป็นผู้นำสร้างระเบียบใหม่ (New Order) ในยุโรป และเยอรมนีกับอิตาลียอมรับว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้นำในการสร้างระเบียบใหม่ในบริเวณมหาเอเชียบูรพา (in the great Asiatic living space)⁹² และในประเทศไทยก็เริ่มปรากฏ

⁸⁹ “British reply to Japan to be sent shortly,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (4 July 1940): 2.

⁹⁰ “British reply to Tokio handed over,” The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (9 July 1940): 1.; “Britain will agree only to a just peace for China,” The Straits Times (17 July 1940): 9.

⁹¹ “U.S. Warships may soon arrive in Singapore,” The Straits Times (27 September 1940): 14.

⁹² “Japan signs pact with Axis Powers,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (28 September 1940): 10.

รายงานข่าวสงครามและความคับขันทางด้านอินโดจีนฝรั่งเศสตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ประเทศไทย นับแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2483⁹³

ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483 กองทัพญี่ปุ่นที่เมืองไฮฟองเริ่มบุกเข้ายึดเมืองฮานอย พร้อมๆ กับที่ประเทศอังกฤษเปิดเส้นทางการค้าชายแดนพม่าซึ่งปรากฏการณ์ขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ของสหรัฐอเมริกา สินค้าของสหรัฐอเมริกาเริ่มมีการขนส่งเข้าสู่ประเทศจีนโดยรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน⁹⁴ กับในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2483 สหรัฐอเมริกามีแผนการที่จะส่งเครื่องบินทหารให้แก่รัฐบาลจีนเพื่อ ทำทั่วยการครองอากาศของเครื่องบินกองทัพญี่ปุ่น⁹⁵ ในขณะที่ประเทศในระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483 จนถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 ก็เป็นระยะที่เกิดกรณีพิพาทชายแดนกับอินโดจีนฝรั่งเศส

5.4 ปฏิบัติการต่อสถานการณ์สงครามของประเทศไทย

โดยเหตุที่โครงการเตรียมป้องกันประเทศของประเทศไทยเกิดขึ้นในระยะที่เกิดการสงคราม จีน-ญี่ปุ่น โดยที่โครงการรณรงค์บริจาคเงินเพื่อบำรุงราชการทหาร และโครงการบำรุงกำลังทางเรือซึ่ง มีการสร้างเรือรบขนาดเล็กจำนวนมากเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้ง เนื่องจากสงครามในประเทศจีนเริ่มขยายตัวมาทางใต้โดยที่มีความคับขันอย่างยิ่งจากวิกฤตการณ์การขนส่งอาวุธให้ประเทศจีนผ่านอาณาเขตอินโดจีนฝรั่งเศส ทำให้เกิดวิกฤตจากการที่กองทัพญี่ปุ่นโจมตี และยึดเกาะไหหลำในระยะ พ.ศ. 2479 (1937)-2480 แล้วจึงบุกยึดทั้งหมดอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2482 จากนั้นเกิดวิกฤตการณ์จากกองทัพญี่ปุ่นเคลื่อนเข้ามาในอาณาเขตอินโดจีนฝรั่งเศสในระยะ พ.ศ. 2482-2483 ตามลำดับ

การแสดงเจตนารมณ์ว่าประเทศไทยมีและใช้นโยบายรักษาความเป็นกลางจึงเป็นการแสดงออกของประเทศไทยเรื่อยมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2477 ที่เกิดข่าวลือต่อประเทศไทยในเรื่องการขูดคลองคอคอดกระและความร่วมมือระหว่างไทยกับประเทศญี่ปุ่น

⁹³ “สงครามในภาคอินโดจีนใกล้ระเบิด! ใช้เงิน 25 ล้านเหรียญสร้างฐานทัพ,” หลักเมือง (6 กันยายน 2483): 1.

⁹⁴ “Japanese troops in Indo-China,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (5 October 1940): 10.; “Chinese goods held up in Indochina,” The Straits Times (6 November 1940): 13.

⁹⁵ “United States plan to supply China with army planes,” The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (13 December 1940): 6.

แต่การแสดงเจตนาธรรมณ์ว่าประเทศไทยมีและใช้นโยบายรักษาความเป็นกลางมิได้รับความเชื่อถือ ในขณะที่ข้อเท็จจริงในการดำเนินนโยบายของประเทศไทยบ่งชี้ว่ารัฐบาลมุ่งเน้นในเรื่องการรักษาความเป็นกลางเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีความคับขันที่เกิดขึ้นเนื่องจากการขนส่งสินค้ายุทธภัณฑ์ผ่านอาณานิคมอินโดจีนและวิกฤตการณ์ที่เกาะไหหลำใน พ.ศ. 2480

ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2479 (1937) หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมจึงได้กล่าวปาฐกถาทางวิทยุกระจายเสียงในโอกาสวันสิ้นศกที่มีเนื้อหาระบุถึงการเตรียมตัวรับมือกับการสงครามตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระบุข้อความว่าหากญี่ปุ่นจะโจมตีสิงคโปร์ก็อาจยกกำลังผ่านประเทศไทย⁹⁶ ต่อมาวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2480 (1938) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมก็ได้มีหนังสือแจ้งนายกรัฐมนตรีขอให้รัฐบาลช่วยกวดขันการรักษาความเป็นกลางอย่างเข้มแข็ง รายละเอียดในหนังสือฉบับนี้ระบุว่า

เรื่อง ขอให้รัฐบาลพยายามรักษาความเป็นกลางเนื่องในการสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น

กระผมขอประทานเสนอความเห็นอันเกี่ยวข้องกับทางทหาร เพื่อได้ทำจะได้พิจารณาตามสมควร

(1) เวลานี้ทางการทหารของเรายังไม่พร้อมเพรียงทุกสถาน กำลังพลน้อย, อาวุธยุทธภัณฑ์มีไม่เพียงพอ, การจัดทำของยุทธไม้ได้ทำ ทั้งนี้เพราะไม่มีงบประมาณจะจัดได้ให้สมกับความปลอดภัยที่จำเป็นเพื่อป้องกันบ้านเมือง แต่ก็มีหวังจะค่อยทำไปให้ดียิ่งขึ้นได้

(2) เหตุการณ์ในเวลานี้ทั่วโลกกระส่ำระสายเนื่องจากการสงครามมาหลายคราว และกำลังทำกันอยู่บัดนี้ คือ จีนกับญี่ปุ่น ทุกประเทศกำลังเพิ่มกำลังรบ ซึ่งทำให้ราษฎรทั่วโลกกำลังเผชิญกับภาษีที่เพิ่มขึ้น การเศรษฐกิจจึงกำลังคุกคามอย่างแรงเพื่อหาเงินมาบำรุงการสงคราม

(3) ปัญหาที่น่าสนใจก็คือ การสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นซึ่งอยู่ใกล้บ้านเรามาก ที่อาจนำให้เราเข้าสงครามด้วยก็ในเวลาที่ยังคงอยู่เข้าสงครามกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ปัญหานี้ก็นับว่าอยู่ห่างไกลอยู่บ้าง เพราะอังกฤษไม่พร้อมรบ ทั้งทางยุโรปก็กำลังจะช่วยกันฉีกราชอาณาจักรอังกฤษอยู่ด้วย ปัญหาเกี่ยวกับสงครามตะวันออกไกลที่จะทำให้สยามเดือดร้อนซึ่งเป็นรองลงมาจากที่กล่าวมาแล้ว ก็อยู่ที่ญี่ปุ่นไม่ต้องการให้ใครสนับสนุนเงินด้วยประการใดๆ เลย ข้อนี้ทางสยามเราก็มีแต่พวกจีนในสยามทำการบอยคอตญี่ปุ่น มีการพันหน้ากันทั่วไปถ้าใครติดต่อกับญี่ปุ่น ทำให้ผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในสยามตกไปมาก ซึ่งญี่ปุ่นจำเป็นต้องแก้ไขเป็นแน่นอน ในขั้นแรกคงจะขอให้ทางมหาดไทยจัดการกวดขันปราบปรามพวกจีนเหล่านี้ก่อนด้วย

⁹⁶ “รัฐประศาสนโยบายกับการทหาร,” *นาวิกศาสตร์* 20 (พฤษภาคม พ.ศ. 2480): ก-ถ.

ไม่ตรีจิตต์อันดี ถ้าทางรัฐบาลสยามทำการปราบปรามไม่ได้ด้วยประการใดก็ตาม ญี่ปุ่นก็จะคิด
 แน่ว่าสยามเอาใจช่วยจีนโดยปริยาย ในที่สุดท้ายจะทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ต่อสยาม ซึ่งญี่ปุ่นก็คงจะมีนโยบายอยู่แล้วด้วยการเข้าคุกกลุ่สยามในชั่ว 2-3 ปี นี้ และถึงส่งทูต
 ทหารมาประจำ 2 คน และได้ทราบว่าเขาทำเรื่องราวไว้แล้ว 2-3 เล่มสมุด อันแสดงประโยชน์
 ทางทหารของเขา

ทั้งนี้ จึงขอเสนอให้รัฐบาลทราบว่า ทางทหารของเราเวลานี้ยังไม่พร้อมจะเข้าร่วม
 สงครามใดๆ ต้องการเวลาเตรียมตัวอีกนานปี อยากรให้ช่วยรักษาความเป็นกลางไว้อย่าง
 เกร็งครัดยิ่งขึ้น⁹⁷

ข้อความในหนังสือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึงนายกรัฐมนตรีฉบับนี้จึงแสดงถึง
 สถานการณ์สงครามที่เป็นจริงในประเทศจีน แสดงถึงสถานการณ์ทางการทหารที่เป็นจริงของประเทศ
 ไทย และแสดงถึงสถานการณ์แวดล้อมเกี่ยวกับคนจีนในประเทศไทยและการคาดการณ์การดำเนิน
 นโยบายต่อประเทศไทยของประเทศญี่ปุ่น

เมื่อสถานการณ์เช่นที่กล่าวนี้ยังคงเป็นพลวัตต่อเนื่องมาถึงปี พ.ศ. 2482 ซึ่งเกิดสงครามโลก
 ครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรปแล้ว ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2480 หลวงพิบูล
 สงครามซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วจึงแสดงความเห็นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีแสดง
 ถึงความยึดมั่นต่อนโยบายรักษาความเป็นกลางดังระบุว่า

ในเรื่องอังกฤษ ฝรั่งเศสรบเยอรมันนี้ มีปัญหาสำหรับเราคือ จะเข้าข้างใดก็รู้สึกว่าจะไม่ได้ประโยชน์
 อะไรเลย แต่ก่อนเรารบเพื่อหาชื่อเสียง แต่เวลานี้เรามีทุก ๆ อย่างที่เราต้องการแล้ว เช่น เอก
 ราชในทางศาล ในทางตุลาการ และสนธิสัญญาที่เสมอภาคกันดี ฯลฯ จึงเห็นว่าถือนโยบายเดิม
 คือเป็นกลางเป็นนโยบายที่ดีที่สุด ตามประวัติศาสตร์การผูกมิตรกับประเทศอื่นโดยช่วยรบนั้น
 ปรากฏว่าประเทศเล็กไม่ได้อะไรเลย ผลที่สุดคนเก่งเอาไปหมด เมื่อถือนโยบายว่าจะเป็นกลาง
 อยากรจะกระทำเป็นข้อแรกก็คือ การรับข่าวยังแยกย้ายกันทำอยู่ สำนักงานโฆษณาการ หรือที่
 อื่น ๆ ก็มี ควรที่รัฐบาลจะมีเจ้าหน้าที่ควบคุมข่าวสักหนึ่งคน อย่างมลายู เขาทำอยู่แล้วคือเซน
 เซอร์ ควรจะมีเจ้าหน้าที่รวบรวมข่าวในโลกเวลานี้⁹⁸

⁹⁷ “จีนกับญี่ปุ่นรบกัน,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.77/9.

⁹⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 เรื่อง สงคราม,” 2 กันยายน

อีกทั้งเมื่อเกิดสถานการณ์คับขันเนื่องจากญี่ปุ่นยกกำลังเข้ายึดอินโดจีนฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2483 แล้ว ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีจึงชี้แจงสถานการณ์สงครามในอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งซ้อนทับกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสกับประเทศไทยระบุดึงแง่มุมการใช้นโยบายการเป็นกลางต่อที่ประชุมว่า

ส่วนเราเมื่อยังไม่รู้ว่าฝ่ายใดจะชนะ เราก็ต้องทำหน้าที่อย่างเดิม คือกันไม่ให้เข้ามาทั้ง 2 ทาง เหตุการณ์มันก็ยิ่งรัดตัวเข้ามาทุกวัน และคาดว่าในเร็ว ๆ นี้ เราคงจะถูกถามว่าเราจะเข้าข้างใด ถ้าเราตอบว่าเป็นกลาง อ้ายญี่ปุ่นก็แกล้งเรา เช่นยุทางอินโดจีน รวมความว่า เมื่ออังกฤษรบกับญี่ปุ่น แล้ว เราเป็นกลาง จะยิ่งโดนทั้งสองข้าง ในความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้าเข้าใจว่าอังกฤษนั้นจะเพียงแต่ตั้งรับ แต่ญี่ปุ่นนั้นต้องเข้าตีสิงคโปร์แน่ ในระหว่างนี้เราก็ต้องใครงไปก่อน แต่ญี่ปุ่นอาจจะถามว่าจะใครงไปทางไหน เขาจะตีสิงคโปร์แล้ว ฉะนั้นจึงอยากจะทราบว่าจะเราควรเป็นกลาง หรือเข้าข้างใด หรือจะรอให้ข้างหนึ่งข้างใดชนะก่อน และขอยืนยันว่าการที่เรารบทางอินโดจีนนั้น ทำให้เราได้ยืดเวลาออกไปอีกหลายเดือน มิฉะนั้นญี่ปุ่นคงจะมายุ่ง แล้ว และด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงได้รับดำเนินการใกล้เคียงเพื่อจะให้สำเร็จโดยเร็ว⁹⁹

การแสดงออกซึ่งนโยบายความเป็นกลางเรื่อยมาข้างต้นจึงมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์สงครามในประเทศจีนที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจมากกว่าความขัดแย้งระหว่างประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่น กับสถานการณ์สงครามเนื่องจากความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจนั้น ขยายมายังอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส มากกว่าที่จะเป็นการมีนโยบายชาตินิยมของประเทศไทยที่ต้องการขยายดินแดนและมีใจที่จะร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่น

5.5 สรุปท้ายบท

คำอธิบายในหนังสือเกี่ยวกับการสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยที่จัดทำโดยหน่วยราชการทหารย้ำคำอธิบายว่าเช่นที่ทราบกันทั่วไปว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ

⁹⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 เรื่อง อนาคตของประเทศไทย ,” 26 กุมภาพันธ์ 2484.

ในการสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏ 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องความหวาดระแวงที่ชาวอังกฤษและชาวฝรั่งเศสมีต่อรัฐบาลตามระบอบการปกครองใหม่ของไทย เรื่องปัญหาทางยุทธศาสตร์ของประเทศอังกฤษเกี่ยวกับคอโคตกระ เรื่องรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสสนับสนุนการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนผ่านอาณานิคมของตน และเรื่องปฏิบัติการต่อการสงครามของประเทศไทย ทำให้เห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม แม้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ก็มีเหตุปัจจัยอื่นๆ ที่ผลักดันประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ปรากฏอยู่ในหลักฐานประวัติศาสตร์ในกรณีเหล่านี้ด้วย นั่นคือ

ในกรณีความหวาดระแวงที่ชาวอังกฤษและชาวฝรั่งเศสมีต่อรัฐบาลตามระบอบใหม่ของไทย เป็นพื้นฐานอยู่ก่อน ทำให้ข่าวสารที่ตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสมีลักษณะการกล่าวหาประสิทธิภาพตัวบุคคลของรัฐบาลใหม่เปรียบเทียบกับตัวบุคคลของรัฐบาลราชาธิปไตย ทั้งโดยการระบุว่าประเทศญี่ปุ่นรับจะให้ความช่วยเหลือในกรณีต่างชาติแทรกแซงระบอบการปกครองใหม่ของไทย การระบุว่าไทยเป็นผู้แทนสั่งซื้ออาวุธให้ประเทศญี่ปุ่น หรือระบุว่ารัฐบาลไทยกำลังกระดุนประเทศไปในทิศทางสะสมอาวุธและควบคุมเศรษฐกิจตามลัทธิชาตินิยมใหม่ เป็นต้น

นอกจากการตีพิมพ์ข่าวสารที่กล่าวหาและสร้างความรับรู้ในทางลบต่อประเทศไทยแล้ว อัครราชทูตอังกฤษและอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยก็เป็นบุคคลที่มีบทบาทกดดันประเทศไทยให้ดำเนินนโยบายที่มีผลกระทบกับการปกครองอาณานิคมประเทศตน อัครราชทูตทั้งสองเป็นผู้ประท้วงการพิมพ์แผนที่แสดงรายละเอียดการเสียดินแดนของประเทศไทย และการประท้วงเนื้อหาบทความการตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ประเทศไทยที่วิพากษ์วิจารณ์การดำเนินการทางทหารของประเทศตน อาทิ การตีพิมพ์บทความของหนังสือพิมพ์ นาวิกศาสตร์ ที่กล่าวถึงการเพิ่มกำลังทหารและการสร้างฐานทัพในอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสรายรอบประเทศไทย จนกระทั่งรัฐบาลประเทศไทยตัดสินใจให้หนังสือพิมพ์ประเทศไทยงดการเสนอข่าววิพากษ์วิจารณ์นโยบายการเมืองต่างประเทศ ในขณะที่ในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมกลับปรากฏข่าววิจารณ์หรือกล่าวหาประเทศไทยในกรณีการชุดคลองคอโคตกระ โดยใช้ข่าวสารข้อมูลที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดเป็นอันมาก

ปัญหาการชุดคลองคอโคตกระ เป็นกรณีที่กระทบต่อยุทธศาสตร์ป้องกันอาณานิคมของประเทศอังกฤษตามที่ปรากฏในการรายงานข่าวถึงการที่ประเทศญี่ปุ่นสามารถใช้เป็นช่องทางบุกเข้าสู่มหาสมุทรอินเดียได้โดยตรง และเกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อท่าเรือรวบรวมและขนถ่ายสินค้าที่สิงคโปร์ การรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ในเรื่องนี้จึงเกิดความเชื่ออย่างจริงจังว่าประเทศไทย

กำลังร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นและกำลังชุดคลองคอคอดกระ จนถึงกับผู้สื่อข่าวจากประเทศสหรัฐอเมริกาและอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยถึงกับเดินทางเข้าไปสำรวจข้อเท็จจริงในบริเวณนั้น ซึ่งแม้ไม่พบข้อเท็จจริงดังรายงานข่าวแต่ก็ทำให้เข้าใจว่าประเทศไทยกำลังร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่น อันเป็นผลให้ประเทศไทยถูกผลักเข้าไปสู่กระแสข่าวความขัดแย้งที่จะเกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

รายงานข่าวการชุดคลองคอคอดกระแพร่สะพัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมอังกฤษปรากฏเป็นเวลานานนับสิบปี ในขณะที่ไม่ปรากฏเรื่องราวดังกล่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ไทย แต่ในเวลาที่เกี่ยวข้องกันนั้นก็ปรากฏรายงานข่าวการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่รัฐบาลจีนผ่านอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งอยู่ติดกับประเทศไทยทั้งสองด้าน เป็นเหตุให้กองทัพญี่ปุ่นบุกยึดเกาะไหหลำและส่งกำลังทหารเข้ามายังอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อยับยั้งการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ ทำให้สถานการณ์สงครามที่พร้อมจะปะทุเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เคลื่อนเข้ามาประชิดประเทศไทยและพร้อมที่จะลุกลามเข้ามาในประเทศไทยได้ตลอดเวลา ปฏิบัติการของรัฐบาลในเรื่องนี้จึงแสดงออกในกระบวนการทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกับประเทศฝรั่งเศสซึ่งกำลังดำเนินมาถึงระยะการให้สัตยาบันสนธิสัญญาโดยการเสนอให้ใช้แม่น้ำโขงเป็นพรมแดนระหว่างทั้งสองประเทศในขณะที่ฝรั่งเศสแสดงท่าทีปฏิเสธและโต้ตอบอย่างรุนแรงจึงทำให้เกิดความไม่พึงใจต่อกันขึ้น ประเทศไทยได้ใช้โอกาสนี้ส่งเตรียมกำลังทหารไปป้องกันชายแดน และเคลื่อนกำลังทหารไปป้องกันชายแดนหลังจากกองกำลังของอินโดจีนฝรั่งเศสเริ่มรุกรานประเทศไทยเกิดเป็นกรณีพิพาทอินโดจีนซึ่งสงบลงโดยการที่ประเทศญี่ปุ่นเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท

การดำเนินนโยบายของรัฐบาลในกรณีอินโดจีนฝรั่งเศสส่วนมากจะได้รับการวิเคราะห์ทางวิชาการว่าเป็นเรื่องแนวคิดและนโยบายขยายดินแดนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หากแต่ข้อมูลจากหลักฐานประวัติศาสตร์ในกรณีดังกล่าวกลับชี้ให้เห็นถึงความต้องการส่งกำลังทหารไปป้องกันมิให้สงครามระหว่างญี่ปุ่น กับฝรั่งเศสที่อาจเกิดขึ้นซึ่งหากทหารอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำจะถอยร่นเข้ามาประเทศไทยและกองทหารจะลุกล้ำติดตามมา

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ในเรื่องเกี่ยวกับกรณีพิพาทอินโดจีนดังกล่าวแล้วตามลำดับ จึงทำให้เข้าใจมากขึ้นว่าเหตุที่ประเทศไทยจำต้องยืนยันนโยบายรักษาความเป็นกลาง เหตุที่การดำเนินนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเพราะสถานการณ์สงครามในประเทศจีนที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งจะทำให้สงครามที่เกิดขึ้น

ลูกกลมเข้ามาในประเทศไทยเนื่องจากชายแดนประเทศที่อยู่ติดกัน และที่ตั้งของประเทศไทยอยู่ในเส้นทางทัพของทั้งสองฝ่าย หลักฐานประวัติศาสตร์ซึ่งบ่งชี้ถึงความเป็นมาเช่นกล่าวนี้ จึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจระบุว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความประสงค์ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้นำรัฐบาลประเทศไทย ซึ่งที่มีใจและให้ความร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นเช่นก่อน.

บทที่ 6

หนังสือข้าศึกให้ข้า เรียมหาอำนาจเข้ามาช่วย

หนังสือ ประวัติการรบของทหารไทยกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศส¹ เรียบเรียงขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2533-พ.ศ. 2540 โดยคณะอนุกรรมการจัดทำประวัติการรบของทหารไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน แล้วกรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด จัดพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. 2541 เป็นหนังสือ ประวัติศาสตร์ทหารเล่มที่สาม หลังจากการพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา และหนังสือประวัติการรบของทหารไทยในสงครามเวียดนาม

สิ่งสำคัญที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ คือคำอธิบายสาเหตุการพิพาทระหว่างประเทศไทยกับ ฝรั่งเศสในกรณีพิพาทอินโดจีนนั้นเกี่ยวพันโดยตรงกับ “สถานการณ์สงครามของโลก” โดยอธิบาย สภาพความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศในบริเวณอินโดจีนฝรั่งเศสก่อนที่จะเกิดกรณีพิพาท อินโดจีนฝรั่งเศสว่า ใน พ.ศ. 2482 เกิดสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศที่เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของประเทศไทยด้วยผลของสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นหลังเกิดการปะทะกันที่ สะพานมาร์โคโปลโลเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 ยังผลให้รัฐบาลจีนอพยพไปยังนครจุงกิง กองทัพญี่ปุ่นควบคุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศจีนตอนเหนือ ยึดเมืองท่าชายทะเลบางแห่งและยึด บางพื้นที่ในมณฑลกวางตุ้งบางแห่งไว้ ต่อมารัฐบาลจีนได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทธภัณฑ์จาก “มิตรประเทศ” ที่ลำเลียงผ่านทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน และทางถนนสายพม่า-ยูนนาน การสู้รบ จึงขยายลงมาทางประเทศจีนตอนใต้ ใน พ.ศ. 2482

กองทัพญี่ปุ่นได้ยึดเกาะไหหลำเพื่อใช้เป็นฐานกำลังสำหรับรุกต่อไปยังมลายู กับใช้เรือรบปิด อ่าวท่าเรือไฮฟองและยึดหมู่เกาะสแปรตลีที่อยู่ในเส้นทางเดินเรือจากสิงคโปร์ไปยังประเทศจีน เพื่อ ปิดล้อมมิให้ขนส่งอาวุธยุทธปัจจัยไปให้ประเทศจีน เป็นการแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นได้เปลี่ยนทิศทางการ ทำสงครามมุ่งลงมาทางใต้มากกว่าที่จะรุกคืบหน้าในประเทศจีนตามความมุ่งหมายเดิม ประเทศ

---

¹ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, ประวัติการรบของทหารไทยกรณีพิพาทอินโดจีน ฝรั่งเศส (กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม, 2541).

สหรัฐอเมริกาจึงเคลื่อนกำลังทัพเรือประจำภาคมหาสมุทรแอตแลนติกเข้าสู่มหาสมุทรแปซิฟิกเพื่อป้องปรามประเทศญี่ปุ่นมิให้รุกรานลงมาทางใต้เกินกว่าที่จะกระทบต่อผลประโยชน์ของสหรัฐ²

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรปในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 ประเทศญี่ปุ่นได้ติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิด เมื่อเห็นว่าประเทศฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ แפัฐสงครามในยุโรป และกองทัพอังกฤษถอยทัพกลับเกาะอังกฤษแล้ว ประเทศญี่ปุ่นจึงยื่นบันทึกรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสในวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ให้ปิดพรมแดนอินโดจีนฝรั่งเศสที่ติดต่อกับประเทศจีนและยินยอมให้ญี่ปุ่นส่งผู้สังเกตการณ์เข้าไปในอินโดจีนฝรั่งเศส เพื่อให้มั่นใจว่ารัฐบาลจีนจะต้องไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก ต่อมาในกลางเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2483 ญี่ปุ่นได้ขยายคำขอให้ญี่ปุ่นมีสิทธิตั้งฐานทัพอากาศและเคลื่อนย้ายกำลังทหารในแคว้นดังกล่าว แลกกับการที่ประเทศญี่ปุ่นจะเคารพสิทธิและผลประโยชน์ของประเทศฝรั่งเศสในตะวันออกไกล แต่นายพลเดอกูซ์ (Jean Decoux) ข้าหลวงใหญ่อินโดจีนฝรั่งเศสไม่เห็นด้วยจึงประกาศระดมพลครั้งใหญ่เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ กองทหารญี่ปุ่นจึงบุกข้ามพรมแดนประเทศจีนเข้าสู่อินโดจีนฝรั่งเศส ส่งเครื่องบินทิ้งระเบิดทำเรือไฮฟองในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2483 และส่งทหารยกพลขึ้นบกยึดเมืองไฮฟองได้ในอีก 2 วันต่อมา³

สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในอินโดจีนฝรั่งเศสเกี่ยวพันมาถึงประเทศไทย เนื่องจากการที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้ทาบตามทำสัญญาไม่รุกรานกันและกันกับประเทศไทยมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2482 รัฐบาลไทยได้ต่อรองขอแก้ไขเขตแดนแม่น้ำโขงให้ถอยร่นน้ำลึกตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศและประเทศฝรั่งเศสตอบตกลงในหลักการ ประเทศทั้งสองจึงตกลงทำสนธิสัญญาและลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าวในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 โดยประเทศไทยได้แจ้งขอทำสนธิสัญญาลักษณะเดียวกันนี้กับประเทศอังกฤษและประเทศญี่ปุ่นอีกทางหนึ่งด้วย

แต่เมื่อประเทศฝรั่งเศสยอมจำนนต่อประเทศเยอรมนีในวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2483 เป็นวันเดียวกับการที่ทหารญี่ปุ่นเริ่มบุกเข้ามาในอินโดจีนฝรั่งเศส รัฐบาลใหม่ของฝรั่งเศสที่เมืองวีซีซึ่งตั้งขึ้นหลังการยอมจำนนต่อประเทศเยอรมนีมีท่าทีหลีกเลี่ยงการให้สัตยาบันสนธิสัญญากับประเทศไทย และแจ้งขอให้บังคับใช้สนธิสัญญาทันทีโดยไม่ต้องรอการสัตยาบัน รัฐบาลไทยเห็นว่าเป็นข้อเสนอใหม่จึงเสนอกลับไปยังรัฐบาลฝรั่งเศสในวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2483 ขอให้ประเทศฝรั่งเศสยอมตกลงปรับปรุงเขตแดนโดยใช้แม่น้ำโขงตั้งแต่ทิศเหนือจนถึงเขตแดนกัมพูชาเป็นเขตพรมแดนตาม

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-27, 68.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69-70.

ธรรมชาติอันจะมีผลให้ประเทศไทยได้เมืองหลวงพระบางฝั่งขวาและเมืองปากเซกลับคืนมา ประเทศฝรั่งเศสตอบปฏิเสธคำขอของประเทศไทยเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2483 อย่างแข็งกร้าวตั้งข้อความในหนังสือตอบรัฐบาลไทยระบุว่ารัฐบาลฝรั่งเศสไม่เห็นเหตุผลว่าเหตุการณ์ในอินโดจีนฝรั่งเศส นั้นผิดปกติ และประเทศฝรั่งเศสตกลงใจอย่างหนักแน่นที่จะต้องสู้ต่อการเรียกร้องและการโจมตี ทั้งหลายไม่ว่าจะมาจากทางไหนเพื่อจะเปลี่ยนสถานการณ์เมืองและบูรณภาพแห่งอาณาเขตของอินโดจีนฝรั่งเศส⁴

จากนั้นวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2483 เป็นระยะที่ทหารญี่ปุ่นบุกเมืองท่าไฮฟอง ฝายอินโดจีนฝรั่งเศสจึงเริ่มแสดงท่าทีคุกคามประเทศไทยโดยส่งเครื่องบินอินโดจีนฝรั่งเศสบินล้ำเขตแดนประเทศไทยเป็นครั้งแรก ต่อมาทั้งเครื่องบินและกองกำลังภาคพื้นดินของอินโดจีนฝรั่งเศสเริ่มรุกร้าพรมแดนประเทศไทยหลายครั้ง เป็นเหตุให้เกิดการปะทะกันตามแนวพรมแดนหลายครั้งต่อเนื่องตลอดเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ซึ่งในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 เครื่องบินอินโดจีนฝรั่งเศสบินเข้ามากราบยิงและทิ้งระเบิดศาลากลางและตลาดจังหวัดนครพนม และในเดือนธันวาคมต่อมาเครื่องบินอินโดจีนฝรั่งเศสและกองกำลังภาคพื้นดินได้ล้ำเขตแดนชายแดนหลายแห่งเข้ามาโจมตีราษฎรและกองกำลังรักษาการณ์ฝ่ายไทยหนักขึ้น

รัฐบาลไทยตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดขึ้นในวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2483 กองบัญชาการทหารสูงสุดออกคำสั่งเรียกให้ทหารกองหนุนมารายงานตัวและใช้เวลาจัดการขยายกำลังทัพพระยะหนึ่งเสร็จแล้วจึงเริ่มเคลื่อนกองทหารเข้าประจำการตามแนวชายแดนตั้งแต่ช่วงกลางเดือนถึงปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2483 จนกระทั่งวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2484 กองกำลังฝายอินโดจีนฝรั่งเศสใช้ปืนใหญ่ระดมยิงและส่งกำลังเคลื่อนเข้าตีด่านพรมแดนคลองลึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี กับส่งเครื่องบินเข้ามาทิ้งระเบิดสนามบินอรัญประเทศ

ปฏิบัติการของฝายอินโดจีนฝรั่งเศสในวันนั้นแสดงนัยว่าจะเคลื่อนกำลังเข้ามาในประเทศไทย ทหารกองทัพบูรพาของประเทศไทยซึ่งรักษาการณ์ชายแดนบริเวณนั้นได้ต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ด่านคลองลึก พร้อมกับส่งกำลังติดตามตีข้าศึกไปถึงด่านพรมแดนเมืองปอยเปตในเขตอินโดจีนฝรั่งเศสฝั่งตรง

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

ข้ามอันที่เป็นที่ชุมนุมทัพข้าศึก⁵ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ทหารของประเทศไทยบุกข้ามพรมแดนเข้าตีที่มั่นและยึดพื้นที่แดนข้าศึกจึงเกิดเป็นกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสขึ้น

หลังจากวันนั้นกำลังทหารของประเทศไทยซึ่งปะทะกับกองกำลังของอินโดจีนตามแนวพรมแดนแห่งอื่นๆ ได้ตามต่อตีข้าศึกเข้าไปทำลายที่มั่นทางทหารและยึดครองพื้นที่ลึกเข้าไปในเขตอินโดจีนฝรั่งเศสมากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 กองกำลังอินโดจีนฝรั่งเศสเริ่มตอบโต้กองทัพไทยครั้งใหม่ และส่งกองเรือรบลอบเข้าโจมตีเรือหมวดเรือรบของไทยที่เกาะช้างเมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2484

ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเคยแสดงท่าทีต่อรัฐบาลฝรั่งเศสที่วิชีว่าต้องการจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยยุติความขัดแย้งระหว่างอินโดจีนฝรั่งเศสกับประเทศไทยตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2483 เมื่อการรบรุนแรงขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 ญี่ปุ่นจึงบีบบังคับฝรั่งเศส ชูว่าจะใช้กำลังทหารเข้าปฏิบัติการในอินโดจีนฝรั่งเศส กับแจ้งรัฐบาลไทยว่ารัฐบาลฝรั่งเศสขอให้รัฐบาลญี่ปุ่นเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2484

ทั้งสองฝ่ายยินยอมเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้จัดขึ้นที่กรุงโตเกียว แต่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายยังไม่อาจบรรลุข้อตกลงกันได้ ประเทศญี่ปุ่นจึงยื่นคำขาดให้ทั้งสองฝ่ายยอมรับเงื่อนไขข้อพิพาทของญี่ปุ่น และกระบวนการต่างๆ หลังยุติข้อพิพาทเสร็จสิ้นลงในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2484 และจากนั้นอีกราว 6 เดือนเศษ ประเทศญี่ปุ่นเปิดฉากสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

หนังสือประวัติการรบของทหารไทยกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสที่อธิบายสภาพความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศในบริเวณอินโดจีนฝรั่งเศสมาโดยลำดับ ได้อธิบายเหตุผลที่ประเทศญี่ปุ่นบีบบังคับฝรั่งเศสให้ยอมรับการเสนอตัวเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 ว่าเนื่องจากประเทศญี่ปุ่นมีแผนการที่จะขยายอิทธิพลลงมาทางใต้ ได้เตรียมที่จะเปิดฉากสงครามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในขณะที่มีกำลังทหารญี่ปุ่นอยู่ในอินโดจีนฝรั่งเศสแล้ว 25,000 คน และมีฐานทัพอากาศทางตอนใต้ของอินโดจีนฝรั่งเศส ประเทศญี่ปุ่นต้องการให้ดินแดนที่ประเทศไทยเรียกร้องคืนจากฝรั่งเศสเป็นเขตปลอดทหารเพื่อสะดวกต่อการเดินทัพเข้าสู่ประเทศไทยผ่านไปที่สงครามในมลายูและพม่าของอังกฤษ⁶

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179-180.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 299.

และที่สำคัญยิ่งคือได้แสดงคำสั่งผู้บัญชาการทหารบก “เรื่องการเตรียมพร้อมฉบับวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2483” ที่มีเนื้อหาระบุให้ยกเลิกคำสั่งเตรียมพร้อมฉบับวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2481 แล้วขยายกำลังตามแผนการเตรียมพร้อมใหม่ ด้วยเหตุผลในการออกคำสั่งไว้ว่า “**เนื่องจากสถานการณ์ของโลกทางตะวันออกอยู่ในขีดคับขัน จำเป็นจะต้องเตรียมพร้อมให้ใช้กำลังได้ทุกเมื่อโดยเข้มแข็งและเหมาะสมกับเหตุการณ์**”⁷

ข้อความที่ระบุคำสั่งเตรียมพร้อมทางทหารฉบับวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2483 เป็นหลักฐานบ่งชี้ว่าวัตถุประสงค์ที่แท้จริงในการดำเนินนโยบายของประเทศไทยต่ออินโดจีนฝรั่งเศสนั้นมิใช่วัตถุประสงค์ในการจัดกำลังทหารในการเรียกร้องดินแดนคืน หากแต่เป็นวัตถุประสงค์เพื่อรับมือกับ “สถานการณ์สงครามของโลกทางตะวันออก” ซึ่งหมายถึงสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ทางตะวันออก โดยเฉพาะสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอินโดจีนฝรั่งเศสขณะนั้นย่อมเป็นเหตุผลสำคัญให้ประเทศไทยต้องเตรียมการรับมือกับสถานการณ์ที่ทหารฝรั่งเศสและประชาชนจะถอยหนีจากการโจมตีของกองทัพญี่ปุ่นเข้ามายังประเทศไทย รวมทั้งเตรียมรับมือกับทหารญี่ปุ่นที่พร้อมจะเคลื่อนทัพเข้าประเทศไทยไปเพื่อไปทำสงครามกับอังกฤษในมลายูและพม่า

นอกจากนี้เนื้อหาข้อความใน “คำสั่งเตรียมพร้อมวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2483” ยังได้ระบุถึง “คำสั่งเตรียมพร้อมฉบับวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2481” เมื่อตรวจสอบสถานการณ์ในช่วง พ.ศ. 2481 แล้วพบว่าในระยะเวลาดังกล่าวเกิดเหตุการณ์คล้ายคลึงกับ พ.ศ. 2483 เช่นกัน กล่าวคือในปลายปี พ.ศ. 2481 (1939) กองทัพญี่ปุ่นเริ่มส่งทหารโจมตีและยึดบริเวณเกาะไหหลำบางส่วน และแสดงการยึดครองหมู่เกาะสแปรตลี การปฏิบัติการของกองทัพญี่ปุ่นในบริเวณดังกล่าวขณะนั้นแสดงนัยปฏิบัติการสงครามกับกองทัพจีนและป้องกันมิให้ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา สนับสนุนอาวุธยุทธภัณฑ์แก่รัฐบาลจีนทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน รวมทั้งป้องกันการลักลอบขนส่งยุทธภัณฑ์ผ่านทางทะเลเข้าไปยังเมืองฮ่องกงเพื่อส่งต่อไปยังประเทศจีนตอนใต้ผ่านทางรถไฟสายเกาลูนด้วยปรากฏเบาแสว่าอังกฤษและสหรัฐอเมริกาพัวพันต่อการลักลอบขนส่งสินค้ายุทธภัณฑ์ดังกล่าว

การกระทำของประเทศมหาอำนาจต่อประเทศญี่ปุ่นขณะนั้นย่อมก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งกับกองทัพญี่ปุ่นเป็นเหตุให้เกิดสงครามขึ้นได้ทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจทำให้กองทัพญี่ปุ่นใช้

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123-124.

เป็นข้ออ้างบุกเข้าโจมตีฐานทัพเรือของอังกฤษที่สิงคโปร์ การสงครามจึงอาจลุกลามเข้ามาในประเทศไทยได้ทุกเมื่อ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2481 นี้ รัฐบาลไทยได้ติดตามสถานการณ์มาโดยตลอดจึงส่งกองทหารเข้าไปสำรวจเลือกที่ตั้งกองทหารในบริเวณภาคใต้หลายจังหวัดใน พ.ศ. 2482 เพื่อเตรียมต่อสู้กับทหารญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกโดยที่ไม่มีเสียงทักท้วงจากอาณานิคมมาลายาและจากประเทศอังกฤษ

คำอธิบายในหนังสือประวัติการรบของทหารไทยกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสดังลำดับมาข้างต้น ทำให้เข้าใจลำดับขั้นตอนและวิธีการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยในกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศส และทำให้เห็นว่ามี การอำพรางนโยบายและอำพรางปฏิบัติการที่ประเทศไทยได้ตอบกับสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเนื่องจากประเทศไทยถูกวิจารณ์ว่าดำเนินนโยบายร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นมาโดยตลอด และระมัดระวังการดำเนินนโยบายใดๆ ที่จะเป็เหตุให้คู่พิพาทแต่ละฝ่ายใช้เป็นข้ออ้างดำเนินการต่อประเทศไทยได้

ดังนั้นการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยในระยะ พ.ศ. 2480-พ.ศ. 2490 จึงจะต้องพิจารณาจากบริบทสถานการณ์ “การสงครามของโลกทางตะวันออก” ซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณประเทศจีนมาแต่เดิมแล้วพลวัตขยายเข้ามายังบริเวณอินโดจีนฝรั่งเศสทั้งในบริเวณชายฝั่งทะเลและในบริเวณหมู่เกาะบริเวณทะเลจีนใต้ จนแตกหักเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกในที่สุด จะทำให้เห็นเข้าใจการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยว่าดำเนินไปโดยความกดดันของสถานการณ์สงครามอันเป็นภาวะวิสัย หรือว่าเป็นไปโดยอติวิสัยเพื่อจุดมุ่งหมายทางการเมืองส่วนตนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังจะหยิบยกเหตุการณ์ใหญ่ๆ ในระยะ พ.ศ. 2480 ถึง พ.ศ. 2490 ขึ้นวิเคราะห์หรืออธิบาย 3 เรื่อง ได้แก่

1. การดำเนินนโยบายสงครามในระยะรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป
2. การดำเนินการของรัฐบาลในระยะที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรปจนถึงวันที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นประเทศไทย
3. การดำเนินการของรัฐบาลในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในประเทศไทยจนกระทั่งหลังสงครามสงบลง

ดังต่อไปนี้

6.1 การดำเนินนโยบายสงครามในระยะรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป

หลวงพิบูลสงคราม ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (สมัยที่ 1) เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2481 จนถึงวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2485 และได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (สมัยที่ 2) ตั้งแต่วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2485 จนถึงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2487 จึงเป็นรัฐบาลทั้งในระยะก่อน และในระยะที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรปและในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้มีส่วนในการรณรงค์เรียกรายเงินบริจาคเพื่อบำรุงราชการทหาร การปรับปรุงกองทัพและการปรับปรุงนโยบายป้องกันประเทศมาตั้งแต่เกิดการริเริ่มเมื่อ พ.ศ. 2477 ซึ่งในช่วงเวลานั้นประเทศอังกฤษกำลังดำเนินโครงการปรับปรุงฐานทัพเรือสิงคโปร์ให้มีศักยภาพและมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการฐานทัพเรือมากกว่าเดิม

แต่ด้วยเหตุที่ความต้องการสร้างฐานทัพเรือของอังกฤษที่สิงคโปร์จำเป็นต้องได้รับเสียงสนับสนุนจากมติมหาชนชาวอังกฤษ ยังผลให้การแสดงความคิดเห็นในทางสาธารณะไม่ว่าจะเกิดขึ้นในสภาผู้แทนราษฎรอังกฤษ หรือโดยการเสนอข่าวหนังสือพิมพ์ทั้งในกรุงลอนดอนและอาณานิคมมาลา ยาแสดงลักษณะโฆษณาชวนเชื่อ่ว่าประเทศไทยตกลงใจรับความช่วยเหลือจากประเทศญี่ปุ่นในการขุดคลองคอคอดกระที่จะสร้างผลเสียต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สิงคโปร์ และจะทำให้ประเทศญี่ปุ่นได้เปรียบทางทหารด้วยเนื่องประเทศไทยตกลงให้ประเทศญี่ปุ่นตั้งฐานทัพในบริเวณดังกล่าวด้วย⁸

หลวงพิบูลสงครามเริ่มดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลนายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนา (สมัยที่ 3) เมื่อ พ.ศ. 2477 รัฐบาลสมัยนี้ตกลงส่งหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เดินทางไปปฏิบัติราชการทางทวีปยุโรปตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2478 และเดินทางกลับประเทศไทยผ่านทางสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น โดยชี้แจงต่อสาธารณชนเพียงว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเดินทางไปราชการ

⁸ “Thai neutrality,” The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (11 September 1940): 4.

อนึ่งในบทนี้ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์บทนี้ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์อาณานิคมอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ โดยที่หนังสือพิมพ์ไทยถูกควบคุมมิให้เสนอข่าววิพากษ์วิจารณ์นโยบายรัฐต่างประเทศ จึงจะใช้ข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วว่ามีความสัมพันธ์กับข้อมูลในจดหมายเหตุหรือในเอกสารอื่นๆ ที่เป็นเรื่องเดียวกัน.

ต่างประเทศแต่ไม่ระบุว่าเป็นข้าราชการใด⁹ ในระหว่างการเดินทางหลวงประดิษฐมนูธรรมได้พบกับ มุขบุรุษและบุคคลสำคัญของแต่ละประเทศ ได้เข้าเยี่ยมคำนับเพื่อชี้แจงฐานะและชี้แจงนโยบายเป็น กลางของประเทศไทยต่อบุคคลสำคัญและต่อนักหนังสือพิมพ์ของแต่ละประเทศปรากฏในรายงานข่าว อย่างต่อเนื่อง

จนกระทั่งหลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางกลับมาถึงสิงคโปร์เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 (1936) จึงปรากฏรายงานข่าวว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางไปต่างประเทศเพื่อปฏิบัติหน้าที่ทูต สันถวไมตรี (Goodwill Ambassador)¹⁰ มีภารกิจที่ไม่เปิดเผยในการทาบทามเพื่อเจรจาปรับปรุง สนธิสัญญาทางไมตรีที่ประเทศไทยเสียเปรียบในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและการศุลกากรกับ 14 ประเทศที่ใกล้จะถึงกำหนดสิ้นกำหนดอายุสัญญา

หลังจากหลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางกลับมาถึงประเทศไทย พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีและดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นอีกตำแหน่งหนึ่ง ได้แต่งตั้งให้หลวงประดิษฐมนูธรรมดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแทน ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย หลวงประดิษฐมนูธรรมจึงเป็นเริ่มต้นเจรจาสนธิสัญญา ทางไมตรีกับประเทศต่างๆ ดังกล่าวตามนโยบายของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนา (สมัยที่ 3) นับตั้งแต่ พ.ศ. 2479 เป็นต้นมา

ในส่วนหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อถึงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2479 (1937) ได้แสดงปาฐกถาต่อประชาชนเนื่องในโอกาสวันสิ้นศก พ.ศ. 2479 เพื่อสร้างความเข้าใจ กับประชาชน ป้องกันความเข้าใจผิดในการที่มีผู้ตำหนิการดำเนินนโยบายด้านการทหารของรัฐบาล และเพื่อชี้แจงให้ประชาชนทราบทางคำอธิบายการทหารของรัฐบาล

คำปาฐกถาของหลวงพิบูลสงครามมีความสืบเนื่องกับข่าวสารสงครามนับแต่ปลาย พ.ศ. 2476 (1934) ต่อต้นปี พ.ศ. 2477 เป็นต้นมา ด้วยมีการเสนอข่าวการดำเนินนโยบายสงครามของ ประเทศอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์บ่อยๆ อาทิ ข่าวการตกลงใจ ก่อสร้างฐานทัพเรือขนาดใหญ่ของอังกฤษที่สิงคโปร์ ข่าวการสร้างสนามบินและเพิ่มกำลังทางอากาศ ในอาณานิคมมาลายาและพม่า หรือในกรณีข่าวการเคลื่อนกำลังทหารจากอาณานิคมอินเดียและพม่า

⁹ “หลวงประดิษฐมนูธรรมไปราชการต่างประเทศ หลวงอำรุงฯ รักษาราชการแทน,” สยามราษฎร์ (8 สิงหาคม 2478): 1.

¹⁰ “Siam today,” The Straits Budget (13 February 1936): 3.

พร้อมทั้งเรือรบมายังสิงคโปร์ซึ่งก่อให้เกิดความแตกตื่นต่อประชาชนในประเทศไทยบางกลุ่มว่าอังกฤษกำลังจะบุกเข้ายึดประเทศไทย¹¹ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งรายงานข่าวที่มีที่มาจากข่าวลือหนาหูในเรื่องความตกลงหรือร่วมมือระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นในการขูดคลองคอคอดกระที่ปรากฏเป็นรายงานข่าวอย่างต่อเนื่องนั้นยังผลให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิดความรู้สึกแปลกแยกวิพากษ์วิจารณ์จนถึงต่อต้านการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทย และบางกรณีก็เกิดเป็นจลาจลย่อยๆที่ยังมีผลให้ประชาชนชาวไทยแคลงใจต่อการกระทำของชาวจีนในประเทศไทยและรัฐบาลจีนมากขึ้น¹²

เมื่อปาฐกถาของหลวงพิบูลสงครามอธิบายสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศขณะนั้นว่าชาติต่าง ๆ ได้แบ่งเป็นฝ่ายเห็นได้ชัดและมีท่าทางจะรบกันขึ้น ทั้งระบุว่าเมื่อเกิดสงครามทางยุโรปขึ้นแล้วประเทศญี่ปุ่นอาจเข้ายึดฮ่องกงและสิงคโปร์ ซึ่งหากประเทศญี่ปุ่นจะเข้าตีสิงคโปร์ กองทัพญี่ปุ่นจะต้องยกกำลังผ่านประเทศไทย ประเทศอังกฤษจึงทุ่มเทสร้างการป้องกันสิงคโปร์¹³ ข้อความจากปาฐกถานี้จึงมีนัยวิจารณ์การดำเนินนโยบายสงครามของประเทศอังกฤษกับประเทศญี่ปุ่นเป็นเหตุให้สถานทูตอังกฤษและญี่ปุ่นยื่นคำประท้วงการแสดงปาฐกถาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ประกอบกับหนังสือพิมพ์ไทยในระยะเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2480 ก็ตีพิมพ์ข่าววิพากษ์วิจารณ์นโยบายของประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสและญี่ปุ่นในระยะนั้นเช่นกัน¹⁴ สถานทูตอังกฤษและสถานทูตบางประเทศจึงแจ้งกระทรวงการต่างประเทศเพื่อสอบถามข้อเท็จจริงและท้วงติงแสดงความวิตกกังวลต่อการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย เป็นเหตุให้รัฐบาลไทยซึ่งกำลังทยอยเจรจาปรับปรุงสนธิสัญญาทางไมตรีกับ 14 ประเทศและเคยขอความร่วมมือจากหนังสือพิมพ์ไม่ให้เสนอข่าวสารที่จะกระทบกระเทือนต่อการเจรจากับต่างประเทศมาก่อน รัฐบาลจึงตกลงใจห้ามการเสนอข่าวสารที่วิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายของรัฐบาลต่างประเทศ ตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2480

¹¹ "Strange remour in Siam," *Sunday Tribune (Singapore)* (18 March 1934): 4.; "Bangkok rumours," *The Straits Times* (2 April 1934): 12.; "Siamese Government to check wild rumours," *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser* (20 June 1934): 6.

¹² "จีนกับชีวิตของชาวสยาม," *ประชาชาติ* (1 มกราคม 2477): 5, 14, 35.

¹³ "ปาฐกถาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2479," *นาวิกศาสตร์* 20 (เมษายน 2480): ฅ-ด.

¹⁴ "ข้อความในหนังสือพิมพ์นาวิกศาสตร์เกี่ยวกับเรือรบอังกฤษ," หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.80/327.; "บทตัดจากหนังสือพิมพ์ 'เทอดไทย' และ 'เทอดรัฐธรรมนูญ'," หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.80/328.

เป็นต้นมา การวิพากษ์วิจารณ์นโยบายสงครามของมหาอำนาจต่างประเทศจึงหายไปจากหน้าหนังสือพิมพ์ไทย¹⁵

อย่างไรก็ดี ในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกันตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. 2479 (1937) อันเป็นเวลาที่เกิดพิบูลสงครามได้แสดงปาฐกถาต่อประชาชนนั้น เป็นช่วงที่เริ่มมีข่าวการรบระหว่างกองทัพจีนและกองทัพญี่ปุ่นที่เหนือบริเวณเกาะไห่หนานที่ตั้งอยู่ทางประเทศจีนตอนใต้ โดยที่เกาะไห่หนานและบริเวณใกล้เคียงกันมีความเกี่ยวพันกับการลงทุนประกอบกิจการทั้งของประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา¹⁶ รัฐบาลจีนขณะนั้นเห็นความสำคัญในทางเศรษฐกิจและการป้องกันประเทศจีนในบริเวณนี้ รัฐบาลจีนจึงแสดงความต้องการที่จะสร้างฐานทัพเรือขึ้นที่เกาะไห่หนาน ในขณะที่อังกฤษแสดงความกังวลต่อการป้องกันสิงคโปร์ถ้าหากเกาะไห่หนานจะต้องตกเป็นของญี่ปุ่น¹⁷

กองทัพญี่ปุ่นซึ่งมีเหตุพิพาทกับกองทัพฝ่ายรัฐบาลจีนเนื่องจากกรณีฆาตกรรมชาวญี่ปุ่นที่เมืองเป่ย์ไห่ (Pakhoi / Beihai) เหนือเกาะไห่หนานมาตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2479 และกดดันรัฐบาลจีนให้รับผิดชอบต่อเหตุการณ์นี้มาตลอดแต่ยังไม่บรรลุผลเนื่องจากกองทัพของฝ่ายปกครองท้องถิ่นไม่ยอมรับคำสั่งของรัฐบาลกลาง ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2480 ต่อมา เรือรบญี่ปุ่นจึงระดมยิงที่ตั้งกองทัพจีนและยิงเมืองทางตอนเหนือเกาะไห่หนาน พร้อมกับส่งกำลังทหารยกพลขึ้นบกยึดพื้นที่บางแห่งตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2480 นับเป็นสถานการณ์คับขันที่เกาะไห่หนานครั้งแรก¹⁸

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁵ “อัครราชทูตอังกฤษปรารถนถึงความเบื่อหน่ายในการที่จะปฏิเสธข่าวเหลวไหลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับญี่ปุ่น,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.80/324.; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 28 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมพูดกระจายเสียงทางวิทยุกระจายเสียง,” 12 พฤษภาคม 2480.; “หลวงธำรงฯ ชี้แจงความเสียหายของชาติ,” ประชาชาติ (18 พฤษภาคม 2480): 1, 36.

¹⁶ “French interest in Hainan,” The Straits Times (11 March 1937): 8.; “Hainan Island Project,” The Straits Times (17 March 1937): 16.; “Heavy British Investments for South China?,” The Straits Times (31 March 1937): 19.

¹⁷ “Important in China's Nation Defence,” Morning Tribune (29 March 1937): 13.; “If Hainan fell into hands of Japan,” The Straits Times (31 March 1937): 19.

¹⁸ “Japanese warships concentrating at Pakhoi situation becomes much worse east Suiyuen,” Malaya Tribune (15 September 1936): 11.; “Japan to Attack Hainan Island? Warships concentrated near Kwangchow,” Malaya Tribune (9 September 1937): 13.

นอกจากการระดมยิงเกาะไห่หนานของกองทัพเรือญี่ปุ่นแล้ว ในบริเวณใกล้กรุงนานกิงเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2480 เครื่องบินญี่ปุ่นได้โจมตีเรือปืนปานาย (USS. Panay) และเรือบรรทุกน้ำมันบริษัท Standard Oil ของสหรัฐอเมริกาอีก 3 ลำ รวมทั้งเรือปืนบี (HMS. BEE) ของอังกฤษ ถูกเครื่องบินญี่ปุ่นโจมตีพร้อมกันในแม่น้ำแยงซีเกียงตอนเหนือกรุงนานกิง เป็นผลให้เรือปืนปานายที่มีสถานะเป็นที่ทำการสถานอัครราชทูตลอยน้ำของสหรัฐอเมริกา ณ กรุงนานกิง ถูกโจมตีทิ้งระเบิดจมลง ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เรียกให้ประเทศญี่ปุ่นรับผิดชอบความเสียหายและให้พระเจ้าจักรพรรดิญี่ปุ่นขอโทษสหรัฐอเมริกา¹⁹

หลังจากกองทัพเรือญี่ปุ่นโจมตีเกาะไห่หนานครั้งดังกล่าว ประเทศฝรั่งเศสเริ่มความเคลื่อนไหวทางทหารเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนโดยมีส่วนร่วมในการขนส่งอาวุธให้แก่ประเทศจีนผ่านทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนานเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2480 ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. 2481 ประเทศฝรั่งเศสแสดงออกซึ่งความกังวลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นว่าจะเป็นเหตุให้ประเทศญี่ปุ่นยึดครองประเทศไทย²⁰ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2481 ประเทศฝรั่งเศสจึงส่งเรือรบจากเมืองกวางโจววาน (Kwang-chow wan) ที่เป็นเขตเช่าของฝรั่งเศสใกล้กับด้านเหนือเกาะไห่หนานใกล้มณฑลกวางตุ้งเข้ามาลาดตระเวนในทะเลจีนใต้ พร้อมกับส่งเรือรบจากอาณานิคมในทวีปแอฟริกายังท่าเรือเมืองไซ่ง่อนเพิ่มกำลังรักษาการณ์กองเรือรบฝรั่งเศสในบริเวณอาณานิคมอินโดจีน ต่อมาเรือรบของฝรั่งเศสคุ้มกันการครอบครองหมู่เกาะพาราเซล (Paracel Island) หมู่เกาะปะการังนอกฝั่งอินโดจีนฝรั่งเศสในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2481 และตกลงใจสร้างฐานทัพเรือที่อ่าวคัมราน (Camranh Bay) โดยประกาศว่าจะให้เป็นเช่นฐานทัพเรือสิงคโปร์แห่งที่ 2 (Second Singapore Naval Base) ในเดือนกันยายน 2481²¹

จากสถานการณ์ความขัดแย้งในบริเวณเกาะไห่หนานใน พ.ศ. 2480 ที่ดำเนินมาตามลำดับนั้น กระทรวงกลาโหมซึ่งเคยขอให้กระทรวงการต่างประเทศสั่งการให้สถานทูตและสถานกงสุลตรวจตราและส่งข่าวความเคลื่อนไหวทางทหารเพื่อใช้ในราชการกระทรวงกลาโหมมาก่อน ได้แจ้งกระทรวงการ

¹⁹ “Japanese Planes sink U.S. Warship,” The Straits Budget (16 December 1937): 28.; “Emperor of Japan must apologise to America Roosevelt will be firm,” Malaya Tribune (15 December 1937): 12.

²⁰ “France worried about Japan and Siam,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (9 April 1938): 5.

²¹ “Naval Base on Indo-China Coast,” Morning Tribune (12 September 1938): 17.

ต่างประเทศย้าให้ส่งข่าวความเคลื่อนไหวทางทหารให้กระทรวงกลาโหมอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวสารจากสถานกงสุลป็นัง สิงคโปร์และไซ่ง่อน จึงปรากฏต่อมาในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 หลวงวุฒิสารเนติณัติ กงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์ ได้มีหนังสือแจ้งการเคลื่อนไหวของกองเรือรบฝรั่งเศสมายังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) รายงานข่าวเรือรบฝรั่งเศสและระบุถึงสาเหตุที่ฝรั่งเศสส่งเรือรบผ่านสิงคโปร์ไปยังอาณานิคมอินโดจีน เป็นข้อความว่า

ตามที่ข้าพเจ้าได้เรียนรายงานมาแล้ว... ว่าเรือรบฝรั่งเศสชื่อ Primauguet... และ Jean d'Arc จะผ่านมามากในปลายเดือนนี้... บัดนี้ ข้าพเจ้าได้ทราบมาจากทางที่น่าเชื่อถือได้ว่า นอกจากเรือลาดตระเวน 2 ลำที่ฝรั่งเศสส่งมายังตะวันออกไกลนี้แล้ว ยังจะส่งมามากประมาณ 3 ลำ แต่จะเป็นเรือรบชนิดใด... ยังไม่ทราบ

...เหตุที่ฝรั่งเศสส่งเรือรบมานี้ เนื่องแต่ที่ญี่ปุ่นกล่าวหาว่าฝรั่งเศสส่งกะสุนดินดำให้แก่จีนโดยทาง Annam-Yunan Railway ซึ่งตามเสียงกงสุลเยเนรอลฝรั่งเศสเองก็ชี้ไปในทางนั้น พอดิในเช้าวันนี้หนังสือพิมพ์ Singapore Free Press ได้ลงเรื่องการส่งเรือรบของฝรั่งเศสมายังน่านน้ำตะวันออกไกล ซึ่งเป็นข่าวคัดมาแต่หนังสือพิมพ์ Nanyang Siang Pau ที่เป็นหนังสือพิมพ์จีนและที่ลงข่าวไม่มีใครจะเป็นที่น่าเชื่อถือ อยากรู้ก็ ข้าพเจ้าว่าฝรั่งเศสจะได้ส่งเรือรบเพิ่มเติมมายังน่านน้ำนั้นนั้น เป็นข่าวที่มาจากทางที่น่าเชื่อถือมาก²²

นอกจากการรายงานข่าวเรือรบฝรั่งเศสผ่านท่าเรือสิงคโปร์แล้ว ในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2480 กงสุลใหญ่ประจำสิงคโปร์ยังได้รายงานความเคลื่อนไหวทางทหารของอังกฤษในอาณานิคมมาลาว่าว่าข้าราชการทหารอังกฤษได้เดินทางเข้าออกระหว่างมลายูและสงขลาอยู่เนืองๆ และวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2480 กงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์ได้รายงานมายังกระทรวงการต่างประเทศว่าสถานิติบัญญัติแห่งสเตรทเซทเติลเมนต์ได้ออกกฎหมาย 4 ฉบับ ได้แก่ กฎหมายการออกเงินช่วยการทหาร (The Contribution to Imperial Defence) ปีละไม่เกิน 6 แสนเหรียญ มีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2480 (1938) เป็นระยะเวลา 5 ปี กฎหมายว่าด้วยการดับไฟในเวลาฉุกเฉิน กฎหมายว่าด้วยการรับส่งโทรเลขฉบับแก้ไขเพิ่มเติม และกฎหมายว่าด้วยการขึ้นลงจากเรือของลูกเรือที่เป็นคนต่างด้าว โดยกฎหมายทั้ง 4 ฉบับนี้ล้วนตราขึ้นเพื่อการป้องกันเมืองอาณานิคมของอังกฤษ

²² “การเตรียมพร้อมป้องกันประเทศชาติ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.2.1/46.

ต่อมาวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2480 (1938) กงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์ ก็ได้รายงานข่าวการซ้อมรบในสิงคโปร์และมาลายา รายงานข่าวดังกล่าวระบุให้สังเกตถ้อยคำคำสัมภาษณ์นายพลตรีดอบบี้ (Major General William George Shedden Dobbie) ผู้บัญชาการทหารประจำอาณานิคมมาลายา ซึ่งกงสุลใหญ่ ณ เมืองสิงคโปร์น่าจะจะมีข้อสังเกตว่ามีนัยหมายถึงประเทศใด ดังข้อความระบุว่า

ข้าพเจ้าขอส่งสำเนาหนังสือพิมพ์ตัดจาก Singapore Free Press ลงเรื่องสัมภาษณ์ที่นายพลตรี Dobbie ให้แก่ Lady Grace Drummond Hay เรื่องความมั่นคงของฐานทัพเรือที่สิงคโปร์ มีตอนหนึ่งที่น่าสนใจ และให้สังเกตคือ I will say that Singapore is indeed very strong. An enemy might 'borrow' a base of operation nearby. The German did that in Belgium. We know with what result ความหมายของท่านแม่ทัพผู้นี้มีแค่นั้นที่ว่า borrow a base of operation nearby นั้น อยู่ที่ไหนในบริเวณทะเลจีนใต้²³

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ดินแดนของประเทศจีน ดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศสและอังกฤษอยู่ไม่ห่างจากประเทศไทย ความคับขันที่เกาะไห่หนานโดยปรากฏว่าข้าราชการอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศสแสดงความหวาดระแวงประเทศไทยหรือมีท่าทีที่ไม่เป็นมิตร สถานการณ์ความคับขันทางเกาะไห่หนานที่ทวีขึ้นเรื่อยๆ สุ่มเสี่ยงที่จะเกิดสงครามที่อาจลุกลามเข้ามาถึงประเทศไทย จึงปรากฏต่อมาในวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2480 (1938) โดยการที่หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรีให้เตรียมการป้องกันประเทศ²⁴

การดำเนินการเตรียมป้องกันประเทศหลังจากการเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2480 (1938) มีปรากฏทั้งเรื่องการทหารและมีใช้เรื่องการทหารโดยตรง และมีทั้งโครงการต่อเนื่องที่ดำเนินการอยู่ก่อนแล้วหรือโครงการที่ดำเนินการขึ้นใหม่ มีตัวอย่างเช่น

โครงการบำรุงจังหวัดลพบุรี โครงการบำรุงจังหวัดลพบุรีมีลักษณะของโครงการย่อยๆ หลายโครงการซึ่งดำเนินการตามภาระหน้าที่ของกระทรวงต่างๆ เช่น ในระยะปลายปี พ.ศ. 2479 (1937) คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติการสร้างถนนจากดอนเมือง-สระบุรี-ลพบุรี และมีดำริวางแผนสร้าง

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 176.

²⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 36 กระทรวงกลาโหมเสนอการเตรียมป้องกันประเทศ,” 20 มีนาคม 2480.

โรงพยาบาลขึ้นที่ลพบุรี²⁵ โดยที่มึรับรู้ในทางสาธารณะในขณะนั้นว่าทหารจะขึ้นไปทำให้ลพบุรีเป็นเมืองใหม่ที่มีตลาด มีโรงมหรสพใหญ่และมีโรงแรมที่สถานีรถไฟลพบุรี ที่รัฐบาลเริ่มออกพระราชกฤษฎีกาหวงห้ามที่ดินในจังหวัดลพบุรีและในจังหวัดสระบุรีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2479 และเป็นที่ทราบทั่วกันที่ดินข้างทางรถไฟฝั่งขวา (ฝั่งตรงข้ามสถานีรถไฟลพบุรี) กระทรวงกลาโหมจะให้เป็นพื้นที่ปลูกสร้างโรงทหาร โดยเริ่มลงมือปรับพื้นที่ก่อสร้างโรงทหารและย้ายโรงเรียนทหารราบไปประจำอยู่ที่ลพบุรีในปลายปีเดียวกัน และจะเริ่มก่อสร้างที่ตั้งกองทหาร สร้างตลาดโรงมหรสพและโรงแรมตั้งแต่ พ.ศ. 2480 เป็นต้นไป²⁶ ต่อมาในระยะเดือนมิถุนายน-พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติเงินให้กระทรวงกลาโหมใช้ในการบำรุงจังหวัดลพบุรี และอนุมัติให้สัมปทานสร้างโรงไฟฟ้าเทศบาลเมืองลพบุรี²⁷

เมื่อหลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2481 ที่ยังคงดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเช่นก่อน รัฐบาลนายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงครามยังคงดำเนินโครงการเกี่ยวกับเมืองลพบุรีโดยต่อไป โดยในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2482 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติการย้ายสถานีวิฑูจากกรุงเทพฯ ไปยังลพบุรี อนุมัติเงินสร้างโรงเรียนและศาลากลางจังหวัดลพบุรี²⁸ ได้ไม่นานในต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป

การย้ายที่ตั้งกองทหารจากกรุงเทพฯ ไปยังจังหวัดลพบุรีและสระบุรี ตลอดจนโครงการก่อสร้างสถานที่ราชการที่จังหวัดลพบุรี มิได้ปรากฏในทางโฆษณาว่ารัฐบาลได้ดำเนินการเนื่องจาก

²⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 10 พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อสร้างทางหลวงสายดอนเมือง-สระบุรี-ลพบุรี,” 19 มีนาคม 2479.; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 16 ระเบียบการจ่ายเงินพระคลังข้างที่ กับเรื่องเงินสร้างโรงพยาบาลจังหวัดลพบุรี,” 19 มีนาคม 2479.

²⁶ “ทหารจะขึ้นไปทำให้ลพบุรีกลายเป็นเมืองใหม่ จะมีตลาดโรงมหรสพใหญ่ รถไฟสร้างไฮเดิ้ล,” ประชาชาติ (23 มีนาคม 2479): 3.

²⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 23 กระทรวงกลาโหมขอเงินเพื่อใช้ในการบำรุงจังหวัด ลพบุรี,” 15 มิถุนายน 2481.; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 8 สัมปทานตั้งโรงทำการไฟฟ้าเทศบาล จังหวัดลพบุรี,” 11 พฤศจิกายน 2481.

²⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 8 การย้ายสถานีวิฑูจากกรุงเทพฯ ไปลพบุรี,” 9 สิงหาคม 2482.; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 10 เงินสร้างโรงเรียนและศาลากลางจังหวัดลพบุรี,” 25 สิงหาคม 2482.

สถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 หากแต่จากนัยแห่งการเตรียมป้องกันภัยทางอากาศและจากเหตุการณ์ที่ระเบิดกรุงเทพฯ ในภายหลัง ปรากฏว่าที่ตั้งกองทหารเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการทิ้งระเบิดทำลาย การย้ายที่ตั้งกองทหารออกจากกรุงเทพฯ จึงแสดงนัยสำคัญของการป้องกันและบรรเทาภัยทางอากาศและแสดงนัยแห่งการป้องกันมิให้กรุงเทพฯ กลายเป็นสนามรบ และนอกจากการย้ายที่ตั้งกองทหารบกซึ่งส่วนใหญ่เป็นหน่วยราชการทหารบกไปยังลพบุรี ก็มีการย้ายที่ตั้งหน่วยราชการทหารเรือบางส่วนไปยังอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ในระยะเดียวกัน

การเตรียมการด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ กระทรวงกลาโหมได้ดำเนินการจัดซื้อและสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ซึ่งเป็นเรื่องต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2480 กล่าวคือ ซึ่งในการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2479 (1937) ได้พิจารณาอนุมัติงบประมาณเพิ่มเติมให้แก่กระทรวงกลาโหม ตามที่หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมชี้แจงต่อที่ประชุมว่ากองทัพจำเป็นต้องมีอาวุธและมีเรือรบพอที่จะหยุดยั้งให้มีเวลาเจรจากันได้บ้าง งบประมาณประจำปีที่ได้อนุมัติมาก่อนแล้วไม่เพียงพอที่ให้กองทัพเรือปฏิบัติหน้าที่รักษาน่านน้ำตั้งแต่คลองใหญ่ จังหวัดตราด ถึงจังหวัดสงขลา คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติจ่ายจากเงินคงคลังที่พอจะจัดสรรให้ได้อีก 6 ล้านบาท²⁹

เมื่อเกิดสถานการณ์คับขันที่เกาะไหหลำใน พ.ศ. 2480 กระทรวงกลาโหมได้เริ่มปรับปรุงตำแหน่งนายทหารเพื่อการป้องกันประเทศให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ของโลกครั้งใหญ่ในระยะปลายปี พ.ศ. 2480 ต่อต้นปี พ.ศ. 2481 (มีนาคม 2480 (1938)-เมษายน 2481) โดยเริ่มโยกย้ายบรรจุนายทหารชั้นนายพันเอกเข้าประจำกรมเสนาธิการทหาร และบรรจุนายทหารชั้นนายพันโทและนายพันตรีซึ่งเพิ่งเดินทางกลับจากการศึกษาดูงานในประเทศทางทวีปยุโรปเข้าดำรงตำแหน่งเจ้ากรมหรือตำแหน่งระดับเจ้ากรมในกรมจเรทหารบก และตำแหน่งระดับผู้บังคับการหน่วยรบและหน่วยช่วยรบหลายตำแหน่ง อีกทั้งจะโยกย้ายบรรจุนายทหารระดับย่อยๆ ต่อไปภายหลัง³⁰ ต่อมาวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2481 กระทรวงกลาโหมขอตั้งงบประมาณพิเศษสำหรับสะสมอาวุธและเครื่องบินที่ใช้วิธีแบ่งจ่ายเป็นรายงวดในปี 2482, 2483 และ 2484 รวม 3 ปี จำนวนเงิน 13.5 ล้านบาท³¹

²⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 14 เงินงบประมาณสร้างเรือรบ,” 26 กุมภาพันธ์ 2478.

³⁰ “กลาโหมปรับปรุงองค์การกำลังใหม่อีก ปรับตัวนายทหารชั้นนายพันเอกและเจ้ากรม หลวงพรหมรองจเร พ.ต.ประยูร เจ้ากรม,” ประชาชาติ (18 มีนาคม 2480): 1, 2.

³¹ “งบประมาณกระทรวงกลาโหม (ตอน 1),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (3) สร.0201.4.1/5.

กรณีการขอตั้งงบประมาณพิเศษดังกล่าวนี้อาจพิจารณาได้ว่าในช่วงระยะเวลาที่เกิดความคับขันขึ้นนั้นกระทรวงกลาโหมได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นเพื่อซื้ออาวุธโดยเฉลี่ยประมาณปีละ 4.5 ล้านบาท

การดำเนินการด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากรัฐบาลได้ดำเนินการด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับสถานการณ์ทางทหารมาโดยลำดับ ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2480 (1938) กระทรวงกลาโหมและกระทรวงเศรษฐกิจร่วมกันดำเนินโครงการทางเศรษฐกิจ โดยกระทรวงเศรษฐกิจจัดทำโครงการบำรุงสินค้าข้าว ด้วยการส่งเสริมการค้าข้าวและการขนส่งสินค้าข้าวซึ่งจะจัดตั้งบริษัทค้าข้าวขึ้นโดยตรงและจะเชื่อเชิญประชาชนร่วมเป็นผู้ถือหุ้นกับรัฐบาล โดยรัฐบาลจะได้จัดให้มีโรงสีและซื้อข้าวจากชาวนาชายแก่ต่างประเทศโดยตรง (ต่อมาคือบริษัทข้าวไทย) และกระทรวงกลาโหมกับกระทรวงเศรษฐกิจยังร่วมกันดำเนินการจัดอุตสาหกรรมโดยรัฐบาล ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสอนพลเมืองให้รู้จักประดิษฐ์สินค้าและทำการค้า และเพื่อประดับประคองมิให้อุตสาหกรรมสำคัญล้มหายหรือตกอยู่ในมือคนต่างชาติ โดยกระทรวงเศรษฐกิจดำเนินการกิจการโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาล ส่วนกระทรวงกลาโหมดำเนินการกิจการโรงงานอุตสาหกรรมกระดาษ³² นอกจากนี้กระทรวงกลาโหมที่ดำเนินการน้ำมันเชื้อเพลิง ได้เริ่มของบประมาณจากกระทรวงการคลังเพื่อซื้อน้ำมันสำรองไว้ใช้ในประเทศเมื่อเกิดสงครามขึ้นด้วย³³

การดำเนินนโยบายสงครามในระยะรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป ดังลำดับความข้างต้นจึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความคับขันเนื่องจากสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ทางตะวันออก เป็นสภาวะการณ์ที่มีส่วนกำหนดทิศทางการดำเนินนโยบายของรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามอันเป็นการดำเนินนโยบายที่มีความต่อเนื่องมาตั้งแต่หลวงพิบูลสงครามมีตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา และเมื่อหลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนามาได้ราว 7 เดือน ก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป

³² “โครงการรัฐบาลบำรุงสินค้าข้าว เริ่มต้นด้วยตั้งบริษัทมีโรงสีเอง,” ประชาชาติ (18 มีนาคม 2480): 1, 2, 35.

³³ “งบประมาณกระทรวงกลาโหม (ตอน 2),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (3) สร.0201.4.1/21.

6.2 การดำเนินการของรัฐบาลในระบอบที่เกาสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป จนถึงวันที่เกิด สงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นประเทศไทย

ข้อความในปาฐกถาของหลวงพิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2479 (1937) ซึ่งมีขึ้น ในระยะที่เกิดสถานการณ์คับขันเนื่องจากวิกฤตการณ์ที่เกาะไห่หนานครั้งแรก ในระยะปลาย พ.ศ. 2479-พ.ศ. 2480 เป็นข้อบ่งชี้ว่าคณะรัฐมนตรีและบุคคลชั้นนำของรัฐบาลไทยก่อนหน้านั้นเคยคิดเห็น หรือประเมินร่วมกันมาก่อนหน้านั้นว่าจะเกิดสงครามระหว่างประเทศอังกฤษกับประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากฐานทัพเรือสิงคโปร์ปรากฏอยู่ในทิศทางความขัดแย้งในหน้าหนังสือพิมพ์อย่างเห็นได้ชัด แต่ ด้วยสถานการณ์คับขันเนื่องจากกองทัพญี่ปุ่นที่เริ่มโจมตีเกาะไห่หนานครั้งแรกนั้นเกิดเปลี่ยนแปลง ไป ด้วยกองทัพญี่ปุ่นได้โจมตีและยกพลขึ้นบกยึดเกาะไห่หนานในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481 (1939) นับเป็นกรณีคับขันที่เกาะไห่หนานครั้งที่สอง โดยกองทัพญี่ปุ่นอธิบายในการปฏิบัติการครั้งนี้ ว่ามิได้มีความมุ่งหมายที่จะครอบครองดินแดนเกาะไห่หนาน หากแต่ต้องการยึดครองเพียงชั่วคราว เพื่อป้องกันการลักลอบค้าอาวุธกับรัฐบาลจีนและจะให้ความเคารพอธิปไตยเหนือดินแดนอาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศส³⁴

จากกรณีกองทัพญี่ปุ่นยึดครองเกาะไห่หนานในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481 (1939) ทำให้ หลายฝ่ายเห็นศักยภาพของเกาะไห่หนานในการใช้เป็นสนามบินและฐานทัพเรือเพื่อโจมตีเป้าหมาย บนแผ่นดินเช่นกรณีเกาะมาจอร์กา (Majorca) ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนที่กองทัพอิตาลีบุกยึดโจมตี ประเทศสเปน³⁵

การยกพลขึ้นบกยึดเกาะไห่หนานในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481 (1939) เกิดขึ้นหลังจาก หลวงพิบูลสงครามได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีราว 2 เดือน สถานการณ์ความคับขันเนื่องจาก สงครามที่เกาะไห่หนานครั้งที่สองเป็นพลวัตนำไปสู่สถานการณ์ความคับขันอื่นๆ ซึ่งขยายมายังพื้นที่ อินโดจีนฝรั่งเศสจนกระทั่งเกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เป็นสถานการณ์คับ ขันที่เกิดขึ้นและดำเนินไปพร้อมกับการดำเนินนโยบายของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงคราม การทำความเข้าใจการดำเนินนโยบายของรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามจึงอาจพิจารณาได้จากแง่มุม

³⁴ “Tokio explains Hainan invasion,” Pinang Gazette and Straits Chronicle (11 February 1939): 1.

³⁵ “Hainan Alarms Powers,” The Straits Times (12 February 1939): 1.

พลวัตของสถานการณ์สงครามที่เกาะไห่หนานและในอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส และจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลเนื่องแต่กรณีสงครามที่เกาะไห่หนานครั้งที่สอง จนถึงวันที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นประเทศไทย ดังนี้

6.2.1 พลวัตของสถานการณ์สงครามจีน-ญี่ปุ่นที่เกาะไห่หนานและในอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส

กรณีกองทหารญี่ปุ่นยึดเกาะไห่หนานครั้งที่สองในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481 (1939) นี้ รัฐบาลประเทศฝรั่งเศสได้แสดงความไม่พอใจต่อญี่ปุ่นอย่างรุนแรง รัฐบาลประเทศฝรั่งเศสต้องการทราบว่าญี่ปุ่นจะยึดครองเกาะไห่หนานนานแค่ไหน แต่ในทางกลับกันกลับมีข่าวการลำเลียงขนส่งอาวุธโดยรถไฟของอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสสายไฮฟอง-ยูนนาน ซึ่งฝรั่งเศสเคยปฏิเสธไม่ยอมรับเรื่องนี้มาก่อนเริ่มเป็นข่าวหนาตาขึ้นในช่วงเดียวกัน³⁶ ทั้งในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2481 (1939) ก็มีรายงานข่าวเกี่ยวกับอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสในกรณีการสร้างฐานทัพเรือฝรั่งเศสที่อ่าวคัมรานว่า รัฐบาลฝรั่งเศสกำลังศึกษาแผนการปรับปรุงฐานทัพเรืออ่าวคัมรานและอยู่ซ่อมบำรุงเรือที่อ่าวฮาลองเพื่อรับมือกับการยึดครองเกาะไห่หนาน รวมทั้งฝรั่งเศสส่งเรือรบและเรือดำน้ำจำนวนหนึ่งมาถึงท่าเรือเมืองไซ่ง่อนเพื่อเสริมกำลังกองเรือป้องกันชายฝั่งอินโดจีนฝรั่งเศส³⁷

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2482 ประเทศฝรั่งเศสก็เริ่มพิพาทกับประเทศญี่ปุ่น จากการที่ประเทศญี่ปุ่นแสดงการครอบครองหมู่เกาะปะการังสแปรตลีย์ในทะเลจีนใต้นอกชายฝั่งอินโดจีนฝรั่งเศส ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2482 (1940) กองทัพญี่ปุ่นส่งเครื่องบินโจมตีขบวนรถไฟและทิ้งระเบิดทำลายทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน ประเทศฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกาได้ยื่นประท้วงการทิ้งระเบิดทางรถไฟของฝรั่งเศส โดยนายเนลสัน จอห์นสัน อัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศจีนได้เดินทางมาตรวจสอบความเสียหายที่เกิดขึ้น และประเทศญี่ปุ่นแจ้งตอบการประท้วงยืนยันกรณว่าจะ

³⁶ “France takes serious view of Hainan landing,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (13 February 1939): 3.; “Narrow-Gauge Railway serves arms route,” *Malaya Tribune* (23 February 1939): 18.

³⁷ “France building base on Singapore Scale,” *The Straits Times* (14 March 1939): 14.

ปฏิบัติการตัดการลำเลียงอาวุธจากอินโดจีนฝรั่งเศสที่ส่งให้แก่รัฐบาลจีนต่อไป ขณะเดียวกันก็มีรายงานข่าวการลำเลียงอาวุธให้แก่รัฐบาลจีนผ่านอาณานิคมพม่าของอังกฤษเกิดขึ้น³⁸

สถานการณ์คับขันที่เกาะไหหลำครั้งที่สอง จึงมิใช่สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่นโดยตรง หากแต่เป็นสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศมหาอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศสเจ้าอาณานิคมที่มีผลประโยชน์ในเกาะไหหลำรวมทั้งมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาที่สนับสนุนประเทศจีนในการทำสงครามกับประเทศญี่ปุ่น มหาอำนาจเหล่านี้กำลังร่วมกันกดดันประเทศญี่ปุ่น

สถานการณ์คับขันที่เกาะไหหลำครั้งที่สองยังผลให้เกิดการเตรียมรับมือกับสงครามของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม ดังปรากฏในการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2483 ซึ่งกระทรวงกลาโหมเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีขอตั้งงบประมาณพิเศษเพื่อเตรียมการรักษาความเป็นกลาง โดยหลวงพิบูลสงครามชี้แจงต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีระบุถึงความคับขันเนื่องสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรปและสถานการณ์สงครามทางตะวันออกว่า

ที่ข้าพเจ้าเชิญมาประชุมเป็นพิเศษในวันนี้ ก็เนื่องจากสงครามในยุโรปเวลานี้อยู่ในสถานะรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ไม่สามารถจะคาดคะเนได้ว่าพฤติการณ์เหล่านี้จะทวีความร้ายแรงและอาจจะรุกรามต่อไปอย่างไรเพียงใด โดยเหตุนี้ข้าพเจ้าจะได้เดินทางไปสงขลาในวันมะรืนนี้เพื่อตรวจตราความมั่นคงของประเทศเราแถวชายแดนปักษ์ใต้ และเห็นว่าในการสงครามครั้งนี้นอกจากเราจะต้องกะทบกระเทือนในทางเศรษฐกิจแล้ว ทางที่เราจะต้องเดือดร้อนก็คือญี่ปุ่นจะเกิดทำยุ่งขึ้นในภาคตะวันออก ฉะนั้นเพื่อความไม่ประมาท เห็นว่าประเทศไทยควรจักได้เตรียมพร้อมไว้ทุกเมื่อเพื่อตั้งกองทหารพิเศษเพิ่มขึ้นสักเล็กน้อย... เพียงชั่วคราจะเห็นว่าเหตุการณ์จะสงบเท่านั้น ก็ขอขอบให้หลวงพรหมโยธีไปคิด... แล้วติดต่อกับกระทรวงการคลังในรายละเอียดต่อไป³⁹

กระทรวงกลาโหมได้ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีโดยเสนอพิจารณาเพิ่มทหารทางกองทัพบกโดยใช้วิธีรับสมัครจากทหารกองหนุนไว้รับราชการ 1 ปี รวม 6 กองพัน 4 กองร้อย และ

³⁸ “Nelson Johnson at Haiphong,” *Malaya Tribune* (19 February 1940): 1.

³⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 1 การตั้งงบประมาณพิเศษเพื่อเตรียมการรักษาความเป็นกลาง,” 16 พฤษภาคม 2483.

เรียกพลทหารและจ่าทหารเรือกองหนุนที่ปลดประจำการไปในปี พ.ศ. 2480, 2481, 2483 กลับเข้าฝึกวิชาทหารเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับยามฉุกเฉิน

ต่อมาวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2483 กองทัพญี่ปุ่นได้เริ่มปฏิบัติการตัดการลำเลียงอาวุธในอินโดจีนฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่งโดยส่งเรือรบและส่งกำลังทหารบุกเข้ายึดเมืองท่าไฮฟอง และบังคับรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสให้ยอมรับเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นตรวจการขนส่งสินค้าผ่านทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน ซึ่งในขณะเดียวกันนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลฝรั่งเศสที่พ่ายแพ้ยอมจำนนต่อประเทศเยอรมนี รัฐบาลชุดเดิมที่แพ้สงครามได้อพยพพลี้ภัยไปตั้งเป็นรัฐบาลพลัดถิ่น รัฐบาลฝรั่งเศสชุดใหม่ได้แก่รัฐบาลนายกรัฐมนตรีเปแตง ตั้งทำการที่เมืองวิซี เป็นรัฐบาลที่ประเทศญี่ปุ่นและประเทศฝ่ายอักษะให้การรับรองรัฐบาล การเจรจาในกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในอินโดจีนฝรั่งเศสประเทศญี่ปุ่นจึงเจรจากับรัฐบาลเมืองวิซีในฐานะที่เป็นรัฐบาลที่ได้รับรองเป็นผู้สืบทอดของรัฐ แต่ก็มีกบประสบปัญหาในการเจรจากับการปฏิบัติเนื่องจากรัฐบาลอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งแตกแยกออกเป็นพวกที่นิยมรัฐบาลเดิมที่แสดงการขัดขวางความต้องการของกองทัพญี่ปุ่น กับพวกที่นิยมรัฐบาลใหม่ที่เห็นคล้อยตามความต้องการของกองทัพญี่ปุ่น ยังผลให้สถานการณ์ในอินโดจีนฝรั่งเศสทวีความซับซ้อนและทำให้ประเทศญี่ปุ่นมีความชัดเจนที่จะปฏิบัติต่ออินโดจีนฝรั่งเศสยิ่งขึ้น

ในส่วนอาณานิคมพม่าของอังกฤษซึ่งมีข่าวการลำเลียงอาวุธให้แก่รัฐบาลจีนเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 เดือนเดียวกัน กองทัพญี่ปุ่นก็ได้ขอให้อังกฤษปิดการคมนาคมทางรถยนต์สายพม่า-ยูนนาน การเจรจากับประเทศอังกฤษเพื่อปิดการคมนาคมมีขึ้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2483 ประเทศอังกฤษยินยอมตกลงปิดการคมนาคมในเส้นทางสายนี้ตามคำขอของประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลา 3 เดือน แล้วเริ่มเปิดใช้เส้นทางอีกครั้งหนึ่งในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483

ถัดจากการเจรจาขอให้อังกฤษปิดเส้นทางคมนาคมสายพม่า-ยูนนานในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2483 ต่อมาในวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2483 มีรายงานข่าวทางอินโดจีนฝรั่งเศสว่ากองทัพญี่ปุ่นขอเดินทัพผ่านดินแดนฝรั่งเศส (Passage) และใช้ฐานทัพในอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อไปทัพไปยังยูนนาน ความประสงค์ของกองทัพญี่ปุ่นเช่นนี้มีข้อวิจารณ์ว่า ที่หมายในการเดินทัพผ่านอินโดจีนฝรั่งเศสในขณะที่มีความร่วมมือระหว่างประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาต่อสถานการณ์สงครามทางตะวันออก

และโดยการที่ประเทศญี่ปุ่นประกาศนโยบายขยายตัวลงไปทางใต้นั้น ที่หมายของการเดินทัพญี่ปุ่นจะไปยังยูนนานจริงหรือไม่⁴⁰

ในวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2483 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเทศไทยจังหวัดทางภาคอีสาน จึงเสนอญัตติสอบถามรัฐบาลที่เพิ่งบรรลุข้อตกลงและลงนามทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันและกันกับประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสและญี่ปุ่นในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 เป็นเวลาราว 2 เดือนก่อนหน้านั้น ว่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอินโดจีนฝรั่งเศสนั้นเป็นเวลาที่เหมาะสมที่ประเทศไทยเรียกคืนดินแดนที่เคยเสียไปหรือไม่⁴¹ เมื่อปรากฏต่อมาว่ากองทหารญี่ปุ่นบังคับอินโดจีนฝรั่งเศสยอมให้กองทหารญี่ปุ่นเดินทัพผ่านอินโดจีนฝรั่งเศสในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2483 และเริ่มส่งทหารเข้ามาตั้งกำลังในอินโดจีนฝรั่งเศสทวีจำนวนขึ้น จึงปรากฏจากรายงานข่าววันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2483 ว่านายกรัฐมนตรี หลวงพิบูลสงครามแถลงว่ารัฐบาลกำลังเจรจาเพื่อขอคืนดินแดนที่เคยเสียให้กับฝรั่งเศส ซึ่งหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยกลับพาดหัวข่าวรายงานเรื่องนี้ว่า “ประเทศไทยขอนครวัดคืน??” และว่าไทยส่ง “คำขาด” ต่อฝรั่งเศสขอคืนแดนในอินโดจีนคืน โดยฝรั่งเศสมั่นใจว่าข้อเรียกร้องของประเทศไทยเช่นนี้ประเทศญี่ปุ่นให้การสนับสนุน⁴²

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483 เป็นเดือนที่ครบกำหนดการขอปิดการคมนาคมเส้นทางสายพม่า-ยูนนาน การลำเลียงอาวุธผ่านเส้นทางอาณานิคมพม่าของอังกฤษได้ดำเนินการโดยเปิดเผย ยังผลให้กองทัพเรือญี่ปุ่นประกาศในวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2483ว่าจะส่งเครื่องบินไปทิ้งระเบิดทำลายเส้นทางสายพม่า-ยูนนาน หลังคำประกาศดังกล่าวเพียง 3 วัน ในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ประเทศสหรัฐอเมริกาประกาศให้สินเชื่อขายเครื่องบินให้แก่รัฐบาลจีนโดยส่งผ่านทางอาณานิคมพม่าของอังกฤษ⁴³

⁴⁰ “Passage for Japanese Forces through Indo-China?,” *The Straits Times* (9 September 1940): 10.

⁴¹ “Thailanders demand hand from Indo-China,” *Malaya Tribune* (13 August 1940): 1.

⁴² “Thailand asks return of Indo-China territory,” *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser* (16 September 1940): 2.; “ไทยขอนครวัดคืน?? ฝรั่งเศสมั่นใจว่าข้อเรียกร้องของไทยนี้ว่าญี่ปุ่นสนับสนุน ส่งทหารไปชายแดน,” *ประชาชาติ* (18 กันยายน 2483): 1.; “ไทยขอนครวัดคืน?? ว่าไทยส่งคำขาดกับฝรั่งเศส ขอคืนแดนในอินโดจีนคืน,” *หลักเมือง* (18 กันยายน 2483): 1.

⁴³ “U.S. Planes for China via Burma,” *The Straits Times* (20 October 1940): 1.

รุ่งขึ้นวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2483 เครื่องบินกองทัพเรือญี่ปุ่นเริ่มบินไปโจมตีทำลายสะพานในถนนสายพม่า-ยูนนาน เป็นครั้งแรก การโจมตีทำลายเส้นทางสายพม่า-ยูนนานดำเนินต่อมา พร้อมกับมีรายงานข่าวประเทศจีนส่งกองทัพไปป้องกันชายแดนทางด้านอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสและอาณานิคมพม่า และข่าวว่ารัฐบาลจีนพร้อมส่งกองกำลังอาสาสมัครไปช่วยป้องกันอาณานิคมพม่าและอาณานิคมมาลายาของอังกฤษซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้ความสะดวกและคุ้มครองเส้นทางสายพม่า-ยูนนาน ปรากฏในรายงานข่าวเรื่อยมา

จนกระทั่งวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2484 จึงปรากฏรายงานข่าวกองทัพอากาศอังกฤษได้รับการสนับสนุนเครื่องบินขับไล่จากประเทศสหรัฐอเมริกา ก็มีการเกณฑ์ราษฎรในอาณานิคมบนพื้นที่ภูเขา รัฐฉานเป็นแรงงานสร้างสนามบิน ที่บริเวณจุดกึ่งกลางระหว่างชายฝั่งทะเลของอาณานิคมพม่ากับชายแดนประเทศจีนและชายแดนประเทศไทย⁴⁴ จากนั้นนายแอนโทนี อีเดน (Mr. Antony Eden) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศอังกฤษ กับนายคอร์เดล ฮัน (Mr. Cordel Hull) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาเตือนประเทศญี่ปุ่นที่แสดงความมุ่งหมายจะปฏิบัติต่อประเทศไทยเมื่อไม่กี่วันก่อน จากนั้นก็ปรากฏรายงานข่าวเครื่องบินขับไล่สหรัฐอเมริกาเริ่มปฏิบัติการบินคุ้มครองเส้นทางสายพม่า-ยูนนาน⁴⁵

ต่อมาวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2484 นายแฟรงค์ เกอวาซี (Mr. Frank Gervasi) บรรณาธิการร่วม (associate editor) หนังสือพิมพ์โคลิเออร์รายสัปดาห์ของสหรัฐอเมริกาหลังจากใช้เวลาสี่ขวบอยู่ในประเทศไทยกว่า 10 วันได้กลับไปทางสิงคโปร์และรายงานระบุว่า “สถานการณ์ประเทศไทยวันนี้คือรอกการรุกราน” นอกจากนี้ในระยะเวลาเดียวกันก็มีรายงานข่าวทางเมืองมินิลาว่าบุคคลที่เพิ่งเดินทางมาจากเมืองไซ่ง่อนไปยังเมืองมินิลาได้พบเห็นกองทหารญี่ปุ่นซึ่งมีวินัยดีเยี่ยมในเมืองไซ่ง่อน 30,000 คน ทหารเหล่านี้มียุทธสัมภาระพร้อมสรรพ กำลังเตรียมตัวเคลื่อนกำลังเข้าสู่ประเทศไทย⁴⁶

ภายหลังการปรากฏตัวของประเทศสหรัฐอเมริกาที่เกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวทางทหารบริเวณเส้นทางสายพม่า-ยูนนานมาได้ระยะหนึ่ง ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีของประเทศ

⁴⁴ “Burma’s air strength greatly reinforced” *Malaya Tribune* (9 August 1941): 3.

⁴⁵ “Eden, Hull warn Japan: ‘Hands off Thailand’,” *Malaya Tribune* (7 August 1941): 5.

⁴⁶ “U.S. Fighter Planes guard Burma road,” *Malaya Tribune* (9 August 1941): 3.; “Thais would rather die on their feet than live on knees,” *Pinang Gazette and Straits Chronicle* (12 August 1941): 4.; “Japanese ready to move into Thailand,” *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser* (13 August 1941): 3.

ญี่ปุ่น โดยในวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2484 หนังสือพิมพ์ประเทศญี่ปุ่นรายงานข่าวประเทศสหรัฐอเมริกาแสดงความประสงค์ที่จะเจรจาเพื่อแสวงหาสันติภาพแก่ภูมิภาคแปซิฟิกและมีข้อวิจารณ์ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาแสดงความต้องการเจรจาเมื่อเหตุการณ์ใกล้เข้าสู่ 5 นาทีสุดท้ายซึ่งประเทศญี่ปุ่นพร้อมที่จะทำสงครามเมื่อมีความจำเป็นแล้ว⁴⁷

การเจรจาระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกามีขึ้นต่อมานับแต่การทาบทามเพื่อเจรจากันเป็นต้นมาจนถึงวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 การเจรจาก็ยังไม่อาจบรรลุความตกลงกันได้ รุ่งขึ้นวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 หนังสือพิมพ์ในประเทศจีนรายงานข่าวราชการลับว่าเรือลำเลียงญี่ปุ่นราว 70 ลำ บรรทุกทหารกว่า 30,000 นาย เคลื่อนกำลังลงไต้มุ่งไปยังอินโดจีนฝรั่งเศส⁴⁸ พร้อมกับมีรายงานข่าวว่าประเทศไทยเตรียมรับมือกับสถานการณ์เลวร้ายนี้ ซึ่งรัฐบาลไทยยืนยันว่าจะดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและจะปฏิบัติต่อทุกประเทศเสมอ⁴⁹

ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2484 สำนักข่าวโตเมอิของประเทศญี่ปุ่นตีพิมพ์ความเห็นทางการทูตระบุว่า มีเพียงไทยกับโซเวียตสองชาติที่ยืนยันว่าจะรักษานโยบายการเป็นกลางอย่างเคร่งครัด แต่สถานการณ์ของประเทศไทยมีลักษณะเดียวกับประเทศเบลเยียมในสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป ขึ้นอยู่กับว่าประเทศไทยจะยอมรับนโยบายวงไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเชียบูรพาของประเทศญี่ปุ่นหรือไม่⁵⁰

จากนั้นวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ประเทศญี่ปุ่นก็เปิดฉากสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกรวมทั้งประเทศไทย

จากความเป็นมาของสถานการณ์สงครามทางเกาะไต้หวันอันเป็นหนึ่งในสมรภูมิของสงครามจีน-ญี่ปุ่นดังกล่าวตราบนี้ ทำให้เห็นว่าบริบทของการสงครามตะวันออกมิได้เป็นเพราะนโยบายสงครามของประเทศญี่ปุ่นแต่เพียงเท่านั้น หากแต่เป็นผลจากการที่ประเทศมหาอำนาจที่มีส่วน

⁴⁷ "Japanese preparations for war completed," *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser* (22 October 1941): 3.

⁴⁸ "30,000 more troops on way to Indo-China," *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser* (29 November 1941): 3.

⁴⁹ "Thailand prepares for worst eventuality," *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser* (29 November 1941): 3.

⁵⁰ "Thailand like Belgium," *Malaya Tribune* (2 December 1941): 5.

เกี่ยวข้องกับการสงครามที่ไม่มีการประกาศสงครามต่อกันด้วย พลวัตของสงครามที่เกาะไห่หนานจึงเป็นภาวะวิสัยที่กำหนดเส้นทางการดำเนินนโยบายของประเทศไทยอย่างเด่นชัด

6.2.2 การดำเนินนโยบายของรัฐบาลเนื่องแต่กรณีสงครามจีน-ญี่ปุ่นที่เกาะไห่หนานครั้งที่ 2 จนถึงวันที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นประเทศไทย

ในส่วนที่เป็นเรื่องการดำเนินนโยบายของรัฐบาลเนื่องแต่กรณีสงครามที่เกาะไห่หนาน โดยเฉพาะจากกรณีสถานการณ์คับขันที่เกาะไห่หนานครั้งที่ 2 จนถึงวันที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นประเทศไทย อาจพิจารณาได้จากการดำเนินนโยบายเป็นกลาง นโยบายสร้างชาติ และแผนการช่วยราชการทหารยามสงคราม ซึ่งแสดงให้เห็นแนวทางการดำเนินนโยบายและการปฏิบัติต่อกรณีสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยก่อนวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 อย่างเห็นได้ชัดดังกรณีการดำเนินนโยบายเป็นกลาง แผนการสร้างชาติและแผนการช่วยราชการทหารยามสงคราม ดังนี้

6.2.2.1 การดำเนินนโยบายเป็นกลาง

วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 หนังสือพิมพ์ประชาชาติรายงานข่าวซึ่งตีพิมพ์ขณะที่ยังไม่ปรากฏเหตุการณ์เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรปว่ารัฐบาลไทยไม่ไว้วางใจต่อสถานการณ์และอธิบายโดยคำแถลงการณ์ของกระทรวงกลาโหมฉบับวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2482 มีข้อความระบุว่าสถานการณ์ของโลกยังเชื่อไม่ได้แน่ในความหวังดีในสันติภาพของนานาชาติจะเป็นผลสำเร็จ กระทรวงกลาโหมจึงสั่งเครื่องบินและเรือรบออกลาดตระเวนชายแดน⁵¹

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป คณะรัฐมนตรีได้ประชุมพิจารณาเหตุการณ์ดังกล่าวในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เสนอต่อที่ประชุมว่า หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศมีคำสั่งให้นายดอลแบร์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ กับนายกียอง ที่ปรึกษาการร่างกฎหมายให้ยกร่าง “ประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง พุทธศักราช 2482” ไว้แล้ว และหลวงพิบูลสงครามได้ชี้แจงอธิบายเหตุผลในเสนอให้ปฏิบัตินโยบายเป็นกลางในการสงครามโลกครั้งนี้ต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า

⁵¹ “ไม่ไว้วางใจความหวังดีในสันติภาพ กลาโหมสั่งเครื่องบินไปรักษาชายแดน,” ประชาชาติ (1 กันยายน 2482): 1, 3.

ในเรื่องอังกฤษ ฝรั่งเศสรบเยอรมันนี้ มีปัญหาสำหรับเราคือ จะเข้าข้างใครก็รู้สึกว่าไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย แต่ก่อนเรารบเพื่อหาชื่อเสียง แต่เวลานี้เรามีทุก ๆ อย่างที่เราต้องการแล้ว เช่น เอกราชในทางศาล ในทางตุลาการ และสนธิสัญญาที่เสมอภาคกันดี ฯลฯ จึงเห็นว่าถือนโยบายเดิมคือเป็นกลางเป็นนโยบายที่ดีที่สุด⁵²

คำชี้แจงของหลวงพิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ยืนยันความเกี่ยวเนื่องในการดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางของรัฐบาลที่ปฏิบัติมาก่อน อีกทั้งยังอ้างว่ารัฐบาลติดตามสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ทางด้านทวีปยุโรปมาก่อนด้วยเช่นกันดังปรากฏในข่าวการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ประชาชนชาติเมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2482 ซึ่งผู้สื่อข่าวตั้งคำถามว่าเมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศไทยหนีสงครามไม่พันต้องประกาศสงครามและส่งทหารร่วมรบให้กับฝ่ายสัมพันธมิตร ในสงครามครั้งที่ 2 นี้ประเทศไทยจะมีสถานะสงครามอย่างไร

หลวงพิบูลสงครามอธิบายตอบว่าการสงครามโลกครั้งนี้ประเทศไทยมีภาระหน้าที่ในการรักษาความเป็นกลางในฐานะที่เป็นประเทศสมาชิกสันนิบาตชาติ และประเทศไทยประกาศตัวเป็นกลางด้วยความบริสุทธิ์ใจ การเตรียมตัวทางทหารและเรียกระดมพลของประเทศไทยเป็นไปเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้ประชาชนรู้สึกอบอุ่น การส่งเครื่องบินไปตรวจตราทางชายแดนและส่งเรือรบไปลาดตระเวนในท้องทะเลและตามเกาะต่างๆ เป็นเรื่องปกติธรรมดาและเป็นการปฏิบัติของประเทศที่ประกาศความเป็นกลางตามตามข้อปฏิบัติของสันนิบาตชาติ⁵³

รัฐบาลไทยในขณะนั้นกังวลต่อการสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรปในกรณีปัญหาการสั่งซื้อสินค้าที่ประเทศไทยสั่งซื้อจากประเทศในยุโรป ในเรื่องรายได้ของรัฐบาลที่จะต้องลดจำนวนลง และในปัญหาทางปฏิบัติต่อประเทศต่างๆ เนื่องจากสงครามที่ไม่มีแนวปฏิบัติมาก่อน ในระยะเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2482 (1940)-กรกฎาคม พ.ศ. 2483 รัฐบาลไทยเริ่มเผชิญปัญหาการปฏิบัติต่อประเทศต่างๆ หลายประการ อาทิ กรณีประเทศสหรัฐอเมริกาขอความคิดเห็นในกรณีที่ประเทศสหรัฐอเมริกาจะตั้งระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศและการจำกัดอาวุธหลังสงครามสงบ กรณีประเทศอังกฤษแจ้งการปฏิบัติต่อประเทศเดนมาร์กซึ่งถูกยึดครองแต่มีใช่คู่สงคราม ทักท้วงการตีพิมพ์ข่าว

⁵² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 สงคราม,” 2 กันยายน 2482.

⁵³ “หลวงพิบูลฯ พูดถึงไทยจะไม่ทำสงคราม ชี้แจงเหตุที่ไทยไม่ทำสงคราม ครั้งนี้มีสิทธิสมบูรณ์จึงไม่ต้องทำสงคราม,” ประชาชาติ (8 กันยายน 2482): 1.

โฆษณาชวนเชื่อของประเทศเยอรมันในหนังสือพิมพ์ไทย หรือกรณีประเทศเยอรมันขอให้ประเทศไทย ถอนผู้แทนทางทูตในประเทศนอร์เวย์ เนเธอร์แลนด์ เบลเยียมและลักเซมเบิร์กซึ่งเยอรมันเข้ายึดและ ปกครอง เป็นต้น⁵⁴

เมื่อสถานการณ์ความคับขันซึ่งทวีขึ้นในอินโดจีนฝรั่งเศสนับแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 ยังผลให้ประเทศสหรัฐอเมริกาแสดงตนให้การสนับสนุนประเทศจีน อังกฤษและฝรั่งเศสในการทำ สงครามกับประเทศญี่ปุ่นแจ่มชัดมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2483 เป็นเวลา ที่สถานการณ์มีความคับขันมากขึ้นเนื่องจากการมีทหารญี่ปุ่นจำนวนมากเคลื่อนเข้ามาในอินโดจีน ฝรั่งเศส นั้น ประเทศญี่ปุ่น อังกฤษและสหรัฐอเมริกาล้วนแย่งชิงแสดงออกให้ประเทศไทยเข้าร่วมเป็น ฝ่ายเดียวกับประเทศตน ประเทศไทยจึงออกแถลงการณ์ในวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2483 ประกาศว่า จะส่งคณะทูตสันถวไมตรี (Goodwill Mission) 3 คณะไปยังประเทศอาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษ ประเทศในยุโรป และประเทศญี่ปุ่น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการยืนยันจุดยืนรักษาความเป็น กลางของประเทศไทย⁵⁵ คำแถลงการณ์ของรัฐบาลดังกล่าวนี้มีผลให้อัครราชทูตอังกฤษประจำ ประเทศไทยมีหนังสือมายังกระทรวงการต่างประเทศขอให้แจ้งแก่นายกรัฐมนตรีว่า อัครราชทูต อังกฤษมีความพอใจต่อแถลงการณ์ของรัฐบาลไทยมาก และเนื้อหาหนังสือของอัครราชทูตอังกฤษที่ กล่าวนี้ระบุว่า “เป็นเครื่องแสดงความยุติธรรมและไม่ตรีจิตต์ของนายกรัฐมนตรีที่ได้กรุณาพิจารณา เรื่องราวต่าง ๆ ที่อัครราชทูตเสนอขึ้นมายังนายกรัฐมนตรีในนามแห่งรัฐบาลอังกฤษ”⁵⁶

ต่อมาวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2483 นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการ ต่างประเทศรายงานต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยมาพบเมื่อ วันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2483 แจ้งว่านายพลเดอกูซีได้รับคำขาดจากญี่ปุ่นขอเดินทางผ่านอินโดจีน

⁵⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 23 การเจรจากับอเมริกา เกี่ยวกับการจัดตั้งระบบเศรษฐกิจ,” 14 กุมภาพันธ์ 2482.; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุม คณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 วิธีการที่ฝ่ายอังกฤษจะปฏิบัติต่อเดนมาร์ค,” 17 เมษายน 2483. “หนังสือพิมพ์ “วารศัพท์” และ “ผดุงชาติ” และหนังสือพิมพ์สุภาพสตรี ลงข่าวซึ่งได้รับจากสถานทูตเยอรมัน,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต. 1/36.; “เยอรมันขอให้ถอนผู้แทนทางทูตในประเทศเยอรมันเข้ายึดปกครอง,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร. 0201.33/40.

⁵⁵ “Thai Goodwill Missions,” The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (24 August 1940): 2.

⁵⁶ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 23 อัครราชทูตอังกฤษแสดงความพอใจในคำแถลงการณ์ของรัฐบาล,” 28 สิงหาคม 2483.

และให้ตอบภายในวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2483 รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสได้ตอบไปว่าถ้าเข้ามาก็เข้ามาได้ โดยใช้กำลังคือต่อสู้พอเป็นพิธี และว่าอัครราชทูตฝรั่งเศสจะถูกปลดในเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 จึงอยากจะจัดการปัญหาเกี่ยวกับประเทศไทยให้เรียบร้อยเสียก่อน⁵⁷

เมื่อสถานการณ์ในอินโดจีนฝรั่งเศสผันผวนยิ่งขึ้นเนื่องจากฝ่ายนายพลเดอกูชัมักแสดงความไม่ลงรอยกับกองทัพญี่ปุ่น หลวงพิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีจึงเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2483 ขอรื้อและแจ้งต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อทราบการที่นายกรัฐมนตรีสั่งการไปก่อนแล้วมีข้อความว่า

ขอรื้อว่าปัญหาการเมืองเราจะควรทำอย่างไร เวลานี้มีปัญหาเฉพาะก็คือ อินโดจีนแพ้ญี่ปุ่นจะถอยร่นเข้ามาเมืองไทย เราจะต้องดันฝรั่งเศสไว้ แต่ถ้าญี่ปุ่นตามเข้ามาด้วยเราจะทำอย่างไร จำเป็นจะต้องระดมทหารเตรียมไว้ ซึ่งได้สั่งการไปแล้ว เรามีความจำเป็นที่จะต้องกันเขตต์แดนของเราไว้ก่อน⁵⁸

ในการประชุมนี้หลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้แจ้งในที่ประชุมว่า จากการรับฟังข่าวสารที่ปรากฏ มีกรณีปัญหาว่าประเทศไทยจะเข้าข้างฝ่ายไหน

หลังเกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสขึ้นแล้ว ประเทศญี่ปุ่นเสนอตัวเข้าเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเมื่อปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 สถานการณ์ความขัดแย้งในอินโดจีนฝรั่งเศสมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อัครราชทูตอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้พบปะสนทนากับนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศเพื่อหยั่งท่าทีประเทศไทยว่าเป็นฝ่ายเดียวกับประเทศญี่ปุ่นเพียงใดหลายครั้ง ปรากฏในการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ว่าหลวงพิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีได้วิจารณ์พฤติการณ์ต่างๆ เหล่านี้ในลักษณะว่าเป็นการแสดงท่าทีกีดตันการดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางของประเทศไทย ดังข้อความที่หลวงพิบูลสงครามระบุว่า

⁵⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 21 เหตุการณ์ในอินโดจีน,” 4 กันยายน 2483.

⁵⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 15 ปัญหาอินโดจีน,” 25 กันยายน 2483.

ข่าวจากญี่ปุ่นในปัจจุบันนี้ยังได้เป็น 2 เสียง เสียงหนึ่งเพื่อให้เราแตกกับอังกฤษ อีกเสียงหนึ่ง ถ้าเราจะรบกับอินโดจีนต่อไปละก็ อินโดจีนมีอาวุธดี ๆ มาก ข่าวทางอังกฤษก็บอกว่า ญี่ปุ่นทำไม่สำเร็จ ส่วนข่าวทางประเทศจีนก็บอกให้ระวังอินโดจีน ญี่ปุ่น อังกฤษ และอเมริกา และถ้าไทยต้องการเพื่อนละก็ให้คบเจ๊ก...

...คำพูดของอังกฤษและญี่ปุ่น ข้าพเจ้าได้พิจารณาแล้วเห็นว่ามันเป็นโจทย์เลขให้เราแก้ว่า เราจะเข้ากับญี่ปุ่นหรืออเมริกา คือ ญี่ปุ่นมันจะแผ่อำนาจลงมาทางใต้ ฐานะของเราในเวลานั้นก็เท่ากับเบลเยียม คือ ใครจะแพ้หรือชนะก็ต้องผ่านเราไป⁵⁹

ในการประชุมวันนี้หลวงประดิษฐมนูธรรมแสดงความเห็นว่าประเทศไทยจำเป็นจะต้องแสดงออกซึ่งการรักษาความเป็นกลาง เนื่องจากการแสดงออกว่าเข้าข้างฝ่ายใด อีกฝ่ายหนึ่งก็จะอ้างเป็นเหตุในการบุกเข้ามายังเขตประเทศไทย และหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แสดงความเห็นว่าประเทศไทยจะต้องรักษาความเป็นกลางแม้จะต้องรบ ไม่เห็นด้วยกับการที่จะไม่รบใดๆ เลยเช่นกรณีประเทศเดนมาร์ก แต่การจะรบแค่นั้นยังไม่อาจรู้ได้ ส่วนหลวงพิบูลสงครามนายกรัฐมนตรียืนยันว่าการสมัครใจเข้าข้างฝ่ายใดนั้นไม่ใช่นโยบาย ซึ่งแสดงนัยความหมายว่าการที่ประเทศไทยจะเข้าร่วมกับฝ่ายใดก็ด้วยอุกบังคับ

ต่อมาประเทศไทยถูกประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกากดดันให้ละทิ้งนโยบายรักษาความเป็นกลางมากยิ่งขึ้น ดังการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 หลวงพิบูลสงครามได้เสนอคณะรัฐมนตรีถึงปัญหาการปฏิบัติของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาต่อประเทศไทยว่า

เรื่องการเศรษฐกิจเดี๋ยวนี้ปรากฏว่าอังกฤษกับอเมริกาไม่ขายของให้เรา เพราะหาว่าเราไปเข้ากับญี่ปุ่น... เราพยายามชี้แจง... เราเป็นกลางแก่ก็ไม่ยอมเชื่อ... ในที่สุดก็พยายามแกล้งเราทุกทาง... น้ำมันแกมมีแกก็ไม่ได้ขายให้เรา⁶⁰

เมื่อปรากฏข่าวการลำเลียงทหารญี่ปุ่นหลายหมื่นคนจากประเทศจีนมายังอินโดจีนฝรั่งเศส รวมทั้งข่าวการเคลื่อนกำลังทหารญี่ปุ่นมายังอินโดจีนตอนใต้ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484

⁵⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 26 อนาคตของประเทศไทย,” 26 กุมภาพันธ์ 2484.

⁶⁰ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 19 การรักษาความเป็นกลาง,” 14 พฤษภาคม 2484.

นายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ได้เลื่อนยศทหารเป็นจอมพล เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2484) ได้กล่าวยืนยันนโยบายความเป็นกลางต่อประชาชนชาวไทยทางวิทยุกระจายเสียงในค่ำวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่าขออย่าให้คนไทยอย่ามองว่ากองทหารประเทศอื่นไม่ว่าจะเป็นอินโดจีน หรือมลายูกำลังจะเข้าโจมตีประเทศไทย เนื่องจากได้รับการรับรองจากประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาว่าไทยจะเคารพเอกราชประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่นก็ให้คำมั่นว่าจะพยายามส่งเสริมสัมพันธไมตรีอย่างจริงจังและใกล้ชิดอย่างเต็มที่ กองทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสไม่มีเจตนาร้ายต่อประเทศไทย⁶¹

แต่แล้วในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ประเทศไทยก็ไม่อาจรักษานโยบายความเป็นกลางไว้ได้เนื่องด้วยประเทศญี่ปุ่นละเมิดนโยบายรักษาความเป็นกลางของประเทศไทยโดยการบังคับขอเดินทัพผ่านประเทศไทย

6.2.2.2 นโยบายสร้างชาติ

โดยเหตุที่นายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงคราม กล่าวคำปราศรัยเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2482 (1937) ในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. 2483 ได้กล่าวชักชวนให้คนไทยร่วมกันสร้างชาติหลังจากสำนักนายกรัฐมนตรีได้ออกประกาศรฐนิยมฉบับที่ 7 เรื่องชักชวนให้คนไทยร่วมกันสร้างชาติเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2482 (1937)

การชักชวนให้คนไทยร่วมกันสร้างชาติดังกล่าวนี้เกิดขึ้นหลังจากกองทหารญี่ปุ่นโจมตีและยึดเกาะไต้หวันในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2482 (1937) เป็นเวลาราว 1 เดือนเศษ

เนื้อหาและวิธีการในการสร้างชาติตามคำประกาศรฐนิยมฉบับที่ 7 ปรากฏว่าเป็นเรื่องขอให้ข้าราชการช่วยกันทำหน้าที่อย่างเข้มแข็งและใฝ่ใจทุกวิถีทางที่จะช่วยสนับสนุนในชาวไทยมีทางประกอบอาชีพโดยหวังให้มีฐานะของบุคคลดีขึ้น ในส่วนของชาวไทยต้องช่วยกันแสวงหาอาชีพสุจริตเพื่อตนเองและครอบครัวโดยไม่เลือกงานเพื่อให้มีรายได้พอทำนุบำรุงครอบครัวของตนโดยรุ่งเรืองขึ้น คณะรัฐมนตรีจึงลงมติให้ชาวไทยทุกคนต้องร่วมกันสร้างชาติ ทุกคนที่มีกำลังกายดีต้องประกอบอาชีพ

⁶¹ “Thai Premier reaffirms Neutrality Policy,” *Morning Tribune* (28 November 1941): 2.

เป็นหลักแหล่ง ผู้ไม่ประกอบอาชีพเป็นหลักฐำนนับเป็นผู้ไม่ช่วยชาติไม่ควรได้รับความนับถือของชาวไทยทั่วไป⁶²

เมื่อถึงวันสิ้นปี พ.ศ. 2482 ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2482 (1940) นายกรัฐมนตรีได้กล่าวคำปราศรัยในการขึ้นปีใหม่อธิบายนโยบายการสร้างชาติต่อประชาชนอีกครั้งหนึ่ง ว่ารัฐบาลปรารถนาให้ประชาชนทุกคนประกอบอาชีพเป็นหลักฐำนทำให้การดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข เป็นแม่บทแห่งการครองชีพของประชาชน⁶³ ต่อมาวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2483 หนังสือพิมพ์ประชาชาติได้อธิบายนโยบายการสร้างชาติของรัฐบาลว่าหลังจากสงครามสงบลงเศรษฐกิจจะต้องตกต่ำ ชาวไทยจึงจะต้องเตรียมตัวต่อสู้ความยากลำบากตั้งแต่นั้น⁶⁴ และเมื่อถึงวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2483 ในการประชุมคณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติให้ข้าหลวงตรวจการภาค กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่รับผิดชอบบริหารราชการในการสร้างชาติและป้องกันชาติขึ้น⁶⁵

ข้าหลวงตรวจการภาค กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินการการประชุมแนะนำข้าราชการให้ช่วยกันสร้างชาติตามนโยบายของรัฐบาล โดยมีเรื่องการส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่ ส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ การส่งเสริมการแต่งกาย และให้คำแนะนำเรื่องการป้องกันชาติรวมอยู่ด้วย ข้าราชการที่ทราบคำแนะนำชี้แจงแล้วก็จะนำไปประชุมชี้แจงข้าราชการใต้บังคับบัญชา รวมทั้งครูนักเรียนพ่อค้าประชาชนต่อไป⁶⁶

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างชาติและการป้องกันประเทศแจกจ่ายในงานกฐินพระราชทานของจุฬาลงกรณ์

⁶² “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ,” ราชกิจจานุเบกษา 56 ง (25 มีนาคม 2482): 3641.

⁶³ “คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรี,” ยุทธโภษ 48 (เมษายน 2483): 145.

⁶⁴ “ไขข่าวสงคราม โดย ‘ไวยรรณ’ ความหวังภายใน,” ประชาชาติ (4 เมษายน 2483): 5.

⁶⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 12 หน้าที่รับผิดชอบบริหารราชการในการสร้างชาติและป้องกันชาติของข้าหลวงตรวจการภาคต่างๆ,” 8 เมษายน 2483.

⁶⁶ “ข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี รายงานเรื่องได้ประชุมข้าราชการแนะนำให้ช่วยกันสร้างชาติ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.2.2.3/171.; “ข้าหลวงประจำจังหวัดกาญจนบุรี ประชุมข้าราชการครูนักเรียนและพ่อค้าประชาชน ช่วยกันสร้างชาติเมื่อ 24 มิถุนายน 2484,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.2.2.3/3.

มหาวิทยาลัย⁶⁷ ในส่วนที่เป็นเอกสารเกี่ยวกับเรื่องการสร้างชาติได้แก่รัฐธรรมนูญฉบับที่มีเนื้อหาชักชวนให้ประชาชนร่วมกันสร้างชาติ เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีแหล่งกำเนิดหรือผลิตขึ้นในประเทศไทย เรื่องภาษาและหนังสือไทยและหน้าที่พลเมืองดี เรื่องการแต่งกาย ส่วนที่เป็นเรื่องการป้องกันประเทศ ได้แก่เอกสารรัฐธรรมนูญเรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ เรื่องพระราชบัญญัติและแถลงการณ์เกี่ยวกับหน้าที่ชาวไทยเวลารบ เรื่องการกำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว เรื่องการรักษาความลับในราชการ เรื่องการควบคุมการส่งออกสินค้าบางอย่าง และเรื่องคำวิงวอนของนายกรัฐมนตรีขอให้ประชาชนปฏิบัติการเป็นกลางอย่างเคร่งครัด เป็นต้น

สาระสำคัญของการสร้างชาติและการป้องกันประเทศโดยรวมดังปรากฏในหนังสือที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดทำจึงแสดงภาพรวมของแนวความคิดการสร้างชาติซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมรับมือกับสถานการณ์สงครามของโลกอย่างเห็นได้ชัด

6.2.2.3 แผนการช่วยราชการทหารยามสงคราม

แผนการช่วยราชการทหารยามสงคราม เป็นกรณีที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากสถานการณ์ความคับขันที่เกาะไห่หนานจากการที่กองทัพญี่ปุ่นโจมตีและยกพลขึ้นบกยึดเกาะไห่หนานครั้งที่สอง ในระยปี พ.ศ. 2481 (1939)-2482

รัฐบาลเห็นว่าการสงครามจะมีได้กระทำกันเฉพาะแต่กำลังทัพบก เรือ และอากาศเท่านั้น แต่ทำการต่อสู้กันด้วยพลเมืองทั้งประเทศ โดยที่ฝ่ายศัตรูจะพยายามทำลายกำลังใจพลเมืองของอีกฝ่ายหนึ่งให้หมดความฮึกเหิมที่จะต่อสู้ หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงมีบัญชากระทรวงมหาดไทยให้สั่งการคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัดจัดทำแผนการช่วยราชการทหารยามสงคราม โดยกระทรวงมหาดไทยวางระเบียบให้คณะกรรมการจังหวัดดำเนินการสำรวจข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อราชการทหารในยามสงคราม และต่อมากระทรวงกลาโหมสั่งการให้ผู้บังคับการมณฑลทหารบกมณฑลทหารเรือ ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกจังหวัดทหารเรือในพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของแต่ละหน่วยงาน

⁶⁷ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, แนวการสร้างชาติและป้องกันประเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทาน ณ วัดบรมนิวาส วันที่ 3 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2484 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2484) ไม่ปรากฏเลขหน้า.

และเจ้าหน้าที่สัสดีในแต่ละจังหวัดที่ไม่มีหน่วยราชการทหารเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางการอพยพพลเมืองและกำหนดเขตปลอดภัยในยามสงคราม⁶⁸

กระทรวงมหาดไทยมีหนังสือสั่งการคณะกรรมการจังหวัดเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2481 (1939) ให้สั่งการให้ทุกอำเภอทำการสำรวจตามหัวข้อต่างๆ เตรียมตัวไว้ เพราะรู้ไม่ได้ว่าสงครามจะเกิดขึ้นเมื่อไร โดยในขั้นแรกให้สำรวจสะพานรถไฟ ทะเบียนสัตว์พาหนะและยานพาหนะทั้งทางบกทางน้ำ โดยข้อสำคัญคือการหาพื้นที่สำหรับการอพยพเตรียมไว้ทั้งสิ้นและให้เก็บรักษาเป็นความลับ⁶⁹

ต่อมาวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2481 (1939) กระทรวงมหาดไทยได้จัดทำเป็นระเบียบและมีคำสั่งให้ดำเนินการ 5 หัวข้อ ได้แก่

ข้อ 1 การรักษาทางคมนาคมทั่วไป-รถไฟ, ถนนหนทาง, ทางน้ำ, สายการบิน, สายโทรเลข
โทรศัพท์ วิทยุ

ข้อ 2 จัดการเรื่องการสืบข่าวและป้องกันจารกรรม

ข้อ 3 จัดการเรื่องทะเบียนสัตว์ ยานพาหนะทางบกทางน้ำและกวดขันเป็นพิเศษ

ข้อ 4 เตรียมการอพยพพลเมืองออกจากพื้นที่ที่ฝ่ายทหารกำหนด

ข้อ 5 บำรุงรักษาสนามบินให้ใช้ในราชการได้อยู่เสมอ

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรปในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 แล้ว กระทรวงมหาดไทยจึงมีหนังสือถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัดสอบถามว่าได้ดำเนินการแผนช่วยราชการทหารยามสงครามไปแล้วอย่างไรเพียงใด และให้รายงานการปฏิบัติมายังกระทรวงมหาดไทยโดยเร็ว⁷⁰

แผนการช่วยราชการทหารยามสงครามจึงเป็นอีกกรณีหนึ่งที่แสดงถึงวิธีดำเนินนโยบายเพื่อเตรียมรับมือกับสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างชัดเจน

⁶⁸ “ช่วยราชการทหารในยามสงคราม จังหวัดตราด,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.5.6/52.

⁶⁹ “ช่วยราชการทหารในยามสงคราม จังหวัดเพชรบูรณ์,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.5.6/7.

⁷⁰ “การช่วยราชการทหารในยามสงคราม จังหวัดชัยนาท,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.5.6/25.

6.3 การดำเนินการของรัฐบาลเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทยจนถึงหลังสงคราม

เมื่อปรากฏสถานการณ์คับขันในอินโดจีนฝรั่งเศสจากการล่าเหยียดทหารญี่ปุ่นจำนวนมากมายังอินโดจีนฝรั่งเศสและทหารญี่ปุ่นเคลื่อนกำลังเข้ามาในอินโดจีนฝรั่งเศสในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2484 ต่อมารัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยเวลารบ พุทธศักราช 2484 เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2484 พร้อมทั้งออกแถลงการณ์แจ้งหน้าที่ของคนไทยในเวลารบในวันเดียวกัน

เนื้อหาของแถลงการณ์อธิบายพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยเวลารบ อธิบายถึงความคับขันของสถานการณ์ของโลกที่เกิดการผันแปรเรวรนไม่แน่นอน เนื่องจากความคิดเห็นของประชาชนแต่ละประเทศก็แปรปรวนไปตามสถานการณ์ ยังผลให้เกิดการใช้กำลังปะทะต่อสู้ตลอดจนการรบและการสงครามเกิดขึ้นยืดเยื้อมาเป็นเวลานานจนไม่อาจคาดหมายได้ว่าจะสิ้นสุดลงเมื่อใด ในความไม่แน่นอนดังนี้ประเทศไทยอาจถูกบีบคั้นจากการถูกชาติอื่นส่งทหารเข้ามารุกรานได้ ในสถานการณ์ที่เกี่ยวกับความเป็นความตายของชาติเช่นนี้ชาวไทยต้องไม่ประมาทเตรียมต่อสู้จนสิ้นกำลัง⁷¹

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484 มีการล่าเหยียดทหารญี่ปุ่นมายังอินโดจีนฝรั่งเศสเพิ่มขึ้นอีกพร้อมๆ กับข่าวสารสถานการณ์ความคับขันเนื่องจากการจะเกิดสงครามขึ้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับการเจรจาระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกากับประเทศญี่ปุ่น ในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 จึงประกาศใช้กฎสำนักนายกรัฐมนตรี ออกตามความในพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พุทธศักราช 2484 กำหนดตำแหน่งข้าราชการทหารและตำรวจที่จะทำหน้าที่สั่งการตามพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยเวลารบ

รุ่งขึ้นวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้มีหนังสือลับแจ้งกระทรวงมหาดไทยให้สั่งอำเภอทุกอำเภอจัดตั้งองค์การต่างๆ และจัดประชุมประชาชนให้รู้จักหน้าที่ของตนตามพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยเวลารบ อันเป็นที่มาของการจัดทำ

⁷¹ “แถลงการณ์ เรื่อง หน้าที่ของคนไทยในเวลารบ,” ราชกิจจานุเบกษา 58 ก (11 กันยายน 2484): 1160-1163.; “พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ,” พุทธศักราช 2484. ราชกิจจานุเบกษา 58 ก (28 พฤศจิกายน 2484): 1143-1145.

แผนการต่อต้านข้าศึกกรายอำเภอซึ่งจัดทำได้ทันเพียงบางอำเภอก็เกิดสงครามขึ้นในประเทศไทยเสียก่อน⁷²

เมื่อสงครามเกิดขึ้นแล้วกระทรวงมหาดไทยได้กำชับให้ทุกอำเภอจัดทำแผนการต่อต้านข้าศึกอีกครั้งหนึ่งในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2485⁷³ และด้วยสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนไปในระหว่างสงคราม การจัดทำแผนและการปฏิบัติตามแผนการต่อต้านข้าศึกจึงปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ที่มีทั้งการขยาย เพิ่มหรือลดแผนการปฏิบัติ อีกทั้งเปลี่ยนชื่อเรียกและดำเนินการในชื่ออื่นๆ เช่น กองอาสาป้องกันชาติ กองพลเรือนอาสา กองทัพพลเรือน ฯลฯ เป็นต้น

พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยเวลารบ พ.ศ. 2484 เป็นต้นกำเนิดการต่อต้านข้าศึกโดยกำลังพลเรือนทุกคนทุกเพศทุกวัยทั่วประเทศ เมื่อนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลต่อจากนั้นได้ใช้กำลังจากโครงสร้างกองทัพพลเรือนบางส่วนร่วมเคลื่อนไหวในทางลับร่วมกับขบวนการเสรีไทยในการแสวงหาข่าวสารและปฏิบัติการต่อต้านกองทหารญี่ปุ่น หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงประเทศไทยถูกจำกัดให้ใช้กำลังทหารเพื่อช่วยเหลือกิจการทหารสัมพันธมิตรและเพื่อการปลดอาวุธกองทหารญี่ปุ่น⁷⁴ กำลังพลพรรคเสรีไทยและกองพลเรือนอาสาทางจังหวัดชายแดนแม่น้ำโขงจึงต้องทำหน้าที่รักษาการณ์และป้องกันชายแดนประเทศไทย กระทั่งสถานการณ์การเมืองของไทยและสถานการณ์การเมืองโลกได้ผันแปรไปใน พ.ศ. 2490

การจัดองค์การของประชาชนเพื่อต่อต้านสงครามตามพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยเวลารบ ทำให้เข้าใจแนวคิดในการต่อต้านสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและรัฐบาลภายหลังรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้เข้าใจสถานการณ์ของประเทศไทยและดำเนินการของรัฐบาลภายหลัง ดังจะวิเคราะห์จากกรณีกองทัพพลเรือน กรณีขบวนการเสรีไทย และการเปลี่ยนแปลงนโยบายของประเทศไทยภายหลังสงคราม ดังนี้

6.3.1 กองทัพพลเรือน

กองทัพพลเรือนเกิดขึ้นตามพัฒนาการของแนวความคิดในการใช้พลเรือนปฏิบัติหน้าที่ต่อต้านข้าศึกในการสงคราม เริ่มจากกระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งให้คำสั่งให้กรมการจังหวัด และ

⁷² “หน้าที่คนไทยในเวลารบ {จังหวัดพิจิตร},” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.5.5/16.

⁷³ “หน้าที่ของคนไทยในเวลารบ {จังหวัดร้อยเอ็ด},” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.5.5/66.

⁷⁴ “ข้อตกลงทางทหารชั่วคราวที่แคนดี้,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 3/125.

กรมการอำเภอทุกจังหวัดจัดทำแผนต่อต้านข้าศึก และให้จัดข้าราชการครูประชาบาลกำนันผู้ใหญ่บ้าน ออก0ชี้แจงและอบรมราษฎรตามพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยเวลารบที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484

พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยเวลารบ มาตรา 5 กำหนดให้คนไทยทุกคนต้องทำการต่อต้านข้าศึกด้วยกำลังอาวุธกำลังทรัพย์หรือกำลังอื่นใดทุกวิถีทางตามคำสั่งของรัฐบาล กระทรวงมหาดไทยจึงมีคำสั่งให้คณะกรรมการอำเภอทุกอำเภอจัดทำแผนการต่อต้านข้าศึกขึ้น โดยให้การสำรวจเส้นทางคมนาคมที่ข้าศึกจะใช้เป็นเส้นทางบุกเข้ามา ให้หาที่ตั้งในการต่อสู้ จัดทำแผนที่รายตำบลแสดงที่ตั้งและทิศทางการต่อต้านข้าศึก และเส้นทางอพยพ พร้อมกับกำหนดตัวปลัดอำเภอกำนันผู้ใหญ่บ้านครูประชาบาลทำหน้าที่ผู้นำหน่วยย่อยในหน้าที่การต่างๆ⁷⁵

แต่ด้วยกองทหารญี่ปุ่นบุกเข้ามายังประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 การวางแผนการต่อต้านข้าศึกโดยกรมการจังหวัดและกรมการอำเภอจัดทำขึ้นจึงชะงักอยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่งประเทศไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาแล้ว ในระยะเดือนสิงหาคม-กันยายน พ.ศ. 2485 กระทรวงมหาดไทยจึงเร่งรัดคณะกรรมการจังหวัดและคณะกรรมการอำเภอต่างๆ รายงานการจัดทำและส่งแผนการต่อต้านข้าศึกมายังกระทรวงมหาดไทย

ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดจึงมีคำสั่งให้กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งและวางแผนงานกองทัพลเรือขึ้น กระทรวงมหาดไทยจึงเสนอเรื่องระเบียบปฏิบัติราชการและอัตรากำลังของกองทัพลเรือ ในเบื้องต้นแบ่งหน้าที่ออกเป็นสองแผนก แผนกที่ 1 มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการปกครอง แผนกที่ 2 มีหน้าที่เกี่ยวกับการพิจารณาสถานการณ์และเตรียมการปฏิบัติเกี่ยวกับการต่อต้าน รวมทั้งการฝึกและการสอน และมีกรมเสนาธิการทัพลเรือมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการประสานงาน ราชการของกรมเสนาธิการทัพลเรือถือเป็นราชการลับ

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486 เมื่อผู้บัญชาการทหารสูงสุดพิจารณาเห็นชอบกับข้อเสนอของกระทรวงมหาดไทยแล้วจึงมีคำสั่งให้จัดตั้งกองทัพลเรือและตั้งกรมเสนาธิการทัพลเรือ เริ่มปฏิบัติหน้าที่ในวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 ในคำสั่งจัดตั้งกองทัพลเรือของผู้บัญชาการทหารสูงสุดมีเนื้อหาแสดงให้เห็นวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกองทัพลเรือว่า

⁷⁵ “แผนการต่อต้านข้าศึก {จังหวัดสมุทรสาคร},” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.5.5/10.; “แผนการต่อต้านข้าศึก {จังหวัดพระนครและธนบุรี},” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.5.5/55.

ด้วย ผบ.ทหารสูงสุดได้พิจารณาเห็นว่า ในสถานการณ์ของโลกเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เปน การสมควรที่ประเทศไทยจะได้พิจารณาเตรียมต่อสู้กับเหตุการณ์ เพื่อให้ประชาชนชาวไทย ได้มีความเปนอยู่ด้วยดีโดยตลอดไป ซึ่งในการนี้สมควรจะได้จัดให้มีกลุ่มชนขึ้นเพื่อทำการ ต่อต้านข้าศึกทุกท้องถิ่น เพื่อรักษาจัดยุทธศาสตร์และรักษาสวมชน ซึ่งถ้าได้จัดทั่วประเทศแล้ว ย่อม ทำให้ข้าศึกได้รับความเดือดร้อนหย่างยิ่ง และสมควรจะได้ให้แต่ละจังหวัดพิจารณาเตรียม สะสมเสบียงอาหาร และเร่งก่อสร้างผลิตภัณฑ์ทุกชนิดให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ โดยมี หลักการว่า ให้แต่ละจังหวัดสามารถเลี้ยงตัวเองได้โดยเร็วที่สุด ฉะนั้นเพื่อสนองความประสงค์ของ ผบ.ทหารสูงสุด กะชวงมหาดไทยจะได้วางระเบียบการบังคับบัญชาป้องกันอานาจักรยาม สงคราม และแผนการป้องกันและต่อต้านของจังหวัดเสนอขออนุมัติไปยัง ผบ.ทหารสูงสุด ซึ่ง ผบ.ทหารสูงสุดได้พิจารณาแล้ว อนุมัติให้ดำเนินการต่อไปได้⁷⁶

กองทัพพลเรือนเมื่อแรกก่อตั้งมีพลเอก มังกร พรหมโยธี หรือ หลวงพรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นแม่ทัพ การจัดบังคับบัญชาของกองทัพพลเรือนอิงวิธีแบ่งพื้นที่ การปกครองของกระทรวงมหาดไทยที่แบ่งเป็น 5 ภาค ข้าหลวงตรวจการภาค กระทรวงมหาดไทย มี ตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการภาค ผู้บังคับการตำรวจที่มีที่ตั้งสำนักงานในพื้นที่ที่ทำการภาคมีตำแหน่งเป็น รองผู้บัญชาการภาค จังหวัดต่างๆ มีฐานะเป็นกรม อำเภอมิฐานะเป็นกองพัน นายอำเภอมิตำแหน่ง เป็นผู้บังคับกองพัน ผู้บังคับกองตำรวจประจำอำเภอเป็นรองผู้บังคับกองพัน กองพันต่าง ๆ จัดแบ่ง กำลังเป็นกองร้อยตามจำนวนตำบล ปลัดอำเภอประจำตำบลเป็นผู้บังคับกองร้อย แต่ละกองร้อย แบ่งเป็น 4 หมวด แต่ละหมวดมี 3 หมู่ 1 หมู่แบ่งกำลังเป็น 2 พวก พวกละ 4 คน

ผู้บังคับกองพัน(นายอำเภอ) ทำหน้าที่ควบคุมบัญชาการตามคำสั่งของผู้บัญชาการ(ข้าหลวง ผู้ตรวจการกระทรวงมหาดไทยประจำภาค) และมีหน้าที่ทำลายล้างกำลังข้าศึกให้ออลหม่านเสียขวัญ และพินาศ เมื่อกองทัพพลเรือนเริ่มปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486 จนถึงเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2487 เป็นเวลาราว 1 ปี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี พันตรีควง อภัยวงศ์ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลมีนาวาเอก บุง ศุภลาศัยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

⁷⁶ “การจัดตั้งกองทัพพลเรือน,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 1.16/91.; “การจัดตั้งกองทัพพล เรือน,” กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, (1) สบ.ทร.99.3/79.

ในสมัยรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนครินทร์ เทวัญวงศ์ เห็นว่าการใช้พลเรือนทำหน้าที่ทางทหาร อาจเป็นการขัดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ และสืบเนื่องด้วยกรณีมีผู้แทนราษฎรจังหวัดกาญจนบุรี เสนอร่างพระราชบัญญัติเพื่อยกเลิกพระราชบัญญัติที่ให้อำนาจการป้องกันประเทศ แต่กระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยยังคงความเห็นว่าเป็นจะต้องคงให้มีกองทัพพลเรือนต่อไป ในวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2488 คณะรัฐมนตรีจึงมีความเห็นให้เปลี่ยนชื่อกองทัพพลเรือนเป็น “กองทัพเรืออากาศ” และดำเนินการต่อมาถึงวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2488 คณะรัฐมนตรีเห็นว่า หมดความจำเป็นจึงมีมติยกเลิก⁷⁷

ในระหว่างที่มีการดำเนินการกองทัพพลเรือนซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นกองทัพเรืออากาศนั้น ในระยะที่นาวาเอก บุง ศุภชลาศัย ร.น. (หลวงศุภชลาศัย) ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงดำรงตำแหน่งแม่ทัพกองทัพพลเรือน โดยมี พลตรี ชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์ ที่ปรึกษากระทรวงมหาดไทยเป็นรองแม่ทัพ พระยาสุนทรพิพิธ (เชย สุนทรพิพิธ) ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้ช่วยแม่ทัพ พันเอก เสี่ยงม รามณรงค์ อธิบดีกรมมหาดไทยเป็นเสนาธิการกองทัพ และพันเอกสุข อัมชานนท์ เป็นรองเสนาธิการทัพ การปฏิบัติการรบของกองทัพพลเรือนมิได้ดำเนินการตามแบบกองทหาร แต่จะเป็นการแยกกันปฏิบัติการต่อต้านข้าศึกในเขตจังหวัดของตน หรือร่วมมือกับหน่วยทหารตำรวจและยุวชนทหารตามแผนการรบของทหาร⁷⁸

เนื่องจากนาวาเอก บุง ศุภชลาศัยเป็นหนึ่งในบุคคลหลักของขบวนการเสรีไทย จึงมีหลักฐานปรากฏว่านาวาเอก บุง ศุภชลาศัยใช้เครือข่ายองค์การของกองทัพพลเรือนและกองทัพเรืออากาศซึ่งมีสายการบังคับบัญชาตั้งแต่ปลัดกระทรวงมหาดไทย ข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทย ข้าหลวงประจำจังหวัด ลงไปจนถึงหัวหน้าส่วนราชการในสังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยหลวงศุภชลาศัยใช้วิธีเชิญตัวบุคคลสำคัญของส่วนราชการต่างๆ พบปะพูดคุยเป็นการส่วนตัวเพื่อมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติหน้าที่ลับให้แก่ขบวนการเสรีไทย และจากหลักฐานที่ปรากฏในชั้นหลังเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลของกระทรวงมหาดไทยหลายคนเกี่ยวข้องกับปฏิบัติการของขบวนการเสรีไทยหลายกรณี อาทิกรณีพระยา

⁷⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 4 กองทัพพลเรือน,” 14 มีนาคม 2488.; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 18 ยุบเลิกกองทัพพลเรือนอากาศ,” 9 พฤศจิกายน 2488.

⁷⁸ “การจัดตั้งหน่วยโยธาธิการ โครงการฝึกพลเมืองและกองอาสาป้องกันชาติ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.4/32.

รามราชภัคดี (ม.ล. สวัสดิ์ อิศรางกูร) ข้าหลวงตรวจการมหาดไทยภาค 5 เป็นผู้รู้เรื่องการจัดตั้ง “หมู่ชนอิสระ” เพื่อก่อวางขัดขวางทำลายกองทหารญี่ปุ่นในจังหวัดภาคใต้เป็นอย่างดี และในการจัดอบรมครูประชาบาลและครูกระทรวงศึกษาธิการซึ่งกำหนดให้มีการอยู่ค่ายพักแรมแห่งต่างๆ พระยารามราชภัคดี เป็นผู้กล่าวเปิดการอบรมหรือไปเยี่ยมค่ายฝึกอบรมครูประชาบาลหลายแห่ง⁷⁹

เรื่องราวของการดำเนินการกองทัพพลเรือนที่ริเริ่มจากแผนการต่อต้านข้าศึกดังที่ได้อธิบายโดยลำดับนี้จึงแสดงให้เห็นการเตรียมการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 และกระบวนการต่อต้านสงครามที่ริเริ่มขึ้นโดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกระทรวงมหาดไทยได้ใช้แผนการต่อต้านข้าศึกที่เตรียมไว้นี้ตลอดระยะเวลาสงคราม อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ยังผลให้ประชาชนชาวไทยไม่แตกตื่นโกลาหล และพร้อมรับสถานการณ์และรักษาความลับมิดชิดเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทย

6.3.2 ขบวนการเสรีไทย

ขบวนการเสรีไทย⁸⁰ ในทางการศึกษาวิเคราะห์ที่ผ่านมาเป็นเรื่องของขบวนการต่อต้านสงครามที่เกิดขึ้นโดยนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำขบวนการต่อต้านกองทหารญี่ปุ่นภายในประเทศ ได้แสวงหาจัดตั้งเครือข่ายบุคคล และส่งคนเดินเท้าจากประเทศไทยลอบออกไปชี้แจงข้อเท็จจริงในการทำสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่นครหลวงจุงกิง ในประเทศจีน

⁷⁹ “แจ้งเรื่องการจัดตั้งหมู่ชนอิสระ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) ศธ.25/2002.

⁸⁰ ขบวนการเสรีไทย เป็นการใช้คำแบบหนึ่งที่ใช้เรียกกลุ่มบุคคลที่ดำเนินงานใต้ดินต่อต้านกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยของคนไทยหลายกลุ่ม อาทิ กลุ่มพลเรือนภายในประเทศโดยการนำของนายปรีดี พนมยงค์ บุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจที่ปฏิบัติราชการลับต่อต้านญี่ปุ่นตามคำสั่งของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ภายนอกประเทศไทย มีการตั้งหน่วยต่อต้านกองทหารญี่ปุ่นของชาวไทยอย่างเปิดเผยในประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ชาวไทยกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่สถานทูตไทยกับนักเรียนในสหรัฐอเมริกา ต่อมาสมัครเป็นทหารกองทัพอเมริกันใช้ชื่อหน่วยว่า “FREE THAI” นอกจากหน่วยเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาแล้วยังมีกลุ่มต่อต้านกองทหารญี่ปุ่นที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศอังกฤษโดยนายมณี สาณะเสน เจ้าหน้าที่สถานอัครราชทูตประเทศสหรัฐอเมริกา โดยที่ฝ่ายรัฐบาลไทยเรียกคนไทยทั้งสองกลุ่มนี้ว่า “พวกไทยอิสระ”

กลุ่มต่อต้านกองทหารญี่ปุ่นเหล่านี้เป็นบุคคลคนละกลุ่มกันและดำเนินการแยกต่างหากจากกันเป็นเอกเทศจนกระทั่งกลุ่มต่อต้านภายในประเทศเริ่มส่งบุคคลออกไปหาช่องทางติดต่อกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาผ่านทางประเทศจีน เมื่อติดต่อกันได้และได้เริ่มปฏิบัติงานร่วมกันตั้งแต่ พ.ศ. 2487 จึงเรียกชื่อหน่วยทหารชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาจากสหรัฐอเมริกาและอังกฤษว่า “หน่วยเสรีไทย”

ภายหลัง พ.ศ. 2490 มีความนิยมเรียกหน่วยงานหรือองค์การต่อต้านกองทหารญี่ปุ่นของทุกฝ่ายว่า “ขบวนการเสรีไทย” ต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน

เมื่อติดต่อทำความเข้าใจกันได้แล้ว ประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจึงร่วมปฏิบัติการกิจการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นกับขบวนการเสรีไทยโดยส่งอาสาสมัครชาวไทยซึ่งเป็นนักเรียนไทยศึกษาอยู่ในประเทศตนและส่งนายทหารชาติของตนลอบเข้ามายังประเทศไทยเพื่อติดตั้งเครือข่ายวิทยุ จัดส่งและการฝึกใช้อาวุธให้แก่กองกำลังของขบวนการเสรีไทย จนกระทั่งกองกำลังมีความพร้อมปฏิบัติการในระดับหนึ่ง แต่ด้วยเกิดสถานการณ์หมิ่นเหม่ที่อาจถูกกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยกวาดล้างได้ นายปรีดี พนมยงค์ จึงแจ้งฝ่ายสัมพันธมิตรให้กำหนดวันปฏิบัติการขับไล่กองทัพญี่ปุ่น หากยังไม่ทันปฏิบัติการ ประเทศญี่ปุ่นก็ยอมแพ้สงครามเสียก่อน หลังสงครามสงบลงแล้วอาสาสมัครชาวไทยเหล่านี้ได้กลับไปศึกษาต่อ เรื่องราวของขบวนการเสรีไทยเป็นที่รู้จักในช่วงปลายสงครามในนามเสรีไทยสายอังกฤษ และเสรีไทยสายสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ดีตัวบุคคลในขบวนการเสรีไทยในประเทศส่วนใหญ่เป็นเฉพาะเครือข่ายใกล้ชิดของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหลัก ในที่นี้จึงจะหยิบยกเฉพาะส่วนขบวนการเสรีไทยที่มีได้รู้จักแพร่หลายขึ้นวิเคราะห์เพื่อเข้าใจการเกิดขึ้นของกระบวนการต่อต้านสงครามของชาวไทยและความเชื่อมโยงกับขบวนการเสรีไทยในประเทศจากแง่มุม เสรีไทยสายทหาร และ เสรีไทยสายพลเรือน ที่มีปรากฏในทางเอกสารจำนวนหนึ่ง แต่มีไม่ปรากฏในการวิเคราะห์หรืออธิบายทางวิชาการดังต่อไปนี้

6.3.2.1 เสรีไทยสายทหาร

เสรีไทยสายทหาร เป็นการใช้คำ “เสรีไทย” ของฝ่ายทหารในชั้นหลังเพื่ออธิบายการปฏิบัติราชการลับต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นโดยทหารและบุคคลที่ปฏิบัติตามคำสั่งในราชการทหาร เช่นเดียวกับการใช้คำ “เสรีไทย” เรียกปฏิบัติการต่อต้านญี่ปุ่นของฝ่ายพลเรือนตั้งแต่ระยะปลายสงครามเป็นต้นมา

การปฏิบัติราชการลับในฝ่ายทหารเพื่อต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นเท่าที่ปรากฏ มีทั้งกรณีการปฏิบัติงานโดยนายทหารและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการมอบหมายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ลักลอบติดต่อกับกองทัพจีนในระยะที่กองทัพไทยไปปฏิบัติการรบกับกองทัพทหารจีนในพื้นที่สหรัฐอเมริกา เดิมหรือที่เมืองเชียงตุงตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2485 กรณีนายทหารบกตรวจและส่งข่าวตำแหน่งที่ตั้งกองทัพญี่ปุ่นให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตร และกรณีนายทหารกองทัพอากาศทำหน้าที่เกี่ยวกับสนามบินลับ ทำการบินขนส่งอาวุธหรือนำสาส์นติดต่อกับขบวนการเสรีไทยกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ในกรณีการปฏิบัติการต่อต้านญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นโดยการมอบหมายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ปรากฏจากข้อเขียนของ พ.อ. สมาน ธีระไวทยะ เล่าถึงเหตุการณ์ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อนายพลตรีจิระ วิจิตสงคราม (หลวงวิจิตสงคราม) แม่ทัพกองทัพพายัพ และนายพลตรี ฟ็อน สุวรรณไศละ (พิชัย หาญสงคราม-หลวงหาญสงคราม) แม่ทัพกองพล 3 ในกองทัพพายัพหลังจากเปลี่ยนตำแหน่งเป็นแม่ทัพกองพล 4 กองทัพพายัพ หาช่องทางติดต่อกับกองทัพจีนนับตั้งแต่กองทหารของกองทัพพายัพ เริ่มปฏิบัติการเข้าตีที่มั่นกองทหารข้าศึกในสหรัษฎไทยเดิมตั้งแต่วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 การหาและหาช่องทางติดต่อกันได้หลังจากกองพล 4 กองทัพพายัพในบังคับบัญชาของนายพลตรีหลวงหาญสงคราม ยึดพื้นที่เมืองยอง เมืองวะ เมืองยาง เมืองแพน เมืองต่วน และดินแดนริมฝั่งแม่น้ำลำใน เดือนมกราคม พ.ศ. 2486 แล้วจับเชลยศึกได้จำนวนมาก

กองทัพพายัพเห็นว่าเป็นพื้นที่เหมาะสมต่อการหาช่องทางติดต่อกับกองทัพจีน เมื่อวางกำลังรักษาพื้นที่ได้แล้วในกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 จึงใช้วิธีปล่อยเชลยศึกนำสาส์นไปติดต่อกับกองทัพจีนเพื่อหาทางปรับความเข้าใจและบอกให้ประเทศจีน อังกฤษและสหรัฐอเมริกาทราบว่าประเทศไทยต้องประกาศสงครามและรบกับประเทศเหล่านี้ด้วยความจำเป็นและจำใจที่ถูกต้องกองทัพญี่ปุ่นบังคับ และเมื่อประเทศไทยประกาศสงครามแล้วก็ถูกบังคับให้ออกรบทางด้านเมืองสหรัษฎไทยเดิม

ในกลางเดือนมีนาคม พ.ศ. 2486 กองทัพพายัพได้รับหนังสือตอบจากจอมพล เจียงไคเช็ค จึงส่งพลนำสาส์นเดินทางจากเชียงตุงมาส่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้บัญชาการในกรุงเทพฯ และวางแผนการติดต่อกับกองทัพจีน โดยกำหนดส่งนายทหารเข้าไปติดต่อในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม พ.ศ. 2487 และคณะผู้แทนกองทัพไทยไปประชุมเจรจากับผู้แทนจอมพลเจียงไคเช็คในเดือนเมษายน พ.ศ. 2487 ได้หารือปรับความเข้าใจและกำหนดข้อราชการที่จะปฏิบัติร่วมกันได้ระดับหนึ่ง

หลังการติดต่อเป็นทางการโดยคณะผู้แทนกองทัพทั้งสองฝ่าย การลักลอบติดต่อกันระหว่างกองทัพทั้งสองยังคงดำเนินต่อมาจนกระทั่งจอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อเปลี่ยนรัฐบาลใหม่เรียบร้อยแล้ว การติดต่อกับอังกฤษและสหรัฐเปลี่ยนไปใช้ช่องทางขบวนเสรีไทยของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ดำเนินงานร่วมกับหลวงอดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ ที่รับรู้และส่งนายตำรวจไปร่วมปฏิบัติราชการลับกับตัวบุคคลฝ่ายทหารของกองทัพพายัพมาก่อน ในเวลาต่อมาจึงปรากฏว่านายทหารกองทัพพายัพที่เคยติดต่อกับกองทัพจีนย้ายมาปฏิบัติงานร่วมกับกองกำลังเสรีไทยที่มาจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่กรุงเทพฯ และโยกย้ายไปทำงานในพื้นที่ขบวนเสรีไทยในภาค

อีสานหลายแห่งในการรับส่งนายทหารและอาวุธจากฝ่ายสัมพันธมิตรบริเวณสนามบินลับร่วมกับนักบินทหารอากาศ จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง จึงโยกย้ายไปทำหน้าที่นายทหารติดต่อสังกัดกองอำนวยการสันติภาพ⁸¹

นอกจากกรณีการปฏิบัติราชการลับโดยคำสั่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังข้างต้นแล้ว ยังมีกรณีที่ไม่ระบุชื่่ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม รู้เห็นเกี่ยวข้อง ได้แก่การปฏิบัติราชการลับของนักเรียนนายทหารฝึกหัดราชการโรงเรียนเสนาธิการทหารบก พ.ศ. 2486 ที่มีการอบรมวิชาพิเศษชื่อ “วิชาภูษชาติ” ในหลักสูตรของโรงเรียนขณะนั้นด้วย

นายทหารฝึกหัดราชการที่เข้าเรียนโรงเรียนเสนาธิการทหารบกในระยะดังกล่าวนี้บางท่าน ได้ระบุการปฏิบัติราชการลับของตนว่าได้ลอบบันทึกตำบลที่ในเส้นทางรถไฟสายกาญจนบุรี-ตันnivชายัต เมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2487 ส่งให้ฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตีทิ้งระเบิด⁸² นอกจากนี้ก็ยังมีกรณีเกี่ยวกับการลักทรัพย์หรือจารกรรมที่ผู้กระทำเป็นทหารแต่ไม่ระบุว่าเป็นการปฏิบัติราชการของฝ่ายทหารอีกด้วย⁸³

6.3.2.2 เสรีไทยสายพลเรือน

เสรีไทยสายพลเรือน ในความเข้าใจทั่วไปหมายถึงเสรีไทยโดยการนำของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ที่ติดต่อกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจนเป็นผลสำเร็จ และร่วมมือกันดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นโดยการส่งข่าวสารและฝึกอาวุธให้แก่กองกำลังพลพรรคเสรีไทยภายในประเทศจนพร้อมที่จะขับไล่กองทัพญี่ปุ่นออกจากประเทศแต่ประเทศญี่ปุ่นยอมแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรเสียก่อน

อย่างไรก็ดีในที่นี้จะมุ่งเน้นอธิบายการวิจัจัดตั้งเครือข่ายและการปฏิบัติงานของเสรีไทยภายในประเทศที่เป็นเรื่องนอกเหนือจากความรู้ที่ในทางสาธารณสุขโดยมาก กล่าวคือ

⁸¹ พ.อ. สมาน ธีระไวทยะ, “พลเอก หลวงหาญสงคราม ผู้ทำคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ชาติไว้มากหลาย,” อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก หลวงหาญสงคราม ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันพุธ ที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2512 (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2512), หน้า 197-195.

⁸² ทิพภานิดา ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, ปฏิบัติการลับในสมรภูมิรบ: บันทึกประวัติศาสตร์การทหารการเมืองไทย ที่เพิ่งค้นพบ พลตรี จักรชัย ศุภางคเสนา (กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊คส์, 2562), หน้า 128-153.

⁸³ “จำอากาศโท พุช บำรุงกุล ถูกทหารญี่ปุ่นจับกุมโดยกล่าวหาว่าลักทรัพย์ หรือกระทำจารกรรม ที่ตำบลสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.ทหารสูงสุด 2.7.3.1/106.

หลังจากประเทศไทยยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยไปรบกับกองทัพอังกฤษ ในอาณานิคมมลายูและพม่า แล้วทำสัญญาเป็นพันธมิตรร่วมกับกองทัพญี่ปุ่นจนกระทั่งประกาศ สงครามกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ยังผลให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับการ กระทำของประเทศญี่ปุ่นลอบเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นหลายกลุ่มเป็นเอกเทศ การต่อต้านใช้วิธีทิ้ง ระเบิด ส่ง ส.ค.ส. ซึ่งเขียนด้วยมือหรือพิมพ์จากเครื่องพิมพ์โรเนียว ลอบทำลายโจรกรรมสิ่งของของ ทหารญี่ปุ่น เป็นต้น⁸⁴

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหนึ่งในบุคคลที่มีความคิดเห็นเช่นนั้น ได้ปรึกษาปรึกษากับคนสนิท ใกล้ชิดร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายบุคคลที่ต้องการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นขึ้น เครือข่ายบุคคลฝ่ายต่อต้านของ นายปรีดี พนมยงค์ ขยายตัวจากคนสนิทใกล้ชิด รายชื่อที่ปรากฏในชั้นหลังแสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่ เป็นข้าราชการ นักการเมือง พ่อค้าคหบดี ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด⁸⁵ การปฏิบัติงานต่อต้าน ระยะเวลาแรกไม่ใช้คำว่า “เสรีไทย” แต่มีคำเรียกหลายอย่าง เช่น “พวกไทยอิสระ” “พวกต่อต้าน” หรือ “พวกใต้ดิน” เป็นต้น การใช้คำว่า “เสรีไทย” ปรากฏขึ้นหลังจากฝ่ายต่อต้านกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ เริ่มติดต่อประสานงานและได้รับการช่วยเหลือกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาขึ้นแล้ว โดยปรากฏทาง เอกสารฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ใช้คำเรียกหลายอย่างเช่น “องค์การต่อต้านญี่ปุ่น” “องค์การต่อต้าน” “พลพรรค” รวมทั้ง “ขบวนการเสรีไทย”⁸⁶

เครือข่ายของกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ ได้จัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นโดยเรียกกองกำลังของ องค์การต่อต้านว่า “พลพรรค” ในทางเอกสารปรากฏเรื่องราวเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของหน่วย ราชการหลายหน่วย อาทิ ในการฝึกอบรมของศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอและครูโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการและครูโรงเรียนประชาบาล มีการฝึกให้ทำหน้าที่ผู้นำหน่วยรบซึ่งมีความรู้

⁸⁴ “การสงคราม,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.0701.28/4.; “ของทหารญี่ปุ่นถูกลักที่ไปรษณีกกลาง,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.7.3.1/52.; “ฝ่ายญี่ปุ่นแจ้งว่าขบวนการไฟฟ้าพิเศษญี่ปุ่นระหว่างวังกำแพง-เพชรบุรี และชุมพร-กุย มักถูกคนร้ายขโมยสิ่งของเสมอๆ สงสัยพนักงานรู้เห็นเป็นใจ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.7.3.1/282.

⁸⁵ วิถีชีวิตและสงครามมหาเอเชียบูรพา เฟง ลิมปะพันธุ์ จัดพิมพ์เป็นที่ระลึก สำหรับญาติ กัลยาณมิตรและ ผู้สนใจ ในโอกาสครบ 6 รอบ 72 ปี ของนายสุวดี ลิมปะพันธุ์ 14 กันยายน 2564. (ม.ป.พ.: ม.ป.ป.), หน้า 76, 123.

⁸⁶ “ขบวนการเสรีไทยและภารกิจของรัฐเกี่ยวกับสหประชาชาติ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ทม.4.1.1/28.

ความสามารถในการใช้อาวุธ แสดงให้เห็นว่าจัดตั้งบุคคลระดับผู้นำหน่วยรบจำนวนมากมาจากเครือข่ายบุคคลในสายงานกระทรวงมหาดไทยร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการเป็นส่วนใหญ่⁸⁷

การจัดโครงสร้างองค์กรพลพรรคเสรีไทย มีร่องรอยว่าเชื่อมโยงกับการจัดโครงสร้างองค์กรกองทัพพลเรือนของกระทรวงมหาดไทย ทั้งนี้เนื่องจากนายปรีดี พนมยงค์ ขณะมีตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม คณะรัฐมนตรีล้วนรับทราบและร่วมกันพิจารณาอนุมัติแนวทางรับมือกับสงครามอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาหลวงศุภชลาศัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสมัยรัฐบาลนายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ ได้ทำหน้าที่บังคับบัญชากองทัพพลเรือนและดำเนินงานต่อต้านสงครามผ่านสายการบังคับบัญชาของหน่วยราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทยหลายหน่วย⁸⁸ เมื่อมีการพิจารณาเกียรติคุณของผู้ปฏิบัติงานต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนภายหลังสงครามสงบลง มีการที่ระบุชื่อตำแหน่ง “ผู้บังคับหมวด” ของ “องค์การต่อต้าน” ที่ปฏิบัติงานใต้ดินต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นเพื่อการแยกประเภทและกำหนดจำนวนผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญศานติมาลา

ชื่อตำแหน่ง “ผู้บังคับหมวด” ดังกล่าวนี้อาจมีลักษณะสอดคล้องกับชื่อตำแหน่งตามโครงสร้างผู้ปฏิบัติงานของกองทัพพลเรือน นอกจากนี้ในการที่พลเอก อุดล อุดลเดชจรัส ระบุจำนวนผู้ที่สมควรได้รับเหรียญศานติมาลาที่อธิบายว่าถ้าจะให้เหรียญศานติมาลาทั้งหมดจะมีจำนวน “เรือนแสน” ขึ้นไปโดยต่างจังหวัดมีมากเกือบทั้งจังหวัดที่มีการต่อต้าน ดังนั้นปริมาณกองกำลังพลพรรคเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณผู้ปฏิบัติงานกองทัพพลเรือนจึงแสดงให้เห็นว่าปริมาณตัวบุคคลของกองกำลังทั้งสองฝ่ายจะมีประชาชนจำนวนมากเช่นเดียวกัน⁸⁹

พลพรรคเสรีไทยปฏิบัติหน้าที่มาจนถึงวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2488 ซึ่งมีการสวนสนามกองกำลังพลพรรคเสรีไทยทั่วประเทศที่ถนนราชดำเนิน กรุงเทพฯ นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าพลพรรคกล่าวยุติการดำเนินงานต่อต้านกองทัพญี่ปุ่น ส่งมอบอาวุธของพลพรรคเสรีไทยให้กับหน่วยราชการ

⁸⁷ “เงินค่าเบี้ยเลี้ยงของพวกพลพรรคจังหวัดกาญจนบุรี,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) ศธ.25/323.; “แจ้งเรื่องการจัดตั้งหมู่ชนอิสสระ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) ศธ.25/2002.

⁸⁸ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายพรหม สุตรสุคนธ์ ท.ช. ท.ม. ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอาทิตย์ที่ 12 ธันวาคม 2536 (กรุงเทพฯ: บริษัทศรีอนันต์การพิมพ์ จำกัด, 2536) ไม่ปรากฏเลขหน้า. (บทที่ 13 เป็นข้าหลวงจังหวัดแม่ฮ่องสอน)

⁸⁹ “กรรมการพิจารณาวางระเบียบการประดับเหรียญศานติมาลา,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.1.1.1/6.

ทหารและส่งมอบให้หน่วยราชการของกระทรวงมหาดไทยซึ่งทำหน้าที่สื่อราชการขอยืมไปใช้ในการรักษาความสงบปราบปรามโจรผู้ร้าย⁹⁰

แต่ด้วยเหตุที่กองทหารอังกฤษซึ่งมีหน้าที่ปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศส กลับเป็นผู้ลำเลียงทหารฝรั่งเศสทางอากาศเข้ามาয়จังหวัดหนองคายและนครพนมเพื่อข้ามแม่น้ำโขงไปปราบปรามประชาชนที่ไม่ยอมรับการปกครองของฝรั่งเศสตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2488 เป็นต้นมา⁹¹ กองทหารอังกฤษปฏิบัติเกินหน้าที่ปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนและกลับใช้พื้นที่ประเทศไทยเป็นฐานส่งทหารฝรั่งเศสเข้าไปยังอินโดจีนฝรั่งเศส ยังผลให้เกิดการสู้รบติดพันตามแนวแม่น้ำโขงตั้งแต่จังหวัดหนองคาย นครพนมจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี บางครั้งการรบติดพันเข้ามาในเขตประเทศไทย กองทหารฝรั่งเศสก็ข้ามเข้ามายึดพื้นที่ฝั่งประเทศไทยเพื่อกวาดล้างกำลังฝ่ายต่อต้าน⁹²

กองกำลังพลพรรคหรือกองกำลังพลเรือนอาชญาที่เป็นราษฎร ครูประชาชนบาล อาสาสมัครผู้ใหญ่บ้านกำนันตามแนวริมฝั่งแม่น้ำโขงและในจังหวัดติดกันจึงทำหน้าที่ใช้อาวุธปฏิบัติหน้าที่ป้องกันอันตรายแก่ประชาชนในหมู่บ้านตำบลของตนโดยคำสั่งข้าราชการท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทยจนบางครั้งถึงกับบาดเจ็บและเสียชีวิต⁹³

การปฏิบัติหน้าที่ป้องกันชายแดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศสโดยกองกำลังพลพรรคเสรีไทยบางส่วนสิ้นสุดลงเนื่องจากการรัฐประหารเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2490 โดยการที่ผู้บัญชาการทหารแห่ง

⁹⁰ “มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขอให้ส่งอาวุธปืน และเครื่องอุปกรณ์ของเสรีไทยคืนโดยด่วน,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท.0201.2.1.13/33; “มหาดไทยขอยืมซื้ออาวุธปืนสำหรับป้องกันโจรผู้ร้ายให้กรมการอำเภอและตำรวจ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.99/32.

⁹¹ “มหาดไทยขอยืมซื้ออาวุธปืนสำหรับป้องกันโจรผู้ร้ายให้กรมการอำเภอและตำรวจ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร.0201.99/32. “นโยบายการเมืองเกี่ยวกับอินโดจีนและการเลี้ยงดูชาวฝรั่งเศส,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 3.6.3/6; “รายงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทางชายแดน (รายรวม),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.37.6/21.

⁹² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 3 พลร่มฝรั่งเศส,” 19 พฤศจิกายน 2488.

⁹³ “รายงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทางชายแดน (รายรวม),” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.37.6/21; “รายงานของนาวาอากาศเอก สกล รสานนท์ ซึ่งนำผู้สังเกตการณ์อังกฤษ และอเมริกันไปหนองคาย,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.7.2/25; “รายงานนายบุญยรักษ์ เจริญไทย ไนการไปสังเกตการณ์ร่วมกับฝ่ายอังกฤษและอเมริกัน ที่จังหวัดนครพนม,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.07.2/48.

ประเทศไทยของคณะรัฐประหารเริ่มตรวจสอบและเรียกเก็บอาวุธของเสรีไทย⁹⁴ และโยกย้ายข้าราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องออกจากพื้นที่⁹⁵

จากเรื่องราวของเสรีไทยสายทหารและเสรีไทยสายพลเรือน ดังลำดับมาข้างต้นเป็นหลักฐานชี้ชัดว่ารัฐบาลไทยได้ดำเนินนโยบายโดยประเมินทิศทางสงครามของประเทศญี่ปุ่น ประเมินถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประเทศไทย ทั้งยังเป็นหลักฐานแสดงถึงทัศนคติและความเข้าใจของบุคคลสำคัญของไทยหลายฝ่ายได้ปฏิบัติต่อกองทัพญี่ปุ่นในลักษณะหวังศึกให้เข้า การปฏิบัติการสงครามร่วมกับกองทหารญี่ปุ่นจึงมิได้แนบแน่นเป็นเนื้อเดียวกับความต้องการของประเทศญี่ปุ่นดำเนินมาโดยตลอด

6.3.3 การเปลี่ยนแปลงนโยบายของประเทศไทยภายหลังสงคราม

หลังจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2482 (1940) อัครราชทูตอเมริกาประจำประเทศไทยยื่นบันทึกต่อนายกรัฐมนตรีว่าประเทศสหรัฐอเมริกามีแนวความคิดที่จะแลกเปลี่ยนความเห็นกับประเทศที่มีใช้คู่สงครามในการที่จะตั้งระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศและการจำกัดอาวุธหลังสงครามสงบ ซึ่งนายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงครามตั้งข้อสังเกตต่อบันทึกนี้ว่าสหรัฐอเมริกาเคยแสดงความต้องการเช่นนี้มาก่อน แต่เนื่องจากสหรัฐอเมริกามักแสดงออกว่าไม่เชื่อถือการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยมาก่อน จึงไม่เชื่อถือว่าสหรัฐอเมริกาเสนอเรื่องนี้มาด้วยความจริงใจ⁹⁶

อย่างไรก็ดีบันทึกฉบับนี้อาจเป็นข้อสังเกตทิศทางนโยบายของประเทศไทยที่มีต่อปัญหาโดยรวมของสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำต่อเนื่องซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการกีดกันทางการค้า และเมื่อพิจารณาจากความเกี่ยวเนื่องกับความคับขันจากการที่กองทัพญี่ปุ่นยึดเกาะไต้หวันในระยะปลาย พ.ศ. 2481 (1939)-พ.ศ. 2482 ที่ปรากฏจากหลักฐานถึงการปฏิบัติและการ

⁹⁴ “ขบวนการเสรีไทยและภารกิจของรัฐเกี่ยวกับสหประชาชาติ,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ทม.4.1.1/28. “ยอดอาวุธ กระสุน วัตถุระเบิดของเสรีไทย,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.94.1/95.; “คณะเวียดนามในประเทไทยปฏิเสธข่าวลือว่าได้ร่วมมือกับเสรีไทย เพื่อคิดร้ายต่อรัฐบาลใหม่,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต.81.4/3.

⁹⁵ ชีวิตและงานของคุณพ่อพรหม สุตรสุคนธ์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานบายศรีสู่ขวัญฉลองอายุครบ 7 รอบ ณ สโมสรกรมชลประทาน วันอาทิตย์ที่ 7 กุมภาพันธ์ 2525 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2525). หน้า 7.

⁹⁶ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 23 การเจรจากับอเมริกาเกี่ยวกับการจัดตั้งระบบเศรษฐกิจ,” 14 กุมภาพันธ์ 2482.

แสดงออกอย่างเปิดเผยของประเทศสหรัฐอเมริกาต้องการเข้ามีบทบาทและมีส่วนร่วมกับสถานการณ์สงครามทางตะวันออกโดยตรงชัดเจนขึ้น ดังจะเห็นได้นับแต่การเข้าไปตรวจสอบความเสียหายจากการโจมตีทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนาน⁹⁷ และสนับสนุนการขนส่งอาวุธทางถนนสายพม่า-ยูนนาน จนกระทั่งกองทหารญี่ปุ่นเริ่มรุกเข้ามายังตอนเหนือของอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกาจึงแสดงการประท้วงและแสดงออกเป็นนัยว่าสหรัฐอเมริกาจะเข้ามาต่อต้านประเทศญี่ปุ่นโดยตรงมากขึ้น รวมทั้งประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสก็แสดงออกซึ่งความต้องการให้ประเทศสหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทต่อการสงครามในภูมิภาคนี้มากขึ้นเช่นกัน

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 ประเทศอังกฤษและเนเธอร์แลนด์เริ่มเสนอแนวคิดที่จะร่วมกันต่อต้านสงครามทั้งในยุโรปและในอาณานิคมทางแปซิฟิก โดยดึงสหรัฐอเมริกาเข้ามามีส่วนร่วม⁹⁸ กับปรากฏรายงานข่าวว่าหากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในภูมิภาคแปซิฟิก ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ จีน และเนเธอร์แลนด์ มีความเชื่อร่วมกันว่าการร่วมกันปฏิบัติตามแนวทางแผนการเอบีซีดีจะเอาชนะประเทศญี่ปุ่นในที่สุด⁹⁹ ต่อมาเมื่อเกิดสถานการณ์คับขันในอินโดจีนฝรั่งเศสในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2484 นายพอลล์ วี. แมคนัตต์ (Mr. Paul V. McNutt) กรรมการความมั่นคงแห่งรัฐ (Federal Security Administrator) ของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เสนอข้อเรียกร้องในนามประชาชนอเมริกัน ให้ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ จีนและเนเธอร์แลนด์ ร่วมมือกันในนาม “ABCD BLOC” เพื่อให้ได้เปรียบต่อการต่อต้านประเทศญี่ปุ่น¹⁰⁰ (ต่อมาเรียกแนวคิดลักษณะนี้ว่า ABCD Front หรือ ABCD Line)

จนกระทั่งวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 สำนักข่าวยูไนเต็ดเพรส (United Press-U.P.) ประเทศสหรัฐอเมริกา รายงานข่าวที่แสดงให้เห็นความต้องการของสหรัฐอเมริกาที่จะเข้ามาบทบาทในการสงครามตะวันออกมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากรายงานข่าวจากแควตงการบริหารของสหรัฐอเมริกาว่า หากประเทศญี่ปุ่นบุกประเทศไทยเพื่อไปโจมตีถนนสายพม่า-ยูนนาน สหรัฐอเมริกา

⁹⁷ “U.S. Envoy to travel over bombed line,” The Straits Times (19 February 1940): 7.

⁹⁸ “Britain & Holland stand together in East & West,” The Straits Times (17 January 1941): 13.

⁹⁹ “A.B.C.D. spells Victory,” The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (16 January 1942): 6.

¹⁰⁰ “McNutt calls for strong stand against Japan,” The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (7 August 1941): 9.

จะจัดตั้งขบวนการรถยนต์ขนส่งอาวุธที่มั่นใจว่าอาวุธยุทธโปกรณ์จะส่งไปถึงมือรัฐบาลจีน ซึ่งสหรัฐอเมริกา กล่าวเพิ่มเติมว่าหากไทยต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น โดยสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มมากที่สุดที่จะขยาย "ความช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรม" ให้แก่ประเทศไทยโดยวิธีให้ความช่วยเหลือในลักษณะให้ยืมหรือให้ เช่า ที่สันนิษฐานว่าความช่วยเหลือดังกล่าวจะรวมถึงการจัดหาเครื่องบินเพื่อปกป้องถนนพม่าด้วย¹⁰¹

การแสดงออกของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศไทยในเวลาที่สงครามจีน-ญี่ปุ่นใกล้จะเกิดขึ้นที่ สมรภูมิเกาะไหหลำเป็นครั้งที่ 2 ที่ครั้งนี้กองทัพญี่ปุ่นบุกได้ยึดเกาะไหหลำทั้งหมด แล้วดัดแปลง ภูมิประเทศที่ตั้งกองทหารและใช้เป็นฐานทัพ ทำให้ปรากฏต่อมาว่ารัฐบาลบุคคลสำคัญของประเทศ ไทยล้วนดำเนินนโยบายและปฏิบัติการในระหว่างสงครามโดยมีความเชื่อมั่นว่าฝ่ายสัมพันธมิตรจะเป็น ฝ่ายชนะสงคราม ดังปรากฏโดยการปฏิบัติต่อที่มินยเอื่อเพื่อ อำนวยความสะดวกและคุ้มครองความ ปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของชนชาติศัตรูของประเทศญี่ปุ่นในระดับหนึ่ง เช่นในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2484 คณะรัฐมนตรีมีมติ ให้กระทรวงที่เกี่ยวข้องพิจารณาหาทางเข้าไปอารักขา ทรัพย์สินของชนชาติอังกฤษและอเมริกัน¹⁰² ต่อมาพลโท มังกร พรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงกลาโหมได้ติดต่อกับนายวิจิตร ลุคิตานนท์ เลขาธิการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ การเมืองในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เพื่อใช้อาคารสถานที่ของมหาวิทยาลัยในการควบคุมชน ชาติศัตรูผู้มิวขาวประมาณ 700-1000 คน ซึ่งมหาวิทยาลัยตอบรับด้วยความยินดีและรับว่าจะ ช่วยเหลือจัดผู้ทำอาหารขายให้ด้วย¹⁰³

เมื่อประเทศไทยประกาศสงครามต่อประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ก็ไม่ปรากฏว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาประกาศสงครามต่อประเทศไทย เมื่อมีการประชุมภายในของกระทรวงการ ต่างประเทศเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2486 ผู้เข้าร่วมประชุมได้ชี้แจงต่อที่ประชุมว่าในกรณีที่ฝ่าย สัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะคงอยากให้ประเทศไทยมีความมั่นคงพอเป็นรัฐกันชนต่อไป¹⁰⁴ และเมื่อ สงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคแปซิฟิกใกล้จะสงบลง ในการประชุมคณะรัฐมนตรีรัฐบาล

¹⁰¹ "A-B-C-D Plan to 'Neutralize' Invasion of Thailand," *The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser* (29 November 1941): 1.

¹⁰² "การสั่งให้อารักขาและควบคุมทรัพย์สินของชนชาติศัตรูโดย ผ.บ.ส. และเรื่องเกี่ยวกับตำรวจรายงาน ," หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก.ค.ท.ด.4/8.

¹⁰³ "การใช้สถานที่ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นค่ายกักคุมชนชาติศัตรู," หอ จดหมายเหตุแห่งชาติ, ทม.4.1.1/21.

¹⁰⁴ "การพิจารณาสถานะการณ์สงคราม," หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, WW.2/1:1/18.

นายกรัฐมนตรี นายพันตรี ควง อภัยวงศ์ วันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2488 นายกรัฐมนตรีได้กล่าวตั้งข้อสังเกตต่อนโยบายของประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษและจีนว่า

หากจะเรียนไปลิสซี้ Policy เดียวนี้ตามรูปการณ์ที่เราฟังข่าวกิตติศัพท์ทั่วไปรู้สึกว่ ทางอเมริกา อังกฤษ จีน ค่อยดีแก่เราขึ้น ในการประชุมที่ไหนๆ ก็ไม่เคยเมนเช่น mention ถึงเมืองไทยเลย ในไปลิสซี้ของมม ๆ คิดว่า ทำเฉยเสีย บางทีเขาคิดว่าเป็นประเทศอ้อกคิวบาย เราไม่ต้องนั่งในเก้าอี้จำเลยกับเขา มมได้ปรึกษากับรัฐมนตรีต่างประเทศแล้ว ก็ว่าเราควรจะทำสัญญาสงบศึก แต่ผมคิดว่า เราเฉยเสีย ถ้าเขาเดือนมา เราก็บอกว่า เราคอยฟังว่าเขาจะว่าอย่างไร เราพร้อมที่จะรับ แล้วมีข่าวว่า เขาจะส่งของมาช่วยประเทศที่ญี่ปุ่นยึดครองมีไทยรวมด้วย ทีนี้มันเข้าไปแล้วเราก็ต้องรอ ถ้าเขาว่าไทยว่าอย่างไร เราก็ว่า สุดแล้วแต่จะกรุณาดีกว่า¹⁰⁵

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคแปซิฟิกสงบลง ประเทศไทยได้ร้องขอให้สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือเกี่ยวกับเรื่องสถานะของประเทศไทยหลังสงครามหลายเรื่องซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการดำเนินนโยบายของประเทศอังกฤษต่อประเทศไทยในสถานะประเทศแพ้สงครามหลายครั้ง ยังผลให้ประเทศไทยไม่เสียเอกราชและอธิปไตยอย่างสิ้นเชิงเช่นประเทศที่เป็นฝ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนั้นประเทศสหรัฐอเมริกายังให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการบูรณะประเทศไทยอีกด้วย

ในระยะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญการเรียกร้องของประเทศอังกฤษอยู่นั้น ประเทศไทยได้แสวงหาโอกาสยืนยันนโยบายรักษาความเป็นกลางอีกครั้งหนึ่งควบคู่ไปกับการดำเนินการเพื่อให้ได้รับความยอมรับจากประเทมหาอำนาจในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ซึ่งหมายถึงการได้รับจากสังคมนานาประเทศในฐานะประเทศที่มีอธิปไตยและเป็นเอกราช หากแต่เกิดอุปสรรคด้วยการเรียกร้องของประเทศฝรั่งเศสเรียกคืนดินแดนที่ได้มาจากการใกล้เคียงของประเทศญี่ปุ่นและให้ประเทศไทยยุติการสนับสนุนกลุ่มชนในอินโดจีนฝรั่งเศสที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองอินโดจีนฝรั่งเศส

โดยปัญหาการสนับสนุนกลุ่มชนในอินโดจีนฝรั่งเศสให้เป็นเอกราชนี้เป็นเรื่องสืบเนื่องมาแต่การจัดตั้งองค์การใต้ดินเพื่อต่อต้านกองทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศส ประเทศสหรัฐอเมริกาจึงมีนโยบายส่งเสริมให้กลุ่มชนในอินโดจีนฝรั่งเศสที่ร่วมดำเนินงานใต้ดินเป็นประเทศที่มีเอกราช ประเทศ

¹⁰⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระพิเศษ ญี่ปุ่นขอสงบศึก,” 13 สิงหาคม 2488.

ไทยก็มีทิศทางนโยบายสนับสนุนให้กลุ่มชนในอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นประเทศเอกราชเช่นเดียวกัน หากแต่เกิดปัญหาขึ้นเนื่องจากประเทศฝรั่งเศสส่งกำลังทหารเข้ามาใช้พื้นที่ประเทศไทยทางชายแดน แม่น้ำโขงเป็นฐานเพื่อกลับคืนสู่อำนาจของตนโดยความร่วมมือของประเทศอังกฤษ พร้อมทั้งเรียกให้ประเทศไทยคืนดินแดนจากการไกล่เกลี่ยของประเทศญี่ปุ่นกับยุ้งให้ประชาชนเกลียดชังประเทศไทย

คณะรัฐมนตรีภายหลังสงครามได้ดำเนินการต่อปัญหานี้โดยใช้แนวทางการเจรจา ประนีประนอมข้อพิพาทตามแนวทางและกลไกขององค์การสหประชาชาติ หากแต่ต่อมาพบว่า เป็นแนวทางซึ่งยากที่จะประสบความสำเร็จเนื่องจากฝรั่งเศสอาจใช้อำนาจขัดขวาง (Veto) ในการสมัคร เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ และประเทศสหรัฐอเมริกาได้แสดงท่าทีต่อประเทศไทยให้คำนึงถึง การรักษาสถานะเดิม (Status Qua) ก่อนเกิดสงครามขึ้นในภูมิภาคอินโดจีน¹⁰⁶

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2490 นายอรรถกิติติ พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเดินทางกลับจากการไป ร่วมประชุมใหญ่สามัญแห่งองค์การสหประชาชาติเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2490 รายงานการไปประชุม องค์การสหประชาชาติและชี้แจงต่อคณะรัฐมนตรีว่าปัญหาเรื่องดินแดนเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่อง สถานการณ์การเมืองของโลกซึ่งกำลังจะเกิดขึ้นสงครามขึ้นในอนาคตอันใกล้ ดังระบุว่า

เรื่องดินแดนยังไม่ได้พูด เป็นข้อเกี่ยวกับนโยบาย และเกี่ยวกับอนาคตอันใกล้ของโลกปัจจุบัน ว่า จะเกิดสงครามหรือไม่ อาจมีคน 2 คนเท่านั้นที่รู้ คือ สตาลิน กับทรูแมน ผมเองรู้สึกว่าจะอาจหนี ไม่พ้น... อเมริกาได้เตรียมการทุกอย่างไว้แล้ว¹⁰⁷

ในขณะที่นายกรัฐมนตรีซึ่งประเมินสถานการณ์ทางการเมืองของรัฐบาลซึ่งเกี่ยวพันถึงปัญหา ดินแดนกับประเทศฝรั่งเศสในลักษณะว่า ประเทศสหรัฐอเมริกามีได้รังเกียจในการที่ประเทศไทยใช้ แนวทางเจรจาประนีประนอมข้อพิพาทในเรื่องดินแดนกับฝรั่งเศส แต่ประเทศสหรัฐอเมริกาให้ ความสำคัญกับสถานะของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสในฐานะที่เป็นหัวใจของสหรัฐอเมริกาในทาง

¹⁰⁶ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 5 บันทึกข้อสังเกตตามข้อเสนอ ของฝรั่งเศส,” 16 ตุลาคม 2489.

¹⁰⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ ต่างประเทศรายงานการไปประชุมใหญ่ (12) ปัญหาเกี่ยวกับดินแดน,” 29 ตุลาคม 2490.

ยุโรป เมื่อประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาอ้างหลักการรักษาสถานะเดิมในการเรียกคืนดินแดนด้าน
อังกฤษ ความเห็นต่อการเรียกคืนดินแดนด้านฝรั่งเศสก็ย่อมเป็นไปได้ในทิศทางเดียวกัน¹⁰⁸

อย่างไรก็ดีรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ สิ้นสุดลงด้วยการรัฐประหารวันที่ 8
พฤศจิกายนไปเสียก่อน การดำเนินนโยบายของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูล
สงครามในเวลาต่อมาได้ดำเนินไปตามแนวทางรักษาความเป็นกลางของประเทศฝ่ายโลกเสรี หรือ
ประเทศที่นิยมระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา

6.4 สรุปท้ายบท

จากการทบทวนเนื้อหาหนังสือ “ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเซีย
บูรพา” ในบทที่ 5 ที่พบคำอธิบายว่าการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยและเหตุการณ์ที่
เกิดขึ้นในระยะนั้นเป็นด้วยนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หากแต่การทบทวนเนื้อหาหนังสือ
เรื่อง “ประวัติการรบของทหารไทยกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศส” ในตอนต้นของบทนี้กลับทำให้เห็น
ว่า สถานการณ์สงครามของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลจากสถานการณ์สงครามทางภูมิภาคเอเชียแป
ซิฟิกเป็นสาเหตุที่แท้จริงของสงครามระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสในกรณีพิพาทอินโดจีน โดยการ
อธิบายในรายละเอียดย้อนไปก่อนการพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศส ทำให้มองเห็นภาพและเกิดความเข้าใจ
ต่อจากการดำเนินการของรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามในระยະที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีป
ยุโรปจนถึงวันที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นประเทศไทย รวมทั้งทำให้เข้าใจความต่อเนื่องทางนโยบาย
ที่เกิดขึ้นมาก่อน

จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยการดำเนินนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่ก่อนที่จะเกิด
สงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทยจนกระทั่งหลังสงครามสงบลงดังลำดับมาข้างต้น ทำให้เห็น
พลวัตของสงครามจีน-ญี่ปุ่นที่พลวัตมาทางสมรภูมิเกาะไห่หนานและเคลื่อนเข้าครอบคลุมพื้นที่อาณา
นิคมอินโดจีนฝรั่งเศสนั้นเป็นกรณีที่มีความต่อเนื่องมาก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรปแล้ว
แต่ด้วยการที่สถานการณ์คับขันในบริเวณรอบเกาะไห่หนานเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่ประเทศ
อังกฤษ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกาที่มีส่วนพัวพันกับการสนับสนุนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีน

¹⁰⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี วาระที่ 2 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศรายงานการไปประชุมใหญ่ (13) ฐานะของรัฐบาล,” 29 ตุลาคม 2490.

ผ่านอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งเส้นทางขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนที่อยู่ใกล้กับ กองทัพญี่ปุ่นมากคือเส้นทางรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนานในอินโดจีนฝรั่งเศส กับอีกเส้นทางหนึ่งที่อยู่ใกล้ ออกไปคือเส้นทางรถยนต์สายพม่า-ยูนนานในอาณานิคมพม่าของอังกฤษ ประเทศญี่ปุ่นต้องการ ป้องกันการขนส่งอาวุธดังกล่าวนี้ จึงส่งกำลังเข้ายึดเกาะไห่หนานเพื่อใช้เป็นที่ตั้งทหารที่จะส่งไปรบใน พื้นที่ประเทศจีนตอนใต้และใช้เป็นฐานทัพเรือเพื่อตรวจตราป้องกันการลักลอบขนส่งอาวุธทางทะเล ไปยังอาณานิคมอินโดจีน ยังผลให้กองทัพญี่ปุ่นส่งทหารเข้ามาในอินโดจีนฝรั่งเศส ยึดเมืองท่าไฮฟอง แล้วส่งทหารเข้ามายังอินโดจีนฝรั่งเศสตอนใต้จนถึงกับตั้งฐานบินของหน่วยทหารอากาศและตั้งหน่วย ทหารบกใกล้กับชายแดนประเทศไทย จนกระทั่งประเทศญี่ปุ่นตัดสินใจประกาศสงครามกับประเทศ อังกฤษและสหรัฐอเมริกาเริ่มต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกในที่สุด

จากพลวัตของสงครามจีน-ญี่ปุ่นที่ขยายสมรภูมिरบเข้ามาทางตอนใต้ของประเทศจีนแล้ว เคลื่อนเข้ามายังสมรภูมิเกาะไห่หนานจนกระทั่งเคลื่อนเข้ามาในอินโดจีนฝรั่งเศสตามลำดับ ทิศ ทางการดำเนินนโยบายและการปฏิบัติของรัฐบาลไทยในระยะ พ.ศ. 2480 จนถึง พ.ศ. 2490 อาจแยก พิจารณาการดำเนินนโยบายของรัฐบาลได้ 3 ระยะ คือ ระยะก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีป ยุโรป (พ.ศ. 2480-2482) ระยะที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรปจนกระทั่งก่อนถึงวันเกิด สงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกและในประเทศไทย (พ.ศ. 2482-2484) กับระยะที่เกิด สงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกและในประเทศไทยจนถึงเวลาหลังสงครามสงบลง (พ.ศ. 2484-2490)

พบว่า การดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยโดยเฉพาะการดำเนินนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นเกิดขึ้นด้วยปัจจัยการสงครามจีน-ญี่ปุ่นที่สมรภูมิเกาะไห่หนานเมื่อปลาย พ.ศ. 2479 (1937) ต่อต้นปี พ.ศ. 2480 ซึ่งกองทัพญี่ปุ่นระดมยิงที่ตั้งกองทหารจีนและยึดพื้นที่เกาะไห่หนาน บางส่วนครั้งแรก ทำให้รัฐบาลสั่งการให้สถานทูตและสถานกงสุลไทยตรวจตราข่าวสารสงคราม และ ดำเนินการเตรียมป้องกันประเทศโดยย้ายที่ตั้งกองทหารย้ายสถานีวิทยุกระจ่ายเสียง ตั้งโรงพยาบาล ไปยังจังหวัดลพบุรี เตรียมการจัดซื้อยุทธภัณฑ์ โยกย้ายนายทหาร จัดทำโครงการบำรุงและการขนส่ง สินค้าข้าว กิจการโรงงานกระดาษ โรงงานน้ำตาล และสำรองน้ำมันเชื้อเพลิงไว้ เป็นต้น

เมื่อถึงระยะที่สองซึ่งเกิดสงครามขึ้นในยุโรปอันเป็นระยะเวลาซึ่งคาบเกี่ยวกับการที่กองทัพ ญี่ปุ่นยึดเกาะไห่หนานและปฏิบัติการทางทหารโจมตีการขบวนรถไฟสายไฮฟอง-ยูนนานแล้ว รัฐบาล ไทยจึงเริ่มของบประมาณเพื่อรักษาความเป็นกลาง เพื่อเพิ่มจำนวนทหารและเรียกทหารกองหนุนเข้า

ฝึกวิชาทหารเตรียมพร้อมไว้สำหรับสถานการณ์ฉุกเฉิน เตรียมร่างคำประกาศนโยบายเป็นเป็นกลาง ประกาศนโยบายสร้างชาติชักชวนประชาชนทำงานอย่างจริงจังเพื่อทนุบำรุงครอบครัวของตน ส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่ การปลูกผักสวนครัวการเลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมการแต่งกาย ให้คำแนะนำเรื่องการป้องกันชาติ เตรียมการให้หน่วยราชการและประชาชนในท้องที่จัดทำแผนช่วยราชการทหารยามสงคราม และตราพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ เป็นต้น พร้อมๆ กับการที่อัครราชทูตอังกฤษ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามาชักถามนโยบายต่างประเทศของประเทศไทยเพื่อประเมินว่าประเทศไทยจะเข้าข้างกับฝ่ายใด

ต่อมาเมื่อถึงระยะที่ 3 ซึ่งประเทศญี่ปุ่นประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เกิดสงครามโลกในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกและในประเทศไทยซึ่งรัฐบาลยินยอมให้กองทหารญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยแล้ว รัฐบาลจึงสั่งการให้หน่วยราชการรายอำเภอร่วมกับประชาชนจัดทำแผนการต่อต้านข้าศึก โดยให้จัดตั้งเป็นองค์กรที่กำหนดหน้าที่บุคคลอย่างชัดเจน องค์กรดังกล่าวนี้ใช้ชื่อเรียกตามความผันแปรของสถานการณ์หลายอย่าง เช่น กองอาสาป้องกันชาติ กองพลเรือนอาสา กองทัพพลเรือน เป็นต้น

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลในเวลาต่อมาได้ใช้โครงสร้างองค์กรดังกล่าวนี้บางส่วนเตรียมต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นในทางลับร่วมกับการดำเนินงานขององค์กรต่อต้านที่ใช้ชื่อว่า “เสรีไทย” จนกระทั่งสงครามสงบลง จากนั้นประเทศไทยต้องดำเนินตามพันธกรณีหลังสงครามหลายประการ เช่น การส่งออกข้าว การจัดการเรื่องแร่ดีบุกและยางพาราแก่ประเทศอังกฤษ การดำเนินการเจรจาเพื่อคืนดินแดนให้แก่ประเทศฝรั่งเศส การแสวงหาเส้นทางเพื่อสมัครเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ โดยพันธกรณีต่างๆ เหล่านี้รัฐบาลไทยดำเนินการเพียงพอที่จะเจรจายกเลิกพันธกรณีได้ในปลาย พ.ศ. 2490 อันเป็นระยะที่ข่าวสารการเมืองระหว่างประเทศแสดงว่าจะเกิดสงครามขึ้นจากความขัดแย้งของสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต จากนั้นไม่นานเกิดก็รัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2490 รัฐบาลหลังรัฐประหารเลือกมีนโยบายเป็นฝ่ายเดียวกับสหรัฐอเมริกาซึ่งแสดงออกในการเป็นผู้นำโลกเสรีและเป็นผู้พิทักษ์สันติภาพของโลก เรื่องราวของสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยจึงยุติลง.

บทสรุป

“ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2480-2490: ประวัติศาสตร์ทวนกระแส” วิทยานิพนธ์นี้มีความต้องการทวนกระแสประวัติศาสตร์นิพนธ์สงครามโลกครั้งที่ 2 จากคำอธิบายทางวิชาการที่สืบเนื่องกันมาเป็นกระแสหลักในหลายมิติ

มิติแรกคือ กรอบเวลา ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ศึกษาวิเคราะห์กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มักนิยามวางกรอบเวลาการศึกษาที่ พ.ศ. 2482-2488 คือกำหนดจุดเริ่มเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 หรือ พ.ศ. 2484-2488 ปักหมุดตั้งต้นไว้เมื่อกองทหารญี่ปุ่นก่อสงครามมหาเอเซียบูรพาวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กรอบเวลาเช่นนี้ทำให้เกิดคำอธิบายที่สำคัญๆ 3 ประเด็นคือ

1. จุดกำเนิดความขัดแย้งของสงครามเกิดขึ้นโดยประเทศเยอรมนีเป็นผู้ไฟจุดสงครามในทวีปยุโรป แล้วจึงส่งผลเกี่ยวเนื่องไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก
2. ประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้ก่อสงครามในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จึงจำกัดคำอธิบายอยู่เฉพาะปัจจัยความปรารถนาของประเทศญี่ปุ่น
3. การมุ่งวิเคราะห์นโยบายและบทบาท รวมถึงพฤติการณ์ส่งเสริมลัทธิชาตินิยมและมีใจให้ความร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นของตัวบุคคล เฉพาะแต่ นายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะผู้นำรัฐบาลทั้งระยะก่อนและในขณะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป มาจนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย

ผลของการให้นำหน้าวิเคราะห์เพียงในกรอบเวลาดังกล่าว จึงไม่ปรากฏการศึกษาเหตุการณ์อื่นๆ บริบทสถานการณ์แวดล้อมก่อนหน้าเวลานั้นอย่างโดดเด่นและเพียงพอที่จะเข้าใจความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงอันมีผลต่อการกำหนดนโยบายสงครามของประเทศไทย รวมทั้งไม่ปรากฏเรื่องราวของรัฐบาลและสังคมไทยว่าได้มีการดำเนินการเตรียมรับมือกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่คาดว่าจะลูกกลมเข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างมีกระบวนการและมีความต่อเนื่อง

มิติที่สอง คือ การนิยามคำว่า “สงคราม” จากเดิมที่ใช้ในความหมายแคบที่ครอบคลุมเพียงการรบด้วยกำลังทหาร ซึ่งหากนิยามเช่นนี้ สงครามโลกครั้งที่ 2 จะเริ่มต้นที่ พ.ศ. 2482 หรือพ.ศ. 2484 เมื่อเกิดการใช้กำลังปะทะ ใช้อาวุธในพื้นที่จริง ก็ถูกต้องแล้ว แต่ในวิทยานิพนธ์นี้ได้ขยาย

ขอบเขตความหมายให้กว้างไปถึง การต่อสู้ที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่เป็นการใช้อำนาจทำสงครามที่ไม่ประกาศ ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสร้างสถานการณ์แวดล้อม บีบบังคับ ช่มชู้ รวมถึงการทำลายที่ไม่ได้ใช้กำลังอาวุธ แต่ทำให้ฝ่ายตรงข้ามสูญเสีย หรือต้องสยบยอมหรือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามข้อเรียกร้อง

อีกทั้ง การกำหนดนิยามของการเข้าสู่สงคราม อย่างมีกระบวนการนั้น หมายถึง เริ่มตั้งแต่มีการรับรู้และหลังรับรู้ มีการกระทำใดๆ เกิดขึ้นตามมาทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับเรื่องนั้นๆ ในที่นี้คือ สงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของทั้งภาครัฐและภาคประชาชนอย่างชัดเจน เมื่อนิยามเช่นนี้ การอธิบายประวัติศาสตร์ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงกล่าวได้ว่าเริ่มต้นมาก่อนพ.ศ. 2482

ดังนั้น งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงได้ทวนกระแสประวัติศาสตร์ โดยขยายกรอบเวลาการเริ่มต้นและการยุติสงครามไปเป็น พ.ศ. 2480-2490

มิติที่ 3 การใช้หลักฐาน เมื่อขยายกรอบเวลาการศึกษาย้อนไปก่อนหน้า พ.ศ. 2482 และค้นหาหลักฐานประวัติศาสตร์ ที่น่าจะมุ่งเน้นเอกสารชั้นต้นซึ่งเก็บรักษาไว้ที่สำนักงานคณะเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จดหมายเหตุของหน่วยงานราชการ เอกสารบันทึกความทรงจำ ปาฐกถา บทบรรยายทางวิทยุกระจายเสียง ตำรา คู่มือปฏิบัติที่ออกโดยหน่วยราชการในระหว่างสงคราม และเอกสารที่มีคุณค่าทางจดหมายเหตุอื่นๆ เช่น รายงานข่าวที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ บทความจากสิ่งพิมพ์ร่วมสมัย การสำรวจเอกสารทั้งหมดเท่าที่ปัจจุบันจะเข้าถึงได้ หรือมีการเผยแพร่แล้ว ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งใช้หลักฐานชั้นต้นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องถึงแต่ยังไม่เคยนำมาใช้วิเคราะห์อธิบายในเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2

ผู้วิจัยเห็นว่า หลักฐานทั้งหมดนี้เมื่อมาผนวกรวมกับการทำความเข้าใจการเมืองระหว่างประเทศโดยอ่านบริบทสถานการณ์แวดล้อม แล้วใช้ร่วมกันในการวิเคราะห์ จะสามารถทวนกระแสประวัติศาสตร์นิพนธ์ ได้ข้อสรุปว่า

1 . นอกเหนือการเกิดสงครามในยุโรป และการรุกรานของกองทัพญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มิยังปัจจัยอื่นที่ทำให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย ได้แก่

- ความหวาดระแวงของประเทศอังกฤษและประเทศ ซึ่งเป็นมหาอำนาจเจ้าของอาณานิคม ขนาบข้างประเทศไทยทั้งสองข้าง เกิดหวาดระแวงการปรับปรุงประเทศโดยผู้ปกครองรัฐบาลระบอบใหม่ประเทศไทยเป็นกลุ่มบุคคลที่มีได้คุ้นเคยจะก่อให้เกิดปัญหาต่อการปกครองอาณานิคม

- ความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่น กับอังกฤษ ฝรั่งเศส จนถึงสหรัฐอเมริกา ในกรณีสงครามจีน-ญี่ปุ่น ยังผลให้การแสวงหาประโยชน์ของประเทศตนจากประเทศจีนเกิดความจำกัด และทำลายหลักการที่ประเทศมหาอำนาจเหล่านี้เคยเป็นผู้กำหนดในการแสวงหาประโยชน์ในประเทศจีน จึงไม่พอใจการกระทำของประเทศญี่ปุ่น

-ความต้องการอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศมหาอำนาจ ได้แก่ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศส ซึ่งต่างมุ่งป้องกันผลประโยชน์ของตนในภูมิภาคนี้ เป็นสาเหตุร่วมให้เกิดความขัดแย้ง เกิดพลวัตเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในภูมิภาคนี้

2. ประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างมีกระบวนการ และเป็นกระบวนการที่มีมาก่อน การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป และก่อนรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม

กระบวนการนั้นเริ่มต้น ตั้งแต่การรับรู้ การคาดการณ์ การเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ การเตรียมการป้องกันประเทศ (ด้วยแนวคิดทางการทหารในระยะร่วมสมัย) มีการศึกษาสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งผลที่จะเกิดขึ้นต่อประเทศไทย จึงมีการเตรียมการหลายอย่างที่สามรถปฏิบัติได้ทันทีเมื่อเกิดการสงคราม

การรับรู้ที่สำคัญ

-การสงครามตะวันออก สงครามจีน-ญี่ปุ่น เกิดขึ้นจากการที่ประเทศญี่ปุ่นยึดครองดินแดนแมนจูเรียของประเทศจีน แล้วสถาปนารัฐบาลแมนจู๊วเป็นตัวแทนของตนปกครองบริเวณดังกล่าว การสู้รบกันอย่างรุนแรงในบริเวณนั้นเกิดขึ้นเป็นระยะทำให้เกิดความกังวลว่าจะเกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น กรณีสงครามจีน-ญี่ปุ่นมีผลเกี่ยวข้องกับประเทศไทย เพราะมีชาวจีนจำนวนมากที่ในประเทศไทยที่ไกรธแคนชาวญี่ปุ่น จึงอาจเกิดการลอบทำร้ายและเกิดจลาจลขึ้นได้

-ความขัดแย้งระหว่างเหล่าประเทศมหาอำนาจกับประเทศญี่ปุ่นในระยะ พ.ศ. 2480-2483 เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างประเทศอังกฤษที่ได้รับผลกระทบจากการทำสงครามกับประเทศจีน จึงต่อต้านการกระทำของประเทศญี่ปุ่นด้วยการเสริมกำลังทางเรือ สร้างฐานทัพเรือและฐานทัพอากาศ เพื่อคุ้มครองเส้นทางการเดินเรือของตน และสนับสนุนการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ประเทศจีนผ่านอาณานิคมพม่า ทำให้เกิดสถานะที่กองทัพญี่ปุ่นอาจโจมตีฐานทัพเรืออังกฤษที่สิงคโปร์หรือส่งกำลัง

ผ่านประเทศไทยเข้าไปควบคุมเส้นทางขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ในอาณานิคมมาได้ทุกเมื่อ อาจเกิดสงครามขึ้นได้ทุกเมื่อและน่าจะลุกลามสู่ประเทศไทยอีกด้วย

การคาดการณ์ทางภาครัฐและภาคประชาชน ที่เด่นชัดมาจากการเผยแพร่คำทำนายของนายพลลูเดนดอร์ฟ ชาวเยอรมัน หรือการทำนายของมุสโสลินี ผู้นำชาวอิตาลี จนการวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยว่าจะเกิดครามโลกครั้งที่ 2 ในเวลาอันใกล้

การเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ มีการเตรียมป้องกันประเทศโดยหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ กระทรวงกลาโหม กระทรวงต่างประเทศ สำนักนายกรัฐมนตรี เช่น การบำรุงกำลังทางเรือ การป้องกันภัยทางอากาศ การฝึกหัดวิชาทหารให้แก่ยุวชนทหาร การแจ้งให้สถานทูตและสถานกงสุลตรวจตราความเคลื่อนไหวทางการทหาร การสร้างความรับรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการทหารโดยการประชาสัมพันธ์ทางวิทยุกระจายเสียง

โครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อเตรียมพร้อมป้องกันประเทศเหล่านี้ อยู่บนแนวคิดในการเตรียมตัวรักษาความเป็นกลางเพื่อป้องกันไม่ให้ประเทศกลายเป็นสนามรบ และต้องมีกำลังทหารเพียงพอต่อการรักษาความเป็นกลาง อย่างเหมาะสมกับสถานะของประเทศ

3. เมื่ออ่านหลักฐานประวัติศาสตร์จะโดยวิธีทวนกระแส ทำให้เข้าใจว่า การเตรียมพร้อมป้องกันประเทศของรัฐบาลไทยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อป้องกันมิให้ประเทศเป็นสนามรบ มากกว่าการเตรียมพร้อมเพื่อจะเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่น การดำเนินนโยบายของรัฐบาลในกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสจึงมีทั้งนัยความหมายเพื่อการหวังศึกให้ช้าและเพื่อป้องกันมิให้เป็นสนามรบปรากฏในหลักฐานรายงานประชุมคณะรัฐมนตรีอย่างเห็นได้ชัด รวมถึงเมื่อพิจารณาการดำเนินนโยบายในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทยแล้ว การให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือต่อความต้องการของกองทัพญี่ปุ่น และการต่อรองให้ประเทศญี่ปุ่นเคารพอธิปไตยของประเทศไทยทำให้ประเทศไทยจึงไม่ถูกประเทศญี่ปุ่นยึดครองในทางปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ทำให้มีช่องแสวงหาทางออกโดยการติดต่อกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาซึ่งคาดว่าจะจะเป็นฝ่ายชนะ

4. การเตรียมพร้อมป้องกันประเทศด้วยการปรับปรุงกำลังทหาร ทำให้ประเทศอังกฤษและประเทศฝรั่งเศสเกิดความระแวง ไม่เชื่อถือนโยบายรักษาความเป็นกลาง รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเปลี่ยนไปใช้วิธีการแบบชาตินิยมเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน เป็นไปได้มากกว่าคำอธิบายทางประวัติศาสตร์นิพนธ์เดิม ที่ระบุว่า เป็นเพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามใช้นโยบายชาตินิยมเพื่อขยายดินแดนของประเทศในกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศส และจอมพล ป. พิบูล

สงครามมีใจให้ความร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นอยู่ก่อนแล้ว เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

5. หลักฐานประวัติศาสตร์ที่น่าเสนอทำให้เห็นผลวัดทางความคิดและการดำเนินการต่อต้านสงคราม ต่อต้านจักรวรรดินิยมตะวันตก และต่อต้านญี่ปุ่น โดยภาคส่วนต่างๆ ในประเทศไทย ทั้ง ปัญญาชน สื่อมวลชน นักธุรกิจ ข้าราชการในท้องถิ่น ดังปรากฏในเรื่องแผนการต่อต้านข้าศึก กองทัพพลเรือน และขบวนการเสรีไทย ซึ่งความคิดเห็นหรือการกระทำต่างๆ ของทั้งระดับบุคคล และองค์กรหน่วยงาน ต่างมีผลต่อการดำเนินนโยบายของประเทศไทยและฝ่ายสัมพันธมิตร เช่น การที่ประชาชนและข้าราชการส่วนท้องถิ่นได้แจ้งเตือนรัฐบาลถึงแนวโน้มการเกิดสงครามโลก รัฐบาลจึงดำเนินนโยบายเตรียมพร้อมรับสงครามในรูปแบบต่างๆ มาตั้งแต่ก่อนการรุกรานของญี่ปุ่นในปี 2484

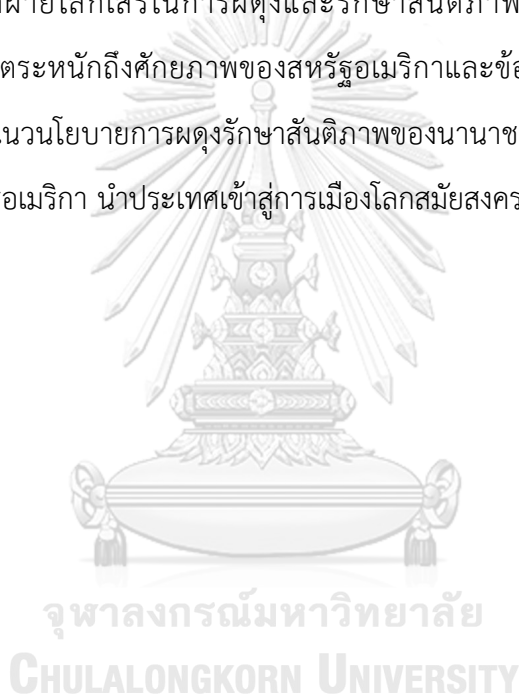
6. เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศไทยตามคาด นอกจากนโยบายรักษาความเป็นกลางที่ใช้เป็นแนวคิดหลักในดำเนินการทุกโครงการทุกกิจกรรมของการเตรียมป้องกันประเทศ ยังใช้ยุทธวิธีในการหน่วงศึกให้ช้าเพื่อขอให้ชาติมหาอำนาจเข้ามาช่วย ดังนั้น จะเห็นว่าการสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทยจึงมุ่งรักษาพื้นที่ไม่ให้กลายเป็นสนามรบ มากกว่าการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการรบ ด้วยยุทธวิธีต่างๆ ที่ทำให้ประเทศไม่เกิดความบอบช้ำ เช่น วิธีการอะลุ่มอล่วยให้ความร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นเพื่ออำนวยให้ทั้งสองฝ่ายทำสงครามต่อกันภายนอกประเทศไทย

และเมื่อประเทศไทยมีสถานภาพเป็นพันธมิตรร่วมกับประเทศญี่ปุ่น ก็ยังผลให้ประเทศไทยอ้างสิทธิ์ในการเป็นประเทศเอกราชที่ประเทศญี่ปุ่นจะต้องให้ความเคารพตามสัญญาร่วมเป็นพันธมิตร ทำให้ประเทศไทยไม่ได้ถูกประเทศญี่ปุ่นยึดครองในทางปฏิบัติ ขณะเดียวกันประเทศไทยก็มีโดยการติดต่อกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาซึ่งคาดหมายว่าจะเป็นฝ่ายชนะประเทศญี่ปุ่นในที่สุด

7. เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงแล้วใน พ.ศ. 2488 แต่อาจมองได้ว่าสถานะของสงครามยังคงดำเนินต่อเนื่องอยู่ เพราะประเทศไทยยังมีภาระผูกพันที่จะต้องส่งข้าว 1.5 ล้านตันให้กับองค์การสหประชาชาติ ตามสนธิสัญญาสมบรูณ์แบบต่อประเทศอังกฤษในฐานะประเทศที่แพ้สงคราม(ในทางนิตินัย) ซึ่งทำให้สภาพเศรษฐกิจของประเทศยังคงอยู่ในสภาพข้าวยากหามาแพงเช่นเดียวกับช่วงเวลาของสงคราม จนกระทั่ง พ.ศ. 2490 ทั้งสองฝ่ายจึงมีความเห็นชอบร่วมกันให้ยกเลิกสนธิสัญญาสมบรูณ์แบบ

จากบริบทแวดล้อมและปฏิสัมพันธ์ของภาคส่วนต่างๆ ในสังคมไทยในช่วงสงครามที่มีต่อฝ่ายสัมพันธมิตรและประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา จนกล่าวได้ว่ามีผลให้ประเทศไทยมีสถานะ

เป็นผู้ชนะสงคราม (ในทางพฤตินัย) ทำให้ไม่ถูกปฏิบัติเช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่นผู้แพ้สงคราม ดังนั้น สถานการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อนานาชาติมีความประสงค์ที่จะป้องกันการเกิดสงครามโดยวิธี ตั้งองค์การสหประชาชาติเป็นเครื่องมือและกลไกในการรักษาความเป็นกลาง ประเทศไทยได้พยายาม แสดงตนว่ามีความต้องการในสันติภาพและดำเนินนโยบายเพื่อให้เป็นสมาชิกในองค์การนานาชาติที่ จัดตั้งขึ้นใหม่ ต่อมาเมื่อทั่วโลกคาดการณ์ว่าจะเกิดสงครามครั้งใหม่ขึ้นอีกระหว่างสหรัฐอเมริกา กับ โซเวียตรัสเซีย ซึ่งภายหลังเรียกกันว่า สงครามเย็น การเมืองระหว่างประเทศแปรเปลี่ยนไปเป็นการ ต่อสู้ระหว่างประเทศฝ่ายประชาธิปไตยกับประเทศฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยประเทศสหรัฐอเมริกาแสดง ตนเป็นผู้นำประเทศฝ่ายโลกเสรีในการผดุงและรักษาสันติภาพ รัฐบาลไทยคณะต่างๆ หลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 ตระหนักถึงศักยภาพของสหรัฐอเมริกาและข้อเท็จจริงของการเมืองระหว่าง ประเทศนี้ จึงดำเนินแนวนโยบายการผดุงรักษาสันติภาพของนานาชาติและดำเนินนโยบายเป็นฝ่าย เดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา นำประเทศเข้าสู่การเมืองโลกสมัยสงครามเย็นนับแต่นั้น

บรรณานุกรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

เอกสารจดหมายเหตุแห่งชาติ

เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 7 กระทรวงมหาดไทย

ร.7 ม.26.4/112 สภาของสยามในยามสงบ.

เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ

กต.1/36 หนังสือพิมพ์ “วารศัพท์” และ “ผดุงชาติ” และหนังสือพิมพ์สุภาพสตรีลงข่าวซึ่งได้รับจาก
สถานทูตเยอรมัน.

กต.48/7 มีผู้ถามทูตลอนดอนเกี่ยวกับการขุดคลองที่คอคอดกระ.

กต.48/5 อังกฤษถามถึงการเล่าลือกันว่าขุดคลองกระบุรี.

กต.80/327 ข้อความในหนังสือพิมพ์นาวิกศาสตร์เกี่ยวกับเรือรบอังกฤษ.

กต.80/326 คำทักท้วงของอัครราชทูตอังกฤษในเรื่องหนังสือพิมพ์ในสยาม.

กต.80/328 บทคัดจากหนังสือพิมพ์ “เทอดไทย” และ “เทอดรัฐธรรมนูญ”.

กต.80/324 อัครราชทูตอังกฤษปรารถนาถึงความเบื่อนายในการที่จะปฏิเสธข่าวเหลวไหลเกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับญี่ปุ่น.

กต.80/325 เรื่องอุปทูตอังกฤษทักท้วงบทประพันธ์ในหนังสือพิมพ์นาวิกศาสตร์ ปีที่ 20 เล่มที่ 5
พฤษภาคม 2480.

กต.81.4/3 คณะเวียดนามในประเทศไทยปฏิเสธข่าวลือว่าได้ร่วมมือกับเสรีไทย เพื่อคิดร้ายต่อ
รัฐบาลใหม่.

กต.94.1/95 ยอดอาวุธ กระสุน วัตถุระเบิดของเสรีไทย.

(2) กต.1.1.1/6 กรรมการพิจารณาวางระเบียบการประดับเหรียญศานติมาลา.

(2) กต.2.1/46 การเตรียมพร้อมป้องกันประเทศชาติ.

(2) กต.2.1.4/2 กระทรวงกลาโหมเสนอการประชุมเตรียมพร้อมเพื่อป้องกันชาติ.

(2) กต.2.5.6/14 ทูตลอนดอนนำส่งคำถามของสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรอังกฤษเกี่ยวกับ
เมืองไทย (การสร้างเรือ CRUISER).

(2) กต.4/46 พลเอกดูเดนดอร์ฟ อธิบดีเสนาธิการทหารบกเยอรมันเรียบเรียงหนังสือทำนายว่าจะมี
สากลสงครามวันที่ 1 พฤษภาคม 2475.

(2) กต.7.2/25 รายงานของนาวาอากาศเอก สกล รसानนท์ ซึ่งนำผู้สังเกตการณ์อังกฤษ และอเมริกัน
ไปหนองคาย.

- (2) กต.7.2/48 รายงานนายบุญรักษ์ เจริญไทย ในการไปสังเกตการณ์ร่วมกับฝ่ายอังกฤษและอเมริกัน ที่จังหวัดนครพนม.

เอกสารกระทรวงมหาดไทย

- มท.0201.2.1.14/1 การพิมพ์แผนที่แสดงรายละเอียดการเสียดินแดน.
- มท.2.2.3/3 ข้าหลวงประจำจังหวัดกาญจนบุรี ประชุมข้าราชการครูนักเรียนและพ่อค้าประชาชน ช่วยกันสร้างชาติเมื่อ 24 มิถุนายน 2484 จังหวัดกาญจนบุรี.
- มท.2.2.3/171 ข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี รายงานเรื่องได้ประชุมข้าราชการแนะนำให้ช่วยกันสร้างชาติ.
- มท.2.2.5/453 {พระนครศรีอยุธยา} คณะกรรมการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รายงานการจัดทำพิธีวางพวงมาลาอนุสาวรีย์ทหารอาสาซึ่งได้เสียชีวิตในคราวมหาสงครามยุโรป.
- มท.2.2.9/21 สนับสนุนการเรียกร้องดินแดนคืน จังหวัดภูเก็ต.
- มท.5.5/66 หน้าที่ของคนไทยในเวลารบ {จังหวัดร้อยเอ็ด}.
- มท.5.5/16 หน้าที่คนไทยในเวลารบ {จังหวัดพิจิตร}.
- มท.5.5/55 แผนการต่อต้านข้าศึก {จังหวัดพระนครและธนบุรี}.
- มท.5.5/10 แผนการต่อต้านข้าศึก {จังหวัดสมุทรสาคร}.
- มท.5.6/25 การช่วยราชการทหารในยามสงคราม จังหวัดชัยนาท.
- มท.5.6/52 ช่วยราชการทหารในยามสงคราม จังหวัดตราด.
- มท.5.6/7 ช่วยราชการทหารในยามสงคราม จังหวัดเพชรบูรณ์.

เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ

- ศธ.0701.9/14 ระเบียบเงินสมทบทุนทางป้องกันภัยทางอากาศ
- ศธ.0701.9/22 เรื่อง งานแสดงยุทธกีฬาทหาร.
- ศธ.0701.28/4 การสงคราม.
- ศธ.0701.28/2 สมทบทุนช่วยป้องกันภัยทางอากาศในยามสงคราม.
- (2) ศธ.15.3/8 การพิมพ์แผนที่การเสียดินแดนให้พิมพ์เฉพาะเท่าที่เสียให้แก่ฝรั่งเศสเท่านั้น.
- (2) ศธ.25/323 เงินค่าเบี้ยเลี้ยงของพวกพลพรรคจังหวัดกาญจนบุรี.
- (2) ศธ.25/2002 แจกเรื่องการจัดตั้งหมู่ชนอิสสระ.

เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด

บก.สูงสุด 1.16/91 การจัดตั้งกองทัพพลเรือน.

บก.สูงสุด 1.16/3 การเตรียมการสวนสนามฉลองชัยชนะของหน่วยทหารที่ออกไปทำการรบใน
สนามชายแดน ในพระนคร.

บก.สูงสุด 2.3/1 ส่งเสริมสัมพันธภาพไทย - ญี่ปุ่น.

บก.สูงสุด 2.7.3.1/52 ของทหารญี่ปุ่นถูกลักที่ไปรษณีย์กลาง.

บก.สูงสุด 2.7.3.1/106 จำอากาศโท พุช บำรุงกุล ถูกทหารญี่ปุ่นจับกุมโดยกล่าวหาว่าลักทรัพย์
หรือกระทำความระกัม ที่ตำบลสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่.

บก.สูงสุด 2.7.3.1/282 ฝ่ายญี่ปุ่นแจ้งว่าขบวนการไฟพิเศษญี่ปุ่นระหว่างวังกัพง-เพชรบุรี และชุมพร-
กุย มักถูกคนร้ายขโมยสิ่งของเสมอๆ สงสัยพนักงานรู้เห็นเป็นใจ.

บก.สูงสุด 3/125 ข้อตกลงทางทหารชั่วคราวที่แคนดี.

บก.สูงสุด 3.6.3/6 นโยบายการเมืองเกี่ยวกับอินโดจีนและการเลี้ยงดูชาวฝรั่งเศส.

บก.สูงสุด 5.4/34 บทสนทนาระหว่างนายมัน ชูชาติ กับ นายคง รักไทย.

เอกสารกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

WW.2/1:1/18 การพิจารณาสถานะการณ์สงคราม.

WW.2/3:5/18 ขอให้หยุดคลองที่คอคอดกระ.

เอกสารสำนักงานกรรมการควบคุมและจัดกิจกรรมทรัพย์สินคนต่างด้าวบางจำพวกในภาวะคับขัน

ก.ค.ท.ด.4/8 การสั่งให้อำริกาและควบคุมทรัพย์สินของชนชาติศัตรูโดย ผ.บ.ส. และเรื่องเกี่ยวกับ
ตำรวจรายงาน.

เอกสารทบวงมหาวิทยาลัย

ทม.4.1.1/21 การใช้สถานที่ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นค่ายกักคุมชนชาติ
ศัตรู.

ทม.4.1.1/28 ขบวนการเสรีไทยและภารกิจของรัฐเกี่ยวกับสหประชาชาติ.

เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี

สร.0201.33/52 อังกฤษทักท้วงเรื่องการพิมพ์แผนที่ดินแดนที่เสียไป.

สร.0201.33/40 เยอรมันขอให้ถอนผู้แทนทางทูตในประเทศเยอรมันเข้ายึดปกครอง.

สร.0201.35/2 ทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยแจ้งสถานการณ์ทางการเมืองเกี่ยวกับอินโดจีน

สร.0201.35/29 การช่วยเหลือผู้ต้องบาตเจ็บล้มตายเนื่องจากการรบกับอินโดจีนฝรั่งเศส.

สร.0201.37.6/21 รายงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทางชายแดน (รายรวม).

(2) สร.0201.4/13 กระทรวงกลาโหมสร้างแสดมภ์ เพื่อเก็บเงินบำรุงกองทัพบก.

(2) สร.0201.4/32 การจัดตั้งหน่วยโยธาธิการ โครงการฝึกพลเมืองและกองอาสาป้องกันชาติ.

(2) สร.0201.8/6 ท่านอีเดน แสดงความพอใจในนโยบายต่างประเทศของสยาม.

(2) สร.0201.18.1/1 บทสนทนาระหว่างนายมันกับนายคง แสดงทางวิทยุกระจายเสียงประจำเดือน ตุลาคม 2484.

(2) สร.0201.41/11 อัครราชทูตอังกฤษ กับอุปทูตฝรั่งเศส ขอให้เลิกตั้งแผนกที่สยามเขตต์ซึ่งเสียแก่ อังกฤษและฝรั่งเศสที่พิพิธภัณฑสถาน.

(2) สร.0201.77/9 จีนกับญี่ปุ่นรบกัน.

(2) สร.0201.86/8 ทูตและผู้ช่วยทูตทหารประจำประเทศญี่ปุ่น.

(2) สร.0201.86/7 ผู้ช่วยทูตทหาร ประจำกรุงลอนดอน ปารีส เบอร์ลิน โรม และเบลเยียม.

(2) สร.0201.86/32 รายงานอัครราชทูตสยามกรุงวอชิงตัน (ตอน 1).

(2) สร.0201.99/32 มหาดไทยขอยืมซื้ออาวุธปืนสำหรับป้องกันโจรผู้ร้ายให้กรมการอำเภอและ ตำรวจ.

(3) สร.0201.4.1/5 งบประมาณกระทรวงกลาโหม (ตอน 1).

(3) สร.0201.4.1/21 งบประมาณกระทรวงกลาโหม (ตอน 2).

เอกสารสำเนาจากหอจดหมายเหตุประเทศอังกฤษ (Public Record Office)

P.O./82 Political Review dealing with general attitude of Thailand during the year 1939.

จดหมายเหตุรวบรวมจากแหล่งต่างๆ

กจช.(อ) 17/1 คำบรรยาย เรื่อง ความเป็นไปในอนาคตของประเทศญี่ปุ่น โดยนาย โยวันนี กาเอตา โน ศาสตราจารย์ประจำกรมเสนาธิการทหารบก ณ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2470.

เอกสารส่วนบุคคล พันเอกแสง จุละจาริตต์

สบ.10.10/40 การเขียนคำไว้อาลัยในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายทวิ ไพรัชเวสส์ (บ.ม.) ณ เมรุวัดโพธิ์การาม อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร.

สบ.10.18/16 บันทึกความสำคัญของจังหวัดชุมพร สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดย นายคลับ ออง
แก้ว.

เอกสารส่วนบุคคล สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ

สบ.2.47/56 บันทึกจัดการกองทัพเรือสยามของพระยาราชวังสัน เสนาธิการทหารเรือ.

เอกสารกองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ

- (1) กปศ.ยก.ทร.11.3/14 ส่งเงินที่มีผู้บริจาคซื้อเครื่องบินทะเล.
- (1) กปศ.ยก.ทร.17.1/2 รายงานกิจการของ น.ต.หลวงสมบุรณ์ยุทธวิชา ทูตทหารประจำประเทศ
ญี่ปุ่น.
- (1) สบ.ทร.1.6/212 กรรมการช่วยเหลือภักดีทหารห้อยเทียนเหลา มังงานเก็บเงินบำรุงราชการทหาร.
- (1) สบ.ทร.7.1/42 ซื่อปิ่นกลเบาชนิดต่อสู้อากาศยานให้เป็นของขวัญในวันชาติของท่าน
นายกรัฐมนตรี.
- (1) สบ.ทร.8/303 ส่งหนังสือคำปราศรัยของท่านนายกรัฐมนตรี ซึ่งกล่าวทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อ
20 ต.ค. 83 มาให้.
- (1) สบ.ทร.11.2/628 การสร้างพระพุทธรูปและโล่ห่มอบให้เรือรบหลวง (จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา).
- (1) สบ.ทร.11.2/635 การสร้างพระพุทธรูปและโล่ห่มอบให้เรือรบหลวง (จังหวัดสมุทรสาคร) และ
การฉลอง.
- (1) สบ.ทร.12.3/80 การบรรยายเรื่องการทหารทางวิทยุกระจายเสียง.
- (1) สบ.ทร.13/45 แสดงการยุทธกีฬา.
- (1) สบ.ทร.14/48 ส่งปาฐกถาและข่าวราชการตามหน่วยทหารประกาศทางวิทยุกระจายเสียง.
- (1) สบ.ทร.14/64 ส่งโครงการบรรยายวิทยุกระจายเสียงเกี่ยวกับกิจการทหาร.
- (1) สบ.ทร.99.3/79 การจัดตั้งกองทัพพลเรือน.
- (1) สบ.ทร.99.4/46 การเตรียมตัวเพื่อเหตุการณ์สงคราม.

ราชกิจจานุเบกษา

52 ก (14 เมษายน 2478). “พระราชบัญญัติบำรุงกำลังทางเรือ พ.ศ. 2478.”

56 ง (25 มีนาคม 2482). “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ.”

50 ก (5 ธันวาคม 2476). “พระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พุทธศักราช 2476.”

51 ก (24 เมษายน 2477). “พระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พุทธศักราช 2477.”

51 ก (12 กันยายน 2477). “พระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักรแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477.”

58 ก (11 กันยายน 2484). “แถลงการณ์ เรื่อง หน้าที่ของคนไทยในเวลารบ.”

58 ก (28 พฤศจิกายน 2484). “พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ.”

รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี

1 มีนาคม 2475, 8. ปัญหาเรื่องเงินพิพาทญี่ปุ่น.

3 มีนาคม 2475, 9. หนังสือพิมพ์จีนลงข่าวผิดกับความจริง หว่าสยามจะรับอาวุธส่งต่อไปญี่ปุ่น.

29 ธันวาคม 2476, 37. หนังสือพิมพ์ที่ปักกิ่งลงข่าวว่ารัฐบาลสยามใช้ลูกเสือปราบกบฏ.

6 มีนาคม 2476, 2. การสงครามตะวันออก.

27 มีนาคม 2476, 5. นายมันดีขอให้รัฐบาลแถลงเรื่องสยามจะขุดคลองที่คอคอตกกระ.

30 มีนาคม 2476, 7. การซื้อเรือรบและอาวุธใหม่.

20 เมษายน 2477, 27. ข่าวการขุดคลองที่คอคอตกกระ.

8 พฤษภาคม 2477, 12. การเตรียมป้องกันประเทศชาติ.

22 พฤษภาคม 2477, 6. การทำภาพยนตร์เพื่อช่วยให้ราษฎรนิยมกิจการของกระทรวงต่างๆ.

7 พฤศจิกายน 2477, 27. กระทรวงกลาโหมขออนุมัติให้สร้างแสดมภ์เพื่อจัดหาเงินบำรุงกำลังรบ.

30 พฤศจิกายน 2477, 16. การฝึกอบรมวิชาทหารแก่ยุวชนและเครื่องแต่งกายยุวชน.

3 เมษายน 2478, 10. กระทรวงการต่างประเทศขอปลดเอกอัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน.

12 มิถุนายน 2478, 7. กระทรวงการต่างประเทศเสนอคำสั่งที่จะมอบอัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน.

24 กรกฎาคม 2478, 2. ร่างคำสั่งถึงอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว.

25 กันยายน 2478, 2. กระทรวงกลาโหมจะขอให้ตราพระราชบัญญัติให้ยุวชนฝึกวิชาทหาร.

11 ตุลาคม 2478, 12. คำสั่งสำหรับอัครราชทูต ณ ลอนดอน.

- 16 ธันวาคม 2478, 8. ให้พิพิธภัณฑสถานเล็กแสดงแผนที่ประเทศสยามแสดงอาณาเขตต์ พ.ศ. 2474.
- 26 กุมภาพันธ์ 2479, 14. เงินงบประมาณสร้างเรือรบ.
- 19 มกราคม 2479, 10 พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อสร้างทางหลวงสายดอนเมือง-สระบุรี-ลพบุรี.
- 19 มีนาคม 2479, 16 ระเบียบการจ่ายเงินพระคลังข้างที่ กับเรื่องเงินสร้างโรงพยาบาลจังหวัดลพบุรี.
- 12 พฤษภาคม 2480, 28. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมพูดกระจายเสียงทางวิทยุกระจายเสียง มีข้อความเกี่ยวกับต่างประเทศ.
- 28 มีนาคม 2480, 36. กระทรวงกลาโหมเสนอการเตรียมป้องกันประเทศ.
- 15 มิถุนายน 2481, 23. กระทรวงกลาโหมขอเงินเพื่อใช้ในการบำรุงจังหวัดลพบุรี.
- 30 กรกฎาคม 2481, 25. กระทรวงกลาโหมอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับตำแหน่งเป็นองค์อุปถัมภ์ภักุวชน.
- 11 พฤศจิกายน 2481, 8. สัมปทานตั้งโรงทำการไฟฟ้าเทศบาล จังหวัดลพบุรี.
- 9 สิงหาคม 2482, 8. การย้ายสถานีวิทยุจากกรุงเทพฯ ไปลพบุรี.
- 25 สิงหาคม 2482, 10. เงินสร้างโรงเรียนและศาลากลางจังหวัดลพบุรี.
- 4 กันยายน 2482, 13. สงคราม.
- 14 กุมภาพันธ์ 2482, 23. การเจรจากับอเมริกาเกี่ยวกับการจัดตั้งระบบเศรษฐกิจ.
- 17 เมษายน 2483, 3. ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสงคราม.
- 17 เมษายน 2483, 2. วิธีการที่ฝ่ายอังกฤษจะปฏิบัติต่อเดนมาร์ค.
- 16 พฤษภาคม 2483, 1. การตั้งงบประมาณพิเศษเพื่อเตรียมการรักษาความเป็นกลาง.
- 28 สิงหาคม 2483, 23. อัครราชทูตอังกฤษแสดงความพอใจในคำแถลงการณ์ของรัฐบาล.
- 4 กันยายน 2483, 21. เหตุการณ์ในอินโดจีน.
- 25 กันยายน 2483, 15. ปัญหาอินโดจีน.
- 26 กุมภาพันธ์ 2484, 26. อนาคตของประเทศไทย.
- 14 พฤษภาคม 2484, 19. การรักษาความเป็นกลาง.

- 8 เมษายน 2485, 12. หน้าที่ได้รับผิดชอบบริหารราชการในการสร้างชาติและป้องกันชาติของข้าหลวงตรวจการภาคต่างๆ.
- 14 มีนาคม 2488, 4. กองทัพพลเรือน.
- 13 สิงหาคม 2488, 1. ญี่ปุ่นขอสงบศึก.
- 9 พฤศจิกายน 2488, 18. ยุบเลิกกองทัพพลเรือนอาสา.
- 19 พฤศจิกายน 2488, 3. พลร่มฝรั่งเศส.
- 16 ตุลาคม 2489, 5. บันทึกข้อสังเกตตามข้อเสนอของฝรั่งเศส
- 29 ตุลาคม 2490, 2. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศรายงานการไปประชุมใหญ่.

รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร

- 29 มีนาคม 2477. รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 62/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 (บ่าย).

บทความวารสาร (ภาษาไทย)

นาวิกศาสตร์

- 16 (มกราคม-มีนาคม 2475). “จีน-ญี่ปุ่น.”
- 17 (มกราคม 2476). “ทหารเรือของชาติ.”
- 17 (มีนาคม 2476). “ข่าวทหารเรือ.”; น. เจริญพันธุ์. “วิจารณ์หนังสือทหารเรือของชาติ.”
- 20 (เมษายน 2480). “ความรู้สึกในเรือรบมกุฎราชกุมาร.”; “ปาฐกถาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2479.”; “ยุทธกีฬาทางยุทธศาสตร์.”; “รัฐประศาสน์นโยบายกับการทหาร.”; “เรื่องในฤดูร้อน.”; “หมายเหตุประจำเดือน.”; “โอวาทของกรรมการเกณฑ์ทหารจังหวัดระยองที่ได้ให้แก่ราษฎรพลเมืองซึ่งมาในคราวตรวจคัดเลือกการเกณฑ์ทหารเมื่อต้น พ.ศ. 2480.”
- 20 (ธันวาคม 2482). “พ.ร.บ. ป้องกันภัยทางอากาศ 2482 นายร้อยเอกพูล มาไขเวย์ย์ ธ.บ. แห่งกรมป้องกันตอสูอากาศยาน บรรยายทางวิทยุกระจายเสียง 30 พ.ย. 2482.”

ยุทธโภษ

- 48 (เมษายน 2483). “คำปราศัยของนายกรัฐมนตรี.”

สมุทรสาร

ฉบับพิเศษ 5 (มกราคม 2461). “ชักชวนเพิ่มเงินสร้างเรือพระร่วง (โคลงสี่สุภาพ).”

หนังสือพิมพ์ (ภาษาไทย)

บางกอกไทมส์ (Bangkok Times)

13 มกราคม 2463. “คำแถลงการณ์ของกรมเสนาธิการทหารบก [การบินเป็นรั้วป้องกันรักษาเมืองมรดาได้สมหวังอย่างไร].”

5 กรกฎาคม 2464. “มวย”.

ประชาชาติ

10 ตุลาคม 2476. “สัมภาษณ์ท่านมุขโสลินี ผู้แทนหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสว่าฟาสซิสต์จะทำให้เกิดสงคราม หรือผู้เผด็จการอิตาลีว่าฟาสซิสต์กระทำการเพื่อสันติภาพ.”

9 ธันวาคม 2476. “คุณหญิงพหลพานบูรณะกำลังที่สูญ.”

15 ธันวาคม 2476. กิติมานพ, “ปัญหาเรื่องสงครามโลกครวหน้า ความเสื่อมอำนาจของสันนิบาตชาติที่เจนีวา จะเปิดโอกาสให้ประเทศมหาอำนาจจริงแก่ประเทศเล็กๆ ได้ตามใจชอบ (ต่อจากวานนี้).”

1 มกราคม 2476. “วิเทโศบาย.”

2 มกราคม 2476. “โลกกำลังบ่ายหน้าไปทางไหน.”

1 กันยายน 2477. “กลาโหมสร้างภาพยนตร์แสดงการรบทางบกทางเรือและการป้องกันทางอากาศแสดงเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ทันสมัยที่มีอยู่ เริ่มจัดการถ่ายแล้วแต่วานนี้ พระประจันปัจจุบันก็แสดงด้วย.”

28 กันยายน 2477. “เริ่มแข่งขันฟุตบอลล์บำรุงการบินของชาติ.”

12 ตุลาคม 2477. “เชิญดูการแข่งขันฟุตบอลล์เพื่อเก็บเงินสมทบทุนช่วยราชการทหารเรือ.”

15 ตุลาคม 2477. {ใบแทรก} “ไว.เอ็ม.ซี.เอ. กับ ชายสด จะต่อสู้กันโดยการแข่งขันฟุตบอลล์ เพื่อเก็บเงินช่วยราชการทหารเรือ ที่กลางสนามสวนกุหลาบ ฯ วันจันทร์ที่ 15 เดือนนี้ เวลา 16.30 น.”

23 ตุลาคม 2477. “ชายลูกสวรรค์บำรุงการบิน.”

30 ธันวาคม 2477. “เก็บเงินซื้ออาวุธป้องกันประเทศ.”

1 มกราคม 2477. “เงินกับชีวิตของสยาม.”

- 23 มีนาคม 2479. “ทหารจะขึ้นไปทำให้ลพบุรีกลายเป็นเมืองใหม่ จะมีตลาดโรงมหรสพใหญ่ รถไฟสร้างโฮเต็ล.”
- 18 พฤษภาคม 2480. “หลวงธำรงฯ ชี้แจงความเสียหายของชาติ.”
- 2 มิถุนายน 2480. “หลวงประดิษฐ์อึดใจการต่างประเทศ ขอว่าผู้ที่รักษาดีแต่แล้วจะไม่กระทำ การใดที่จะเป็นภัยแก่สัมพันธไมตรีต่างประเทศ.”
- 4 พฤศจิกายน 2480. “ว่าฝรั่งเศสขนอาวุธยุทธภัณฑ์ขึ้นไฮฟอง เพื่อส่งต่อไปให้จีน แต่ฝรั่งเศส ปฏิเสธข่าวนเรือของประเทศที่ 3 คอยส่งอาวุธให้แก่จีน.”
- 18 มีนาคม 2480. “กลาโหมปรับปรุงองค์การกำลังใหม่อีก ปรับตัวนายทหารชั้นนายพันเอกและ เจ้ากรม หลวงพรหมรองจเร พ.ต.ประยูร เจ้ากรม.”
- 18 มีนาคม 2480. “โครงการรัฐบาลบำรุงสินค้าข้าว เริ่มต้นด้วยตั้งบริษัทมีโรงสีเอง.”
- 1 กันยายน 2482. “ไม่ไว้วางใจความหวังดีในสันติภาพ กลาโหมสั่งเครื่องบินไปรักษาชายแดน.”
- 8 กันยายน 2482. “หลวงพิบูลฯ พูดถึงไทยจะไม่ทำสงคราม ชี้แจงเหตุที่ไทยไม่ทำสงครามครั้งนี้มี สิทธิสมบูรณ์จึงไม่ต้องทำสงคราม.”
- 4 เมษายน 2483. “ไขข่าวสงคราม โดย ‘ไววรรณ’ ความหวังภายใน.”
- 18 กันยายน 2483. “ไทยขอนครวัดคืน?? ฝรั่งเศสมั่นใจว่าข้อเรียกร้องของไทยนี้ว่าอยู่ที่ปูนสนับสนุน ส่งทหารไปชายแดน.”

สยามราษฎร์

- 19 พฤษภาคม 2477. “เชิญร่วมกันช่วยชาติ โดยดูเรื่อง ลูกทะเล.”
- 12 กันยายน 2477. “การบินของชาติ คุณสมบัติเครื่องบินสมัยปัจจุบันมีคุณค่า ควรมีเพื่อเป็นกำลัง แก่กองบินของชาติ.”
- 21 กันยายน 2477. “กำหนดการถ่ายภาพยนตร์พูดได้ เรื่อง ‘เลือดทหารไทย’ ตอนออกสงคราม.”
- 24 กันยายน 2477. “ช่วยการบินเดือนละ 20.”
- 3 ตุลาคม 2477. “บำรุงกำลังทางอากาศเพราะเห็นภัยร้ายแรง.”
- 4 พฤศจิกายน 2477. “ยื่นความจำนงเพื่อช่วยกำลังราชการทหาร.”
- 18 พฤศจิกายน 2477. “จะโชว์เครื่องบินที่ราษฎรร่วมใจกันซื้อ.”
- 22 พฤศจิกายน 2477. “ทำไมสยามจึงต้องระดมกำลังไว้.”
- 2 มกราคม 2477. “ฟุตบอลล์เก็บเงินบำรุงชิงถ้วยนางสาวสยาม.”

4 มกราคม 2477. “ละครเร่เก็บเงินบำรุงกำลังกองทัพบก.”

8 สิงหาคม 2478. “หลวงประดิษฐมนูธรรมไปราชการต่างประเทศ หลวงอำรุงฯ รักษาราชการแทน.”

12 สิงหาคม 2478. “ยอดเงินบำรุงกองทัพสยาม.”

หลักเมือง

6 กันยายน 2483. “สงครามในภาคอินโดจีนใกล้ระเบิด! ใช้เงิน 25 ล้านเหรียญสร้างฐานทัพ.”

18 กันยายน 2483. “ไทยขอครวตีคืน?? ว่าไทยส่งคำขาดกับฝรั่งเศส ขอคืนแดนในอินโดจีนคืน.”

หนังสือพิมพ์ (ภาษาต่างประเทศ)

Malaya Tribune

20 March 1930. “Kra canal scheme.”

21 July 1930. “The Kra canal scheme.”

15 February 1932. “Destroyers at Singapore.”

25 July 1932. “Signed in their blood.”

25 February 1933. “Japanese leave the League Assembly. Anti-Manchukuo report adopted.”

3 March 1933. “Siam neutral.”

10 August 1933. “Japanese help for Siam?”

9 January 1934. “The war menace.”

9 February 1934. “Japan's threat.”

24 February 1934. “ Japanese surround Soviet military bases. Germany and Manchukuo.”

1 March 1934. “The Kra canal.”

6 March 1934. “Tense situation on border.”

7 March 1934. “British influence in Yunnan.”

27 March 1934. “Kra canal?”

12 May 1934. “That Kra canal.”

- 17 May 1934. "London welcomes the king of Siam."
- 1 May 1935. "Bangkok military tournament."
- 16 January 1936. "Japan withdraws from naval conference."
- 15 September 1936. "Japanese warships concentrating at Pakhoi situation becomes much worse east Suiyuen."
- 9 September 1937. "Japan to Attack Hainan Island? Warships concentrated near Kwangchowan."
- 15 December 1937. "Emperor of Japan must apologise to America Roosevelt will be firm."
- 17 March 1938. "Siam and Japan."
- 22 November 1938. "Details of China's plan for prolonged resistance."
- 27 January 1939. "Japan is compelled to speed up China war."
- 23 February 1939. "Narrow-gauge railway serves arms route."
- 6 February 1940. "Japanese defiant on rail bombing."
- 10 February 1940. "Goods pour into China through the back door."
- 19 February 1940. "Nelson Johnson at Haiphong."
- 18 June 1940. "Japan and Indo-China."
- 10 August 1940. "Japan asks passage of troops over Indo-China reported demand for bases."
- 13 August 1940. "Thailanders demand hand from Indo-China."
- 2 August 1941. Burma's air strength greatly reinforced."
- 7 August 1941. "Eden, Hull warn Japan: hands off Thailand."
- 9 August 1941. "U.S. fighter planes guard Burma road."
- 2 December 1941. "Thailand like Belgium."
- 2 January 1946. "Kra canal not to be cut without U.K. permission."

Morning Tribune

- 29 March 1937. "Important in China's national defence."

17 January 1938. "Britain's naval challenge for supremacy in Far East."

30 May 1938. "Siam news."

12 September 1938. "Naval base on Indo-China coast."

29 October 1938. "Japan protests to France."

9 December 1938. "Arms for China."

21 June 1940. "More precautions in Indo-China."

28 November 1941. "Thai premier reaffirms neutrality policy."

Pinang Gazette and Straits Chronicle

14 March 1930. "The Kra canal project."

12 July 1932. "Siam and its rulers."

3 March 1933. "Siam and the Sino-Japanese controversy."

28 November 1933. "Birthday of king of Siam."

31 January 1934. "Indo-China border news."

15 February 1934. "Stalin predicts a new war."

28 May 1934. "The King of Siam wants Britain to give him a Navy."

13 June 1934. "Will Yunnan be a second Manchuria?"

27 August 1934. "Dismemberment of China."

23 July 1936. "An old bogey revived."

8 January 1937. "Defence minister denies Kra canal rumours."

25 February 1937. "Nationalism in the new Siam."

12 March 1937. "Will the Isthmus of Kra be cut?"

9 April 1938. "France worried about Japan and Siam."

30 May 1938. "Over Kra route."

16 June 1938. "Greatest myth in modern history."

19 November 1938. "Seizure of railway was too late."

11 February 1939. "Tokio explains Hainan invasion."

13 February 1939. "France takes serious view of Hainan landing."

21 June 1940. "Indo-China agrees."

4 July 1940. "British reply to Japan to be sent shortly."

7 September 1940. "12,000 troops to land in Indo-China."

28 September 1940. "Japan signs pact with Axis powers."

5 October 1940. "Japanese troops in Indo-China."

12 August 1941. "Thais would rather die on their feet than live on knees."

Sunday Tribune (Singapore)

11 March 1934. "Second Great War."

18 March 1934. "Strange rumours in Siam."

The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (1884-1942)

12 July 1932. "The new government in Siam."

19 January 1934. "French speculations on Far Eastern conflict."

24 February 1934. "Japan's bait to the powers."

20 June 1934. "Siamese government to check wild rumours."

26 January 1938. "Singapore's part in war with Japan."

3 June 1938. "British minister impressed."

9 July 1940. "British reply to Tokio handed over."

24 August 1940. "Thai goodwill missions."

11 September 1940. "Thai neutrality."

16 September 1940. "Thailand asks return of Indo-China territory."

13 December 1940. "United States plan to supply China with army planes."

27 February 1941. "Ex-King Prajadhipok on Thailand's policy."

7 August 1941. "Mcnutt calls for strong stand against Japan."

13 August 1941. "Japanese ready to move into Thailand."

15 August 1941. "Japanese troops on Thai border strengthened."

22 October 1941. "Japanese preparations for war completed."

29 November 1941. "30,000 more troops on way to Indo-China."

29 November 1941. "A-B-C-D plan to 'neutralize' invasion of Thailand."

29 November 1941. "Thailand prepares for worst eventuality."

16 January 1942. "A.B.C.D. spells victory."

The Straits Budget

27 February 1930. "West coast port for Siam."

2 March 1933. "Siam's attitude."

12 April 1934. "Singapore base."

13 February 1936. "Siam today."

21 October 1937. "Arms for China via Haiphong?"

16 December 1937. "Japanese planes sink U.S. warship."

The Straits Times

10 January 1931. "The next war?"

6 February 1932. "Singapore Naval Base."

15 March 1933. "Japan and Siam."

5 February 1934. "Japan's offers to powers."

23 February 1934. "The Kra Bogey."

27 February 1934. "War Clouds again gathering over South China."

16 March 1934. "Notes of the day."

23 March 1934. "Strange story."

2 April 1934. "Kra rumours."

14 May 1934. "Singapore Naval Base purely defensive."

25 August 1934. "Yunnan's Tin exports."

2 May 1935. "Siamese military tournament."

4 January 1937. "Kra canal: question in the house."

11 March 1937. "French interest in Hainan."

17 March 1937. "Hainan island projects."

31 March 1937. "Heavy British investments for South China?"

- 31 March 1937. "If Hainan fell into hands of Japan."
- 16 December 1937. "Invasion of South China to begin."
- 12 February 1939. "Hainan alarms powers."
- 14 March 1939. "France building base on Singapore scale."
- 19 February 1940. "U.S. envoy to travel over bombed line."
- 18 June 1940. "Japan protests to France."
- 20 June 1940. "Japan & Indo-China arms route."
- 22 June 1940. "Arms traffic to China via Burma Japan going to make representations."
- 17 July 1940. "Britain will agree only to a just peace for China."
- 19 August 1940. "Indo-China's attitude to Japan stiffens."
- 8 September 1940. "Japanese troops may get passage across Indo-China."
- 9 September 1940. "Passage for Japanese forces through Indo-China?"
- 27 September 1940. "U.S. warships may soon arrive in Singapore."
- 20 October 1940. "U.S. planes for China via Burma."
- 6 November 1940. "Chinese goods held up in indoChina."
- 17 January 1941. "Britain & Holland stand together in east & west."

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย (ภาษาไทย)

- จินตนา ดำรงค์เลิศ. งานวิจัยเรื่อง ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมและการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทยที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งไทยตั้งแต่หลังสมัยสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- จินตนา ดำรงค์เลิศ. วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง. เอกสารการวิจัยลำดับที่ 30 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- ชวน ทองมี. "ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (2487-2490)." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

- ดร.ณิ บุญภิบาล. “บทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2.” ปริญญาพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.
- ทิพย์พาพร อินคุ่ม. “สงครามเชียงตุงในประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 2392-2488.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ธานี สุขเกษม. “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2482-2488).” ปริญญาพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522.
- นิลรวี บัวอินทร์. “การศึกษาภาพวาดของนักออกแบบแฟชั่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อการออกแบบหนังสือ.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต, 2552.
- ปรารธนา ศรีวิศาลศักดิ์. “ความสำคัญทางเศรษฐกิจของเงินทบุงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- ปรีดา อภิรัตน์. “บทบาทของสหรัฐอเมริกาทางเอเชียอาคเนย์ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2526.
- พรธณี ปรัชญาบำรุง. “ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยผ่านเพลงไทยสากลหลังสงครามโลกครั้งที่ 2-พ.ศ. 2500”. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- พวงทิพย์ เกียรติสหัสกุล. “กองทัพญี่ปุ่นกับทางรถไฟสายใต้ของไทย สมัยสงครามมหาเอเซียบูรพา ระหว่าง พ.ศ. 2484-2488.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- มณีจุฑา วัชรโรทยางกูร. “การสื่อสารของขบวนการเสรีไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ศิริวรรณ กุลวงษ์วาณิชย์. “พัฒนาการของบริษัทตัวแทนโฆษณาในประเทศไทย (หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2540).” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ศิริวุฒิ วรรณทอง. “ผู้นำชุมชนมุสลิมในจังหวัดปัตตานีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.
- สมศักดิ์ นิลนพคุณ “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการแก้ไขของรัฐบาล ระหว่าง พ.ศ. 2488-2498.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2527.

วิลาศ โพบิสาร. รายงานการวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานห้าศตวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2488-2543): กรณีศึกษาบ้านตระแสง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

อุบล จิระสวัสดิ์. “สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

อัยยา โกมลกาญจน. รายงานการวิจัยสัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างประเทศไทยและญี่ปุ่นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529.

อัญชลี สุขดี. “ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย (ภาษาอังกฤษ)

Edward Thadeus Flood. “Japan’s Relations with Thailand, 1928-1941.” Doctoral dissertation, University of Washington, 1967.

Shane Strate. “The lost territories: the role of trauma and humiliation in the formation of national consciousness in Thailand.” Doctoral dissertation, University of Wisconsin-Madison, 2009.

หนังสือ (ภาษาไทย)

การป้องกันการเมืองภัยบางอย่าง แจกในงานทำบุญปลงศพ นางพลอย กาญจนมงคล พ.ศ. 2479.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรนิดาการ, 2479.

กองทัพอากาศ. อุทิศแด่นักบิน ผู้กล้าหาญของชาติ 6 นาย ที่ถึงแก่กรรมในหน้าที่ราชการ พ.ศ. 2477. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิแมร์, 2477.

กองบัญชาการทหารสูงสุด, กรมยุทธศึกษาทหาร. ประวัติการรบของทหารไทยกรณีพิพาทอินโดจีน ฝรั่งเศส. กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม, 2541.

_____. ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา. กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม, 2540.

- กิลคริสต์, แอนดรูว์, เซอร์. กรุงเทพฯลับสุดยอด ปฏิบัติการเสรีไทยสายอังกฤษกับภารกิจกองกำลัง 136 ในสงครามโลกครั้งที่ 2. แปลโดย ดุสิต บุญธรรม. กรุงเทพฯ: สันติภาพ, 2527.
- จำเริญลักษณ์ ธนะวังน้อย. ประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย ตั้งแต่เริ่มจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- จิราธร ชาติศิริ (บรรณาธิการ). ร.ศ.160 ไชยรั้งเสรีไทยที่ศาลายา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและคำบอกเล่าว่าด้วยเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 และศาลายา. กรุงเทพฯ: สามลดา, 2559.
- จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. ความสัมพันธ์ชาวเมืองเหนือล่างกับทหารญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-พ.ศ. 2488). พิษณุโลก: สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2550.
- _____. งานวิจัยเรื่องผูกปี้และจังหวัดพิษณุโลกกับสงครามโลกครั้งที่ 2 พิมพ์ใน วัฒนธรรมลุ่มน้ำ. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2547.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. แนวการสร้างชาติและป้องกันประเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทาน ณ วัดบรมนิวาส วันที่ 3 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2484. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2484.
- ชมน์สวัสดิ์ ชมพูนุท. ประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 (ฉบับสมบูรณ์) ถอดความจาก History of World War II. กรุงเทพฯ: พิทยาการ, 2518.
- ชีวิตและงานของคุณพ่อพรหม สุตรสคนธ์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานบายศรีสู่ขวัญฉลองอายุครบ 7 รอบ ณ สโมสรกรมชลประทาน วันอาทิตย์ที่ 7 กุมภาพันธ์ 2525. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2525.
- เชิดชาย ชมธวัช. ทหารญี่ปุ่นในความทรงจำของชาวขอนแก่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2. เชียงใหม่: ม.ป.ท., 2546.
- คำริห์ เรืองสุธรรม. ขบวนการแรงงานไทยในการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2544.
- ดิเรก ชัยนาม. ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2. ธนบุรี: สื่อการค้า, 2509.
- แถมสุข นุ่มนนท์. เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ยุคเชื้อผู้นำชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ: สายธาร, [2548].
- _____. เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2521.

- ทวี ธีระวงศ์เสรี, สัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524.
- ไทยในสมัยสร้างชาติ ที่ระลึกงานฉลองวันชาติ 2485. พระนคร: โรงพิมพ์พานิชคุภผล, 2484.
- บันทึกและบทความเกี่ยวกับสถานะสงครามโลกครั้งที่ 2 พิมพ์เป็นบรรณาการในงานพระราชทาน
เพลิงศพนายไหว หวังแก้ว 11 ธันวาคม 2510. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน, 2510.
- บุญรอด ชลารักษ์. กาญจนบุรีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2: ประวัติศาสตร์บอกเล่า. นครปฐม: เพชรเกษม
, 2558.
- บุญรอด บินทสันต์. งานเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา: ในส่วนที่เกี่ยวกับข้าพเจ้าระหว่างสงครามโลกครั้งที่
สอง. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์ 50, 2551.
- ประสงค์ บุญเจิม. สงครามโลกครั้งที่สอง. พระนคร: จำลองสาร, 2489.
- ปรีดี พนมยงค์. บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์นิติเวช, 2515.
- ปิยนาด บุนนาค. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง “เหตุการณ์ 14
ตุลาคม พ.ศ. 2516”. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- เป้า ข้าอุไร, และเจริญ เจริญรัชต์ภาคย์. บันทึกการปฏิบัติการกิจเสรีไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา:
ของร้อยเอกเป้า ข้าอุไร บันทึกการปฏิบัติการกิจของสมาชิกเสรีไทยในสงครามโลกครั้งที่สอง.
กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2547.
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพันเอก หลวงยุทธสารประสิทธิ์ ราชองครักษ์พิเศษ นายกสมาคม
สหายสงครามในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันอังคารที่ 16 สิงหาคม 2526.
กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2526.
- พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง
พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.
- พวงทิพย์ เกียรติสกุหล. ญี่ปุ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ค.ศ. 1945-
1975. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.
- พิศาลสุขุมวิท (ประสบ สุขุม), พระ. จดหมายเหตุของเสรีไทยเกี่ยวกับปฏิบัติการในแคนดี-นิวเดลี
และสหรัฐอเมริกากระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเซชม, 2522.

เพียงแข พงษ์ศิริบัญญัติ. ประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488). สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2550.

โพยม โรจนวิภาต. พ.27 สายลับพระปกเกล้า และหัวหน้าวิฑูฯ กองบัญชาการสูงสุดพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเซชม, 2521.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. มหาวิทยาลัยไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2: กรณีการปรับเปลี่ยนสู่สังคมสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

เยพีโมฟ, ตมิตรี. สงครามโลกครั้งที่สองกับชะตากรรมของประชาชนชาวเอเชีย. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2518.

ระเบียบทหารบกกว่าด้วยนักเรียนที่จะเข้ารับการศึกษาทหาร พ.ศ. 2478 นายพันเอก พระประจันปัจจนิก พิมพ์แจกในงาน ปลงศพ นายทองเชื้อ กังสดาร ประจำหน่วยฝึกยุวชนที่ 6. พระนคร: โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2478.

วิชา ฐิตวัฒน์. คนไทยในกองทัพนาซี. พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบก, 2492.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. นิยายชุด “เสือใบ-เสือดำ” ของ ป.อินทรปาลิต กับสังคมไทยยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2548.

วิถีชีวิตและสงครามมหาเอเชียบูรพา เฟ่ง ลิมปะพันธุ์ จัดพิมพ์เป็นที่ระลึก สำหรับญาติ กัลยาณมิตร และผู้สนใจในโอกาสครบ 6 รอบ 72 ปี ของนายสุวดี ลิมปะพันธุ์ 14 กันยายน 2564. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.

วิเทศกรณีย์ (นามแฝง). ไทยกับสถานะการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, 2511.

ศิวพร ชัยประสิทธิ์กุล. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังการเข้ามาของชาติตะวันตก ถึงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.

ศูนย์การทหารปืนใหญ่. ทินกรสงครามโลกครั้งที่ 2. พระนคร: นิวสเต็มซิลการพิมพ์, 2499.

สถาบันรวบรวมเอกสารประวัติศาสตร์. บันทึกเอกสารประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 3 เรื่องพระราชอาณาจักรสยามในสงครามโลกครั้งที่ 2 (เปิดเผยเอกสารสำคัญจากกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ถึงกระทรวงการต่างประเทศของรัฐบาลแห่งพระเจ้ากรุงอังกฤษในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงวันประเทศสยามประกาศสันติภาพ วันที่ 16 สิงหาคม 2488). กรุงเทพฯ: สถาบันรวบรวมเอกสารประวัติศาสตร์, 2522.

- สนอง ถมั่งรักษ์สัตว์ และวิชา ฐิตวัฒน์ (คณะประวัติศาสตร์ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก).
ประวัติศาสตร์ทหารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงเรียนเสนาธิการทหารบก,
2491.
- สม อิศรภักดี. ผมเกิดก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2. นนทบุรี: เพ็ญเพีย, 2555.
- สมภพ มานะรังสรรค์. พัฒนาการของภาคเกษตรและผลกระทบต่อชาวไร่ชาวนาไทยในช่วงหลังสมัย
สงครามโลกครั้งที่ 2 - พ.ศ. 2536. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.
- สรศักดิ์ แพ่งสภา. หวนชีวิตไทยในไฟสงครามโลกครั้งที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สารคดี, 2540.
- สัมฤทธิ์ ทองอินทร์. นอศตราตามุสกับไทย: สงครามโลกครั้งที่ 1, 2 และ 3. กรุงเทพฯ: หนังสือลายน้ำ
, 2534.
- สุดมัย ศรีสุข. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และสงครามโลกครั้งที่สอง.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ก้าวหน้าการพิมพ์, 2516.
- _____. วรรณกรรมไทยเรื่องประวัติศาสตร์ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมัยสงครามโลกครั้งที่
ที่ 1 และ ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, 2524.
- สุวิทย์ ธีรศาตวัด และช่อ วายุภักษ์. บทบาทของยานยนต์ญี่ปุ่นในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคม
อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2538.
- _____. เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน: ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึง
ปัจจุบัน (2488-2544). ขอนแก่น: มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
2546.
- สุวินัย ภรณวลัย. เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยโครงสร้างเศรษฐกิจญี่ปุ่นกับการพัฒนาของระบบทุน
นิยมโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- เสถียร พันธรังษี. สงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เกษมสาร, 2490.
- เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. และวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา), หลวง. การเจรจาเล็กสถานะ
สงครามกับบริเตนใหญ่และความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอเมริกากระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513.
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายพรหม สุตรสุนันท์ ท.ช., ท.ม. ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วัน
อาทิตย์ที่ 12 ธันวาคม 2536. กรุงเทพฯ: บริษัทศรีอนันต์การพิมพ์ จำกัด, 2536.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สิ้นธุ์ กมลนาวิน ม.ป.ช., ม.ว.ม. (หลวงสินธุสงครามชัย) พระราชทานเพลิง ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาสวันพุธ ที่ 15 ธันวาคม พุทธศักราช 2519, พระนคร: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2520. (ฉบับจำนวนหน้า 245 หน้า).

อาเคโตะ นากามูระ. ผู้บัญชาการชาวพุทธบันทึกผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2. แปลโดย เออิจิ มูราซึมา และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2534.

อำรุง สุกุลรัตน์. ชีวิตทหารเกณฑ์ของนายพลตำรวจในสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2536.

อัศวิน จินตกานนท์. สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ไทยจึงไม่แพ้. กรุงเทพฯ: กลุ่มบริษัททีม มูลนิธิกลุ่มทีมรวมใจ, 2554.

หนังสือ (ภาษาต่างประเทศ)

Appeal by the Chinese Government: Report of the Commission of enquiry, League of Nations, Geneva, October 1st, 1932. Geneva: League of Nations, 1932.

Coast, John. Railroad on Death. London: Commodore Press, 1946.

_____. Some Aspects of Siamese Politics. New York: Institute of Pacific Relation, 1943.

Crosby, Josiah, Sir. Siam: The Crossroads. London: Hollis & Carter Limited, 1945.

Landon, Kenneth Perry. Siam in Transition. New York: Greenwood Press, 1968.

McCoy, Alfred W. (editor). Southeast Asia under Japanese occupation. New Haven, Conn.: Yale University Southeast Asia Studies, 1985.

Smith, Nicol and Blake Clark. Into Siam the Underground Kingdom. New York and Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, 1954.

Strate, Shane. The lost territories: Thailand's history of national humiliation. Honolulu: University of Hawaii Press, 2015.

Thamsook Numnonda. Thailand and the Japanese Presence 1941-1945. Singapore:
Institute of Southeast Asian Studies, 1977.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

บุญพิสิฐ ศรีหงส์

วุฒิการศึกษา

นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY